

BIBLIOTEKA JAKO „TRZECIE MIEJSCE”

**MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA
BIBLIOTEKI UNIwersYTETU ŁÓDZKIEGO**

Materiały konferencyjne

SCIENTIFIC LIBRARY AS A “THIRD PLACE”

**INTERNATIONAL CONFERENCE OF THE LIBRARY
OF THE UNIVERSITY OF ŁÓDŹ**

pod redakcją
**MARII WROCLAWSKIEJ
JUSTYNY JERZYK-WOJTECKIEJ**

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Łódź 2011

Patronat nad konferencją objęli:

Marszałek Województwa Łódzkiego Witold Stępień

Prezydent Miasta Łodzi Hanna Zdanowska

JM Rektor Uniwersytetu Łódzkiego
prof. dr hab. Włodzimierz Nykiel

Patron medialny

Międzywydziałowy Zakład Nowych Mediów i Nauczania na Odległość Uniwersytetu Łódzkiego
<http://mno.uni.lodz.pl>

KOMITET ORGANIZACYJNY

mgr **Maria Wrocławska** – starszy kustosz dyplomowany
mgr **Irena Kujawska** – kustosz
mgr **Mariola Augustyniak** – kustosz dyplomowany
mgr **Tomasz Piestrzyński** – starszy bibliotekarz
dr **Gabriela Waliszewska** – bibliotekarz
mgr **Urszula Kowalewska** – kustosz
mgr **Justyna Jerzyk-Wojtecka** – starszy bibliotekarz
mgr **Katarzyna Mikołajczyk** – bibliotekarz

KOMITET NAUKOWY

dr hab. **Małgorzata Kisilowska**
prof. nadzw. dr hab. **Jadwiga Konieczna**
prof. nadzw. dr hab. **Maria Próchnicka**
mgr **Maria Wrocławska**
dr **Jan Janiak**

REDAKTORZY NAUKOWI

Maria Wrocławska, Justyna Jerzyk-Wojtecka

RECENZENCI

Małgorzata Kisilowska, Jadwiga Konieczna, Jan Janiak

REDAKTOR TECHNICZNY

Jadwiga Janik

OKŁADKA

Barbara Grzejszczak

Na okładce wykorzystano zdjęcia BUŁ

fot. Andrzej Gromek, Michał Kacperski

Wydrukowano z dostarczonych Wydawnictwu UŁ gotowych materiałów

SPIS TREŚCI

SESJA I: Biblioteka jako „trzecie miejsce”	5
<i>Małgorzata Kisilowska</i> , Czy lubicie się państwo zakładać? O zaufaniu w bibliotece..	7
<i>Agata Zysiak</i> , Jak pozostać wiernym w niestałym świecie? Czym, gdzie i dla kogo ma być nowoczesna biblioteka?	18
<i>Galyna Vilczynska</i> , Діяльність бібліотеки на Україні (Praca bibliotek na Ukrainie).	28
SESJA II: Biblioteka jako „trzecie miejsce”	37
<i>Izabela Nowakowska</i> , Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi – miejscem wystaw, pamięci i krzewienia idei humanitarnych.....	39
<i>Agnieszka Piotrowska, Magdalena Witczak</i> , Zastosowanie idei „trzeciego miejsca” na przykładzie wybranych bibliotek europejskich (Hjorring, Blanes)	49
SESJA III: Biblioteka jako „trzecie miejsce”	65
<i>Lucyna Prorok</i> , Biblioteka naukowa przyjazna czytelnikowi – zastosowanie badań ewaluacyjnych do oceny pracy i przydatności biblioteki naukowej. Raport z badań...	67
<i>Irena Łabiszewska</i> , Czy wystawy okolicznościowe współtworzą „trzecie miejsce” w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego?.....	74
<i>Anna Obrzut, Grażyna Pilichowicz</i> , Noc Naukowców w bibliotece akademickiej jako metoda integrowania społeczeństwa lokalnego.....	91
SESJA IV: Przestrzeń społeczna w bibliotece	101
<i>Dagmara Bubel, Alicja Paruzel</i> , W poszukiwaniu mobilnej przestrzeni bibliotecznej. Nietypowe rozwiązania w typowych i nietypowych bibliotekach.....	103
<i>Monika Halasz-Cysarz</i> , Oczami bibliotekarzy i użytkowników: tworząc bibliotekę „trzeciego miejsca”. Rzecz o kapitale ludzkim w bibliotece.....	117
<i>Magdalena Chromińska, Anna Mielczarek</i> , Przestrzenie biblioteki – aspekty niearchitektoniczne na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach”.....	124
SESJA V: Przestrzeń społeczna w bibliotece. Nowe przestrzenie architektoniczne uczelni i bibliotek uczelnianych	135
<i>Scholastyka Baran, Katarzyna Kotowska</i> , Przestrzeń społeczna w nowoczesnej bibliotece akademickiej miejscem nauki i spotkań.....	137

<i>Marzena Kowalska, Lidia Mikołajuk, Drugie życie łódzkich fabryk. Adaptacja budynków postindustrialnych na cele biblioteczne.....</i>	154
SESJA VI: Działalność edukacyjna bibliotek. Zawód bibliotekarza - przeszłość, teraźniejszość, przyszłość.....	171
<i>Beata Malentowicz, Promocja edukacji w Dolnośląskiej Bibliotece Pedagogicznej we Wrocławiu.....</i>	173
<i>Marcin Laskowski, Piotr Szeligowski, „Od maluszka do staruszka” – działalność edukacyjna Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Łodzi.....</i>	181
<i>Piotr Lewkowicz, Wizerunek pracownika biblioteki akademickiej kreowany w polskiej literaturze fachowej dwudziestolecia międzywojennego.....</i>	189
Sesja VII: Działania promocyjne i kształtowanie wizerunku bibliotek akademickich	203
<i>Lilianna Nalewajska, Facebook to za mało. Promocja i kształtowanie wizerunku biblioteki akademickiej.....</i>	205
<i>Filip Podgórski, Iwona Sójkowska, Dla uczelni, dla regionu, dla środowiska – przykłady działań promocyjnych Biblioteki Politechniki Łódzkiej”.....</i>	217
<i>Renata Felińska, Znaczenie pracownika pierwszego kontaktu dla kształtowania wizerunku biblioteki na przykładzie Wypożyczalni Miejscowej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego.....</i>	229
<i>Katarzyna Burnicka, Marzenna Cupa, Public relations i promocja współczesnej biblioteki naukowej – oczekiwania i opinie czytelników Biblioteki Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.....</i>	241
<i>Jadwiga Witek, Biblioteka Akademicka w miejskiej przestrzeni publicznej. Strategia promocji i PR dla projektu Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka.....</i>	251

SESJA I

Biblioteka jako „trzecie miejsce”

Małgorzata Kisilowska
emka@uw.edu.pl
Uniwersytet Warszawski
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych

CZY LUBICIE SIĘ PAŃSTWO ZAKŁADAĆ? O ZAUFANIU W BIBLIOTECE

Abstract: What is trust, and how it is defined in social sciences. Whom can we trust in a library – the librarians, guests, patrons, authors of documents? What conditions are favourable for building a trust atmosphere in a library, what are the barriers limiting this process? Trust and “third place” – what do they have in common. The concept of social capital. Potential of the “third places” development in Poland. Can academic library become a „third place”? For whom?

Słowa kluczowe: biblioteka, biblioteka akademicka, kapitał społeczny, trzecie miejsce, zaufanie

Zaufanie w naukach społecznych

Wspomniany w tytule „zakład” nie pojawia się w typowym kontekście hazardowym, choć niewątpliwie – jak to się zaraz okaże – wiąże się również ze znacznym ryzykiem. Jak pisze bowiem Piotr Sztompka, niekwestionowany autorytet w sprawach socjologicznej interpretacji zaufania, jest ono *zakładem podejmowanym na temat niepewnych, przyszłych działań innych ludzi*¹. Stanowi pewien sposób radzenia sobie z niepewnością i niemożnością kontrolowania przyszłości. W sytuacji, kiedy nie jesteśmy w stanie zapanować (a tym bardziej zaplanować) nad zachowaniami innych ludzi, musimy zaryzykować – a więc przyjąć założenie – **zaufać** – że zachowają się oni zgodnie z naszymi przewidywaniami i oczekiwaniami. Zakłady takie podejmowane są na różnych poziomach i wymiarach – dotyczą zarówno naszych najbliższych, współpracowników, jak i przedstawicieli instytucji, z których usług lub produktów korzystamy (między innymi bibliotekarzy), naszych klientów (użytkowników), nieznanych nam osobiście tych, których decyzje kształtują naszą codzienność (w wymiarze ekonomicznym, politycznym, społecznym itp.).

Zaufanie wiąże się z ryzykiem jako „prawdopodobieństwem niepowodzenia związanym z naszymi działaniami, wynikającym z wyrażenia naszych przeko-

¹ P. S z t o m p k a, *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007, s. 69.

nań lub uczuć w praktyce”². Ryzyko to może przybrać postać nieoczekiwanych zdarzeń, niezależnych od aktu zaufania, nieodpowiedniego zachowania innych, zdrady osoby obdarzonej zaufaniem, zaniedbania wobec powierzonego przedmiotu.

Zaufanie nie jest relacją, ale „**cechą** [podkr. M.K.] relacji międzyludzkich”³, należy do wyposażenia kulturowego człowieka, jest wymiarem kapitału kulturowego i społecznego, kultury politycznej, wartością i składnikiem kompetencji cywilizacyjnych, jak pisze dalej P. Sztompka.

Co szczególnie ważne, zaufanie faktycznie ujawnia się w działaniu – a więc w podjęciu zakładu i podjęciu decyzji z niego wynikających. Nie można ufać komuś „zaocznie” czy „teoretycznie”. Rzecz ma się więc podobnie jak z informacją – która nie istnieje, dopóki nie zostanie przez kogoś odebrana, dostrzeżona, zinterpretowana. Samo przekonanie, bez działania, nie wystarczy. Co z tego, że „ufamy” bibliotekom, jeśli nigdy w żadnej nie byliśmy?

Zaufanie jest jedno, ale ma różne odmiany. P. Sztompka⁴ opisuje m.in. zaufanie antycypujące (przewidując, że działanie innych będzie korzystne dla mnie), powiernicze (wiążące się z oddaniem pewnego obiektu innej osobie, z przekonaniem, że o niego zadba), obligujące (prowokujące, zobowiązujące do poprawnych zachowań) i sprowokowane (przez naszą wiarygodność).

Przekładając te kategorie na rzeczywistość biblioteczną, możemy mówić o:

- zaufaniu antycypującym tych, którzy decydują się na przyjscie do biblioteki;
- zaufaniu powierniczym, towarzyszącym wypożyczeniu książek;
- zaufaniu obligującym, kiedy bibliotekarz decyduje się na „nocne” wypożyczenie materiału z księgozbioru bibliotecznego, na pozostawienie swobody w korzystaniu z komputera, a użytkownik – na wpisane danych osobowych do dokumentacji biblioteczej (abstrahując od zobowiązań prawnych);
- zaufaniu sprowokowanym – np. przez przestrzeganie regulaminu, udział w wolontariacie bibliotecznym.

Adresaci zaufania użytkowników

Ale tak naprawdę bibliotece zaufać nie można. Nie z powodu braku jej wiarygodności, ale dlatego, że zaufanie jest cechą relacji międzyludzkich, a więc – można powiedzieć – podmiotowych, nie przedmiotowych. Zdarza się jednak często, że mimo wszystko mówimy o zaufaniu do instytucji, narzędzi, witryn internetowych, tekstów naukowych itd. *De facto* jednak jest to zaufanie do autorów bądź osób odpowiedzialnych za nie, nie do samych obiektów.

² P. S z t o m p k a , *op. cit.*, s. 82.

³ *Ibidem*, s. 49.

⁴ *Ibidem*, s. 74–80.

Bibliotekarze w „horyzoncie zaufania”⁵, czyli w gronie osób, wobec których podejmujemy zakład dotyczący ich pozytywnych względem nas zachowań, pojawiać się mogą jako:

- osoby bliskie i znane osobiście;
- jako osoby „znane z widzenia” (jednostronnie) – przedstawiciele „naszej” biblioteki, „naszej” społeczności;
- jako osoby pełniące konkretną **rolę społeczną** (przedstawiciele tzw. zawodu służebnego, czy też zawodu usług społecznych, z którym tradycyjnie wiązane są m.in. pewne oczekiwania etyczne).

Ponadto w kontekście bibliotecznym pojawiać się mogą:

- zaufanie abstrakcyjne kierowane pośrednio do instytucji (ze względu na jej charakter, przestrzegane wartości, pełnioną misję, przynależność do sfery kultury) – jako odmiana „zaufania publicznego”⁶;
- zaufanie proceduralne⁷ – czyli przekonanie o kompetencjach bibliotekarzy w zakresie wyszukiwania informacji i znajomości źródeł; przekonanie, że skorzystanie z ich pomocy jest najbardziej wiarygodną i skuteczną metodą dojścia do celu;
- zaufanie technologiczne⁸ – do systemów technicznych, czyli m.in. Internetu, do elektronicznych źródeł informacji, przygotowanych przez bibliotekę lub przez nią „zapośredniczonych”. Jak pisze A. Giddens⁹, wymogiem życia we współczesnym świecie jest zaufanie do reguł, wypowiedzi i twórców bezosobowych, anonimowych – podstawowym i najprostszym przykładem są tu zasoby wirtualne. Jest to zarazem problem (jak zaufać „w ciemno”?) i nadzieja (na utrzymanie relacji zaufania w tych trudnych czasach).

Oczekiwania wynikające z zaufania kierowanego do bibliotekarzy mogą mieć różną wagę. Najprostsze należą do kategorii zaufania instrumentalnego¹⁰: począwszy od pewnej regularności funkcjonowania (np. przestrzegania godzin otwarcia, konsekwentnego zakupu nowości, informacji o nich), przez poświęcenie odpowiedniej uwagi i zaangażowanie (np. wsłuchiwanie się i właściwa interpretacja stawianych pytań), po te najtrudniejsze, najbardziej ryzykowne – skuteczności w pracy, znajdowania odpowiedzi, potrzebnych materiałów, proponowania ciekawych form spędzania czasu wolnego.

⁵ *Ibidem*, s. 104.

⁶ *Ibidem*, s. 107.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, s. 109.

⁹ *Wraz z rozwojem systemów abstrakcyjnych niezbędnym wymogiem życia społecznego stało się zaufanie wobec bezosobowych reguł, podobnie jak zaufanie do anonimowych innych.* A. Giddens, *The consequences of modernity*. Cambridge 1990, s. 120. Cyt. za: P. Sztopka, *op. cit.*, s. 99.

¹⁰ Zob. P. Sztopka, *op. cit.*, s. 122 i n.

Oczekiwania bardziej ryzykowne wiążą się z zaufaniem aksjologicznym, czyli dotyczącym odpowiedzialności moralnej, życzliwości, prawdomówności i szczerości, lojalności i sprawiedliwości (bezstronności, praworządności). Te w oczywisty sposób zależą przede wszystkim od postawy konkretnego człowieka, od indywidualnych wyborów. W przypadku zaufania do bibliotekarzy – częściowo opiera się ono na ocenie misji tego zawodu, częściowo również na zasadach, jakie członkowie tej grupy sami sobie określają w upublicznianych kodeksach etycznych¹¹.

Zaufanie najbardziej ryzykowne dotyczy zachowań powierniczych, czyli założenia, że dana osoba będzie działać na moją korzyść nawet kosztem korzyści własnej. Wymaga to wielu pozytywnych cech, takich jak bezinteresowność (gotowość pomocy), współczucie, zrozumienie, występowanie w czyimś imieniu (działania przedstawicielskie), życzliwość, szczodrość. Tego typu oczekiwania względem bibliotekarzy (zwłaszcza z bibliotek publicznych i szkolnych) wynikają ze skojarzeń związanych z ich rolą społeczną, z wykonywaniem tzw. zawodu służebnego, w którym do podstawowych zadań należy niesienie pomocy innym. Stąd potrzeba – ze strony czytelników – podzielenia się swoimi doświadczeniami, znalezienia zrozumienia dla przeżywanych frustracji i uniesień. Oczekiwanie wysłuchania, zrozumienia, czasu, cierpliwości. Taka jest często codzienność, choć wymagania zachowań powierniczych nie są *explicite* wpisane w regulacje zawodowe.

Warunki sprzyjające i utrudniające budowanie zaufania

Kiedy i komu ufamy? Na jakiej podstawie? P. Sztompka wyróżnia trzy grupy czynników decydujących o „przyjęciu zakładu”. Są to¹²:

- tzw. odzwierciedlona wiarygodność: oceniana na podstawie obietnic, interesów, charakteru, reputacji, wizerunku osoby lub instytucji, czasami wymuszana przez agendy zewnętrzne, np. w przypadku ochrony danych osobowych, czy inne okoliczności, np. małe środowiska lokalne;
- podmiotowa ufność: rozumiana jako cecha charakteru, postawa, intuicja, czasami także tzw. pierwsze wrażenie;
- oraz kultura zaufania.

Jak z powyższego wyliczenia wynika, o zaufaniu pośrednim do biblioteki decydują bibliotekarze, zwłaszcza ci bezpośrednio kontaktujący się z czytelnikami. Ich sposób bycia, postawa, ale też opinie innych, często decydują o korzystaniu, bądź nie, z usług konkretnej placówki.

¹¹ Zob. np. *Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji*, Warszawa 2005, [dostęp: 20.12.2010], http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/kodeks_etyki.html.

¹² Zob. P. S z t o m p k a, *op. cit.*, s. 153 i n.

Po stronie biblioteki leży też odpowiedzialność za kształtowanie kultury zaufania, którą P. Sztompka definiuje jako „system reguł – norm i wartości – regulujących obdarzanie zaufaniem oraz spełnianie oczekiwań i odwzajemnienie zaufania; w skrócie – reguł dotyczących zaufania i wiarygodności”¹³. Reguły te kształtują przede wszystkim zasady komunikacji (wewnętrznej, zewnętrznej, prowadzonej z wykorzystaniem różnych kanałów i nośników), otwartość i jawność procedur, unikanie anonimowości i dystansu (co ważne szczególnie w komunikacji elektronicznej), jasność kryteriów działania.

We wzajemnych relacjach wiele zależy też oczywiście od konstrukcji charakteru czytelnika – jego otwartości, wcześniejszych doświadczeń, intuicji.

Koncepcja kapitału społecznego

Zaufanie jest elementem koniecznym prawidłowego rozwoju społecznego. Trzeba je więc rozwijać, kształtując własną wiarygodność i podejmując wiele (oby udanych) zakładów dotyczących wiarygodności innych. Pozwala to na rozszerzanie tzw. kręgów zaufania (osób, którym ufam) i wiarygodności (grona tych, którzy ufają mnie)¹⁴.

„Typowa dla danego społeczeństwa proporcja kręgów zaufania i nieufności, wiarygodności i niewiarygodności, a krócej mówiąc, sieci społecznych „pozytywnych” i „negatywnych”, wiążących ludzi razem lub odpychających ich od siebie – to jedno z kryteriów odróżniających „społeczeństwa wysokiego zaufania” i „społeczeństwa niskiego zaufania” (...). W tych pierwszych wytwarza się, a następnie umacnia „kultura zaufania”, a więc normatywny ideał ufności. Ludzie są pod presją społeczną, aby ufali innym i aby byli wiarygodni wobec innych. Kręgi zaufania i kręgi wiarygodności poszerzają się, a kręgi nieufności i niewiarygodności ulegają redukcji. Odwrotnie dzieje się w społeczeństwach niskiego zaufania, w których dominuje kultura cynizmu, a więc przyzwolenie, a nawet racjonalizowanie nieufności i podejrzliwości”¹⁵. „Zaufanie to najcenniejsza odmiana kapitału społecznego”¹⁶, jego podstawowy składnik. „Wśród różnych typów stosunków społecznych, te, które przeniknięte są zaufaniem, mają największy potencjał jako środki pomagające w uzyskiwaniu celów, są więc zasobem najcenniejszym”¹⁷.

Kultura zaufania, czyli „domniemanie wiarygodności” i obowiązek sprostań zaufaniu innym, może być realizowana w wymiarze narodowym (jak np. w społeczeństwach skandynawskich) lub organizacyjnym, może więc być jednym z kluczowych wymiarów kultury organizacyjnej bibliotek. Pod warun-

¹³ *Ibidem*, s. 223.

¹⁴ *Ibidem*, s. 230 i n.

¹⁵ P. Sztompka, *op. cit.*, s. 243.

¹⁶ *Ibidem*, s. 244.

¹⁷ *Ibidem*, s. 245.

kiem jednakże zachowania zdrowych proporcji, dwustronności (wzajemności) obowiązywania przyjętych reguł i konsekwentnego ich przestrzegania. W przypadku, gdy regulamin wyznacza karę za przetrzymywanie książek, a *de facto* nie jest ona pobierana, stanowi to naruszenie przyjętych zasad i osłabia zaufanie tych, którzy starają się zawsze o przestrzeganie ustalonych terminów (a więc większości...).

Jej budowanie jest elementem kształtowania kapitału społecznego, czyli mocnych więzi wewnątrz danej grupy społecznej, więzi opartych na zaufaniu. Więzy te najprościej zaczynać budować w małych społecznościach, w środowiskach lokalnych, gdzie wszyscy albo już się znają, albo łatwo mogą się poznać (choć „łatwo” bywa często utrudniane przez bariery psychiczne, społeczne, językowe). Poznawanie, osvajanie – buduje zaufanie, rodzi poczucie odpowiedzialności. Pisało o tym wielu, choćby Antoine de Saint-Exupéry. Także w bibliotekarstwie coraz więcej mamy przykładów na „kapitałnie społeczną” rolę bibliotek w mniejszych i większych społecznościach¹⁸.

Zaufanie a „miejsce trzecie”

Próbując opisać związki między zaufaniem a „miejscami trzecimi”, trzeba najpierw przypomnieć koncepcję takiego „miejsca”, autorstwa Raya Oldenburga¹⁹. Wymienia on trzy kategorie miejsc, w jakich spędzamy nasz czas: domy, miejsca pracy i te właśnie „miejsca trzecie” – czyli wszystkie te, które lubimy odwiedzać w czasie wolnym, dla przyjemności, gdzie czujemy się swobodnie i możemy „być sobą”. Wśród nasuwających się skojarzeń wymienić można kafejki francuskie, puby angielskie, a historycznie – może (również angielskiej proveniencji) tzw. kluby dla dżentelmenów?

„Miejsca trzecie” rządzą się swoimi prawami. Zazwyczaj panuje tam swoboda demokracji, w której jednak większy posłuch mają stali, wieloletni bywalcy. Oni pilnują, aby nikt nie zakłócił spokoju, nie wprowadzał własnych porządków,

¹⁸ Zob. opisowo: M. Kisilowska, *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece*, Warszawa 2010. Konkretne badania i działania: R. Audunson, A. Varheim, S. Aabo, E.D. Holm, *Public libraries, social capital and low intensive meeting places*. „Information Research” 2007 nr 12(4) paper colis 20, [dostęp: 20.12.2010], <http://InformationR.net/ir/12-4/colis/colis20.html>; O. Eigenbrodt, *Societal spaces. The constitution of library space through activity*, [w:] 74 IFLA General Conference and Council, 10-14.08.2008, Quebec, [dostęp: 20.12.2010], <http://www.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Eigenbrodt-trans-en.pdf>; C. Fang, *University library. The „third place” for students*, [w:] 74 IFLA... *op. cit.*, [dostęp 20.12.2010], <http://www.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Fang-en.pdf>; A. Koszowska, *Biblioteka „trzecim miejscem” – Hjoerring Library (Dania)*, [w:] *Biblioteka 2.0. Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych*. 28.06.2009, [dostęp: 20.12.2010], <http://blog.biblioteka20.pl>.

¹⁹ R. Oldenburg, *The great good place: cafes, coffee shops, community center, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*, wyd. 2, New York 1997.

nie wystraszał klientów. Można powiedzieć, że wspierają właściciele / pracowników w zachowaniu charakteru takiego miejsca. Z biegiem czasu można obserwować budowanie się pewnej wspólnoty, grona znajomych (czasami także przyjaciół), którzy spotykają się w takim miejscu – codziennie lub rzadziej – bez umawiania się, bez poczucia obowiązku, ale z przyjemnością. Rodzi się pewna tradycja, pojawiają być może zwyczaje. Niektórych – sprawdzonych – znajomych można spróbować do takiego miejsca zaprosić – może „się przyjmie”?

Czy w „miejscach trzecich” potrzebne jest zaufanie? Moim zdaniem, jest ono jednym z warunków koniecznych powstawania takiej mikrospołeczności. Czym innym bowiem, jeśli nie zaufaniem, nazwiemy przekonanie, że możemy pójść, i zależnie od potrzeb:

- spokojnie spędzić czas, nie będąc nagabywanym przez nieznanymi, akwizytorów, ukryć przed światem, poczytać, wypić kawę, pograć w scrabble;
- trochę poszaleć, posłuchać głośnej muzyki, zagrać w strzałki...

Przekonanie – że nikt nam tego nie zabroni, nie naruszy ustalonych zasad, nie wypomni liczby wypitych kaw, nie zaatakuję swoimi poglądami, nie zmusi do niechcianej dyskusji...

Podejmowany zakład dotyczy może pewnego rodzaju podobieństwa – czy lepiej powiedzieć – „wspólnoty” osób odwiedzających wybrane miejsce. Podobieństwo to bowiem, nie ma polegać na identyczności zachowań (choć jednak trudno byłoby o utrzymanie specyficznej, przyjaznej atmosfery przy potrzebach całkowicie sprzecznych), ale na wspólnym poziomie człowieczeństwa, empatii, asertywności, poszanowania drugiego człowieka. Ufamy, że wchodząc „tam”, będziemy mogli bez przeszkód „być sobą” na tyle, na ile nie ogranicza to i nie utrudnia życia innym ludziom.

Dlatego między innymi „miejsca trzecich” nie należy mylić z enklawami tworzonymi przez zamknięte środowiska. To ślepa uliczka, kończąca się tam, gdzie brak chęci poznawania innych i poszanowania ich inności. Gdzie tak naprawdę nikt nie podejmuje ryzyka – wysiłku zaufania. Enklawy to miejsca bezpieczne dla „swoich”, ale niebudujące kapitału społecznego.

Potencjał rozwoju miejsc trzecich w Polsce

Wydaje się być ogromny, z różnych przyczyn.

W perspektywie zmian społecznych dokonujących się w skali ponadnarodowej, warto wspomnieć przede wszystkim o globalizacji. Sama globalizacja nie sprzyja budowaniu zaufania, bo różnorodność doświadczeń i spotkań utrudnia ocenę wiarygodności i podjęcie ryzyka, a nadmiar informacji wirtualnej, jej anonimowość, nieznajomość zasad funkcjonowania sieci, też nie ułatwiają

zaufania²⁰. Choć paradoksalnie – Internet bez zaufania nie mógłby się rozwijać, więc do podejmowania tego ryzyka zachęca, m.in. promując tzw. dobre praktyki.

Przekraczanie granic czasu i miejsca w kontaktach międzyludzkich zwiększa świadomość naszej odmienności i różnorodności. Doświadczamy jej coraz częściej także w Polsce i także lokalnie – spotykając w małych społecznościach przedstawicieli innych kultur, przybywających na krócej lub na stałe. Miejsca trzecie wydają się być idealne dla spotkań i wzajemnego poznawania się.

Inna ważna okoliczność, to dostępność czasu wolnego – tego, który pozostaje do zagospodarowania poza pracą i domem. Często mówi się o tym, że zmiany technologiczne sprzyjają zwiększaniu puli tego czasu, zmniejszając jego ilość poświęcaną na pracę zarobkową. Czas wolny ma również wymiar ekonomiczny. O wykorzystanie go w konkretnych placówkach (kina, teatry, kręgielnie), czy przy pewnych produktach (filmy, muzyka, książki) ubiega się wiele podmiotów rynkowych. Mogą się wśród nich znaleźć również organizatorzy „miejsc trzecich”, wykorzystując odpowiednie narzędzia promocji.

Poza warunkami sprzyjającymi, warto wspomnieć o trudnościach – zaufanie łatwiej stracić niż zyskać. Nieufność jest bardzo odporna na zmiany. Dlatego tak trudno faktycznie tworzyć publiczne miejsca trzecie, miejsca spotkania dla zróżnicowanych (kulturowo, ekonomicznie) społeczności lokalnych. Osoby pozostające na ich marginesach mają warunki kierujące ich raczej w stronę nieufności.

Moim zdaniem w Polsce nie ma tak bogatej tradycji spędzania czasu wolnego poza domem, jak np. w Wielkiej Brytanii. Nasza historia przez wiele dekad nie sprzyjała otwartości, spotkaniom w miejscach publicznych, ujawnianiu swoich poglądów. Może więc teraz będzie taki czas, kiedy starsi pokonają uprzedzenia, a młodzi – nie obciążeni złymi doświadczeniami – będą mieli i czas, i wiele okazji do wychodzenia z domu i szukania najlepszego dla siebie „miejsca trzeciego”.

Będzie to jednocześnie przejaw narastającego zaufania społecznego i warunek sprzyjający dalszemu jego rozwojowi. A zaufanie służy i całemu społeczeństwu, i każdemu z nas indywidualnie. Wyzwala spontaniczność działania, zwiększa innowacyjność, podnosi kreatywność, otwiera na innych, wzmacnia poczucie sprawstwa, rodzi towarzyskość, zwiększa tolerancję, poprawia więzi międzyludzkie, buduje solidarność zbiorową, zachęca do współpracy²¹.

²⁰ Zob. P. Sztompka, *op. cit.*, s. 382.

²¹ P. Sztompka, *op. cit.*, s. 305 i n.

Czy biblioteka (także akademicka) może być „miejscem trzecim”? Dla kogo?

Bibliotekarze szybko zainteresowali się koncepcją „miejsca trzeciego”, dostrzegając w niej potencjał dla rozwoju bibliotek różnego typu. Najwięcej przykładów realizacji tej idei znaleźć można wśród bibliotek publicznych²² (ze względu na oczywiste przełożenie na ich misję publiczną), ale również biblioteki akademickie „mierzą się z tematem”. Można tu przywołać działania zaprezentowane na konferencji International Federation of Library Associations (IFLA), a podejmowane przez jedną z bibliotek uczelnianych w Pekinie²³. Od strony teoretycznej – modelowe rozwiązanie dla sfery fizycznej i wirtualnej zaproponował na swoim blogu Michael C. Habib²⁴. Według niego, na potencjał „miejsca trzeciego” w bibliotece akademickiej składają się:

- w wymiarze fizycznym: pomieszczenia do nauki, laboratoria komputerowe, zbiory podręczne (ang. *info commons*), kawiarnie,
- w wymiarze wirtualnym: komunikatory, wirtualny bibliotekarz, Flickr, blogi, wiki, katalogi OPAC.

List tych autor nie uważa za zamknięte.

Przykładem skutecznych (przynajmniej względem niektórych grup użytkowników) działań zachęcających do odwiedzania biblioteki akademickiej (zaznaczam – odwiedzania, niekoniecznie korzystania z usług) jest promocja prowadzona przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie. Wykształciła się w jej wyniku swoista moda na tzw. „buwing” – czyli „czasoprzestrzenne powiązanie aktywności własnej i towarzyskiej z obiektem BUW”: umawianie się w bibliotece i jej okolicach, korzystanie z oferty gastronomicznej, kulturalnej i rozrywkowej (sale zabaw i kręgielnia na poziomie -1), wspólna nauka w przestrzeniach wolnego dostępu, zwłaszcza w okresie sesji zimowej (także w nocy).

Pytanie o rolę „miejsca trzeciego” jest przede wszystkim pytaniem o to, do kogo kierować taką ofertę? Do studentów? Naukowców? Innych grup pracowników? Do członków społeczności lokalnej? Jak sprawić, aby biblioteka akademicka była tym miejscem pierwszego wyboru przy podejmowaniu decyzji o spędzeniu czasu wolnego?

²² Zob. np. literaturę dotyczącą biblioteki publicznej w duńskim mieście Hjørring: B. S o n - d e r g a a r d, *The read thread. New central library in Hjørring*. “Scandinavian Public Library Quarterly” 2008, vol. 41 nr 4, [dostęp: 3.01.2011], http://splq.info/issues/vol41_4/07.htm; *Biblioteka „trzecim miejscem” – Hjørring Library Dania*, [w]: *Biblioteka 2.0. Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych*, [dostęp: 3.01.2011] <http://blog.biblioteka20.pl/?p=151>.

²³ C. F a n g, *op. cit.*

²⁴ M.C. H a b i b, *Nudging Serendipidity*. Wpis z 5.10.2006, [dostęp: 22.12.2010] <http://mchabib.com/category/library-as-place/>.

Intuicyjnie, placówka taka kojarzy się z dostępem do wiedzy, możliwością czytania, pisania, dyskusji. „Ekosystemem” tych, którzy lubią się w naukę zagłębiać. Pierwsze skojarzenie dotyczy więc naukowców i rysuje obraz na wzór „klubu dżentelmenów”, odwołując się do tradycji czytelnicy specjalistycznych. Choć dla komfortu „miejsca trzeciego” trzeba by pewnie tę tradycję nieco zreformować. Tu pojawia się dylemat jednoczesnej dostępności przestrzeni bibliotecznych i „elementu gastronomicznego”, bez szkody (a nawet choćby tylko ryzyka) dla zbiorów. Oczywiście „ekosystem” taki pozostawałby w symbiozie z otoczeniem i byłby częściowo otwarty, np. dla „amatorów” posiadających odpowiednią wiedzę lub przemożną chęć nauki. To tylko szkic propozycji, nieuwzględniający wielu czynników, chociażby specyfiki funkcjonowania biblioteki konkretnej uczelni, w konkretnej lokalizacji geograficznej, historycznej, ekonomicznej, społecznej...

Trzeba pamiętać, że kształtowanie takich „miejsc” opiera się na zaufaniu. Przypomnijmy – w analizowanym otoczeniu kluczowe będzie zaufanie do bibliotekarza w jego roli, misji, pośrednio do instytucji przez niego reprezentowanej, a także zaufanie do nauki. Jej wiarygodność zależy m.in. od swobodnego dostępu do wiedzy i wyników badań, którego zapewnienie jest jednym z celów statutowych wszystkich bibliotek akademickich. Zaufanie to przeżywa obecnie kryzys spowodowany m.in. biurokratyzacją nauki, komercjalizacją badań i ograniczeniami autonomii²⁵, ale wiele procesów i narzędzi wykorzystywanych w komunikacji naukowej, a współtworzonych przez biblioteki akademickie, sprzyja przełamywaniu oporów przed podejmowaniem ryzyka. Biblioteki akademickie, ułatwiając dostęp do treści naukowych, ugruntowują zaufanie do źródeł informacji i pomagają w ocenie ich wiarygodności (same w ten sposób zwiększając swój horyzont zaufania). Dbając o przestrzeganie praw określających warunki udostępniania informacji, przyczyniają się do kształtowania kultury zaufania w nauce.

Biblioteki, które chcą funkcjonować w obsługiwanych środowiskach jako „miejsca trzecie”, powinny więc przede wszystkim „sprowokować” użytkowników do... podejmowania zakładów dotyczących swojej wiarygodności i atrakcyjności.

Bibliografia

- Audunson R., Varheim A., Aabo S., Holm E.D., *Public libraries, social capital and low intensive meeting praces*, „Information Research” 2007, nr 12 (4) paper colis 20, <http://InformationR.net/ir/12-4/colis/colis20.html>.
Biblioteka „trzecim miejscem” – Hjorring Library Dania, [w:] *Biblioteka 2.0*.

²⁵ Zob. szerzej P. S z t o m p k a, *op. cit.*, s. 373 i n.

- Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych*,
<http://blog.biblioteka20.pl/?p=151>.
- Eigenbrodt O., *Societal spaces. The constitution of library space through activity*, [w:] 74 IFLA General Conference and Council, 10–14.08.2008, Quebec, <http://www.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Eigenbrodt-trans-en.pdf>.
- Fang C., *University library. The „third place” for students*, [w:] 74 IFLA General Conference and Council, 10-14.08.2008, Quebec, <http://www.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Fang-en.pdf>.
- Habib M.C., *Nudging Serendipity*, <http://mchabib.com/category/library-as-place/>.
- Kisilowska M., *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece. Wybrane społeczne i kulturowe uwarunkowania współczesnego bibliotekarstwa*, Warszawa 2010.
- Kodeks etyki bibliotekarza i pracownika informacji*. Warszawa 2005, http://ebib.oss.wroc.pl/sbp/kodeks_etyki.html.
- Koszowska A., *Biblioteka „trzecim miejscem” – Hjoerring Library (Dania)*, [w:] *Biblioteka 2.0. Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych*. 28.06.2009, <http://blog.biblioteka20.pl>.
- Oldenburg R., *The great good place: cafes, Coffee shops, community centers, beauty parlors, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day*, wyd. 2, New York 1997.
- Sondergaard B., *The read thread. New central library in Hjoerring*, “Scandinavian Public Library Quarterly” 2008 vol. 41 nr 4, http://splq.info/issues/vol41_4/07.htm.
- Sztompka P., *Zaufanie. Fundament społeczeństwa*, Kraków 2007.

Agata Zysiak
agatazysiak@gmail.com
Katedra Socjologii Kultury Uniwersytetu Łódzkiego

JAK POZOSTAĆ WIERNYM W NIESTAŁYM ŚWIECIE? CZYM, GDZIE I DLA KOGO MA BYĆ NOWOCZESNA BIBLIOTEKA?

Abstract: The text tries to deal briefly with the idea of the library (as a cognitive system and as a workplace) and Ray's Oldenburg's concept of places, aiming to examine possibilities of modern libraries to become so called "third place". As a background for those divagations, stand: digital revolution, rapid changes of higher educational systems in Europe and a wider social change (like attitude to readership, status of cognitive workers). The main question is how library can adjust to new conditions without losing its mission as well as its users...

Słowa kluczowe: biblioteka, „trzecie miejsce”, „drugie miejsce”, praca, Oldenburg, Borges

Spotkaliśmy się na konferencji pod tytułem „Biblioteka jako trzecie miejsce”, Chciałabym pokrótce przeanalizować ten tytuł, a więc zastanowić się nad terminem „biblioteka” oraz pojęciem „trzecie miejsce”, by następnie lepiej przyjrzeć się ich relacji.

Biblioteka

Pozwolę sobie zacząć powtórzeniem gestu znamienitego uczonego, gestu wykonanego podczas odczytu z okazji 25-lecia Biblioteki Miejskiej w Mediolanie 10 marca 1981 r., a więc ponad 30 lat temu. Gest nie zestarzał się mimo tak długiego czasu, a jako część eseju *O bibliotece* jest chętnie czytany po dziś dzień. Powtarzając go więc za Umberto Eco pozwolę sobie przytoczyć wybrane przez niego fragmenty *Biblioteki Babel* również znamienitego pisarza Jorge Luisa Borgesa: „Wszystkie światy (który inni nazywają Biblioteką) składa się z nieokreślonej, i być może nieskończonej, liczby sześciobocznych galerii, z obszerными studniami wentylacyjnymi w środku, ogrodzonymi bardzo niskimi balustradami. Z każdej galerii widać piętra wyższe i niższe: nieskończenie. Układ galerii jest niezmienny. Dwadzieścia szaf, po pięć szerokich szaf na każdy bok, wypełnia wszystkie boki prócz dwóch; ich wysokość, która jest równa wysokości pięter, przekracza zaledwie wzrost przeciętnego bibliotekarza. Jeden z wolnych boków przylega do wąskiej sieni, która wychodzi na inną galerię, identyczną jak pierwsza i jak wszystkie. Po lewej i po prawej stronie sieni są

dwa malutkie pomieszczenia. Jedno pozwala spać na stojąco; drugie zaspokajać potrzeby naturalne. Przechodzą tamtędy spiralne schody, które zapadają się i wznoszą ku odległym okolicom. W sieni jest lustro, które podwaja wiernie pozory. (...) Każdej ze ścian każdego sześcioboku odpowiada pięć szaf; każda zawiera trzydzieści dwie książki znormalizowanego formatu; każda książka posiada czterysta dziesięć stron; każda strona czterdzieści wierszy, każdy wiersz około osiemdziesięciu liter czarnego koloru. Są również litery na grzbiecie każdej książki; litery te nie wskazują ani nie zapowiadają tego, o czym będą mówiły stronicie. Wiem, że ten brak związku kiedyś wydał się tajemniczy. (...) Pięćset lat temu przełożony jednego z wyższych sześcioboków znalazł książkę tak zawiłą jak inne, ale która miała prawie dwie kartki o jednorodnych liniach. Pokazał swe znalezisko wędrownemu specjalście od odcyfrowywania, który powiedział mu, że są one zredagowane po portugalsku; inni powiedzieli mu, że w jidisz. Przed upływem wieku zdołano ustalić język: był to samojedzkolitewski dialekt języka guaraní z fleksją arabskiego klasycznego. Również odcyfrowano treść: zarys analizy kombinatoryjnej, ilustrowany przykładami wariantów z nieograniczonym powtórzeniem. Przykłady te pozwoliły pewnemu genialnemu bibliotekarzowi na odkrycie podstawowego prawa Biblioteki. (...) Twierdzą bezbożnicy, że niedorzeczność jest normalna w Bibliotece i że sens (a nawet pokorna i zwyczajna spójność) jest niemal cudownym wyjątkiem. Mówią (wiem o tym) o «mającej Bibliotece, której przypadkowe woluminy narażone są na nieustanne niebezpieczeństwo zamienienia się w inne, i że wszystko one twierdzą, wszystkiemu przeczą i wszystko mieszają, jak jakieś bóstwo w delirium»¹.

Biblioteka to porządek świata. Biblioteka to odzwierciedlenie ludzkiego marzenia o poznaniu i skatalogowaniu rzeczywistości, o jej kognitywnym podboju. Pierwszym takim historycznym miejscem-projektem była oczywiście biblioteka aleksandryjska. Biblioteka miała stać się skarbnicą ludzkiej myśli, jednocześnie, jej zbiory pozostawały otwarte dla każdego. Płonęła trzykrotnie, w tym dwa ostatnie razy – intencjonalnie. Palono księgi niewiernych – najpierw pogańskie, potem chrześcijańskie. Marzenie o świecie-bibliotece, czy bibliotece-swiecie, wciąż jednak pozostawało niespełnione – zarówno przy tworzeniu kolejnych miejsc gromadzenia ksiąg, jak i zastosowania bardziej wysublimowanych metod porządkowania świata. Nadeszła renesansowa mania klasyfikowania rzeczywistości². Powstawały kabalistyczne koła, mnemoniczne teatry – tworzył Robert Fludd (1574–1637), Piotr Ramus opracowuje nową metodę dialektycznego porządku, zasadę przeciwieństw w uporządkowanym układzie, przecho-

¹ U. Eco, *O bibliotece*, Warszawa 2007, opowiadanie pochodzi ze zbioru: J.L. Borges, *Fikcje*, Warszawa 2003.

² D. de Kerkhove, *Inteligencja otwarta. Narodziny społeczeństwa sieciowego*, Warszawa 2001, s. 145.

dzącym od ogółu do szczegółu. Powstał Teatr Pamięci Giulia Camilla (1480–1544)³, a Giordano Bruno stworzył swoją maszynę myślącą i System Pieczęci mających tłumaczyć świat⁴. Czy mnemotechniczne kręgi gromadzące i porządkujące wiedzę o świecie tak różnią się od wysiłku encyklopedystów? Właśnie prace środowiska francuskich badaczy, tworzących *Wielką Encyklopedię Francuską* w latach 1751–1772, uznawane są jako jedno z najdonioślejszych przedsięwzięć intelektualnych Oświecenia. W zamierzeniu *Encyclopédie* miała być kompendium ówczesnej wiedzy z zakresu nauki, sztuki i rzemiosła – biblioteką przenośną, biblioteką w pigułce. Udostępniona wiedza miała trafić pod strzechy i oświecić nieświadome masy. Te same postulaty można odnaleźć wśród pozytywistów.

Za następne równie śmiałe przedsięwzięcie można uznać już XX-wieczny projekt systemu Memex opracowany przez Vannevara Busha. Choć idea Memexu nigdy nie została zrealizowana, warta jest wspomnienia: system miał na celu zebranie wszystkich dokumentów wytworzonych przez człowieka w toku jego dziejów, przez późniejszych komentatorów został uznany za pierwszą narrację hipertekstową. Bush zaprojektował swój system w latach 30. XX w., jako odpowiedź na nawałnicę publikacji naukowych tamtego okresu (przy dzisiejszej, to był i tak raczej stosunkowo niewielki przyrost...). Memex miał zapewnić łatwy dostęp i wyszukiwanie informacji, a dodatkowo łączyć ze sobą dokumenty na zasadzie skojarzeń – układ danych miał odwzorowywać ludzką pamięć.

Trzydzieści lat później, w 1965 r., projekt hipertekstualnego kompendium dorobku intelektualnego ludzkości powraca. Theodor H. Nelson przedstawił Xanadu – utopijne archiwum z którego nie można nic wykasować, w którym każda informacja zostaje „na zawsze”⁵. Nelson uważał hipertekst za „integralną część wyobrażonej, globalnie powiązanej biblioteki i systemu publikacji, który „narastałby nieskończenie gromadząc zapisaną wiedzę świata”⁶.

Dlaczego mówimy o tych projektach? Po pierwsze, przypominają one o pewnej – coraz częściej eksmitowanej na marginesy „społeczeństwa wiedzy” – podstawowej roli nauki i jej konstytutywnym dla człowieka charakterze, konieczności podejmowania hesseańskiej gry szklanych paciorków dla dobra wspólnoty i społeczeństwa. Po drugie, ukazują, iż biblioteka może więc być czytana jako rama poznawcza, umożliwiająca rozumienie świata. Wróćmy do eseju Eco *O bibliotece*. Biblioteka, a zwłaszcza uniwersytecka, jest przede wszystkim miejscem pracy, nie tyle jako instytucja ze strukturą zatrudnienia, ale jako portal do wiedzy, przestrzeń pracy ludzi naukę tworzących, ludzi zdobywa-

³ F.A. Yates, *Sztuka pamięci*, Warszawa 1977, s. 137 i n.

⁴ *Ibidem*, s. 253.

⁵ R. Rosenzweig, *The Road to Xanadu: Public and Private Pathways on the History Web*, „Journal of American History” 2001, vol. 88, no. 2, s. 548–579.

⁶ *Ibidem*, oraz G. Wolf, *The Curse of Xanadu*, „Wired” 1995, no. 3.

jących wiedzę. Pracy, która – zarówno jeśli powrócimy do pism Karola Marksa, ale także, podobnych w wymowie, pism jego imiennika Karola Wojtyły⁷ – jest konstytutywna dla człowieczeństwa, stanowi je i wzbogaca. Pracy, która uczłowiecza. Pracy, która jest dziełem, która jest rozwojem. W dzisiejszych czasach trudno taką odnaleźć, założmy jednak na chwilę, iż można tak postrze- gać działalność naukową – nastawioną na samorozwój, wiedzę, budowę lepsze- go społeczeństwa i świata. Cieniem na takim podejściu kładzie się oczywiście koncepcja kognitariatu, prekarność będąca w dużym stopniu udziałem absolwen- tów wyższych uczelni i upadek utopii, jaką była wizja społeczeństwa opartego na wiedzy⁸. Przyjmując zatem złożoną i głębszą funkcję, jaką może pełnić biblioteka oraz jej humanitaryzujący potencjał zaklęty w pracy, przejdźmy do drugiego interesującego na komponencie: „trzeciego miejsca”.

„Trzecie miejsce”

Chyba sam autor, pisząc w latach 80. książkę *The Great Good Place*⁹ nie mógł przewidzieć, iż sformułowana tam po raz pierwszy koncepcja zrobi tak błyskotliwą karierę. Ray Oldenburg tworzył ten termin w określonym kontek- ście, w czasie gwałtownego rozrostu przedmieść wokół miast Stanów Zjedno- czonych, powstawania homogenicznych terenów suburbii, bez punktów ogni- skowania się życia lokalnej wspólnoty – zamiast lokalnego baru za każdym rogiem znajdowały się tylko kolejne prywatne posesje¹⁰. Zwiększony ruch samochodowy i dominacja takiego sposobu przemieszczania się, skutecznie zmniejszyło ilość sytuacji potencjalnych interakcji sąsiedzkich, negatywnie

⁷ „Poprzez pracę ma się przyczynić do ciągłego rozwoju nauki i techniki, a zwłaszcza do nieustannego podnoszenia poziomu kulturalnego i moralnego społeczeństwa, w którym żyje jako członek braterskiej wspólnoty; praca zaś oznacza każdą działalność, jaką człowiek spełnia, bez względu na jej charakter i okoliczności, to znaczy każdą działalność człowieka, którą za pracę uznać można i uznać należy pośród całego bogactwa czynności, do jakich jest zdolny i dyspono- wany poprzez samą swoją naturę, poprzez samo człowieczeństwo, „Jan Paweł II, Encyklika LABOREM EXERCENS, [dostęp: 30.03.2011] http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/laborem.html.

⁸ Por. Między innymi: Christopher Newfield, *Struktura i cisza kognitariatu, Ekologia, Eko- nomia, Prawa Człowieka – Biblioteka On-line*, 2011, [dostęp: 30.03.2011] <http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/ee0002newfield.pdf>, Maurizio Lazaratto, *Praca niematerialna*, [w:] *Robotnicy opuszczają miejsca pracy*, Łódź 2010, Jan Sowa, *Prekariat – proletariat epoki globalizacji*, [w:] *Robotnicy...op. cit.*

⁹ Pierwsze wydanie ukazało się w 1981 r., w niniejszej pracy cytaty pochodzą ze wznowionego wydania: R. Oldenburg, *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day*, New York 1999.

¹⁰ *Ibidem*, s. XXIII. Pamiętać należy, iż europejski kontekst jest znacząco odmienny od ame- rykańskiego i choć przeniesienie pojęcia na grunt Starego Kontynentu jest jak najbardziej możliwe, niesie ze sobą potrzebę translacji niektórych elementów.

wpływając na lokalne społeczności. *The Great Good Place* jest głosem interwencyjnym, obroną publicznych miejsc, gdzie kształtuje się wspólnota. To właśnie „trzecie miejsce” – odmienne od pierwszego, czyli miejsca zamieszkania, strefy *oikos*, brutalnie ujmując to za Hannah Arendt – domeny „idiotyzmu życia wiejskiego”; odmienną od „miejsca drugiego”, czyli miejsca pracy (bynajmniej nie w rozumieniu wspomnianym wcześniej, to raczej domena kognitariatu czy usługowej pracy klasy średniej). „Trzecie miejsce” ma być nieformalną przestrzenią publiczną, gdzie nie jest się ani gospodarzem, ani gościem¹¹. Są tzw. „ports of entry”¹², czyli przestrzeniami wchodzenia we wspólnotę, inicjującą znajomości¹³. W nich mają się zbierać ludzie w potrzebie, ma kształtować się lokalna agora, miejsce wymiany myśli, a także politycznych poglądów. Trzecie miejsce jest więc w dużej mierze czynnikiem aktywizującym wspólnotę. Jak trafnie zauważa Oldenburg, nie bez przyczyny kawiarnie stawały się miejscami czynnie inwigilowanymi przez władze, a także bezpośrednio przez nie atakowanymi¹⁴.

Obecnie określenie „trzeciego miejsca” odnosi się po prostu do miejsca spędzania wolnego czasu, dobrowolnego przystanku między domem a pracą. Miejsca spotkań towarzyskich i rozrywki – nie tyle związanej z biernie odbieranym przemysłem rozrywkowym, co jej spontanicznymi i aktywnymi formami opartymi na międzyludzkich interakcjach¹⁵. „Trzecie miejsce” jako strefa odpoczynku, neutralna przestrzeń czasu wolnego, w rozpędzonym świecie może się wydawać postulatem godnym ruchu *slow life*¹⁶. Jednak koncepcja Oldenburga rzeczywiście spełniła swoje interwencyjne zadanie i znacząco wpłynęła choćby na politykę developerską w Stanach, poprawiając infrastrukturę „trzecich miejsc” i na stałe wpisując ich potrzebę w wizję dobrego miasta, w którym wygodnie się żyje¹⁷.

Tak jak developerzy reklamują swoje osiedla „trzecimi miejscami”, tak i inni przedsiębiorcy, czy eksperci od marketingu, wykorzystali jego koncepcję

¹¹ Zwięzłe omówienie tematu można znaleźć w: R. Oldenburg, *Our Vanishing 'Third Places'*, „Planning Commissioners Journal”, #25, Winter 1997, or *The 'Third Place' Essential for Campuses and for Communities*, Interview in the Lawlor Review, Fall, 2002, s. 10–13.

¹² R. Oldenburg, *The great... op. cit.*, s. XXIII.

¹³ Warto pamiętać, że wskaźniki mobilności społecznej w Stanach Zjednoczonych są wielokrotnie wyższe niż w Europie.

¹⁴ R. Oldenburg, *The great...op. cit.*, s. XXVI, potwierdzenie tych intuicji znajdziemy także u Jurgena Habermasa (por. *Strukturalne przeobrażenia sfery publicznej*, Warszawa 2007).

¹⁵ Ten element oczywiście jest obecny u Oldenburga, *The great... op. cit.*, – s. XXII.

¹⁶ Choćby: http://en.wikipedia.org/wiki/Slow_Movement, [dostęp: 30.03.2011].

¹⁷ Czego przykładem może *Celebrating the third place: inspiring stories about the "great good places*, red. R. Oldenburg, New York 2002.

do zwiększenia zysków¹⁸. Budowa pozytywnego doświadczenia odwołanie się do emocjonalnych czy społecznych potrzeb konsumentów jest nie tylko skuteczniejsza, ale i często tańsza niż choćby najprostsza kampania outdoorowa. Fakt, że w banku możemy napić się kawy jest mniej niebezpieczny dla konstrukcji naszego czasu wolnego, jak przechwytywanie funkcji trzeciego miejsca przez galerie handlowe.

Wierność w niestałych czasach

Dla biblioteki tak znaczne przesunięcia nie są konieczne. Osiedlowe czy wiejskie biblioteki zawsze pełniły część funkcji „trzecich miejsc”. Dziś otwarcie ogłasza się potrzebę by biblioteka stała się „trzecim miejscem” w pełnym wymiarze. Co to jednak znaczy? Jako sztandarowe wdrożenie tego typu myślenia, wymienia się realizację biblioteki publicznej w duńskim mieście Hjørring¹⁹. Biblioteka ta zajmuje jedno obszerne pomieszczenie podzielone regałami, z wygodnymi miejscami do lektury, wydzielonymi pokojami do pracy cichej – bez wyraźnych granic między częściami dla dorosłych i dla dzieci, bez formalności typowej dla tego typu instytucji, z meblami od najlepszych projektantów. Biblioteka została umieszczona w centralnie położonym budynku „Metropol”, gdzie znalazła miejsce obok centrum handlowego i klubu fitness. Jak wynika z badań, aż 50% ją odwiedzających nie przychodzi by wypożyczać materiały, ale w innych celach²⁰.

Czy tak ma wyglądać biblioteka uniwersytecka? Czy w ogóle tak wyglądać może? Jej funkcje i ranga są znacząco odmienne od pozostałych bibliotek danego miasta. Przede wszystkim biblioteka uniwersytecka, już z nazwy jest nie tylko naukowa, ale i elitarna. Dostęp do jej zbiorów jest zazwyczaj otwarty dla ściśle zdefiniowanej grupy pracowników i studentów danego uniwersytetu – czasem, jak to ma miejsce w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, część zbiorów jest dostępna dla „postronnych”, czasem możliwość dotarcia uwarunkowana jest przejściem prostej formalnej procedury. Biblioteka uniwersytecka najściślej jest związana z biblioteką-światem, o jakim była mowa na początku. Stoi ona przed wpływem ogólniejszych tendencji rozwoju bibliotek, a przez swój szczególny

¹⁸ Podsumowuje to trafnie bloger i marketer Paweł Tkaczyk: *Do którego miejsca przynależy Twoja marka?*, [dostęp: 30.03.2011], <http://paweltkaczyk.midea.pl/marketing-branding/doktorego-miejsca-przynalez-y-twoja-marka/> oraz *Umów się w banku na kawę*, [dostęp: 30.03.2011], <http://manager.money.pl/strategie/zarzadzanie/artukul/umow;sie;w;banku;na;kawe,225,0,374241.html>.

¹⁹ Biblioteka 2.0: Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych, wpis z 28 czerwca 2009, [dostęp: 30.03.2011] <http://blog.biblioteka20.pl/?p=151> oraz B. Søndergaard, *The red thread. New central library in Hjørring*, [dostęp: 30.03.2011], http://splq.info/issues/vol41_4/07.html.

²⁰ *Ibidem*.

charakter także zmian w szkolnictwie wyższym. Są to przede wszystkim digitalizacja ludzkiej wiedzy oraz przekształcenie uniwersytetu w szkołę zawodową.

Wedle ostatnich szacunków jeszcze w 2000 r. aż 75% informacji przechowywano w postaci analogowej, a w 2007 r. już zaledwie 6%²¹. Ta tendencja determinuje nie tylko strukturę rynków wydawniczych, rozrost legalnych i nielegalnych, dostępnych przez Internet, baz książek i publikacji²². Dominują także codzienne taktiki myślenia odbiorców – coraz częstszy widok użytkowników bibliotecznych czytelnici, robiących zdjęcia aparatami fotograficznymi czy komórkami odszukanych właśnie tekstów, to już nie tylko protest przeciw zbyt drogiemu ksero, ale całościowa zmiana myślenia i sposobów pracy. Sami chcemy decydować, co i kiedy czytamy, informacje chcemy łatwo kopiować, przysyłać, szybko do nich powracać. Biblioteka powinna stać się Memexem. W obecnym natłoku publikacji jest to jedyna droga by gonić resztę świata i pozostawać na bieżąco z tym, co myśli się i pisze gdzie indziej.

Sytuację bibliotek pogarsza w tym względzie druga grupa zmian, związanych z przekształcaniem się uniwersytetów w wyższe szkoły zawodowe – poza Uniwersytetem Warszawskim i Jagiellońskim – proces ten będzie raczej wspierany niż powstrzymywany przez państwo. Studia mają dać praktyczną wiedzę, kultywuje się naukę przez doświadczenie, a kursy, staże i praktyki zajmują studentom z roku na rok coraz więcej czasu. Coraz częściej wymagają oni, aby teksty przerabiane na ćwiczeniach były im dostarczane drogą mailową lub na pendrive'ach. Nic dziwnego z resztą, skoro tendencja jest ogólnopolska – 56% Polaków w ciągu ostatniego roku w ogóle nie miało kontaktu z książką – w tym aż 25% z wykształceniem wyższym, 33% uczniów i studentów. To nie wszystko, 20% osób z wyższym wykształceniem nie przeczytało tekstu dłuższego niż trzy strony w ciągu dwóch miesięcy od zapytania²³. Naciski na wiele uniwersytetów, aby przekształcały się w szkoły zawodowe płynnie zarówno

²¹ *Dane całej planety*, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.rp.pl/artukul/610982.html>.

²² Poza licencjonowanymi bazami, do których dostęp ze względów ekonomicznych długo jeszcze w naszym kraju będą mieć tylko biblioteki (a i tak użytkownicy otrzymują hasła umożliwiające przeglądanie im zasobów w domu), pozostaje ogromna szara strefa – sukces Gigapedii czy GoogleBooks jest w dużej mierze oparty na setkach entuzjastów skanujących i publikujących w Internecie książki ze względów ideologicznych.

²³ W listopadzie 2010 r. Pracownia Badań Czytelnictwa Biblioteki Narodowej we współpracy z TNS OBOP przeprowadziła kolejne badanie społecznego zasięgu książki w Polsce, wyniki są o tyle przygnębiające, iż kategorię „książka” poszerzono o poradniki, albumy, oraz – co oczywiste – o cyfrowe teksty i książki. Wyniki te potwierdzają jakościowe badania nad kulturą miejską wykonane na zlecenie Narodowego Centrum Kultury, z których wynika, iż czytelnictwo zajmuje nam niewielką ilość czasu wolnego, a w badaniu obecne jest niemal zupełnie w sferze deklaratywnej (M. P e c z a k, *Co robimy „po godzinach”?*, [w:] *Kultura miejska w Polsce z perspektywy interdyscyplinarnych badań jakościowych*, W.J. B u r s z t a, M. D u c h o w s k i, B. F a t y g a i in., NCK, Warszawa 2010, s. 109).

z poziomu mikro, jak i makro. Nacisk ten przekłada się w sposób oczywisty na biblioteki.

Zmienia się także sposób udziału w polskiej kulturze. Jej dzisiejszy odbiorca, a więc także korzystający z biblioteki student, poszukuje wydarzenia. Za Tomaszem Szlendakiem można powiedzieć, że może on tylko „okienkowo” uczestniczyć w kulturze²⁴, oczekuje zajęcia jak największej ilości zmysłów, nie może skupić się na dłuższy czas. W odpowiedzi na takie potrzeby biblioteki robią co mogą – jedna z miejskich bibliotek w dużym polskim mieście planuje przy okazji pełnić funkcje e-urzędu, inna organizuje kompleksowy program szkoleń²⁵. Biblioteka Elbląska dzięki organizacji Salonów i Letnich Ogrodów tygodnika „Polityka”, stała się ważnym punktem publicznej debaty, organizuje także festiwale oraz prowadzi papiernię artystyczną. Czy jednak takich aktywności oczekujemy od biblioteki uniwersyteckiej?

W tym świetle należy ponownie zapytać o proklamowany na początku wystąpienia status biblioteki uniwersyteckiej jako przede wszystkim „drugiego miejsca”. Praca naukowa nie daje się tak łatwo wpasować w model Oldenburga, ale biorąc pod uwagę niepokojące tendencje, być może fizycznie „biblioteka jako drugie miejsce” musi przegrać dziejową konkurencję z „biblioteką jako trzecim miejscem”? W temacie digitalizacji zasobów własnych oraz pozyskiwania dostępów do zewnętrznych baz internetowych nikt nie ma najmniejszych wątpliwości, iż są one koniecznością – na szczęście bardzo wygodną i użyteczną. Proces ten po części uderza w „bibliotekę jako drugie miejsce”, ale tylko na poziomie dostępu do zasobów, ale nie komfortu pracy, którego trudno szukać w pracowniczych pokojach poszczególnych wydziałów, a nie dla każdego realną alternatywę zapewnia „miejsce pierwsze”²⁶. Być może tracąc komponent, który wcześniej czynił z biblioteki monopolistę dostępu do wiedzy, właśnie funkcja „drugiego miejsca” ulegnie wzmocnieniu? Walcząc o realne (w opozycji do cyfrowego) przetrwanie, biblioteka będzie musiała zadbać o pracujących – szybki bezprzewodowy Internet, pokoje do pracy indywidualnej i w grupach, dostępne skanery, drukarki i kserokopiarki w przystępnych cenach – to tylko podstawowe postulaty.

Moim zdaniem, aby nie zatracić swych podstawowych funkcji, „biblioteka jako trzecie miejsce” może tworzyć się tylko w oparciu o silnie i dobrze funkcjonującą „bibliotekę jako drugie miejsce”. Co może niepokoić, to znacząca redefinicja funkcji tego zacnego i uświęconego tradycją miejsca, które pragnie wkroczyć o obszar działalności klubokawiarni, centrów kultury czy pubów. Takie zabiegi mogą być oczywiście skuteczne, jednak nigdy nie powinny być

²⁴ T. Szlendak, *Aktywność kulturalna*, [w:] *Kultura miejska...op. cit.*, s. 115, 128.

²⁵ J. Nowiński, *Działalność i wizerunek instytucji kultury w miastach*, [w:] *Kultura miejska...op. cit.*, s. 148.

²⁶ O czym na innych polach działań może świadczyć rosnące zapotrzebowanie na różnego rodzaju inkubatory, domy pracy cichej czy centra coworkingu.

wprowadzane kosztem podstawowych funkcji biblioteki, a zwłaszcza biblioteki uniwersyteckiej. To właśnie wierność podstawowym funkcjom, pewien konserwatyzm wobec współczesnych tendencji powinien stać się kamieniem węgielnym wprowadzania zmian. Nie jest to bynajmniej postulat sprzeczny, choć na taki może pozornie wyglądać. Warto zauważyć, że Biblioteka Narodowa, Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego czy Biblioteka Jagiellońska ograniczają swoje aktywności przede wszystkim do co raz lepszego gromadzenia i udostępniania księgozbioru (zarówno w wersji materialnej jak i cyfrowej).

W pierwszej kolejności należy zadbać o podstawy i przykładowe pełnienie funkcji biblioteki uniwersyteckiej. Dopiero kolejne działania – jeśli starcza zasobów kadrowych i finansowych – mogą wychodzić poza te obszary. Biorąc za przykład Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego, idąc z duchem „trzeciego miejsca”, nie zaszkodzi przedłużenie godzin działania bufetu, który obecnie zamykany jest dość wcześnie, rozpowszechnienie informacji o możliwości korzystania z sal do pracy w grupach, czy stworzenie nowych także miejsc o nieco swobodniejszym charakterze²⁷. Jednak wstawienie puf czy umożliwienie korzystania z biblioteki w nocy (bardzo przydatna opcja w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego) da efekt, jeśli z biblioteki rzeczywiście będzie po co korzystać. Jeśli stanie się dobrym miejscem pracy, a dopiero w dalszej kolejności dobrym miejscem wypoczynku. Wejście i zaistnienie na teren działania „trzecich miejsc” wymaga silnego wyróżnika. Kończąc, znakomita większość postulatów towarzyszących koncepcji „biblioteki jako trzeciego miejsca” jest jak najbardziej słuszna, należy jednak do nich podchodzić z rozsądkiem i unikać krótkotrwałych rozwiązań i pozornych działań.

Bibliografia

Biblioteka Politechniki Łódzkiej, <http://bg.p.lodz.pl/nowo.htm>.

Biblioteka 2.0: Blog społeczności czytelników i bibliotekarzy cyfrowych, wpis z 28 czerwca 2009 <http://blog.biblioteka20.pl/?p=151>.

B o r g e s J.L., *Fikcje*, Warszawa, 2003.

Celebrating the third place: inspiring stories about the "great good places", Red. R. Oldenburg, New York, 2002.

Dane całej planety, <http://www.rp.pl/artukul/610982.html>.

E c o U., *O bibliotece*, Warszawa, 2007.

H a b e r m a s a J., *Strukturalne przeobrażenia sfery publicznej*, Warszawa 2007.

²⁷ W zeszłym roku Biblioteka Politechniki Łódzkiej uruchomiła także przestrzeń i zdaje się być bardzo usatysfakcjonowana efektami tego prostego i stosunkowo taniego rozwiązania – wpis z 9 grudnia 2010, [dostęp: 30.03.2011], <http://bg.p.lodz.pl/nowo.htm>.

- Jan Paweł II, Encyklika LABOREM EXERCENS,
http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/laborem.html
- Kerkhove D. de, *Inteligencja otwarta. Narodziny społeczeństwa sieciowego*, Warszawa 2001.
- Kultura miejska w Polsce z perspektywy interdyscyplinarnych badań jakościowych*, W.J. Burszta, M. Duchowski, B. Fatyga i in., NCK, Warszawa, 2010.
- Lazaratto M., *Praca niematerialna*, [w:] *Robotnicy opuszczają miejsca pracy*, Łódź 2010.
- Newfield C., *Struktura i cisza kognitariatu*, „Ekologia, Ekonomia, Prawa Człowieka – Biblioteka Online. 2011”, <http://www.ekologiasztuka.pl/pdf/ee0002newfield.pdf>.
- Oldenburg R., *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day*, New York 1999.
- Our Vanishing 'Third Places'*, „Planning Commissioners Journal”, #25, Winter 1997,
The Third Place, Encyclopedia of Community, Karen Christensen (Ed.), Great Barrington, Massachusetts: 2003.
- Rosenzweig R., *The Road to Xanadu: Public and Private Pathways on the History Web*, „Journal of American History” 2001, vol. 88, no. 2, s. 548-579.
- Sowa J., *Prekariat – proletariat epoki globalizacji*, [w:] *Robotnicy opuszczają miejsca pracy*, Łódź 2010.
- Søndergaard B., *The red thread. New central library in Hjørring*, http://splq.info/issues/vol41_4/07.htm.
- Tkaczyk P., *Do którego miejsca przynależy Twoja marka?*
<http://paweltkaczyk.midea.pl/marketing-branding/do-ktorego-miejsca-przynalezy-twoja-marka/>.
- Umów się w banku na kawę*,
<http://manager.money.pl/strategie/zarzadzanie/artukul/umow;sie;w;banku;na;kawe,225,0,374241.html>
- Wolf G., *The Curse of Xanadu*, „Wired” 1995, no. 3.
- Yates F.A., *Sztuka pamięci*, Warszawa 1977.

Galyna Vilczynska
Biblioteka Pawłow, Ukraina

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ НА УКРАЇНІ

Abstract: The article presents the work of Ukrainian public libraries. Ukraine has the greatest number of libraries in Europe – 18 000. The libraries are used by 33% of the Ukrainian population. Public libraries are accessible for all citizens, without any limitation. The national act “About Library” defines tasks of the public libraries, policy of the protection of the collections and purchasing new items. Actually, the activity of public libraries is a much further than the legal regulations. The real work of libraries is presented in this article on base of public library in Pawłow.

Бібліотека – як третє місце, тут раді вітати всіх – це місце де чекають нових зустрічей з шанувальниками книги. Тут раді заохотити всіх до читання. Для цього використовується різноманітний арсенал форм і методів бібліотечної роботи, які дозволяють досягти реального результату.

“У слові рідному велика сила є,
Що розбива граніт і золото кує”

І. Франко

На таких заходах йде мова про любов до ближнього, поважне ставлення до всіх людей, дружбу між ними, знання прав і свобод. У читачів формуються моральні та етичні уявлення про те, як потрібно будувати своє життя, яких моральних орієнтирів потрібно дотримуватись, а від яких варто відмовитись.

Бібліотекарі часто підводять читачів до висновку, що самого знання замало, недостатньо, потрібні моральні засади, уміння жити в суспільстві, знаходити вихід із різних ситуацій. Саме таку важливу роль у формуванні особистості відіграє книга. Адже читач у книзі відкриває світ, а книга в читача душу.

Такими центрами пропаганди книги є книгозбірні Радехівського району Львівської області, фонди яких налічують понад 350 тисяч примірників, послугами яких користуються 32 тисячі читачів...

Я хочу подякувати Вам за те, що Ви мене запросили на міжнародну конференцію. І разом з тим розказати Вам про Євро інтеграцію в Україні. На даний час ми українці вже відчуваємо підтримку і сприяння саме Польщі. Вона зближує Україну з Європою.

До Польщі приїжджають не тільки на заробітки, сюди запрошують вчених на наукову співпрацю, викладацьку діяльність. Українські діти

навчаються у Вищих навчальних закладах, молоді спеціалісти працюють у різних галузях виробництва.

Приводом того є те що багато років у школах України існують Європейські клуби. Мета їх- сприяння процесам європейської інтеграції України. Розширення знань про країни Європейського союзу, налагодження співпраці української молоді з ровесниками з інших європейських країн.

Прикладом є те що Радехівська районна Рада співпрацює з староством повіту Нисса, Стальова Воля. Співдружність веде у сфері освіти, культури, самоврядування. Доказом цього є, що активні учасники європейських клубів в 2009 їздили на міжнародну зустріч з молоддю Європи: Польщі, Німеччини, Італії.

Так що наша співдружність не звужується, а розширюється. На цьому я буду закінчувати свою розповідь. Не прощаюся з Вами, а кажу до нових зустрічей.

Мережа публічних бібліотек в Україні-чи не найбільша в світі: для громадян працюють майже 18 тисяч публічних бібліотек. Їхніми читачами є 33% населення.

Публічні бібліотеки в демократичному суспільстві – складник загального блага, це центри громад, хранителі пам'яті громад. Вони є важливим чинником розвитку громадянського демократичного суспільства, бо надають доступ до інформації всім громадянам без будь-яких обмежень.

Публічні бібліотеки покликані забезпечувати демократичне залучення всіх громадян, бути доступним для людей з особливими потребами, запобігати соціальному виключенню громадян. Що це означає? В умовах економічного розшарування, в умовах розвитку електронних засобів інформації, коли інтернет став важливим засобом отримання інформації, навчання, розвитку науки, ведення бізнесу, врядування, проведення вільного часу, з'являються інформаційно багаті та інформаційно бідні громадяни, розширюється „інфор-маційна прірва”, поширеною є інформаційна неписьменність.

Бібліотеки-чи не єдині в державі установи які намагаються дати раду цій проблемі.

Невеликою частиною бібліотек України є книгозбірні Радехівсько- го району Львівської області, фонди яких налічують понад 350 тисяч примірників, послугами яких користуються 32 тисячі читачів.

Завдання та основні напрямки діяльності бібліотек Радехівської центральної бібліотечної системи визначаються відповідно до Закону України „Про бібліотеки і бібліотечну справу”, загальнодержавних програм зокрема, щодо збереження та поповнення державних фондів,

концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року.

- Кожна бібліотека виконує визначені функції: інформаційну, освітню, комунікативну, дозвілєву.
- Виходячи з цього бібліотеки ЦБС своїми основними завданнями вважають: виявлення сучасних потреб і запитів читачів та їх всебічне задоволення.
- Систематичне удосконалення традиційних, бібліотечно-інформаційних ресурсів відповідно до життєвих потреб читачів.
- Впровадження нових, прогресивних форм роботи.
- Співпраця з Народними домами, школами, громадськими організаціями.
- Підтримання позитивного іміджу, забезпечення комфортності, обслуговування у бібліотеках.
- Рекламування бібліотеки і бібліотечних заходів.
- Надання допомоги у доборі потрібних документів інформації.

Свою роботу по обслуговуванню читачів бібліотекарі будують на сукупності взаємозв'язаних процесів бібліотечного, довідково-інформаційного обслуговування.

З метою всебічного вивчення інформаційних потреб та запитів читачів, читацьких інтересів, здійснюється моніторингова діяльність.

Серед малих форм досліджень використовуються усні опитування, групові аналізи читацьких формулярів, анкетування, спостереження за динамікою читання.

Серед таких досліджень можна назвати анкетування „Якою ви бачите свою бібліотеку”, „Формування бібліотечно-бібліографічних навичок”.

Систематично вивчається думка читачів щодо роботи Центральної районної бібліотеки та бібліотек-філій. Свої думки записують у зошити відгуків та пропозиції читачів, зошити читацької довіри. Результатом проведення таких соціологічних досліджень набули популярності проведення днів читацької критики.

Особлива увага приділяється роботі з читачами похилого віку, самотніми, інвалідами, Людьми з особливими потребами.

Вартим уваги є досвід співпраці районної бібліотеки з районним відділом у справах сім'ї молоді та спорту. Постійно проводиться районний конкурс літературної творчості „Первоцвіт”, а також готуються та проводяться радіопередачі циклу „Книжкове літо”. День радості дітям з вадами здоров'я подарували спільно відділ освіти району та районна бібліотека для дітей.

Поскілки у сільській місцевості багато безробітних, домо- господарок то і цій категорії читачів приділяється більше уваги, вони виділені в окремі групи.

Самими дієвими формами індивідуальної роботи з читачами бібліотекарі вважають бесіди, опитування, анкетування. В цьому році проводилось анкетування „Студент ВНЗ – читач бібліотеки”, „Читацька біографія”.Проводяться також аналізування, читання, спостереження за динамікою читання.

Складовою частиною роботи з читачами є вивчення і задоволення їх запитів. У всіх бібліотеках ведеться зошит незадоволеного попиту. Запити задовільняються книгами із власних бібліотек, з фондів ройонної бібліотеки, приватних бібліотек, як бібліотекарів так і читачів бібліотеки.

Одними із форм виховання постійної потреби в читанні, в літературі, розвитку смаків читачів, залучення їх до бібліотеки та популяризації читання є бібліотечні уроки, екскурсії в бібліотеку, проведення днів відкритих дверей.

Найкращим виявом функції бібліотеки, як просвітницького центру є масові заходи. Багато проводиться традиційних форм роботи: літературні та тематичні вечори, вечори та години поезії, обговорення та презентації книг, бібліографічні огляди літератури. Постійними стали години історії, духовності, краєзнавства, народо-знавства. Бібліотеки використовують і дискусійні форми роботи: диспути, дискусії, вечори запитань і відповідей, засідання за „круглим столом”.

Особливо популярні в бібліотеках заходи, які розраховані на охоплення невеликої кількості читачів: п'ять хвилин з мистецтвом, хвилинки-цікавинки, репортажі з книжкових полиць.

Посуднуючи традиційні та інноваційні форми роботи, бібліотекарі постійно працюють над тим, щоб урізноманітнити їх.

Масову роботу бібліотеки проводять згідно календаря знаменних і пам'ятних дат, дат літературного календаря, намагаючись гідно відзначити всі державні свята, знаменні і пам'ятні дати в житті України, ювілеї діячів історії, письменників тощо.

На допомогу у формуванні громадянина суверенної України сприяли заходи присвячені різним політичним подіям. А саме година історичної пам'яті „Червоніє сніг на полі, де пролили кров герої(битва під Крутами)” до дня героїв „Незгасаючі зірки України”, „Вони боролись за незалежність України”, вечір-зустріч „Моя сім'я, моя родина, в житті і долі України”, літературна година „В книгах історія мого народу”.

Прищеплення поваги до людей, знання прав та обов'язків людини та громадянина, Конституції, державних символів представляються через години спілкування „Енциклопедія батькі-вства”, години моралі „Ти

людина, і тим неповторна”, уроки доб-роти „Живи, добро звершай, та нагород за це не вимагай”.

Опануванню та наслідуванню духовного надбання людства і кра-щих його моральних цінностей сприяли такі заходи: літературно духовні вечори за участі священнослужителів „Джерела духовності”, „В Україні дзвони дзвонятьце у нас Великий день”, „Години доброти”, „Життя відстояти на світі – спроможна тільки доброта”, година роздумів „Віра зцілить наші душі”, дитячий ранок „3 року в рік у рідний край, йде до всіх святих Миколай”.

В бібліотеках краю зарекомендували себе красназавчі години, літературно-красназавчі мандрівки на теми: „Рідний дім залишається в серці моїм, як далеко від нього не йдеш”, „Мій рідний край із давнини до сьогодення”, музична година „Мое село це серця рідна пристань”.

Екологічне виховання-це виховання любові до навколишнього світу, природи подається через літературний вернісаж „Співає осінь на усіх дорогах”, година цікавих повідомлень „Все про екологію”, години з природою „Ввійди в світ природи”.

Чимала увага приділяється питанню здорового способу життя серед підлітків та молоді. В бібліотеках проводяться різноманітні за формою і тематикою масові заходи, години роздумів „Любов романтична, а хворобані”, „Гіркі плоди солодкого життя (про СНІД та боротьбу з цією хворобою”, „Наркоманія-хвороба що зни-щує особистість ”, година спілкування „Лікарю, я хочу запитати...”

Задоволення виробничих, професійних потреб читачів, формування економічної орієнтації проходить через засідання за „круглим столом”, „Село на шляху до реформ”, „Ринок: підприємництво, зацікавленість, діловитість”, Дні ділової людини, цикли інформаційних бесід „Від підлеглих до самостійності”.

Особлива увага приділяється широкій популяризації творів українських письменників, літератури з питань історії культури українського народу та поваги до рідної мови.

З нагоди святкування Всеукраїнського дня бібліотек районною бібліотекою було проведено свято книги „Світ слова”.

До 170- річчя виходу першого збірника *Кобзар* Т. Шевченка у бібліотеках було проведено літературний вечір: „Кобзарце вічна як Біблія, книга”.

Бібліотеки готуються широко відзначити в цьому році 200-ліття Маркі Яна Шашкевича – будителя Галицького краю.

Свій внесок у популяризацію кращих Вітчизняних і зарубіжних авторів роблять клуби за інтересами: „Книголюб”, „Солов’їні далі”.

Бібліотеки приймають активну участь у проведенні щорічного конкурсу „Кращий читач року”.

Свою роботу бібліотеки проводять у співдружності із школами, Народними домами, громадськими організаціями.

У бібліотеках склалися добрі стосунки із священнослужителями, які приймають активну участь у заходах, дарують релігійну літературу.

Паралельно такаж робота бібліотек проводиться з дітьми.

Одним із основних джерел наповнення бібліотечних фондів книгами залишаються державні та обласні програми.

Державна програма „Українська книга”.

Обласна програма підтримки книгодрукування та розповсюдження.

Обласна програма поповнення бібліотечних фондів.

Обласна бібліотека для дітей.

Районна програма поповнення бібліотечних фондів до 2012-року. На протязі 2010 року 47 сільських бібліотек і одна районна отримали 2000 примірників книг.

Таке поповнення бібліотек книгами майже не задовільняє вимог сьогоднішнього читача.

В програми потрапляють книги які не знаходять свого читача. А ті книги які користуються попитом серед читачів надходять у малій кількості. Підтримують бібліотеки району і їх читачі, приймаючи участь в акціях: ”Подаруй бібліотеці книгу”, „Відпусти в подорож книгу”. Незначне надходження в бібліотеки творів друку не дає змоги бібліо-текарям задовольнити запити читачів в повному обсязі. Тому для кращого задоволення бібліотекарі використовують книги з приватних бібліотек.

Важливим напрямом в бібліотеці є інформаційна робота. Вона носить систематично-оперативний характер. Бібліографічне інформування читачів здійснюється через систему книжкових виставок, переглядів літератури, презентації нових книг, періодичних видань, виставок нових надходжень. Днів нової книги, днів інформації на теми: „Про цікаве на планеті, читай в журналі та газеті”.

Важлива роль належить бібліотеці, як посереднику між владою і громадою. Саме в бібліотеках району створені регіональні інформаційні центри, де збирається і надається у користування громадянам інформація про діяльність місцевої влади та самоврядування. Тут накопичуються опубліковані та неопубліковані документи різноманітної тематики: матеріали сесій районної (міської, сільської) Рад, що стосуються соціально-економічного розвитку.

Особливо популярні серед читачів матеріали з проблем „Захисту прав людини і громадянина”, Юридичні консультації-безкоштовно, „Держава і соціальний захист населення”.

Тематичні інформаційні зони з правових знань розраховані на всі вікові групи місцевої громади.

Нині бібліотеки є тими інформаційними ланками, які поєднують читачів і управлінські структури, роблять діяльність органів влади прозорою і відкритою для населення. Подальший розвиток бібліотечної справи- це запорука розвитку суспільства.

Streszczenie

PRACA BIBLIOTEK NA UKRAINIE

Na Ukrainie przypada najwięcej bibliotek na jedną osobę w Europie – jest ich około 18 000, korzysta z nich około 33% populacji ludzi mieszkających na Ukrainie. Biblioteki są postrzegane jako jedno z najważniejszych, a nawet najważniejsze miejsce rozwoju ukraińskiego społeczeństwa, bo dają możliwość skorzystania z wielkiej ilości informacji. Publiczne biblioteki są dla wszystkich, bez żadnych ograniczeń.

Nasz zbiór książek jest porównywalnie niewielki, np. zbiór książek Radechowskiego rejonu wynosi około 350 000 egzemplarzy – korzysta z nich około 32 000 ludzi tam mieszkających.

Zadania bibliotek publicznych do 2015 r. wyznacza państwowa ustawa Ukrainy O bibliotece i bibliotecznej sprawie. Ta ustawa dotyczy również ochrony zbiorów i zakupu nowych dzieł.

Każda biblioteka pełni funkcję informacyjną, oświatową, komunikacyjną. Biblioteki szukają wszelkich sposobów, aby sprostać potrzebom czytelników i ich zainteresowaniom. Staramy się udoskonalać współpracę bibliotek z czytelnikami:

- wprowadzamy nowe formy pracy;
- współpracujemy ze szkołami i świetlicami;
- zabezpieczamy i zwiększamy komfort przy korzystaniu z bibliotek;
- udzielamy pomocy przy poszukiwaniu potrzebnych informacji.

Prowadzimy pracę w kierunku poznania potrzeb czytelnika i jego zainteresowań. Często wykorzystywane są w tym celu ankiety – jak czytelnik widzi swoją bibliotekę. Sięgamy często po opinie czytelnika, którą on wpisuje w specjalny zeszyt.

Staramy się objąć swoją opieką ludzi samotnych, w podeszłym wieku, osoby niepełnosprawne. Wielką uwagę poświęcamy rodzinie, młodzieży i tematyce sportu. Każdego roku organizujemy literacki konkurs dla młodzieży o nazwie „Pierwokwiat”. Prowadzimy radiowe edycje „Lato z książką”.

Na wsi zamieszkuje dużo ludzi bez pracy, dużo matek wychowujących dzieci – tym grupom czytelników staramy się poświęcić więcej uwagi.

Współpracujemy, na szeroką skalę, ze studentami, staramy się zadowolić ich potrzeby i ciekawość. Jedną z form pracy, którą prowadzimy, żeby zachęcać

młodzież do czytania, i rozwijania potrzeby czytania, są biblioteczne lekcje, wycieczki do bibliotek, oraz organizowanie „dni otwartych” w bibliotece.

Staramy się organizować różne kulturalne imprezy dla czytelników, np. wieczory poezji młodych autorów, prezentacje książek, godziny historii, święta jubileuszowe autorów ukraińskich oraz światowych poetów i pisarzy, dyskusje z młodzieżą pod nazwą „Za okrągłym stołem”. Te i inne imprezy cieszą się dużym zainteresowaniem wśród ludności, szczególnie młodzieży szkolnej.

Wielką uwagę poświęca się ludziom, którzy przez całe swoje życie walczyli za wolność Ukrainy. Organizujemy wieczory zatytułowane: „Oni walczyli za wolność”, „Historia mojego Narodu”, „Moja rodzina w życiu i historii Ukrainy”.

Staramy się rozwijać u osób młodego pokolenia szacunek do ludzi starszych, szacunek do książek. Zwracamy uwagę na uduchowanie młodego pokolenia, na stosunek do wiary, poprzez działania noszące nazwę: „Wiara czyni cuda”, „Wiara zjedna nasze dusze”, „Z roku na rok przez ukochany kraj idę, Święty Mikołaj”.

Miłości do Ojczyzny uczymy poprzez działanie: „Moja ukochana Ukraina zostanie w sercu gdzie bym nie był”, ekologii: „Śpiewa jesień nam do snu”, „Świat przyrody”, o zdrowych nawykach młodzieży i starszych: „Gorzkie owoce słodkiego życia”, „Nie narkotekom”, „Panie doktorze ja chcę żyć”.

Wielką uwagę zwracamy na twórczość ukraińskich pisarzy i twórczość w języku ukraińskim. Obchodzimy święto 170 rocznicy wydania *Kobzara* – Tarasa Szewczenki, 200 lat Mariana Szaszkuewicza. Prowadzimy kluby „Miłośników książek”, organizujemy konkursy na najlepszego czytelnika.

Współpracujemy również z księżmi różnych wyznań, działających na Ukrainie. Księża przekazują bibliotekom religijną literaturę.

W 2010 r. 47 wiejskich bibliotek otrzymało 2000 książek. Jest to bardzo mało w stosunku do potrzeb, ale w dzisiejszych czasach musimy się tym zadowolić. Jedną z form, realizowaną na Ukrainie, zdobywania książek dla bibliotek jest państwowy program „Ukraińska książka”. Bibliotekom pomagają też sami czytelnicy, biorą udział w akcji „Podaruj bibliotece książkę”. Często w pracy korzystamy z książek z prywatnych zbiorów. Wielkie znaczenie ma też informowanie czytelników poprzez organizowane wystawy w bibliotekach.

Dziś ukraińskie biblioteki łączą ludzi, ich rozwój to gwarancja rozwoju ukraińskiego społeczeństwa.

Tłumaczenie Oksana Bedeker

SEKCJA II

Biblioteka jako „trzecie miejsce”

Izabela Nowakowska

izabela.nowakowska@umed.lodz.pl

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi

BIBLIOTEKA GŁÓWNA UNIWERSYTETU MEDYCZNEGO W ŁODZI – MIEJSCEM WYSTAW, PAMIĘCI I KRZEWIENIA IDEI HUMANITARNYCH

Abstract: This article describes the formation and the usage of social space in the Main Library of Medical University of Łódź. The cultural, educational, documentary and social activity was described. One of these actions is connected with the usage of the space in order to organize exhibitions. The library is also responsible for demonstrating, storing and collecting historic things connected with the Academy past. The library becomes the place, where the humanitarian ideas are promoted. The author also reports all basic functions of these formed places. The article describes “the third place” theory, according to American sociologist Ray Oldenburg. The theory was compared with the place of regular meetings of students, workers, and retirees. The similarities, differences and reflections connected with the work on the creation of new, positive institution profile, not only in the local academy environment, were discussed in the article.

Słowa kluczowe: biblioteka jako miejsce spotkań, otearte przestrzenie społeczne, wystawy, promocja

W ostatnich latach, równoległe z realizacją zadań podstawowych, biblioteki akademickie zajmują się budową portali informacyjnych oraz digitalizacją zbiorów, która wiąże się z powstawaniem bibliotek cyfrowych. W literaturze fachowej znajdujemy coraz częściej przemyślenia nad zmieniającą się rolą i funkcją bibliotek, jako ważnego elementu w społeczeństwie XXI w. Książnice wyższych uczelni są współodpowiedzialne za realizację misji uczelni i jako ogniwo uczelni spełniają określoną rolę w rozwoju społecznym, uczestniczą w integracji społeczności akademickiej¹. Biblioteki szkół wyższych poza podstawową funkcją biblioteczną-informacyjną, coraz częściej zaspakajają potrzeby kulturalne i edukacyjne, kreują otwarte przestrzenie społeczne, w których znajdują się miejsca komunikacji międzyludzkiej. Tworzone, kształtowane i udostępniane miejsca przybierają różną postać w zależności od możliwości lokalowych, potrzeb, wymagań i projektów użytkowników, ale także pomysłów bibliotekarzy.

¹ T. Wildhardt, *Marketing dynamiczny w zarządzaniu biblioteką szkoły wyższej*, [w:] *Wdrażania nowoczesnych technik zarządzania instytucjami non-profit na przykładzie naukowej biblioteki akademickiej*, Kraków 1998, s. 269.

Wystawy

Biblioteka Główna Uniwersytetu Medycznego w Łodzi tworzy od lat „miejsca spotkań”, gdzie cyklicznie odbywają się wystawy, gromadząc społeczność akademicką. Są to ekspozycje dokumentujące sukcesy na polu nauki (faktograficzne), okolicznościowe i coraz częściej, prezentujące twórczość (malarstwo, fotografia) artystyczną pracowników i osób związanych z uczelnią². Miejsce, przeznaczone do tej działalności, nie zostało specjalnie przystosowane do takiej funkcji. Jest to przestronna sala na pierwszym piętrze gmachu, pełna światła i sprawiająca wrażenie otwartej.

Kilka wystaw warto opisać z powodu dojrzałości warsztatu artystów, uważnego spojrzenia na otaczający świat, a także z powodu pasji tworzenia pięknych rzeczy, czy dokumentowania w zaskakujący sposób rzeczywistości. Przykładem spojrzenia na ludzi z dystansem i przymrużeniem oka była wystawa karykatur autorstwa profesora Leszka Woźniaka, onkologa, patomorfologa, dermatologa i grafika amatora. Wśród patologów znane jest powiedzenie, że „nowotwór jest karykaturą prawidłowych tkanek” i czynione były przy tej okazji uwagi, że to właśnie obserwacje mikroskopowych obrazów atypowych tkanek są inspiracją do tworzenia przejawionych portretów³. Od czasów młodości profesor narysował ponad 1000 karykatur (współpracując z „Dziennikiem Łódzkim”) sportowców, naukowców, patologów, polityków i znanych łodzian. Część z nich została zebrana i opublikowana w książce. Prezentował swoją twórczość w kilku miastach Polski. Niestety, najstarsza kolekcja oryginalnych prac, została w 1950 r. skonfiskowana przez komisję partyjną, pod pretekstem: „niedopuszczalnego wyśmiewania się z autorytetów w państwie socjalistycznym”. Na wystawie przedstawiono prace graficzne, ukazujące twarze osobistości profesorskich Akademii Medycznej w śmiesznych grymasach, trafnie powiązane z charakterem i osobowością portretowanego.

Profesor Władysław Z. Traczyk, wybitny fizjolog i neuroendokrynolog, prywatnie malarz przyrody i miejsc pięknych⁴, wystawiał swoje olejne pejzaże. Jeszcze jako student Akademii Medycznej w Warszawie uczęszczał do Akademii Sztuk Pięknych, której nie ukończył, ponieważ rozpoczął pracę naukową jako lekarz.

Ekspozycja ta została urozmaicona wystawą żywych lilii przeróżnych odmian, wyhodowanych przez profesora Jerzego Bodalskiego, znakomitego diabetologa i pediatrę, prywatnie hodowcę lilii i liliowców. „Moja przygoda z kwiatami – pisze na swojej stronie internetowej – „jak większość przygód zaczęła się przypadkowo

² A. Strumiłło, *Wystawy w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi*, „Biuletyn Informacyjny Uniwersytetu Medycznego w Łodzi” 2010, nr 4, s. 20–26.

³ J. Berner, *Prof. dr hab. med. Leszek Włodzimierz Woźniak – doctor honoris causa Akademii Medycznej w Łodzi*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10), s. 280–287.

⁴ B. Dziedzic, *Jubileusz 60-lecia urodzin prof. dr hab. med. Władysława Zygmunta Traczyka*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10), s. 308–349.

i niespodziewanie”, tłumaczy ją potrzebą obcowania z pięknymi kwiatami i atawistyczną chęcią uprawy ziemi⁵. Profesor Bodalski prowadzi eksperymentalną szkółkę liliowców i ma spore osiągnięcia w tej dziedzinie. Współtworzył Polskie Towarzystwo Miłośników Lili, a także przetłumaczył angielski podręcznik uprawy tych kwiatów.

Kolejne wystawy budziły coraz większe zainteresowanie i stawały się miejscem spotkań społeczności akademickiej. Cykle fotografii: San Francisco (2007), Florencja (2008), Cinque Terre (2009) czy Gaudi z bliska (2010), których autorami byli profesor Julian Liniecki i dr Joanna Szumilewicz, prezentowały malownicze zdjęcia pejzaży i architektury. Część z wymienionych ekspozycji, w ramach wymiany, była eksponowana w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego i w gmachu Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej.

Pasją profesora biotechnologii Aleksandra Chmiela jest również fotografia, jednak jego obiektyw kierowany jest na świat roślin i owadów, który pokazany w dużym zbliżeniu, okazuje się niezwykle malowniczy i zagadkowy. Ostatnie z wystaw autora odkrywały niezauważalny dla ludzkich oczu żywot małych owadów.

Wystawy są także sposobem na opisywanie rzeczywistości akademickiej, ostatnia ekspozycja dotyczyła 65 lat Wyższego Szkolnictwa Medycznego w Łodzi (2010). Szczególnie rok 2010 obfitował w wydarzenia kulturalne w bibliotece. Kolejna wystawa fotografii była rodzajem konkursu⁶ uczelnianego. Wybrano i zaprezentowano 21 najlepszych zdjęć, z ponad 200 fotografii, przesłanych drogą elektroniczną przez studentów i pracowników.

Skromniejsze ekspozycje, o mniej uroczystym charakterze, organizują w bibliotece studenci zrzeszeni w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Studentów Medycyny IFMSA i studenci Katedry Nauk Humanistycznych. Poświęcone są one ważnym problemom społecznym (przemoc wobec kobiet, AIDS, trzęsienie ziemi w Japonii). Przestrzeń biblioteczna udostępniana jest na prośbę zorganizowanej grupy użytkowników, biblioteka jest otwarta na pomysły i projekty całej społeczności studenckiej.

Sala muzealna

Ciekawym pomysłem było powstanie w 2007 r. miejsca pamięci Akademii Medycznej w Łodzi⁷. Motywacją do stworzenia tego muzeum, było połączenie dwóch uczelni medycznych, wojskowej i cywilnej w Uniwersytet Medyczny. Pomysłodawcami ocalenia od zapomnienia pamiątek historycznych i muzealnych było Stowarzyszenie Absolwentów AM/UM. Profesor Jan Berner, profesor

⁵ J. B o d a l s k i, *Moja przygoda z kwiatami*, [dostęp: 21.04.2011], <http://www.liliowce.net>.

⁶ J. D a n o w s k i, *Wystawa fotografii pracowników i studentów Uniwersytetu Medycznego w Łodzi*, „Biuletyn Informacyjny Uniwersytetu Medycznego w Łodzi” 2010, nr 3, s. 33.

⁷ J. D a n o w s k i, *Otwarcie Izby Pamięci Akademii Medycznej w Łodzi*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10), s. 195.

Wiesława Torzecka oraz dyrektor Biblioteki Głównej – dr Ryszard Żmuda, kierowali pracami nad tworzeniem tego miejsca. Zaadaptowano pomieszczenie na parterze Biblioteki Głównej UM, w którym wcześniej mieścił się Oddział Informacji Naukowej i gdzie prowadzono zajęcia z przysposobienia bibliotecznego dla studentów. Pomieszczenie jest na tyle duże, że służy nie tylko eksponowaniu pamiątek, ale jest też miejscem posiedzeń i spotkań absolwentów⁸. Wypełnione dużymi oszklonymi gablotami zawierającymi dokumenty z minionych lat, eksponuje zdjęcia i biuletyny ze strajku studentów w 1981 r., stare egzemplarze czasopism studenckich („Eskulap”, „Medyk”, „Amicus”), liczne przedmioty (czapki studenckie, sztandar Akademii) i inne cenne pamiątki. Zbiory są permanentnie poszerzane dzięki darom otrzymywanym od pracowników. Uroczyste otwarcie muzeum odbyło się w obecności rektora, pracowników uczelni oraz licznej grupy absolwentów, także emerytów. Najważniejszą funkcją tej przestrzeni jest ocalenie ważnych dokumentów i pamięci wydarzeń 65 letniej historii uczelni oraz stworzenie pomieszczenia dla absolwentów (emerytów), spotykających się kilka razy w miesiącu. Muzeum pełni rolę informacyjną i poznawczą dla gości polskich i zagranicznych odwiedzających bibliotekę.

Krzewienie idei humanitarnych

Inną inicjatywą podejmowaną przez księżnicę jest krzewienie treści humanitarnych. Pierwsza akcja „Pola Nadziei” przeprowadzona została jesienią 2009 r. przed gmachem biblioteki. Głównym animatorem tego przedsięwzięcia w uczelni była dr Maria Jakubowska, kustosz Biblioteki Głównej UM (prywatnie wieloletnia wolontariuszka Caritasu). Patronat nad wszystkimi działaniami i projektami przejęły władze uczelni, z uwagi na rangę idei ważnej dla środowiska medycznego oraz doniosłość i znaczenie dla społeczności lokalnej. Wspólne sadzenie żonkili to kampania organizowana od 1998 r. przez Hospicjum Św. Łazarza w Krakowie. Międzynarodową ikoną akcji są żonkile, których cebulki sadzone jesienią, zakwitają wiosną i przypominają o istnieniu osób cierpiących, oczekujących pomocy⁹. W Łodzi program realizowany jest pod auspicjami Zespołu Domowej Opieki Hospicyjnej Caritasu Archidiecezji Łódzkiej. Inicjatywa adresowana jest przede wszystkim do młodych ludzi, studentów i doktorantów. Uczestniczą w niej władze uczelni, wolontariusze Caritasu, pracownicy i studenci uniwersytetu.

Tegoroczny projekt Publicznej Debaty z cyklu „Sobota dla Hospicjum”, na temat medycznych i pozamedycznych aspektów opieki paliatywnej, odbył się 2 kwietnia w Centrum Kliniczno-Dydaktycznym UM. Należy zaznaczyć, że

⁸ L. Woźniak, *Izba Pamięci Uniwersytetu Medycznego*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10), s. 200.

⁹ M. Jakubowska, *Akcja Caritas Archidiecezji Łódzkiej „Pola Nadziei”*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2010, nr 1 (5), s. 46–60.

uczelnia przejęła główne obowiązki organizacyjne, w pracach przygotowawczych uczestniczyli również pracownicy biblioteki, będący wolontariuszami Caritasu. O problemach związanych z opieką nad chorymi terminalnie, dyskutowali specjaliści z całej Polski: lekarze, etycy, księża, psychologowie, pracownicy uczelni, wolontariusze Hospicjum oraz społeczeństwo miasta. Wnioski i refleksje na temat opieki paliatywnej nie sprowadzają się jedynie do opieki lekarskiej, problem jest bardziej złożony, związany także ze wsparciem psychicznym, duchowym i społecznym pacjentów i ich rodzin.

Debacie towarzyszyła wystawa malarstwa w Bibliotece Głównej UM. Galeria biblioteczna eksponowała portrety olejne Marty Dzierżawskiej, absolwentki Liceum Plastycznego i wydziału architektury Politechniki Łódzkiej, osoby związanej z Caritasem. Na wystawie znalazły się prace uczniów Liceum Plastycznego w Łodzi, wykonane w ramach kampanii „Pola Nadziei”.

Tworzona przestrzeń społeczna integruje i zbliża pracowników, studentów uczelni, oraz innych wolontariuszy Caritasu we wspólnym działaniu. Nawiązywane są kontakty i znajomości, które tworzą bliskie relacje. Projekty dr Marii Jakubowskiej uwieńczone zostały w ubiegłym roku utworzeniem pierwszego w Polsce Wolontariatu uczelnianego dla hospicjum. Projekt został nagrodzony w konkursie Europejskie Nagrody Wolontariatu Pracowniczego – Polska. Nagroda przyznawana jest firmom realizującym najlepsze programy w Polsce w dwóch kategoriach – dużych i małych przedsiębiorstwach. Uczelnia zostanie przedstawiona Europejskiemu Jury przyznającemu Nagrody Wolontariatu Pracowniczego.

Przestrzeń ta, nie wiąże się na stałe z konkretnym miejscem w bibliotece, kojarzy się z ideą i uczelnianym koordynatorem tych poczynań. Edukacja społeczeństwa, wsparcie finansowe działalności hospicjum domowego, uaktywnienie działań studentów i pracowników w wolontariacie uczelnianym, propagowanie idei pomocy, wsparcia potrzebującym i uwrażliwienie na potrzeby drugiego człowieka to podstawowe cele tej działalności.

Biblioteka jako „trzecie miejsce”

Koncepcję idealnego miejsca, sprecyzował w swoich rozważaniach Ray Oldenburg, który nakreślił podstawowe cechy takich stref¹⁰. „Trzecie miejsce”, termin przez niego użyty jest stosowany w programie budowania wspólnoty, w odniesieniu do społecznego otoczenia, pomiędzy domem a pracą. Twórca tej koncepcji twierdzi, że „trzecie miejsce” jest ważne dla społeczeństwa obywatelskiego i demokracji. Dobre punkty są jak społeczna kotwica, wspólnota, w której zachodzą różne interakcje społeczne. Mimo, że założenia Oldenburga mają ponad 20 lat i pewne

¹⁰ R. Oldenburg, *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hangouts, hair salons and other hangouts at the heart of a community*, 3-rd ed., New York 1999.

tezy zdezaktualizowały się w dobie funkcjonowania Internetu, to nadal *The great good place* stanowi kompendium wiedzy o przestrzeniach, w których lubią przebywać ludzie. Opisane przez autora popularne obszary komunikacji społecznej, charakterystyczne dla społeczeństwa amerykańskiego, to kawiarnie, salony fryzjerskie, bary a nawet spelunki.

Podstawowe przymioty „dobrych miejsc” omówione w książce Oldenbura można odnaleźć w charakterze przestrzeni tworzonych w Bibliotece Głównej UM. Część z tych właściwości jest naturalną cechą wszystkich bibliotek. Podstawowe cechy zbieżne z teorią „trzeciego miejsca” to:

- dostępność biblioteki (wszyscy zainteresowani wydarzeniami mogą w nich uczestniczyć);
- usytuowanie na neutralnym gruncie;
- podstawą komunikacji jest rozmowa;
- cykliczność odwiedzin;
- brak reklam;
- bezpieczeństwo przestrzeni, azyl, akceptowany przez odwiedzających, wolny od polityki i ideologii;
- wspólny obszar grupy ludzi, gdzie gość przyjmowany jest przyjaźnie, nie ponosi kosztów i nie potrzebuje odświętnego ubrania.
- Słabymi stronami biblioteki jest:
- urzędowa i formalna postać, odległość od domu i sąsiedztwa;
- brak spontaniczności działań, które są z góry zaplanowane.

Zaletą dobrego miejsca według R. Oldenbura jest wsparcie i pełna obsługa oferowana bywalcom, dająca poczucie komfortu psychicznego, a głośne rozmowy i swoboda to typowe zachowania w tych przestrzeniach.

Najważniejszą rolą, która spełnia „the great good place” jest komunikacja bezpośrednia budująca relacje, zaufanie, poczucie przynależności i akceptacji, których brak człowiekowi we współczesnym świecie. Autor zwraca uwagę na wartość i korzyści płynące z interakcji społecznych, które budują prawdziwe więzi. Oddziaływania społeczne w trzech omówionych miejscach Biblioteki Głównej UM tworzą sieć wzajemnych powiązań pomiędzy instytucjami, organizacjami i stowarzyszeniami:

- z innymi bibliotekami naukowymi Łodzi w ramach wymiany ekspozycji;
- z organizacją charytatywną Caritasu i działającym w ramach Caritasu Zespołem Domowej Opieki Hospicyjnej, wolontariuszami tych organizacji, w celu planowania wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych, charytatywnych i promocyjnych;
- z przedstawicielami organizacji studentów (Międzynarodowe Stowarzyszenie Studentów Medycyny – IFMS) oraz niezrzeszonymi, w wyniku których realizowane są projekty wystaw studenckich;
- ze Stowarzyszeniem Absolwentów UM/AM w celu kształtowania przestrzeni historycznej i miejsca spotkań;

- z władzami uczelni, co owocuje pomocą i wsparciem instytucji uczelnianych w realizacji wszystkich podejmowanych projektów.

Wspólne działania i interakcje społeczne zachodzące w opisanych miejscach, powodują, że przestrzeń biblioteczna zmienia się, nabiera nowego wymiaru i wartości. Dialog między instytucjami i ludźmi inspiruje nowe projekty i przedsięwzięcia, kształtując dodatkowe zadania społeczne.

Wnioski

Podejmowane działania mające na celu przyswajanie przestrzeni Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego, kreują pozytywny wizerunek placówki w najbliższym otoczeniu. Ważną sprawą w procesie tworzenia portretu biblioteki, jest zachowanie jej związku z uczelnią medyczną, tworzenie i rozwijania własnych form działalności, które są zbieżne z profilem uczelni. Misją biblioteki stała się edukacja i promowanie właściwej postawy wobec drugiego człowieka. Biblioteka medyczna jest szczególnie predysponowana do takich działań.

Podstawową rolą wszystkich, wymienionych przestrzeni jest budowanie wspólnoty akademickiej, tworzenie nowej jakości artystycznej, muzealnej i edukacyjnej, aktywizowanie i pobudzanie do życia i rozwoju społecznego. Biblioteka współuczestniczy w wytwarzaniu nowych wartości poznawczych. Ważną częścią działań społecznych organizowanych w bibliotece jest wsparcie finansowe dla hospicjum (system *pay-roll* dla wolontariuszy uczelni, kwesty). Ostatnio w ramach wystawy organizowanej przez studentów, można było wesprzeć finansowo potrzebujących w Japonii, po trzęsieniu ziemi. Przedsięwzięcia są sygnalizowane i omawiane w periodykach uczelnianych („Kronikarz”, „Biuletyn Informacyjny Uniwersytetu Medycznego w Łodzi”), „Forum Bibliotek Medycznych” i prasie codziennej. Warto wspomnieć, że podobne projekty, jak tworzenie muzeów, centrów kulturalnych¹¹, kreowanie otwartej przestrzeni społecznej¹², podejmowane są w bibliotekach innych krajów.

Planowany w najbliższym czasie remont Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego poprawi wartość użytkową i estetyczną budynku. Pierwszy etap prac, to odnowienie elewacji, wymiana instalacji i okien. Zmiany wewnątrz gmachu będą możliwe dopiero w przyszłym roku akademickim. Konieczne jest przystosowanie budynku dla potrzeb osób niepełnosprawnych, wydzielenie miejsc do głośnej nauki,

¹¹ S. Demas, *From the ashes of Alexandria : What's happening In the College Library?*, s. 25–40, [w:] *Council and Library and Information Resources, Library as place: rethinking roles, rethinking space*, [dostęp: 21.04.2011], <http://www.clir.org/pubs/reports/publ129/demas.html>.

¹² C.A. Peterson, *Space designed for lifelong learning : The Dr martin Luther King, Jr. joint-use library*, s. 56–65, [w:] *Council and Library and Information Resources, Library asplace: rethinking roles, rethinking space*, [dostęp: 21.04.2011], <http://www.clir.org/pubs/report/publ129/publ129pdf>.

przystosowanie sali wystaw do profesjonalnych ekspozycji. Interesującym pomysłem byłoby wykorzystanie wewnętrznego patio na letnią czytelnię. Władze uczelni i dyrekcja biblioteki mają sprecyzowany plan remontu i projekt nowego podziału budynku, w którym znajdą się miejsca przystosowane również do otwartej działalności społecznej. Zmiany, uwzględniające aktualne potrzeby użytkowników, spowodują większą dostępność oraz atrakcyjność gmachu. Obecnie czytelnicy często korzystają z zasobów elektronicznych w domu, poza biblioteką, co powoduje, że rzadziej odwiedzają jej siedzibę. Maurice B. Line¹³ angielski bibliotekarz i specjalista informacji naukowej na wykładzie wygłoszonym w Bibliotece Królewskiej w Kopenhadze w 2001 r., stwierdził „w ciągu najbliższych kilku lat będę mógł dotrzeć do każdego tekstu nie odwiedzając biblioteki”, zadaje pytanie, „dlaczego zatem powinienem chcieć tam chodzić?” Repliki udzielił wszystkim zgromadzonym w trakcie swojego wystąpienia: „ponieważ mogą zdarzyć się rzeczy, których nie będę mógł lub chciał zrobić bez biblioteki i takie, które biblioteka będzie chciała zrobić dla mnie”. Wszystkie pomysły i projekty podejmowane przez Bibliotekę Główną UM manifestują społeczności akademickiej i lokalnej, że biblioteka pracuje na ich rzecz, stanowiąc wspólne, przyjazne miejsce i otwartą przestrzeń społeczną, którą można zmieniać, kształtować i wypełniać nowymi, pożytecznymi treściami.

Bibliografia

- Berner J., *Prof. dr hab. med. Leszek Włodzimierz Woźniak – doctor honoris causa Akademii Medycznej w Łodzi*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10), s. 280–287.
- Bodalski J., *Moja przygoda z kwiatami*, <http://www.liliowce.net>, [dostęp: 21.04.2011].
- Buczyńska-Garewicz H., *Miejsca, strony, okolice. Przyczynek do fenomenologii przestrzeni*, Kraków 2006.
- Castells M., *Spółczesność sieci*, Warszawa 2007.
- Czyżewska M., *Kształtowanie wizerunku biblioteki*, Białystok 2007.
- Danowski J., *Wystawa fotografii pracowników i studentów Uniwersytetu Medycznego w Łodzi*, „Biuletyn Informacyjny Uniwersytetu Medycznego w Łodzi” 2010, nr 3, s. 33.
- Danowski J., *Otwarcie Izby Pamięci Akademii Medycznej w Łodzi*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10), s. 195.
- Demas S., *From the ashes of Alexandria: What's happening in the College Library*, s. 25–40, [w:] *Council on Library and Information Resources, Library as place:*

¹³ M.B. Line, *W ciągu najbliższych kilku lat będę mógł dotrzeć do każdego tekstu nie odwiedzając biblioteki. Dlaczego zatem powinienem chcieć tam chodzić?*, „Forum Akademickie” 2001 nr 11, [dostęp: 12.09.2007], http://www.forumakad.pl/archiwum/2001/11/artykuły/22-on-biblioteka_przyszłości.htm.

- rethinking roles, rethinking space*, <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/demas.html>, [dostęp: 21.04.2011].
- Dobek-Ostrowska B., *Współczesne systemy komunikowania*, Wrocław 1998.
- Dziedzic B., *Jubileusz 60-lecia urodzin prof. dr hab. med. Władysława Zygmunta Traczyka*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10), s. 308–349.
- Freeman G.T., *The library as place: changes in learning patterns, collections, technology, and use*, s. 1–9, [dostęp: 14.06.2006], [w:] *Council on Library and Information Resources, Library as place: rethinking roles, rethinking space*, <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/contents.html>.
- Griffin E., *Podstawy komunikacji społecznej*, Gdańsk 2003.
- Hall E.T., *Poza kulturą*, Warszawa 2001.
- Hall E.T., *Ukryty wymiar*, Warszawa 1976.
- Jakubowska M., *Akcja Caritas Archidiecezji Łódzkiej „Pola Nadziei”*, „Forum Bibliotek Medycznych” 2010, nr 1 (5), s. 46–60.
- Jałowicki B., *Miasta i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*, Warszawa 2009.
- Jałowicki B., *Społeczne wytwarzanie przestrzeni*, Warszawa 2011.
- Jałowicki B., *Przestrzeń ludyczna – nowe obszary metropolii*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2005, nr 3 (21).
- Jazdon A., *Biblioteka mojego wieku – czyli jaka*, „Biblioteka” 2007, nr 11 (20), s. 63–84.
- Kisilowska M., *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece*, Warszawa 2010.
- Line M.B., *W ciągu najbliższych kilku lat będę mógł dotrzeć do każdego tekstu nie odwiedzając biblioteki. Dlaczego zatem powinienem chcieć tam chodzić?*, „Forum Akademickie” 2001, nr 11, [dostęp: 12.09.2007], http://www.forumakad.pl/archiwum/2001/11/artykiuly/22-on-biblioteka_przyszlosci.htm.
- Lisowski A., *Koncepcja przestrzeni w geografii człowieka*, Warszawa 2003.
- Majer A., *Socjologia i przestrzeń miejska*, Warszawa 2010.
- Matheson N.W., *The idea of the library in the twenty-first century*, „Bulletin of the Medical Library Association” 1995, vol. 83, no 1, s. 1–7, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC225988/>, [dostęp:21.04.2011]
- Oldenburg R., *The great good place: cafes, coffee shops, bookstores, bars, hangouts, hair salons and other hangouts at the heart of a community*, 3-rd. ed., New York 1999.
- Peterson C.A., *Space designed for lifelong learning: The Dr. Martin Luther King Jr. Joint-use library*, s. 56–65, [w:] *Council on Library and Information Resources, Library as place: rethinking roles, rethinking space*, <http://www.clir.org/pubs/report/publ129/publ129pdf>, [dostęp:21.04.2011]
- Strumiłło A., *Wystawy w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Medycznego w Łodzi*, „Biuletyn Informacyjny Uniwersytetu Medycznego w Łodzi” 2010, nr 4, s. 20–26.
- Toffler A., Toffler H., *Budowa nowej cywilizacji – polityka trzeciej fali*, Poznań 1996.

Tuan Y.F., *Przestrzeń i miejsce*, Warszawa 1987.

Weise F., *Being there: the library as place*, „Journal of the Medicinal Library Association” 2004, vol. 92, no 1, s. 6–13.

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC314099>, [dostęp:21.04.2011]

Wildhardt T., *Marketing dynamiczny a zarządzanie biblioteką szkoły wyższej*, [w:] *Wdrażanie nowoczesnych technik zarządzania instytucjami non-profit na przykładzie naukowej biblioteki akademickiej*, red. A. Sokołowska-Gogut, Kraków 1998.

Wojciechowski J., *Praca z użytkownikiem w bibliotece*, Warszawa 2000.

Woźniak L., *Izba Pamięci Uniwersytetu Medycznego*, „Kronikarz” 2006/2007, R. 5, nr 2 (10) s. 200.

Woźnicki J., *Model zarządzania publiczną instytucją akademicką*, Warszawa 1999.

Woźnicki J., *Uczelnie publiczne jako instytucja życia publicznego*, Warszawa 2007.

Agnieszka Piotrowska
agnieszka.piotrowska@lib.uni.lodz.pl
Biblioteka Uniwersytetu łódzkiego

Magdalena Witczak
mwitczak@wpia.uni.lodz.pl
Biblioteka Wydziału Prawa i Administracji UŁ

ZASTOSOWANIE IDEI „TRZECIEGO MIEJSCA” NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH BIBLIOTEK EUROPEJSKICH (HJØRRING, BLANES)

Abstract: The article presents the theoretical and practical aspects of the idea of the third place in the context of the challenges for the modern libraries. It describes the architecture of two European public libraries: Hjørring in Denmark and Blanes in Spain. The chosen libraries could be treated as the institutions which use the idea of the third place, because they may be associated not only with the education and work, but also with different forms of relax. The interesting interior of the libraries constitute very important factor in the process of showing the libraries as the cosy and friendly places.

Słowa kluczowe: idea „trzeciego miejsca”, przestrzeń biblioteczna, biblioteki europejskie – Blanes, Hjørring

Wprowadzenie

Współczesna technika wiele oferuje bibliotekom. W Polsce dużo jest już skomputeryzowanych bibliotek, książek szukamy za pomocą wyspecjalizowanych programów komputerowych oraz Internetu. Popularne są biblioteki cyfrowe. Powszechną stała się idea tworzenia i korzystania z wolnego dostępu.

O atrakcyjności bibliotek nie decyduje jednak sama nowoczesna technika. W sukurs bibliotekom przychodzi teoria „trzeciego miejsca”.

Inspiracją do napisania artykułu na temat wybranych bibliotek europejskich stanowiła podróż to dwóch różnych cywilizacyjnie i kulturowo państw – Danii i Hiszpanii, także możliwość zwiedzenia biblioteki duńskiej i hiszpańskiej

Celem artykułu jest ocena wykorzystania koncepcji „trzeciego miejsca”, którą zastosowano w bibliotece w Hjørring w Danii i w Blanes w Hiszpanii.

Aspekty teoretyczne idei „trzeciego miejsca”

W 1989 r. Ray Oldenburg przedstawił koncepcję „trzeciego miejsca”. Zakłada ona trzy sfery ludzkiej aktywności: praca, dom, życie towarzyskie. Pojęcie „Trzecie miejsce” odnosi się do przestrzeni, w których skupia się życie towarzyskie¹. Obecnie są to duże centra handlowe, puby, restauracje, kawiarnie, a także przestrzenie wirtualne, fora internetowe i inne portale społecznościowe.

Koncepcja „trzeciego miejsca” wykorzystywana jest na zachodzie Europy do promowania biblioteki, jako przyjaznego miejsca kojarzonego z czasem wolnym od pracy i obowiązków. Biblioteka jest instytucją otwartą na różnorodne potrzeby i zainteresowania ludzi, zaś jej wnętrze jest tak zaaranżowane, że zachęca do odwiedzin.

Współczesna biblioteka w XXI w. już niebawem może nie w pełni zaspakajając potrzeby różnorodnych użytkowników. Koncepcja „trzeciego miejsca” pozwala zmienić spojrzenie na bibliotekę.

„W budownictwie bibliotecznym często postuluje się stosowanie pewnych zasad wypracowanych w krajach zachodnich, szczególnie w Stanach Zjednoczonych². Należy także zaznaczyć, że „cechy kultury danego państwa mogą mieć duży wpływ na wizerunek budownictwa bibliotecznego”³. Wizja współczesnej architektury bibliotecznej, według Danuty Koniecznej, charakteryzuje się tym, że „coraz częściej odchodzi od sztywnych podziałów na czytelnie, wypożyczalnię, starając się zapewnić przyjazne miejsce do pracy, nauki, odpoczynku, spotkań. Dotyczy to nie tylko projektów sal bibliecznych, ale również architektury wnętrz, wyposażenia, mebli, roślinności, a więc tych elementów, które mają zapewnić atrakcyjność miejsca i sprawić, aby biblioteka stała się placówką przyciągającą studentów i innych użytkowników”⁴.

Według M. Pędicha, który zajmuje się architekturą wnętrz bibliecznych, „biblioteka ma być nie tylko domem dla książki, ale przede wszystkim miejscem kontaktów społecznych. Sprzyja temu wydzielenie działów dla czytelników z różnych grup wiekowych, objęcie specjalną obsługą grup mniejszościowych i wyposażenie budynku w obiekty takie jak kawiarnia czy sale wystawowe”⁵.

¹ <http://blog.biblioteka20.pl/?p=151>, [dostęp 30.03.2011].

² M. Pędich, *Biblioteka w pięciu wymiarach – budownictwo biblieczne w kontekście wymiarów kultury według Geerta Hofstede*, [w:] *Kultura organizacyjna w bibliotece. Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok 4-6 czerwca 2007*. Praca zbiorowa pod red. H. Brzezińskiej-Stec, Białystok 2008, s.428.

³ *Kultura organizacyjna w bibliotece. Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok 4-6 czerwca 2007*. Praca zbiorowa pod red. H. Brzezińskiej-Stec, Białystok 2008

⁴ D. Konieczna, *Biblioteka akademicka jako instytucja promująca proces kształcenia*, [w:] *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji*, op. cit., s. 119.

⁵ M. Pędich, *Architektura bibliotek. Analiza trendów na podstawie piśmiennictwa zagranicznego rejestrowanego w Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa I Informacji Naukowej*, „Przegląd Biblioteczny” 2007, nr 1 (75), s.47.

Biblioteka jest już nie tylko miejscem czytania i wypożyczania książek, jest ośrodkiem kultury, miejscem spotkań towarzyskich.

„Jeżeli biblioteka postrzegana będzie jako ośrodek kultury, w którym należy bywać, gdyż oferuje ciekawe formy uczestniczenia w imprezach kulturalnych a nawet spędzania wolnego czasu (bez konieczności ponoszenia kosztów), to z pewnością zaowocuje to wzrostem liczby klientów zainteresowanych różnymi rodzajami świadczonych przez nią usług”⁶.

Biblioteki w Hjørring i Blanes funkcjonują na wzór koncepcji „trzeciego miejsca”.

Prezentacja Biblioteki Publicznej w Hjørring w Danii jako przykład wykorzystania idei „trzeciego miejsca”

„Biblioteki duńskie planowane są zwykle z olbrzymim rozmachem, chodzi również o takie zaaranżowanie wnętrza biblioteki, by ułatwić obcym ludziom zawieranie znajomości, spotkanie się, wspólne spędzanie czasu. Stąd dbałość o przejrzystość architektoniczną obiektów bibliotecznych, możliwość bezpośredniego zaglądania do wnętrza, doskonała widoczność, nawet z odległych punktów miasta, wkomponowanie budynku w ciekawy krajobraz”⁷. Biblioteka w Hjørring to przykład miejsca skonstruowanego wedle idei „trzeciego miejsca”. Hjørring to miasto średniej wielkości, w którym bibliotekę usytuowano w dużym centrum handlowym. W nim znajduje się też klub fitness i galeria. W centrum handlowym mieści się czterdzieści sklepów oraz podziemne parkingi samochodowe z miejscami dla pięciuset samochodów⁸. W projektowaniu wnętrza biblioteki dużą rolę odegrała świadomość, że obecnie 50% osób przychodzących do biblioteki ma na celu nie tylko wypożyczanie książek, ale również zaspokajanie innych potrzeb społecznych. Umiejscowienie biblioteki w centrum handlowym wymusiło spojrzenie na tę placówkę poprzez pryzmat idei „trzeciego miejsca”.

⁶ A. Chachlikowska, *Kulturotwórcza rola biblioteki naukowej na przykładzie Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, [w:] *Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji*, op. cit., s. 137.

⁷ M. Pawłowska, *Wpływ architektury i aranżacji przestrzennej biblioteki na jej kulturę organizacyjną. Z kulturą organizacyjną w bibliotece*, [w:] *Kultura organizacyjna w bibliotece*, op. cit., s. 444.

⁸ B. Søndergård, *The red thread. New central library in Hjørring*, “Scandinavian Public Library Quarterly” 2008, nr 4.

Wizje architektów i artystów wobec nowej przestrzeni bibliotecznej w Hjørring

Duży wpływ na kształt projektu przestrzeni bibliotecznej miał duński architekt John Gehl.

Placówka miała być sercem miejscowości. Należało połączyć ją z najważniejszymi traktami miasta tak, by z każdego miejsca w Hjørring można było łatwo dostać się do biblioteki.

We wnętrzu biblioteki charakterystyczna jest **czerwona linia** (*red ribbon*) – element architektoniczny biblioteki w Hjørring – pośrednik łączący poszczególne części wnętrza. Jest ona obecna na podłodze, między regałami, stanowiąc nawet element wystaw.

Główne założenia twórców, pracowników nowej Biblioteki Publicznej w Hjørring

- stworzenie miejsca spotkań w mieście;
- zapewnienie spokojnego miejsca do pracy intelektualnej;
- udostępnienie miastu przestrzeni dla inicjatywach kulturalnych.

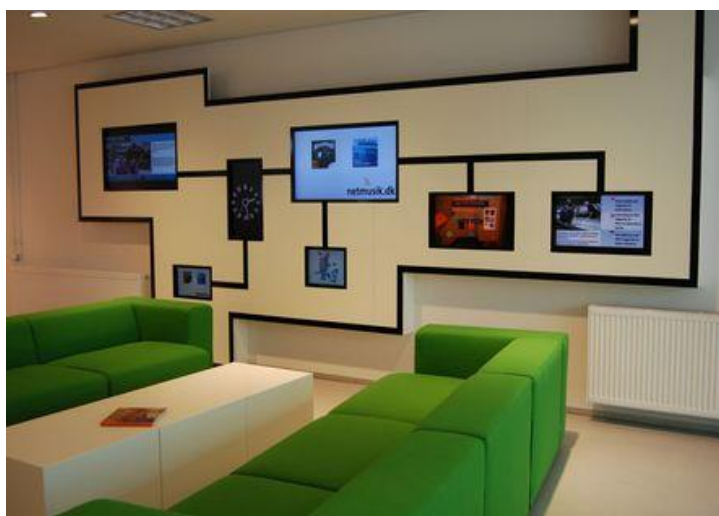
Nowoczesne rozwiązania wewnątrz w Bibliotece Publicznej w Hjørring

Fot. 1. Punkt obsługi bibliotecznej w Hjørring
Fot. Michel Steen-Hansen

Wspomniana już wcześniej czerwona linia – element architektoniczny – rozpoczyna się przy wejściu do biblioteki i prowadzi do punktu obsługi bibliotecznej, z dużym napisem: WITAMY (fot. 1).

Mija po lewej stronie pokój rekreacyjny z eleganckimi sofami, z urządzeniami multimedialnymi, m.in. ekranem telewizyjnym, na którym wyświetlane są materiały promocyjne i informacje o nowych nabytkach biblioteki (fot. 2; fot. 3).

Fot. 2. Pokój rekreacyjny z urządzeniami multimedialnymi
Fot. Michel Steen-Hansen

Fot. 3. Wzdłuż czerwonej linii
Fot. Michel Steen-Hansen

Po prawej stronie mija kawiarnię – jest tu ponad 200 miejsc. Kawiarnia ma dwa wejścia: jedno z biblioteki, drugie na zewnątrz niej, dzięki czemu może również funkcjonować niezależnie. Dalej linia prowadzi do zielono wykończonych miejsc przeznaczonych dla dzieci. Znajdują się tu gry Play station oraz płyty z filmami dla dzieci, a także zabawki edukacyjne (fot. 4; fot. 5; fot. 6).

Fot. 4. Kącik do zabaw i gier edukacyjnych dla najmłodszych użytkowników biblioteki

Fot. Michel Steen-Hans

W dziale dla dorosłych znajdują się bestsellery, materiały dźwiękowe, albumy, dokumenty życia społecznego, które wyeksponowane są na wysokości wzroku. W głębi, zauważyć można stopniową zmianę wystroju wnętrza biblioteki. Kolor regałów zmienia się z białego na mahoniowy. Czerwona linia wiedzie do strefy otwartego księgozbioru, gdzie dominuje klasyczny wystrój wnętrza: eleganckie skórzane fotele, a także długi stół z podwieszanymi lampami dającymi charakterystyczne zielone światło (fot. 7).

Biblioteka zapewnia też ciekawy kącik dla rodziców. Podczas, gdy dzieci bawią się, mając do dyspozycji urządzenia typowe dla placu zabaw (zjeżdżalnia, hamaki, huśtawki), dorośli mogą wypić kawę i skorzystać z księgozbioru⁹ (fot. 8).

⁹ B. S ø n d e r g å r d , *The red thread. New central library in Hjørring*, "Scandinavian Public Library Quarterly" 2008, nr 4.

Fot. 5. Kącik do zabaw i gier edukacyjnych dla najmłodszych użytkowników biblioteki

Fot. Michel Steen-Hansen

Fot. 6. Kącik do zabaw i gier edukacyjnych dla najmłodszych użytkowników biblioteki

Fot. Michel Steen-Hansen

Fot. 7. Klasyczny wystrój wnętrza Biblioteki w Hjørring
Fot. Michel Steen-Hansen

Fot. 8. Kącik przeznaczony dla Rodziców
Fot. Michel Steen-Hansena

Prezentacja Biblioteki Publicznej w Blanes w Hiszpanii jako przykład wykorzystania idei „trzeciego miejsca”

Uwarunkowania środowiskowe Biblioteki Publicznej w Blanes

Innym przykładem biblioteki stosującej założenia idei „trzeciego miejsca” jest Biblioteka Publiczna w Blanes. Blanes jest miastem turystycznym, położonym na północno-wschodnim wybrzeżu Hiszpanii. To katalońskie miasto, zbudowane nad brzegiem Morza Śródziemnego, jest znane z malowniczych, skalistych plaż Costa Brava oraz ze słynnego Ogrodu Botanicznego Marimutra. Można tu zwiedzać zabytkowe kamieniczki i inne atrakcje turystyczne. Blanes jest połączone z innymi kurortami nadmorskimi, w tym z samą Barceloną, linią szybkiej kolei.

Takie uwarunkowania środowiskowe sprzyjają rozwojowi kulturalnemu miasta. Dlatego Biblioteka Publiczna w Blanes służy nie tylko upowszechnianiu czytelnictwa, ale również wspomaganie lokalnego życia. Użytkownikami biblioteki są mieszkańcy Blanes i turyści.

Wykorzystanie idei „trzeciego miejsca” w nowoczesnych rozwiązaniach architektonicznych Biblioteki Publicznej w Blanes

Biblioteka Publiczna w Blanes mieści się w dużym, nowoczesnym budynku, który przyciąga turystów i mieszkańców miasta (fot. 9).

Fot. 9. Biblioteka Publiczna w Blanes – front budynku
Fot. Magdalena Witczak

Budynek przypomina bardziej centrum handlowe niż bibliotekę. Szklany front budynku, z elementami stali, jest otwartą konstrukcją. Szczególnie charakterystyczną częścią biblioteki jest jej asymetryczny, spadzisty dach. Dzięki takiemu rozwiązaniu architektonicznemu biblioteka wyróżnia się wśród pozostałych zabudowań w Blanes.

Po wejściu do biblioteki, w dużym, przestronnym holu, gdzie przeważają jasne barwy, umieszczone na ścianach tablice informacyjne pozwalają szybko zorientować się w układzie pomieszczeń bibliotecznych. Można odnieść wrażenie, że jest to nie tyle ściśle wyznaczona przestrzeń biblioteczna, co lokalny ośrodek życia kulturalno-rozrywkowego – takie było świadome zamierzenie architektów. W 2003 r. architekci Ramon Artigues i Ramon Sanabria zainaugurowali tu tzw. Library District Blanes. Stworzona przez nich przestrzeń biblioteczna, o powierzchni 1815 m² na trzech piętrach, mieści 142 punkty czytania i kolekcję 56 491 dokumentów¹⁰. Według tego projektu, celem biblioteki publicznej jest zapewnienie narzędzi, które pomogą w zaspokojeniu potrzeb informacyjnych, edukacyjnych i rekreacyjnych wszystkich jej użytkowników.

Na parterze biblioteki jest punkt informacyjny oraz wypożyczalnia. Obok nich znajduje się przestrzeń przeznaczona dla dzieci, tzw. Zona infantil oraz tzw. Sala d'actes, która może pełnić funkcję zarówno sali konferencyjnej, jak i teatralnej. Zarówno Zona infantil, jak i Sala d'actes mogą być traktowane jako doskonały przykład wykorzystania idei „trzeciego miejsca” w architekturze bibliotecznej. Trzeba wiedzieć, że Sala d'actes położona jest blisko patio, w którym można odpocząć.

W Zona infantil dzieci mogą korzystać z książek. Regały dostosowane są do potrzeb najmłodszych użytkowników, pomiędzy nimi znajdują się małe stoliki, pufy, maty oraz stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu. Usytuowane przy szklanej szybie, co pozwala podziwiać jeden z deptaków miasta oraz wybrzeże morskie (fot. 10; fot. 11),

Pierwsze piętro i galeria zarezerwowane są dla dorosłych. Znajdują się tu stanowiska komputerowe, regały, szereg wygodnych foteli i stoliki (by czytelnicy mieli w zasięgu ręki gazety), które stoją w pobliżu okna pozwalającego podziwiać panoramę okolicy. Strefa ta mieści się dokładnie nad głównym wejściem do biblioteki (fot. 12).

¹⁰ <http://www.bibgirona.cat/biblioteca/blanes/contents/12-presentacio>, [dostęp 30.03.2011].

Fot. 10. Kącik najmłodszych czytelników w Bibliotece Publicznej w Blanes
Fot. Magdalena Witczak

Fot. 11. Zona infantil – strefa dzieci w Bibliotece Publicznej w Blanes
Fot. Magdalena Witczak

Fot. 12. Strefa dorosłych czytelników w Bibliotece Publicznej w Blanes
Fot. Magdalena Witczak

Można powiedzieć, że jest to najbardziej eksponowana część budynku, zatem architekci zastosowali tu ideę „trzeciego miejsca”, które spełnia jedno z głównych założeń Raya Oldenburga, twórcy idei „trzeciego miejsca”: widzieć i być widzianym.

Można odnieść wrażenie, że wysoka przejrzystość i prostota konstrukcyjna to kluczowe założenia architektoniczne. Zachęca to użytkowników do korzystania z biblioteki, przyjaznej człowiekowi. Prostota konstrukcyjna zgodna jest ze współczesnymi założeniami architektury bibliotecznej, według których „rezygnacja z przepychu i wprowadzenie prostych rozwiązań ma sprawić, by otoczenie nie rozpraszało użytkowników, ale było tłem pozwalającym na koncentrację i stwarzającym miłą nastrój”¹¹. Jak widać, zastosowanie idei „trzeciego miejsca” w nowoczesnych rozwiązaniach architektonicznych, wcale nie wymaga skomplikowanej budowy.

Znaczenie wolnego dostępu do współczesnych źródeł informacji (Internet, czasopisma, zbiory filmowe i muzyczne)

Wolny dostęp do zbiorów bibliotecznych jest szczególnie ważny, łączy możliwość zapewnienia relaksu z łatwością dotarcia do zbiorów, wpływa także na pozytywne postrzeganie biblioteki. Maria Pawłowska podkreśla, że „niekwestionowanym rozwiązaniem jest wolny dostęp do księgozbioru. Ma on wpływ na

¹¹ M. Pawłowska, *Wpływ architektury i aranżacji przestrzennej biblioteki na jej kulturę organizacyjną*, [w:] *Kultura organizacyjna w bibliotece*, op. cit., s. 445.

postrzeganie biblioteki jako przyjaznej i otwartej. Oszczędza czas czytelnika i zwiększa zainteresowanie zbiorami, co powoduje lepsze wykorzystanie zgromadzonych materiałów¹².

Biblioteka Publiczna w Blanes posiada zbiór 57 000 dokumentów podzielonych na tematy. Swobodny dostęp do dokumentów przeznaczonych dla osób dorosłych jest na pierwszym piętrze i na galerii umieszczonej nad pierwszym piętrze. Encyklopedie, słowniki, poradniki, książki i materiały o tematyce morskiej znajdują się przy wejściu do biblioteki, gdzie doskonale widać panoramę wybrzeża morskiego. Jest to przemyślane rozwiązanie architektoniczno-organizacyjne, które wpływa na przyjemność korzystania z biblioteki.

Biblioteka ma też zbiór 208 czasopism związanych z członkostwem w Generalitat Katalonii. Ma ona także publikacje przekazane przez organizacje i stowarzyszenia. Na pierwszym piętrze można znaleźć takie tytuły prasowe jak: „La Vanguardia”, „El Periódico”, „Reuters”, „Point”, „Hoy”, „El Pais”, „El Mundo”, czy „El Mundo Deportivo”¹³. Są one wyłożone w widocznych miejscach na półkach regałów, podobnie jak komiksy, materiały audiowizualne (CD, DVD, książki audio). Biblioteka oferuje różnorodne źródła informacji, zbiory filmowe i muzyczne, prasę, zbiory czasopism regionalnych, komiksy i materiały audiowizualne. Może to być sygnałem, że w pierwszej kolejności jest ona instytucją służącą kulturalnej rozrywce, a nie tylko edukacji.

Biblioteka Publiczna w Hjring także posiada wolny dostęp, który zajmuje całą powierzchnię biblioteki. Wolny dostęp nie jest wyodrębniony z pozostałych części agend bibliotecznych. Posiada różnorodne źródła informacji, zbiory filmowe i muzyczne, prasę, zbiory czasopism, komiksy i materiały audiowizualne służące kulturalnej rozrywce, płyty CD, DVD, audiobooki.

Kulturotwórcza rola Biblioteki Publicznej w Blanes

Library District Blanes zakłada, że biblioteka powinna być miejscem spotkań towarzyskich, centrum dostępu do lokalnych informacji, rozrywki i kultury. Dlatego Biblioteka Publiczna w Blanes współpracuje m.in. z Radą Miejską Blanes¹⁴. Biblioteka pełni też funkcję miejsca integracyjnego dla osób niepełnosprawnych. Przykładem tego jest prowadzenie projektu: „Internet dla niewidomych”. W ramach upowszechniania czytelnictwa, a zarazem w ramach wspólnych spotkań towarzyskich młodych mam oraz ich dzieci, biblioteka realizuje projekt dla maluchów, które jeszcze nie potrafią czytać. Przestrzeń biblioteczna wykorzystywana jest do prezentacji wystaw i spotkań autorskich, ale również do

¹² *Ibidem*, s. 451.

¹³ <http://www.bibgirona.cat/biblioteca/blanes/contents/12-revistas-i-diaris>, [dostęp 30.03.2011].

¹⁴ <http://www.bibgirona.cat/biblioteca/blanes/contents/12-presentacio>, [dostęp 30.03.2011].

organizowania warsztatów teatralno-artystycznych i do projekcji filmowych. Dzięki tak szerokiej ofercie kulturalnej użytkownicy biblioteki mogą tu odpoczywać w twórczy sposób.

Podsumowanie

Opisywane w artykule biblioteki mają wspólne cechy. Biblioteka w Hjørring w Danii mieści się w centrum handlowym, natomiast biblioteka w Blanes w Hiszpanii usytuowana jest w centrum nadmorskiego miasteczka wypoczynkowego. Obie biblioteki są połączone z centrum miasta. Kolejną wspólną cechą jest wolny dostęp do zbiorów, a także wyposażenie obu bibliotek w wygodne kanapy, nowoczesne sprzęty multimedialne. Zarówno w bibliotece w Blanes, jak i w Hjørring jest strefa przeznaczona dla dzieci.

Biblioteka w Hjørring jest spójną przestrzenią architektoniczną, bez podziału na piętra i oddzielne pomieszczenia. Natomiast biblioteka w Blanes jest podzielona na piętra i zamknięte przestrzenie. W Blanes jest wyodrębniona część biblioteki z książkami o tematyce dla najmłodszych. W Hjørring nie ma wyodrębnienia osobnych działów, jest natomiast bogate zaplecze edukacyjne dla dzieci i dla rodziców. Stanowi to spójne połączenie z nowoczesną przestrzenią biblioteczną. Warto zauważyć, że w bibliotece w Blanes nie ma osobnego miejsca na wystawy, ani galerie. W duńskiej bibliotece charakterystyczna jest czerwona linia.

W Bibliotece w Hjørring wnętrze jest funkcjonalne i tak zaprojektowane, aby stanowiło oryginalną bryłę architektoniczną, przez co biblioteka wzbudza duże zainteresowanie.

Oceniając zastosowanie idei „trzeciego miejsca” warto zwrócić uwagę, że charakter bibliotek jest często zależny od położenia geograficznego oraz od uwarunkowań kulturowych. Artykuł przedstawia ujęcie idei „trzeciego miejsca” na przykładzie dwóch bibliotek europejskich. Te dwa miasta różnią się nie tylko zaludnieniem (Hjørring – około 67,5 tys. mieszkańców, natomiast Blanes – około 40 tys. mieszkańców). Usytuowane są one w zupełnie innych kręgach kulturowych. Hjørring prezentuje wysoko rozwiniętą kulturę czytelnictwa Skandynawii. Jeśli chodzi o katalońskie Blanes, jest to hiszpańskie miasto z kręgu kultury śródziemnomorskiej. Idea trzeciego miejsca została bardzo świadomie zastosowana w bibliotece w Hjørring, ponieważ Duńczycy, podobnie jak inne narody skandynawskie, od dawna są liderami w korzystaniu z nowoczesnych rozwiązań. Biblioteki duńskie są traktowane jako swoiste centra kultury i rozrywki. Zasobność Skandynawów pozwala na realizację szeroko pojętych zadań bibliotecznych. Natomiast Hiszpania, podobnie jak inne kraje śródziemnomorskie, odznacza się dużą dbałością o życie rozrywkowe. Z tego względu nie należy się dziwić, że Biblioteka Publiczna w Blanes prezentuje się nie tylko

jako instytucja edukacyjna, ale również jako miejsce spotkań towarzyskich, a więc spełnia warunki „trzeciego miejsca”.

Porównując opisywane biblioteki można stwierdzić, że zaletą tych bibliotek jest przejrzysta architektura i funkcjonalność. Według koncepcji „trzeciego miejsca” to właśnie otoczenie biblioteki ma wpływ na realizację idei trzeciego miejsca. Wybudowanie biblioteki w centrum handlowym lub w miejscowości turystycznej nie jest bez znaczenia, choć wiąże się z dużymi nakładami finansowymi. Jest w stanie przyciągnąć i zainteresować ofertą bibliotek większą rzeszę ludzi. Duńska i hiszpańska biblioteka wychodzą naprzeciw każdemu, niezależnie od zawodu, wykształcenia czy wieku. Można by zatem skorzystać z rozwiązań, które wypracowały i wprowadziły biblioteki w Danii i Hiszpanii. Dobrze byłoby przyrzeć się kolorowym, nieco futurystycznym meblom Biblioteki Publicznej w Hjørring oraz jasnym, nowoczesnym wnętrzom Biblioteki Publicznej w Blanes. To one bowiem decydują w dużej części o atrakcyjności wnętrza bibliotecznego. W polskich bibliotekach również wykorzystano wiele z rozwiązań charakterystycznych dla idei „trzeciego miejsca”. Wskazane byłoby prowadzenie dalszych badań w zakresie wykorzystania idei „trzeciego miejsca” w polskich bibliotekach – będzie to przedmiotem następnego artykułu autorek.

Bibliografia

- Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji: materiały konferencyjne (Poznań, 15–17 czerwca 2005)*, Poznań, 2005.
- Kultura organizacyjna w bibliotece. Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Białystok 4–6 czerwca 2007*. Praca zbiorowa pod red. Haliny Brzezińskiej-Stec, Białystok 2008.
- Pędich M., *Architektura bibliotek. Analiza trendów na podstawie piśmiennictwa zagranicznego rejestrowanego w Bibliografii Analitycznej Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej*, „Przegląd Biblioteczny” 2007, nr 1 (75).
- Søndergård B., *The red thread. New central library in Hjørring*, “Scandinavian Public Library Quarterly” 2008.
- www.bibliosfera.net.
- www.forumnowyebib.infohttp://www.bibgirona.cat/biblioteca/blanes/contents/12-presentacio.
- <http://www.bibgirona.cat/biblioteca/blanes/contents/12-fons-general>.
- <http://www.bibgirona.cat/biblioteca/blanes/contents/12-revistes-i-diaris>.
- <http://blog.biblioteka20.pl/?p=151>.

SESJA III

Biblioteka jako „trzecie miejsce”

Lucyna Prorok
lucpro@wp.pl
Katedra Socjologii Edukacji Uniwersytetu Łódzkiego

**BIBLIOTEKA NAUKOWA PRZYJAZNA CZYTELNIKOWI
– ZASTOSOWANIE BADAŃ EWALUACYJNYCH DO OCENY
PRACY I PRZYDATNOŚCI BIBLIOTEKI NAUKOWEJ.
RAPORT Z BADAŃ**

Abstract: The specificity of the scientific library consists in the limited access to her resources – only acroamatical. An example was the sociological library working on Faculty of Economics and Sociology University of Lodz. Many students it had not however the consciousness of the meaning of the library in their life, because they treated the library as the service-place. For that reason also within the framework of didactic occupations of The Procedure of evaluation research one explored evaluation work of the sociological library. Thanks to this students recognized opinions on the subject libraries, uncovered many social functions, which this library realized. One of drawn out motions was the observation that the sociological library belonged to groups of most important places on the faculty. It proved also that the library could be a platform of the commune, experiences and social contacts among students.

Słowa kluczowe: ewaluacja, organizacja pracy, jakość, przemiany organizacji pracy biblioteki naukowej

Wstęp

Współczesna biblioteka naukowa ma za zadanie realizować nie tylko funkcje edukacyjne i socjalizacyjne, ale również identyfikacji i przynależności społecznej. W związku z tym zostało przeprowadzone badanie z wykorzystaniem czytelniczego doświadczenia studentów oraz własnych zainteresowań badawczych w ramach zajęć dydaktycznych. Procedury badań ewaluacyjnych dotyczyły kwestii – jak funkcjonuje, a jak mogłaby funkcjonować biblioteka naukowa. Badanie było realizowane w roku akademickim 2009/2010, kiedy istniała jeszcze, jako wyodrębniona jednostka Biblioteka Socjologiczna im. J. Chałasińskiego na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ.

Studenci początkowo sceptycznie odnieśli się do pomysłu badania biblioteki twierdząc, że tam są tylko książki, jednak po namyśle doszli do wniosku, że spędzają w niej pół studenckiego życia, więc może jednak warto na przestrzeń biblioteki spojrzeć okiem badacza. Ponadto w badaniach ogromne znaczenie miał emocjonalny kontekst związany z wcieleniem biblioteki socjologicznej do

biblioteki ogólnowydziałowej, co było równoznaczne z likwidacją jej w dotychczasowej formie organizacyjnej. W świadomości pracowników, jak i studentów była bardzo silna identyfikacja z biblioteką, którą traktowano jako nieodłączny element kształcenia socjologów na Uniwersytecie Łódzkim. Dlatego też pomimo wymaganego obiektywizmu i postawy neutralnej wobec badanych zjawisk, studenci żywiołowo reagowali na prowadzone badania.

Założenia metodologiczne

W przeprowadzonym badaniu ewaluacyjnym postawiono trzy główne cele metodologiczne: eksploracja, opis, wyjaśnienie, przy czym przez eksplorację rozumie się ogólne poznanie danego zjawiska, zrozumienie go, aż do zaspokojenia ciekawości badawczej. Przez opis przyjmuje się obserwowanie danego zjawiska i poszukiwanie odpowiedzi na pytania co, gdzie, kiedy (?). Natomiast wyjaśnianie w badaniach ewaluacyjnych, to odpowiadanie na pytanie dlaczego (?) poprzez odkrywanie związków przyczynowych pomiędzy wyróżnionymi zdarzeniami – zjawiskami społecznymi¹. Zgodnie z tymi założeniami przyjęto, że celem ogólnym badania będzie eksploracja, opis i wyjaśnienie następujących zagadnień:

- wskazanie przez respondentów nieprawidłowości funkcjonowania biblioteki naukowej;
- sformułowanie w oparciu o wskazania respondentów rekomendacji dla usprawnienia funkcjonowania biblioteki naukowej;
- oraz wykazanie potrzeby istnienia biblioteki naukowej w dotychczasowej formie organizacyjnej, jako odrębnej jednostki na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ.

W realizacji przyjętych celów badania ewaluacyjnego miały pomóc hipotezy badawcze zakładające, że w ocenie większości badanych biblioteka socjologiczna funkcjonuje dobrze, ponadto, że dla większości badanych naczelnym problemem są zbyt krótkie godziny otwarcia biblioteki oraz przyjęto założenie, iż większość badanych uznaje dużą potrzebę działania Biblioteki Socjologicznej, jako odrębnej jednostki na Wydziale.

Ze względu na to, że podstawą działania badawczego była ewaluacja polegająca na ocenianiu wartości zjawiska lub obiektu, które jest uwikłane w kontekst procesów społecznych, jako narzędzie badawcze wybrano technikę ankietową². Ankieta w tym wypadku zapewniła badaczom krótki czas przeprowadzenia badania, możliwość przebadania dużej populacji w krótkim czasie oraz dała możliwość uzyskania porównywalnych wyników badań.

¹ E. Babbie, *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2007, s. 369–397.

² *Ibidem*.

W badaniach ewaluacyjnych duże znaczenie ma zarówno diagnoza, jak i ocena stanu danego zjawiska, co w przypadku ankiety umożliwia zastosowanie pytań zamkniętych. Przeprowadzona ankieta zawierała w sumie 25 pytań, z czego tylko jedno było pytaniem otwartym, pozostałe to pytania alternatywne lub dysjunktywne zawierające kafeterię w postaci kategorii, lub sześciostopniową skalę ocen od bardzo źle do bardzo dobrze. Celem tak skonstruowanego narzędzia badawczego była ewaluacja pracy biblioteki naukowej pozwalająca na identyfikację: istnienia ewentualnych mocnych/słabych stron badanej biblioteki; poznanie przyczyn korzystania przez studentów z biblioteki; ujawnienia oczekiwań respondentów–czytelników, co do funkcjonowania biblioteki oraz uzyskania od nich sugestii rozwiązania istniejących problemów w obsłudze czytelników w bibliotece.

W realizacji założonych celów badawczych wykorzystano ewaluację *on-going*, która ma charakter uzupełniający do pozostałych rodzajów ewaluacji (*ex-ante*, *mid-term*, *ex-post*), ale może być także prowadzona niezależnie od nich³. Ten rodzaj ewaluacji jest prowadzony w trakcie trwania interwencji, jednak nie należy jej mylić z monitoringiem, gdyż jej zadaniem jest dokonanie pogłębionej oceny wybranych problemów. Ewaluacja *on-going* skupia się zatem na zarządzaniu programem, organizacją, instytucją. Diagnostyka i analizuje problemy pojawiające się w trakcie realizacji programu oraz określa możliwość ich rozwiązania. Dodatkowo, mogą być dokonywane pogłębione analizy uwarunkowań kontekstowych, które mają istotne znaczenie z punktu widzenia osiągnięcia celów programów, organizacji, instytucji. Podsumowując, można stwierdzić, iż ewaluacja *on-going* służy bieżącemu usprawnianiu zarządzania programem, organizacją, instytucją⁴.

Badanie ewaluacyjne zostało przeprowadzone w czerwcu 2010 r. na terenie Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ. Kryterium doboru próby badawczej było korzystanie przez respondentów z biblioteki socjologicznej. Badaniem zostało objętych 50 studentów Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ.

Wyniki badań ewaluacyjnych

W badanej populacji największy odsetek stanowią studenci studiów magisterskich –66%, natomiast 34% to studenci studiów licencyjnych. Zdecydowanie przeważali studenci studiów dziennych (96%), co akurat wynikało z faktu realizacji badania w godzinach przedpołudniowych.

W przeprowadzonych badaniach istotną kwestią oceny funkcjonowania Biblioteki Socjologicznej była częstotliwość korzystania z księgozbioru i obecność

³ E. Orna cka , *Ewaluacja. Między naukami społecznymi i pracą socjalną*, Kraków 2003.

⁴ *Ibidem*.

w samym miejscu, gdzie znajduje się biblioteka. Z odpowiedzi respondentów wynikało, że przeciętny student kierunku socjologia z biblioteki korzystał kilka razy w miesiącu – 38%, 16–18% studentów to ci, którzy z biblioteki korzystali kilka razy w tygodniu lub raz w tygodniu. Rzadziej niż raz w miesiącu z biblioteki korzystało niecałe 16%) badanych. Poza tym, wśród badanych Biblioteka Socjologiczna była tą, z której korzystali najczęściej – 48%, z Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego korzystało 32% respondentów, a z Biblioteki Wydziałowej 28% badanych. To pokazuje, że studenci ograniczali korzystanie z księgozbioru do biblioteki instytutowej, jako najbliższej, ale też oferującej księgozbiór związany z ich profilem kształcenia. Jednocześnie dało się zauważyć różnice między studentami studiów magisterskich i licencjackich, ci pierwsi (54%) częściej korzystali z zasobów biblioteki. Było to związane zarówno z ich potrzebami nabycia wiedzy w procesie kształcenia, ale także przygotowania pracy licencjackiej opartej na literaturze przedmiotu nie zrozumiałe. Studenci studiów licencjackich natomiast dopiero nabywali wprawy czytelniczej. Jeśli chodzi o najczęściej wymieniane przez respondentów powody korzystania z biblioteki naukowej, to na pierwszym miejscu wymieniano: zbieranie materiałów potrzebnych do zajęć (76% odpowiedzi), zbieranie materiałów do przygotowania pracy magisterskiej lub licencjackiej (42%), jako osoba towarzysząca (28%) oraz pogłębianie wiedzy (18%). Porównanie dwóch ostatnich wyników może być nieco zaskakujące. Do biblioteki częściej studenci przychodzili towarzysko, aniżeli w celach naukowych. Było to jednak związane z faktem, że Biblioteka Socjologiczna stanowiła swego rodzaju miejsce spotkań studentów socjologii.

Z obserwacji przeprowadzonych w trakcie badania wynikało, że studenci w bibliotece zostawiali dla siebie materiały/notatki, przekazywali informacje, w drodze na zajęcia schodzili się w bibliotece, jak w miejscu zbiórki. Niestety badania ankietowe tego nie pokazały. Oprócz tego studenci oczywiście spędzali w bibliotece czas wolny od zajęć, gdzie w ciszy i spokoju mogli poczytać lub pracować. Poza tym zauważalne były nieformalne, często spersonalizowane relacje z pracownikami biblioteki, co czytelnikom dawało poczucie „bycia u siebie”. Dlatego też po zakończeniu procesu badawczego okazało się, że należało sformułować hipotezę dotyczącą funkcji towarzysko–uczestniczącej biblioteki socjologicznej, jako równorzędnej z funkcją edukacyjną. Z poczynionych obserwacji wynikało bowiem, że biblioteka była swoistym centrum życia studentów socjologii, z którym identyfikowali się i traktowali jako istotne dla siebie miejsce kontaktów społecznych w trakcie studiów.

Być może właśnie kontekst emocjonalnego przywiązania do biblioteki, jako miejsca spotkań, a nie tylko usługowego, wpłynął na pozytywne oceny funkcjonowania biblioteki w ogóle. I tak 18% badanych oceniło funkcjonowanie biblioteki jako bardzo dobre, 36% – dobre i 42% – raczej dobre. W tej ocenie wzięto pod uwagę księgozbiór, godziny otwarcia biblioteki, dostępność zasó-

bów, zasady korzystania i obsługę czytelników przez personel biblioteki. Szczególnie w kwestii godzin otwarcia biblioteki zarysowały się pewne zależności, a mianowicie im wyższy rok studiów tym mniejszy odsetek pozytywnych ocen. I tak najwięcej pozytywnych ocen wystawili studenci pierwszego roku – 22 badanych) 8 badanych z drugiego roku, 3 z trzeciego roku oraz 2 z czwartego roku.

Oceny negatywne pracy biblioteki dotyczyły przede wszystkim czasu realizacji zamówień, gdzie 14% badanych stwierdziło, że jest on zbyt długi. Również jeśli chodzi o ocenę okresu na jaki można wypożyczyć książki odpowiedzi respondentów były zróżnicowane, bowiem co trzeci badany stwierdził, że jest on zbyt krótki (34%).

Oceny negatywne dotyczyły także kwestii liczby wolumenów możliwych do jednorazowego wypożyczenia, gdzie aż 40% badanych stwierdziło, że jest ona niewystarczająca. Wydawać by się mogło, że ta kwestia będzie zdeterminowana przez rok studiów na którym są aktualnie respondenci, ale nie zaobserwowano takiej zależności. Inna zależność, która nie została zbadana, ale może mieć wpływ na udzielane odpowiedzi, to tematyka zajęć i ewentualne pokrywanie się realizacji tego samego zagadnienia w kilku grupach jednocześnie i/lub okres sesji egzaminacyjnej. W tym przypadku duży wpływ na ocenę przez respondentów funkcjonowania biblioteki miała dostępność tzw. księgozbioru podręcznego, który jest ograniczony przede wszystkim przez pojedynczy egzemplarz jednego tytułu. Generalnie jednak 52% respondentów oceniło, że liczba książek w księgozbiornym jest wystarczająca. Na te odpowiedzi wpływ miał rok studiów respondenta, ponieważ najmniej braków w księgozbiornym dostrzegli studenci pierwszego roku – 28%, 12% badanych studentów drugiego roku stwierdziło, że liczba książek jednego tytułu jest zbyt mała, w przypadku studentów trzeciego roku uważało tak około 10% badanych.

Kolejną istotną dla badanych kwestią związaną z działalnością biblioteki naukowej jest jej personel. Gdy jest on pomocny, życzliwy i przyjaźnie nastawiony do studentów, to nie mają oni żadnych oporów przed korzystaniem z zasobów biblioteki i chętnie spędzają tam czas. Z ocen badanych wynika, że pracownicy Biblioteki Socjologicznej byli przychylnie nastawieni do czytelników. Większość badanych jakość pracy personelu biblioteki oceniła bardzo dobrze – 16%, dobrze – 48% i raczej dobrze – 30%. Poza czynnikiem ludzkim na zadowolenie czytelników i pozytywne oceny respondentów wpływ miały także: liczba miejsc w czytelni i liczba stanowisk komputerowych. Generalnie 40% badanych komfort korzystania z biblioteki oceniło jako dobry, a tylko 16% zwróciło uwagę na wystarczającej liczby wolnych miejsc i komputerów dla czytelników. Taką oceną formułowały najczęściej studentki pierwszego i/lub drugiego roku studiów magisterskich. Natomiast 36% respondentów uważało, że liczba stanowisk komputerowych z dostępem do katalogu on-line i funkcją rezerwacji książek drogą elektroniczną jest niewystarczająca.

Jeśli chodzi o ocenę katalogu elektronicznego, brano pod uwagę następujące kwestie: przejrzystość, niezawodność oraz zgodność z rzeczywistym stanem księgozbioru. Największe zastrzeżenia badani (30%) mieli do niezawodności katalogu. Nieco mniej, bo 26%, badanych krytycznie odniosło się do zgodności katalogu elektronicznego z rzeczywistym stanem księgozbioru, szczególnie, jeśli chodzi o aktualizacje w bazie elektronicznej informacji o dostępności wybranych pozycji książkowych. W badaniu respondenci zostali również poproszeni o wyrażenie swojej opinii na temat dostępu do książek i czasopism w postaci elektronicznej. Odpowiedzi były raczej łatwe do przewidzenia, ponieważ jednomyślnie wyrazili aprobatę z możliwości korzystania z tego typu księgozbioru. Podobnie większość (58%) badanych była zdania, że rewersy powinny przybrać formę elektroniczną, co według badanych wpłynęłoby na skrócenie czasu obsługi czytelników.

Ostatnią kwestią, która podlegała ocenie respondentów, były sankcje wyciągane wobec czytelników za łamanie regulaminu biblioteki (przetrzymywanie książek). Większość, około 70%, respondentów uznała, że są one wystarczające i pozytywnie wpływają na dyscyplinowanie czytelników.

Na całościowy obraz ocen pracy biblioteki naukowej miała też wpływ kwestia, czy respondenci dostrzegają konkretne problemy w jej funkcjonowaniu. I tak najczęściej (14%) wskazywano, że problemem są godziny otwarcia biblioteki, znacznie rzadziej wskazywano na okres wypożyczania książek, czy liczbę woluminów w księgozbiornie. Badanych poproszono o nazwanie problemów w funkcjonowaniu biblioteki oraz o ewentualne propozycje rozwiązań, co w skrócie przedstawiło się następująco:

- wydłużenie czasu pracy biblioteki do godziny 20.00, przy czym postulowano dłuższy czas udostępniania również w weekendy;
- wprowadzenie / usprawnienie elektronicznego zamawiania książek;
- wydłużenie czasu wypożyczenia książek do półtora miesiąca;
- zwiększenie liczby najbardziej poczytnych tytułów;
- bieżące aktualizowanie bazy komputerowej;
- skrócenie czasu oczekiwania na zamówioną książkę.

Przeprowadzone badanie ewaluacyjne miało na celu ocenę jakości funkcjonowania biblioteki naukowej na przykładzie Biblioteki Socjologicznej im. J. Chałasińskiego na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ. Zarówno pytania skierowane wprost, jak i te, które dotyczyły poszczególnych aspektów funkcjonowania biblioteki dostarczyły wystarczającej ilości danych, aby móc stwierdzić, że studenci pozytywnie ocenili jej działanie. Tym samym została zweryfikowana pierwsza z przyjętych hipotez badawczych, a mianowicie, że większość badanych pozytywnie oceniło funkcjonowanie biblioteki. Zweryfikowana została również druga z hipotez zakładająca, iż największym dostrzeganym przez badanych problemem funkcjonowania biblioteki są godziny jej otwarcia. Trzecia z przyjętych w badaniu ewaluacyjnym hipotez dotyczyła

kwestii potrzeby zachowania na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym UŁ Biblioteki Socjologicznej w dotychczasowej formie – jako niezależnej jednostki. Ta hipoteza również została zweryfikowana, co potwierdzają zarówno bardzo dobre oceny pracy biblioteki, jak i obserwacje poczynione w trakcie realizacji badania ankietowego. Studenci silnie identyfikowali się z biblioteką, zarówno jako miejscem, jak i klimatem społecznym w niej panującym.

Badanie ewaluacyjne zakładało również przedstawienie rekomendacji umożliwiających dokonanie zmian w określonym pożądanym kierunku, co w oparciu o wyniki ankietowe przedstawia się następująco:

1. wydłużenie czasu wypożyczenia książki przez czytelnika;
2. wprowadzenie rewersów elektronicznych;
3. zwiększenie liczby woluminów jednego tytułu ze względu na jego poczytność;
4. aktualizacja informacji o dostępności książek nabytych przez bibliotekę nowości;
5. zwiększenie liczby książek jednorazowo wypożyczanych.

Podsumowanie

Prezentowane wyniki badań można potraktować, jako swego rodzaju monografię jednej z wielu bibliotek naukowych działających na polskich uczelniach wyższych, jednak na uwagę zasługuje fakt, że w świadomości byłych i obecnych studentów biblioteka ta była miejscem wyjątkowym. W niej spotykali się studenci różnych lat, służyli sobie pomocą, nawiązywali znajomości, tu przekazywało się różnego rodzaju materiały naukowe, czekało się na zajęcia, znajomych, przeżywało sukcesy i niepowodzenia egzaminacyjne, wymieniało komentarze na temat zajęć i/lub wykładowców itp. Dlatego też wielu studentów i wykładowców identyfikowało się z miejscem, jakim była Biblioteka Socjologiczna, przytulna, spersonalizowana i może trochę elitarna – bo tylko dla socjologów.

Bibliografia

- Babbie E., *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa 2007.
- Ornacka K., *Ewaluacja. Między naukami społecznymi i pracą socjalną*, Kraków 2003.

Irena Łabiszewska
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

CZY WYSTAWY OKOLICZNOŚCIOWE WSPÓŁTWORZĄ „TRZECIE MIEJSCE” W BIBLIOTECE UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO?

Abstract: The occasional exhibitions are organized in the University Library of Łódź to present famous people connected with the Library or with the University of Łódź. They are also devoted to other persons who made a considerable contribution to the Polish science and culture. The exhibitions remind about important historical and contemporary events, which should be known and remembered. Vernissages are often accompanied by seminars, lectures or meetings with interesting people.

The exhibitions are arranged in the area most often visited by the readers.

The question arises whether they can be treated as a part of third place in modern library.

The answer seems not to be so easy and may be unambiguous.

Słowa kluczowe: „trzecie miejsce, wystawy, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

Umberto Eco w książce pt. *O bibliotece* zaprasza czytelnika do zwiedzania biblioteki idealnej. A oto jej obraz: „Tak więc jeśli biblioteka jest (...) modelem wszechświata, staramy się uczynić z niej wszechświat na miarę człowieka, a przypominam, że biblioteka na miarę człowieka to znaczy także biblioteka radosna (...), do której chodzi się chętnie i która przeobrazą się stopniowo w wielką maszynę spędzania wolnego czasu (...)”¹.

Nietrudno zauważyć podobieństwo między słowami włoskiego pisarza, a pojęciem „trzeciego miejsca”, które, w końcu lat 80., wprowadził Ray Oldenburg, amerykański socjolog. W swojej książce *The Great Good Place (...)*² zwrócił uwagę na istnienie i rolę miejsc towarzyskich spotkań nieformalnych, niezobowiązujących, przypadkowych bądź zaplanowanych. Oldenburg określił je jako „trzecie miejsce” i zaliczył do nich kafejki, puby, parki, kawiarnie, a także centra handlowe, banki, urzędy pocztowe czy ulice. Tutaj ludzie spędzają swój prywatny czas, zyskują poczucie przynależności do jakiejś grupy społecznej, załatwiają różne sprawy, realizują plany czy też po prostu relaksują się i odpoczywają od rutyny codzienności.

¹ U. E c o , *O bibliotece*, Warszawa, 2007, s. 47.

² <http://blog.biblioteka20.pl/?p=149>.

Takie miejsca są potrzebne. Żyjemy bowiem w czasach trudnych i skomplikowanych relacji międzyludzkich. Ciągły brak czasu sprawia, że chętnie komunikujemy się za pomocą telefonów komórkowych, poczty elektronicznej, czy internetowych blogów. Częściej skłaniamy się w stronę spotkań nierzeczywistych niż realnych. Jakość tych relacji bywa wątpliwa i prędzej czy później dochodzimy do wniosku, że świat wirtualny nie wystarcza. „Trzecie miejsce”, według Oldenburga, daje szansę „bycia wśród ludzi”, nawiązania kontaktów lub choćby krótkiej rozmowy. Przywraca poczucie normalności.

R. Oldenburg wymienia dom jako pierwsze miejsce przynależne człowiekowi, drugie natomiast – to miejsce pracy. Obecny styl życia sprowadza się nierzadko do: *home-to-work-and-back-again shuttle*, czyli do pokonania codziennej drogi z domu do pracy i z pracy do domu. Potrzeba znalezienia dla siebie „trzeciego miejsca” wynika z różnych powodów. Może być nią poczucie osamotnienia, alienacji, niemożności porozumienia z najbliższymi lub po prostu chęć poznawania nowych osób i przestrzeni.

Analizując ideę Oldenburga można postawić pytanie: czy biblioteka naukowa może pełnić rolę „trzeciego miejsca”? Jeśli tak, to w jaki sposób? Co może zaoferować? Czym może zainteresować?

Spróbuję tę kwestię zilustrować na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ), omawiając jej wąski odcinek pracy, jakim jest działalność wystawiennicza prowadzona w latach 2006–2010. Ten okres nie jest przypadkowy: jego dolna granica oznacza nowy etap w historii BUŁ – przejęcie nowego gmachu, górna – zakończenie roku.

Wiadomo nie od dziś, że współczesna biblioteka nie ogranicza się do wypełniania swoich funkcji podstawowych. Zwyczaj urządzania spotkań i imprez o różnym charakterze, dbałość o przygotowanie specjalnych pomieszczeń do pracy indywidualnej i grupowej, troska o potrzeby czytelników niepełnosprawnych, jak też obecność kawiarenek internetowych czy księgarni świadczą o tym, że instytucja ta znacznie rozszerzyła zakres usług. W kręgu prac bibliotekarskich pozostała działalność wystawiennicza, która nie stanowi novum w obowiązkach bibliotekarza. Składają się na nią czynności wchodzące w krąg szeroko rozumianej działalności informacyjnej realizowanej od lat przez biblioteki różnego rodzaju.

W BUŁ aktywność wyrażająca się w przygotowywaniu ekspozycji okolicznościowych ma już swoją długoletnią tradycję sięgającą roku 1949. Pierwsza wystawa zatytułowana „Biblioteka Uniwersytecka w służbie społecznej” odbyła się w ówczesnym budynku Biblioteki przy ul. Narutowicza 59a podczas Tygodnia Oświaty, Książki i Prasy w maju tegoż roku. W 1960 r. oddano do użytku BUŁ gmach przy ul. Matejki 34/38. Rozległy hol na parterze był idealnym miejscem dla licznych ekspozycji, które cieszyły się prawdziwym zainteresowaniem osób odwiedzających łódzką książnicę. Kiedy w latach 80. XX stulecia pojawił się problem magazynowania zbiorów, rozpoczęto starania

mające na celu rozbudowę BUŁ. Kilka opracowanych projektów nie zostało zrealizowanych z powodu braku funduszy. Dopiero w 2006 r. Biblioteka przejęła kolejną siedzibę. Dobudowany do „starego” budynku imponujący gmach zdawał się spełniać wszelkie warunki biblioteki XXI w., a zastosowane w nim rozwiązania architektoniczne miały odpowiadać oczekiwaniom współczesnego czytelnika. W broszurce pt. *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*³, jej autor, Jerzy Andrzejewski, dyrektor BUŁ i Senior Budowy opisał historię powstania nowej BUŁ-y. W zakończeniu napisał: „My mamy nadzieję, że oddana do użytku nowa część biblioteki stanie się takim miejscem kultowym jak „buwomania” (booving), ale pod hasłem „bułomania” (booling)”.

Niestety, w całej publikacji nie ma słowa na temat przestrzeni wystawienniczej, czyli miejsca przeznaczonego na przyszłe wystawy. Nasuwa się wniosek, że inżynier architekt projektujący budynek biblioteczny prawdopodobnie nie skonsultował z nikim tej kwestii. Tak więc w nowej Bibliotece nie przewidziano miejsca na ekspozycje. Nie dziwi więc fakt, że obecne warunki wystawiennicze niekiedy utrudniają prezentowanie dokumentów i eksponatów, ograniczają realizację przygotowanych wcześniej scenariuszy, a czasami wręcz uniemożliwiają pokazanie pewnych przedmiotów i dzieł sztuki w pełnej krasie.

Czy wystawy mogą zatem współtworzyć integralną część „trzeciego miejsca” w BUŁ? W jaki sposób Biblioteka ma stać się takim miejscem kultowym, miejscem spotkań i dyskusji podczas wernisaży? Jak pogodzić ów fakt ze stwierdzeniem, że „(...) ten nowy organizm biblioteczny jest wyraźnie nastawiony na czytelnika – użytkownika”?⁴

Mimo pewnych utrudnień działalność wystawiennicza jest jednak kontynuowana. Wystawy organizowane są w Bibliotece nieprzerwanie. Omówię to zagadnienie na przykładzie wybranych wystaw przygotowanych w latach 2009–2010.

Kiedy BUŁ zajęła nową część gmachu, przez krótki czas hol w jej „starej” części pozostawał przestrzenią wystawienniczą. Taka sytuacja nie trwała długo. Dość szybko okazało się, że parter, na którym pozostały tylko katalogi kartkowe, jest miejscem rzadko odwiedzanym przez czytelników, co w konsekwencji powodowało coraz mniejsze zainteresowanie obecnymi tam wystawami. Zapadła więc decyzja, aby to nowy budynek stał się najważniejszym miejscem przyszłych ekspozycji.

W roku 2006 zorganizowano wystawę zatytułowaną „Biblioteka Uniwersytecka w obiektywie”. Okazją do jej powstania było otwarcie nowego gmachu instytucji. W holu na parterze zamieszczono ok. 100 fotografii dokumentujących

³ J. Andrzejewski, *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.

⁴ *Ibidem*, s. 22.

powstanie i rozbudowę Biblioteki, rys historyczny oraz kopię Aktu wmurowania kamienia węgielnego.

„Magia papieru” to interesująca wystawa zaaranżowana przez Polskie Centrum Origami. Oddział w Łodzi. Pokazano na niej ponad 200 prac wykonanych z kolorowego papieru.

Łódzkie Towarzystwo Naukowe obchodziło swoje 70-lecie. Współ z Oddziałem Informacji Naukowej (OIN) BUŁ powstała wystawa obrazująca historię i osiągnięcia naukowe Towarzystwa, sylwetki założycieli, prezesów i członków.

W następnym, tj. 2007 r. zorganizowano wystawę poświęconą postaci zmarłego prof. Janusza Dunina, dyrektora BUŁ w latach 1984–1987, pracownika Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ. Dzięki uprzejmości żony profesora, pani Cecylii Dunin, która wypożyczyła Bibliotece materiały gromadzone pieczołowicie przez jej męża, zaaranżowano ekspozycję przybliżającą jego sylwetkę. Znaczna liczba książek, czasopism, fotografii i innych dokumentów spowodowała, iż ekspozycję ustawiono w obszernym holu „starej” części BUŁ.

W roku 2007 Senat Rzeczypospolitej Polskiej podjął uchwałę o ustanowieniu Roku Stanisława Wyspiańskiego i Roku Generała Władysława Andersa.

W kwietniu przygotowano wystawę o życiu i twórczości Wyspiańskiego. Duża ekspozycja zajęła hol „starego” budynku BUŁ. Zebrany materiał podzielono według następujących tematów: „Biografia”, „Korespondencja”, „Poezja”, „Wokół dramatu”, „Teatr i film”, „Twórczość plastyczna”, „Inni o Stanisławie Wyspiańskim”, „Programy ze sztuk teatralnych”. W gablotach i na ekranach umieszczono książki, fotografie, rysunki, plakaty, albumy i rekwizyty, tj. zegar, korona, maska, krzyżyk, okulary, wypożyczone z Teatru im. Jaracza w Łodzi i Teatru Nowego w Łodzi. Wystawa ukazywała autora *Wesela* jako malarza, poetę, dramaturga i twórcę teatru. Zdjęcia witraży i sztuki użytkowej dopełniały jej obszerny temat.

W grudniu natomiast przygotowano ekspozycję ilustrującą działalność generała Andersa wielkiego żołnierza i polityka, twórcę Armii Polskiej w ZSRR, II Korpusu we Włoszech i Wodza Naczelnego Polskich Sił Zbrojnych. Oprócz zbiorów własnych skorzystano z materiałów udostępnionych przez Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi. Wśród nich znalazły się muzealia, archiwalia, zbiory ikonograficzne: fotografie, medale, mundur wojskowy i czapka oraz portret generała namalowany węglem przez Krystynę Szczyrkowską.

Oprócz wystaw biograficznych w tym czasie powstały jeszcze inne ekspozycje. Na przykład w lipcu 2007 r. pracownik BUŁ udostępnił kolorowe fotografie Łodzi, które sam wykonał. „Spacer po Łodzi. Fotografie z kolekcji Jarosława Pawlika, pracownika BUŁ” – tak brzmiał tytuł wakacyjnej wystawy. Oglądając zdjęcia można było podziwiać słynną łódzką secesję, pałac Izraela Poznańskiego, miejsca sakralne, Manufakturę, Księży Młyn, wille i pałace oraz

wiele innych obiektów architektonicznych miasta. W ikonograficznej formie autor przedstawił fragment historii Łodzi, a także jej współczesne oblicze.

Rok 2008 obfitował w wiele nowych wystaw organizowanych tak przez OIN, jak przez instytucje z zewnątrz. „W służbie książki i czytelnika” to ekspozycja przywołująca osobę prof. Bolesława Świderskiego, dyrektora BUŁ w latach 1969–1981, wykładowcę w Katedrze Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ. Umieszczono na niej fotografie, maszynopisy artykułów, rękopisy, grafiki i inne materiały dokumentujące naukową aktywność profesora. Wiele cennych pamiątek udostępniła na czas trwania wystawy żona profesora, prof. Irena Janicka-Świderska.

Towarzystwo Opieki nad Archiwum Instytutu Literackiego w Paryżu było inicjatorem i organizatorem ekspozycji pt. „Jerzy Giedroyc i Dziupła Kultury”. Wystawa bogata w materiały ekspozycyjne informowała o działalności zasłużonej instytucji emigracyjnej.

W lipcu 2008 r. zmarł dr Jerzy Andrzejewski, dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, wykładowca i Senior Budowy. Jego osobie poświęcono ekspozycję, na której znalazły miejsce liczne publikacje autorskie, fotografie i pamiątki wypożyczone przez panią Jadwigę Andrzejewską, żonę zmarłego.

Należy pamiętać, że rok 2008 był Rokiem Zbigniewa Herberta. Senat RP podjął taką decyzję w 10. rocznicę śmierci poety. Z tej racji w Bibliotece zaaranżowano wystawę o życiu i twórczości autora *Pana Cogito*. Książki i czasopisma pochodzące z kolekcji BUŁ zaprezentowały Herberta jako poetę, eseistę i rysownika.

Oprócz wystaw biograficznych w omawianym roku zorganizowano kilka ekspozycji tematycznych.

Kontakty naszego kraju z Japonią stały się pretekstem do przygotowania wystawy „100-letnia historia stosunków polsko-japońskich”. Organizator, Ambasada Japonii w Polsce, zadbał o to, aby ukazać istotne aspekty relacji między dwoma państwami. Materiały wypełniające wystawę objęły okres do 2000 r. Stanowiły część ekspozycji zatytułowanej „Chopin-Polska-Japonia” powstałej z okazji 80. rocznicy nawiązania oficjalnych stosunków polsko-japońskich oraz Roku Chopinowskiego. Z inicjatywy ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej w Tokio, Jerzego Pomianowskiego, ekspozycję pokazywano także w Tokio, Osace, Warszawie i Krakowie.

Wieloletnia współpraca Uniwersytetu Łódzkiego z Uniwersytetem im. Justusa Liebiga w Giessen znalazła odzwierciedlenie na wystawie zatytułowanej „30 lat partnerstwa. Uniwersytet Łódzki – Uniwersytet w Giessen”. Książki, mapy, fotografie, artykuły z czasopism, prace naukowe, dyplomy i odznaczenia ilustrowały relacje między obydwoma uczelniami. Wystawa uzupełniała obchody jubileuszowe, na które złożyły się spotkania naukowe, w tym sesja „Młodzi naukowcy prezentują swoje badania”.

Inny charakter miała wystawa pt. „100 lat esperanta w Łodzi”. Polski Związek Esperantystów przygotowując tę ekspozycję uhonorował Ludwika Zamenhofa, twórcę języka esperanto i ukazał rozwój zainteresowania tym językiem na terenie naszego miasta. Na ekspozycji wykorzystano przewodniki po miastach europejskich, ekslibrisy, karty pocztowe, znaczki, poradniki, czasopisma, płyty CD i rozmaite rekwizyty popularyzujące język esperanto.

Wzorem lat ubiegłych w roku 2009 organizowano ekspozycje biograficzne i tematyczne. Przed gmachem BUŁ stanęła wystawa pt. „Młodzież z Partią...się rozliczy!” Jej organizatorem było Biuro Edukacji Publicznej łódzkiego oddziału Instytutu Pamięci Narodowej. Na specjalnych konstrukcjach umieszczono fotografie oraz teksty mówiące o postawie młodych ludzi wobec komunistycznych władz państwowych w epoce PRL.

Fot. 1. „Młodzież z Partią...się rozliczy” Fot. 2. „Polska książka artystyczna (...)”

Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego przygotował w Bibliotece wystawę pt. „90 lat województwa łódzkiego 1919–2009”, która obrazowała przemiany, jakie dokonały się na tym terenie w ciągu 90 lat.

Tematem kolejnej wystawy stała się „Polska książka artystyczna z przełomu XX i XXI wieku”. Jej inicjatorzy i organizatorzy, państwo Jadwiga i Janusz Tryznowie z Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi, pokazali dzieła polskich artystów – twórców nietypowej i jakże oryginalnej postaci książki. Były to prace Andrzeja Mariana Bartzaka, Małgorzaty Górskiej, Moniki Krygier, Magdaleny Pilch, Krzysztofa Wosika i innych.

„Tygiel Kultury” to ogólnopolskie czasopismo społeczno-kulturalne wydawane w Łodzi. Redakcja tego miesięcznika zorganizowała w BUŁ wystawę „Wiosna z «Tygłem Kultury»”, na której rozmieszczono plakaty ilustrujące okładki czasopisma, a w gablotach wyłożono zeszyty „Tygla”, książki z serii Biblioteka „Tygla Kultury” publikowane przez fundację ANIMA oraz wykaz nagród przyznawanych przez „Tygiel Kultury”.

Rok 2009 został ogłoszony przez Sejm RP Rokiem Juliusza Słowackiego. Fakt ten zainspirował pracowników BUŁ do przygotowania wystawy pt. „Juliusza Słowackiego świat teatralny. Reminiscencje”. Obszerna ekspozycja

zajęła parter i piętro Biblioteki. Zamieszczono na niej biografię poety w języku polskim i angielskim, liczne fotografie portretów Słowackiego, miejsc, w których przebywał. Pokazano zdjęcia z przedstawień teatralnych tj. *Ballady-na, Lilla Weneda, Spisek koronacyjny, Król Duch, Kordian, Fantazy czy Sen srebrny Salomei*. W gablotach umieszczono programy teatralne z Warszawy, Krakowa, Lublina, Łodzi, Olsztyna, Jeleniej Góry i innych miast Polski. Z dwóch łódzkich teatrów – im. Stefana Jaracza i Nowego im. Kazimierza Dejmka- wypożyczono rekwizyty, tj. kałamarz, okulary, świecznik i lornetkę. Po wernisażu miał miejsce wykład prof. Jacka Brzozowskiego z UŁ na temat dramatów Słowackiego. Następnie aktorzy i studenci Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej Teatralnej i Telewizyjnej im. Leona Schillera w Łodzi czytali fragmenty utworów poety. Krótka relacja o otwarciu wystawy znalazła miejsce w popołudniowym i wieczornym wydaniu Łódzkich Wiadomości Dnia. Wydarzenie zostało też odnotowane w „Dzienniku Łódzkim”⁵. Wystawa o Słowackim była ostatnią imprezą w 2009 r.

W ostatnim roku opisanym w niniejszym tekście, tj. 2010, dominowały wystawy tematyczne. Jednak pierwsza ekspozycja została przygotowana z okazji Roku Chopinowskiego ogłoszonego przez Sejm RP w 200 rocznicę urodzin kompozytora. W kraju i na świecie rozbrzmiewały koncerty, odbywały się imprezy okolicznościowe wyrażające hołd wobec geniuszu Chopina. W BUŁ przygotowano ekspozycję „Tam, gdzie pozostały nuty Chopina”, która przypominała ważne miejsca w jego biografii. Książki, czasopisma, albumy, pocztówki, fotografie, okładki płyt, nuty pochodzące z kolekcji BUŁ oraz różne rekwizyty przypominały Żelazową Wolę, warszawskie mieszkanie państwa Chopinów, Szafarnię, Antonin, Wiedeń, Paryż i inne miejsca, w których „pozostały” nuty Chopina. Otwarcie wystawy towarzyszyła prelekcja i prezentacja Małgorzaty Grajter z Akademii Muzycznej w Łodzi zatytułowana „Fryderyka Chopina muzyczne pamiątki z podróży”.

Fot. 3. „Tam, gdzie zostały nuty Chopina”

Fot. 4. „Polacy w Brazylii”

⁵ „Dziennik Łódzki” 2009, nr 256, s. 13.

Z okazji 90. rocznicy ustanowienia polsko-brazylijskich stosunków dyplomatycznych ambasada Brazylii w Warszawie i Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie zaaranżowali ekspozycję „Polacy w Brazylii”. W czasie wernisażu głos zabrał Stanisław Pawliszewski, Prezes Towarzystwa Polsko-Brazylijskiego i były Ambasador Polski w Brazylii. Opowiedział o relacjach między dwoma krajami. Następnie dr Jerzy Mazurek z Muzeum przedstawił sytuację Polonii brazylijskiej.

Łódź jest miastem o tradycjach drukarskich. Temu zagadnieniu poświęcono ekspozycję „150 lat drukarstwa łódzkiego”. Duża wystawa rozmieszczona została na II piętrze Biblioteki. Ekspozycje i dokumenty wypożyczone z łódzkich muzeów⁶ oraz z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego znalazły miejsce w specjalnej sali.

Fot. 5. „150 lat drukarstwa łódzkiego” Fot. 6. „Gaudi z bliska”

Kolejna wystawa powstała w ramach „XXI Międzynarodowego Festiwalu Komiksu i Gier” organizowanego w Łodzi od 1991 r. przez Stowarzyszenie Twórców „Contur” i Łódzki Dom Kultury. Sztuka komiksu wzbudziła zainteresowanie osób przychodzących do Biblioteki.

Piękno obiektów architektonicznych Barcelony zaprojektowane przez Antoniego Gaudiego zaprezentowano na wystawie fotograficznej wypożyczonej z Biblioteki Uniwersytetu Medycznego w Łodzi. Autorami zdjęć byli Julian Liniecki, Barbara Pabin-Szafer i Joanna Szumilewicz. Ekspozycja pt. „Gaudi z bliska” pozwoliła podziwiać detale architektury domów i kościołów hiszpańskiego miasta.

Fundacja Stupa-House wspólnie z Buddyjskim Ośrodkiem Medytacyjnym w Łodzi przygotowała wystawę przybliżającą idee buddyzmu. Wystawa nosiła tytuł „Tam, gdzie powietrze wibruje mantrą”. Była częścią Festiwalu Kultury Buddyjskiej „Przestrzeń Umysłu”. Oprócz książek i fotografii pokazano

⁶ Muzeum Miasta Łodzi, Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne, Muzeum Papieru i Druku, Muzeum Książki Artystycznej.

eksponaty, tj. posązki, tanki, przedmioty sakralne związane z buddyzmem tybetańskim.

Fot. 7. „Tam, gdzie powietrze wibruje mantrą”

Wystawą, która kończyła rok 2010 była ekspozycja zatytułowana „Polski wazyr w Merefnebef”. Powstała z inicjatywy Muzeum Uniwersytetu Rzeszowskiego. Wernisaż uświetnił wybitny polski archeolog prof. dr hab. Karol Myśliwiec, który opowiedział o dokonaniach polskich naukowców w Egipcie.

Oprócz wystaw czasowych, w październiku każdego roku przygotowywana jest wystawa książek i artykułów pracowników UŁ nagrodzonych przez Rektora.

Od niedawna „zadomowiły się” w BUŁ ekspozycje przygotowywane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, połączone z promocją i kiermaszem książek. „Nauka w dobrym wydaniu” to tytuł wystawy, dzięki której tak studenci jak i inni czytelnicy mogli poznać interesujące, a nie tak powszechnie dostępne materiały publikowane przez to wydawnictwo.

Warto także zwrócić uwagę na wystawki nowości wydawniczych i pierwszą wystawę „demaskującą” pasje kolekcjonerskie pracowników BUŁ. Znalazły się na niej filiżanki i akcesoria do herbaty. Ekspozycja ta rozpoczęła nowy cykl wystaw.

Reasumując, w latach 2006–2010 zorganizowano na terenie BUŁ 54 wystawy biograficzne i tematyczne. Biorąc pod uwagę aspekt chronologiczny były to wystawy historyczne i współczesne. Jak wynika z analizy, 10 ekspozycji stanęło w starym budynku, pozostałe – w nowym⁷. Większość z nich (28) przygotował samodzielnie Oddział Informacji Naukowej, 26 wystaw powstało z inicjatywy osób i instytucji spoza Biblioteki, 5 – przy współudziale OIN. Warto zwrócić uwagę na rozpiętość tematyczną ekspozycji uwzględniającą różnorodne zagadnienia. Wykorzystywano na nich materiały pochodzące

⁷ Tabela zamieszczona w Aneksie.

z zasobów BUŁ, z muzeów, archiwów, teatrów i kolekcji prywatnych. Wernisaże poprzedzały prace obejmujące zamieszczanie informacji o wystawie na stronie internetowej BUŁ, przygotowanie i rozsyłanie zaproszeń, plakatów i folderów oraz rozsyłanie Newslettera BUŁ. Tuż przed otwarciem ekspozycji instalowano dodatkowe oświetlenie, mikrofon i wymagany sprzęt. Na stoliku wykładano Księgę wpisów dla publiczności. W trakcie otwarcia wykonywano zdjęcia, aby rzetelnie udokumentować uroczyste spotkania. Niektórym wystawom towarzyszyły wykłady lub seminaria. Każdorazowo zapraszano lokalne media. Cieszy fakt, że prasa („Gazeta Łódzka”, „Dziennik Łódzki”, „Kalejdoskop”), oraz Radio Łódź i TV Toya, wspomagały biblioteczne imprezy. Zamieszczały odpowiednio wcześniej informacje na ich temat, przeprowadzały rozmowy z dyrekcją Biblioteki i z organizatorami ekspozycji, w TVP3 „Łódzkie Wiadomości Dnia” emitowały krótkie relacje o wernisażach. Informacje o wystawach pojawiały się także w elektronicznych serwisach, tj. Facebook czy Reymont.

Nie przeceniając roli, jaką wystawy odgrywają w całokształcie prac bibliotecznych, można stwierdzić, że działalność wystawiennicza jest potrzebna. Opisane ekspozycje organizowano w tym celu, aby przypomnieć o ważnych wydarzeniach i zachęcić do ich interpretacji. Intencją organizatorów było wykreowanie takiej sytuacji, która umożliwi odbiorcom obcowanie z ciekawymi ludźmi. W zamyśle autorów ekspozycje miały kształtować poczucie estetyki, uwrażliwiać na piękno, przypominać o wartościach, które należy pielęgnować. Jednak najważniejszym ich celem było popularyzowanie osiągnięć naukowych z różnych dyscyplin wiedzy oraz promowanie kultury i sztuki.

A jednak wbrew oczekiwaniom, zainteresowanie ekspozycjami organizowanymi w latach 2006–2010 było dość umiarkowane i zwykle gasło wraz z wernisażem. Świadczy o tym dysproporcja między liczbą wysłanych zaproszeń, a frekwencją w czasie trwania wystawy, nierzadko nawet podczas jej otwarcia. Potwierdza to znikoma liczba osób, które zechciały podzielić się swoimi wrażeniami dając temu wyraz w Księdze wpisów, chociaż trzeba przyznać, zamieszczone w niej słowa oceniały wystawy z wielką życzliwością, a nawet z entuzjazmem. Podjęte prace organizacyjne pozwalały przypuszczać, że większa liczba osób odwiedzających Bibliotekę zatrzyma się po to, aby obejrzeć daną ekspozycję, zapoznać się z jej treścią i zastanowić się nad przesłaniem, jakie w sobie kryje.

Fakt ten zmusza do zastanowienia się nad przyczyną takiego stanu rzeczy. Czy powód leżał w chybionej tematyce wystaw? Może, różnej jakości sprzęt wystawienniczy obniżał ich jakość? A może czytelnik przychodzący do Biblioteki nie zarezerwował sobie czasu na zwiedzanie wystawy lub po prostu nie odczuwał tego rodzaju potrzeby? Może w dzisiejszej rzeczywistości wystarczy ograniczyć się do wystaw wirtualnych? Trudno o jednoznaczną odpowiedź.

Obserwacje i przemyślenia dotyczące tej części pracy bibliotekarza, jaką jest wystawiennictwo skłaniają do wniosku, iż ekspozycje organizowane w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego **jeszcze** nie spełniają roli czynnika współtworzącego „trzecie miejsce”. W przekonaniu organizatorów stanowią element wciąż niewykorzystany w stopniu satysfakcjonującym. Stały się wizytówką BUŁ, ale nie wydarzeniem na tyle ważnym i atrakcyjnym, aby poświęcić mu więcej uwagi i czasu. Tego rodzaju spostrzeżenia nie zwalniają oczywiście od dalszych starań. Przeciwnie, refleksje wokół wystaw prowadzą do konkluzji, iż działalność wystawienniczą należy konsekwentnie ulepszać i usprawniać. Wszelkie prace i dążenia powinny iść w tym kierunku, aby poszerzyć krąg odbiorców ekspozycji. Warto bardziej uaktywnić współpracę z łódzkimi placówkami kulturalnymi, zwłaszcza z tymi, które same przygotowują rozmaite festiwale czy konkursy. Sensowne będzie współdziałanie z bibliotekami uczelni Łodzi. Wspólne inicjatywy i oferty mogą w przyszłości zaowocować atrakcyjniejszymi, oryginalniejszymi niż dotychczas ekspozycjami. Stały kontakt ze studentami wydziałów uniwersyteckich może okazać się cenny w wyborze niektórych tematów wystaw. Warto przeprowadzić ankietę wśród bywalców BUŁ, aby poznać ich rzeczywiste oczekiwania w tej kwestii. Wypada żałować, że do tej pory nie przeprowadzono żadnych badań odzwierciedlających odbiór wystaw bibliotecznych. Opinie czytelników mogą okazać się ważnym głosem przy planowaniu ekspozycji. Na każdej wystawie warto pokazać najnowsze książki, czasopisma bądź elektroniczne nośniki informacji, pochodzące z kolekcji BUŁ, związane tematycznie z wystawą. Częstsze spotkania z autorami ekspozycji lub osobami, których zainteresowania korespondują z ich treścią, mogą zgromadzić większą publiczność. Sądzę, że należałoby zadbać, bardziej niż do tej pory, o reklamę wystaw. Ich treść winna skuteczniej zachęcać do ich obejrzenia. Mile widziany byłby catering, który stwarza okazję do wspólnych rozmów i wymiany myśli. Zapewne z aprobatą spotkałyby się, choćby skromne, gadżety przygotowane specjalnie z myślą o uczestnikach imprez.

Wnioskuje więc, że działalność wystawienniczą należy kontynuować i ciągle udoskonalać bez względu na to, czy ekspozycje będą współtworzyć „trzecie miejsce”, czy nie. Przyszłość pokaże, czy taka jest ich misja, czy też pozostaną oddzielną całością. Natomiast nieobecność wystaw obniżyłaby rangę Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego jako instytucji służącej nauce i kulturze.

Bibliografia

- Andrzejewski J., *Współczesne technologie biblioteczne na przykładzie rozbudowy Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, Łódź 2005.
- Eco U., *O bibliotece*, Warszawa 2007.

Ewidencja wystaw organizowanych w Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi w latach 2006–2010.

Łabiszewska I., *Działalność wystawiennicza Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1949–2005*, [w:] *O nauce, dokumentach i informacji w bibliotekach Uniwersytetu Łódzkiego*, pod red. S. Kurek-Kokocińskiej, Łódź 2008.

Aneks

Tabela

Wykaz wystaw zorganizowanych w BUŁ w latach 2006–2010

Lp.	Rok	Tytuł	Organizator	Miejsce
1.	2006	„Jerzy Giedroyc – «Książę Maison-Laffitte»”	Oddział Informacji Naukowej BUŁ (OIN)	nowy budynek
2.		„Rok 2006 – Rokiem Języka Polskiego”	OIN	jw.
3.		„Stanisław Lem”	OIN	jw.
4.		„Magia papieru”	Polskie Centrum Orgiami. Oddział w Łodzi	stary budynek
5.		„Biblioteka Uniwersytecka w obiektywie”	OIN	nowy budynek
6.		„Łódzkie Towarzystwo Naukowe wczoraj i dziś”	Łódzkie Towarzystwo Naukowe, OIN	jw.
7.	2007	„Odszedł Ryszard Kapuściński”	OIN	jw.
8.		„Na tropach Wańkowicza”	OIN	jw.
9.		„Rok 2007 Rokiem Stanisława Wyspiańskiego”	OIN	stary budynek
10.		„Świat figur i brył”	Polskie Centrum Origami	jw.
11.		„Spacer po Łodzi. Fotografie z kolekcji Jarosława Pawlika, pracownika BUŁ”	OIN	nowy budynek
12.		„Profesor Janusz Dunin-Horkawicz 26.06.1931-27.07.2007”	OIN	stary budynek

Lp.	Rok	Tytuł	Organizator	Miejsce
13.		„Osiągnięcia naukowe pracowników Uniwersytetu Łódzkiego”	OIN	nowy budynek
14.		„Profesor Janusz Dunin-Horkawicz 26.06.1931-27.07.2007“	OIN	stary budynek
15.		„Rok generała Władysława Andersa”	OIN	jw.
16.	2008	„Józef Czapski”	OIN	nowy budynek
17.		„Srebra lodowca Argentiere”	Dr Witold Budzisz, pracownik UŁ	jw.
18.		„W służbie książki i czytelnika. Profesor Bolesław Świdorski 13.04.1917 -8.03.1998”	OIN	stary budynek
19.		„Gustaw Holoubek 21.04.1923 – 6.03.2008”	OIN	jw.
20.		„100-letnia historia stosunków polsko-japońskich”	Ambasada Japonii w Polsce	jw.
21.		„Jerzy Giedroyc i Dziupła Kultury”	Towarzystwo Opieki nad Instytutem Literackim w Paryżu, OIN	nowy budynek
22.		„30 lat partnerstwa. Uniwersytet Łódzki – Uniwersytet w Giessen”	Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet im. J. Liebiga w Giessen	nowy budynek
23.		„Twarze łódzkiej bezpieki”	Instytut Pamięci Narodowej. Oddział w Łodzi	stary budynek
24.		„Wyprawa antarktyczna 2007”	Zakład Biologii i Oceanobiologii Uniwersytetu Łódzkiego	nowy budynek
25.		Dr Jerzy Andrzejewski 25.12.1944 – 11.07.2008	OIN	jw.
26.		„100 lat esperanta w Łodzi”	Polski Związek Esperantystów	jw.

Lp.	Rok	Tytuł	Organizator	Miejsce
27.		„Osiągnięcia naukowe pracowników Uniwersytetu Łódzkiego”	OIN	jw.
28.		„Zbigniew Herbert”	OIN	jw.
29.		„Dr Jerzy Andrzejewski 25.12.1944 – 11.07.2008. Dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego”	OIN	jw.
30.		Fabryki Łodzi. Rysunki Wacława Kondka	OIN	jw.
31.	2009	„Marian Balcerak 16.02.1925-11.01.2009”	OIN	jw.
32.		„Wiadomości Literackie” i Mieczysław Grydzewski	OIN	jw.
33.		„Ocaleni z „nie ludzkiej ziemi”. Losy uchodźstwa polskiego w ZSRR w latach 1942–1950”	Instytut Pamięci Narodowej. Oddział w Łodzi	jw.
34.		„Jan Błoński 15.01.1931 – 10.02.2009”	OIN	jw.
35.		„90 lat województwa łódzkiego”	Urząd Marszałkow- ski Województwa Łódzkiego	jw.
36.		„Młodzież z partią ...się rozliczy!”	Instytut Pamięci Narodowej. Oddział w Łodzi	przed nowym budynkiem
37.		„Polska książka artystyczna z przełomu XX i XXI wieku”	Muzeum Książki Artystycznej w Łodzi	nowy budynek
38.		„Wiosna z «Tygłem Kultury»”	Redakcja „Tygła Kultury”	jw.
39.		„Pan Łantufri i jego zachwaszczo- ny ogród”	Zdzisław Mucho- wicz, OIN	jw.
40.		„Osiągnięcia naukowe pracowni- ków Uniwersytetu Łódzkiego”	OIN	jw.
41.		„Picturing America – Obrazowa- nie Ameryki”	American Corner	jw.
42.		„Darwin now”	British Council	jw.

Lp.	Rok	Tytuł	Organizator	Miejsce
43.		„Juliusza Słowackiego świat teatralny. Reminiscencje”	OIN	jw.
44.	2010	„Tam, gdzie pozostały nuty Chopina”	OIN	jw.
45.		„Discover Europe 2009”	Erasmus Student Network UŁ	jw.
46.		„Polacy w Brazylii”	Towarzystwo Polsko-Brazylijskie, OIN	jw.
47.		„Zabytkowe przestrzenie Uniwersytetu Łódzkiego”	Karolina Kołodziej, Maciej Kronenberg	jw.
48.		„150 lat drukarstwa łódzkiego”	OIN	jw.
49.		„Międzynarodowy Festiwal Komiksu i Gier w Łodzi”	Stowarzyszenie Twórców „Contur”	jw.
50.		„Gaudi z bliska”	Julian Liniecki, Barbara Pabin-Szafko, Joanna Szumilewicz	jw.
51.		„Osiągnięcia naukowe pracowników Uniwersytetu Łódzkiego 2009”	OIN	jw.
52.		„Nauka w dobrym wydaniu”	Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego	jw.
53.		„Tam, gdzie powietrze wibruje mantrą”	Fundacja Stupa-House	jw.
54.		„Polski wezyr w Merefnebef”	Muzeum Uniwersytetu Rzeszowskiego	jw.

Wybrane cytaty z Księgi wpisów

Gratulacje dla całego zespołu Biblioteki

(Otwarcie nowego budynku)

Klasa II B XII LO w Łodzi im. St. Wyspiańskiego serdecznie dziękuje za zorganizowanie wystawy związanej z osobą patrona szkoły

(Rok 2007 Rokiem Stanisława Wyspiańskiego)

Dziękuję, że podzieliłeś się ze mną swoimi przeżyciami. Dziękuję i proszę o więcej

Fascynujące zdjęcia – aż chciałoby się porównać je z naturą. Dzięki Witku.

(Srebra lodowca Argentiere)

Serdecznie dziękuję za piękną wystawę

Bardzo piękna wystawa przybliżająca sylwetkę prof. Bolesława Świderskiego. Dziękuję za zaproszenie

Dziękuję za wystawę i sesję poświęconą prof. B. Świderskiemu

(W służbie książki i czytelnika. Profesor Bolesław Świderski)

Z podziękowaniem dla Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego za pomoc w organizowaniu wystawy

Wspaniała wystawa, szczególnie akcenty związane z Łodzią. Cieszymy się, że mogliśmy uczestniczyć w przygotowaniu wystawy

(100-letnia historia stosunków polsko-japońskich)

Serdecznie dziękujemy za gościnę w pięknym gmachu BUŁ – z nadzieją, wszystkim zwiedzającym wystawę przybliżyliśmy postać Jerzego Giedroyc'a oraz Zofii i Zygmunta Hertzów

(Jerzy Giedroyc i Dziupla „Kultury”)

Dziękuję za odrobinę wrażeń artystycznych (...)

(„Fabryki Łodzi”. Rysunki Wacława Kondka)

Wspaniała wystawa Tygla – najsympatyczniejszej redakcji w Łodzi Polsce na świecie i w całej naszej galaktyce

BUŁO! Matko Nasza!

Co wszystkich przyjmujesz...

Od Annasza do Kajfasza!

I nie wiesz, co to MUR!

Dlatego dziś gościsz

WIELKI TYGIEL

Nie Jednej – lecz czterech KULTUR!

(Wiosna z „Tygłem Kultury”)

Piękna wystawa niezwykle ciekawego człowieka! Dziękuję

90

Bardzo dziękuję Dyrekcji Biblioteki Uniwersyteckiej i Oddziałowi Informacji Naukowej za udostępnienie pięknej przestrzeni na wystawę i prezentację utworów poetyckich

(Pan Łantufri i jego zachwaszczony ogród)

Congratulations and thank you for the wonderful exhibit! You do a great job!

(Picturing America – Obrazowanie Ameryki)

Gratulujemy podjęcia ciekawego tematu, jakim jest historia Uniwersytetu Łódzkiego. Zarówno nasza książka jak i wystawa przygotowana przez Bibliotekę Uniwersytecką wpisuje się w 65. rocznicę powstania naszej uczelni. Dziękujemy za udostępnienie przestrzeni Biblioteki i organizację spotkania autorskiego

(Zabytkowe przestrzenie Uniwersytetu Łódzkiego)

Świetne miejsce i świetna wystawa

Pan co mówił się trochę zacinał, poczęstunek był OK. Ale wina nam nie dali! Ale i tak wystawa i zdjęcia Super!!

(Tam, gdzie powietrze wibruje mantrą)

Anna Obrzut
aobrzut@polsl.pl

Grażyna Pilichowicz
gpilichowicz@polsl.pl
Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w Gliwicach

NOC NAUKOWCÓW W BIBLIOTECE AKADEMICKIEJ JAKO METODA INTEGROWANIA SPOŁECZEŃSTWA LOKALNEGO

Abstract: Silesian Researchers' Night in academic library as a method of local community integration. The article presents methods of arousing curiosity of local community by proposals presented by contemporary academic library to its users.

The course of periodic events organized in the framework of the Silesian Researchers' Night in the science and technical library have been considered.

The authors presents findings of research activities carried out during the visits of guests of the events. The findings allows to inquire into interest of local community in such events.

Słowa kluczowe: biblioteka naukowo-techniczna, promocja biblioteki, Noc Naukowiec, biblioteka przyjazna, Gliwice

Świat tradycyjnej biblioteki powoli przechodzi do historii. Nowe wyzwania stawiane przed bibliotekami są konsekwencją zmian szeroko pojętej kultury globalnej. Środki przekazu nowej generacji spowodowały przemiany w obszarze funkcjonowania różnych mediów, w tym książek, przez pojawienie się publikacji elektronicznych. Nie oznacza to bynajmniej rezygnacji z biblioteki, jako ważnego miejsca w przestrzeni publicznej i komunikacji międzyludzkiej. Planowanie nowych bibliotek nie jest możliwe bez czynnego udziału pracowników bibliotek. To oni stają się często kreatorami nowej rzeczywistości bibliotecznej w pejzażu własnego miasta¹.

Współczesne kierunki w rozwoju bibliotek to²:

¹ G. Pilichowicz, *Biblioteki Europy. Wernisaż wystawy 27 stycznia 2010r. Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach*, „Bibliotheca Nostra Śląski Kwartalnik Naukowy”, 2010, No 1(20), s. 103–105, [dostęp: 01.09.2010], <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=20190&dirids=1>.

² C.H. Rasmussen, H. Jochmussen, *The Fall and Rise of the Physical Library*, 2009 [on-line], [dostęp: 13.08.2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://eprints.rclis.org/15928/1/40.pdf>.

- wkład w rozwój identyfikacji lokalnej, dzięki podejmowanej działalności kulturalnej;
- stworzenie miejsca czytania książek i czasopism, wyszukiwania informacji i wiedzy w Internecie w atmosferze wygody i komfortu psychicznego;
- możliwość interaktywnego wykorzystania szerokiej gamy źródeł cyfrowych;
- inicjowanie i organizowanie różnych imprez kulturalnych, spotkań literackich i poetyckich;
- przekształcenie tradycyjnych bibliotek publicznych w salony spotkań stymulujących społeczność lokalną do różnych form aktywności społecznej.

„Trzecie miejsce”³ to reprezentacyjny salon dla lokalnej społeczności. Koncepcja ta wpisała się już także w polską rzeczywistość biblioteczną. Pracownicy Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej w Gliwicach włączyli się w proces wyrabiania nawyku i kształtowania umiejętności korzystania z dobrodziejstw nowoczesnych technologii, a także podniesienia rangi biblioteki oraz jej pracowników jako swoistych pośredników w przekazywaniu wiedzy. Jednym z elementów podjętych działań stał się aktywny udział w organizowaniu Nocy Naukowców.

Noc Naukowców jest częścią ogólnoeuropejskiej inicjatywy Komisji Europejskiej z roku 2005 i odbywa się w 30 krajach w ponad dwustu miastach Europy. Celem tej imprezy jest popularyzacja wizerunku naukowca, głównie wśród dzieci i młodzieży, oraz ukazanie nieznanego i owianego mgłą tajemnicy świata nauki „od kuchni”. Pomysłodawcy chcieli, aby w tym dniu każdy chętny mógł obejrzeć miejsca, które na co dzień są niedostępne dla ogółu. Licząc przy tym, że spotkania z pracownikami związanymi z nauką w atmosferze zabawy zaintrygują młodych ludzi i zachęcą do wyboru podobnej kariery.

Tradycją stało się już, że w ostatni piątek września śląskie uczelnie oblegane są przez tych, którzy chcą choć przez chwilę poczuć się naukowcami. Śląska Noc Naukowców w roku 2009 była piątą edycją spotkania z nauką polską. W Gliwicach odbyła się po raz czwarty. W tymże roku Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w Gliwicach po raz pierwszy wzięła udział w imprezie, jako współorganizator. Pomysł zorganizowania Nocy Naukowców w bibliotece naukowej był dla większości pomysłem isticie szalonym. Wiadomo, że w tego typu imprezach biorą udział mieszkańcy miasta w różnym wieku, jednak głównie dzieci i młodzież. No i jak tu zainteresować biblioteką naukową przedszkolaki, czy dzieci ze szkół podstawowych? Organizatorzy imprezy podjęli to wyzwanie. Okazało się po raz kolejny, że bibliotekarze to ludzie nowocześni, kreatywni, pełni pomysłów i zaangażowani w promowanie swojej pracy i nastawieni na jej wymierne efekty.

³ *Ibidem.*

Fot. 1. Śląska Noc Naukowców w Bibliotece 2009 r. Fot. Anna Obrzut

Zacząło się od wymyślenia tytułu imprezy. „Interaktywny świat zdigitalizowanych zbiorów” brzmiał intrygująco, nowocześnie i ciekawie. Potem pomysły przychodziły już same.

Pierwszym efektem pracy był następujący program imprezy:

1. Wystawa fotograficzna „Biblioteki Europy” dr. inż. Krzysztofa Ziolo – dyrektora Biblioteki Głównej Politechniki Śląskiej;
2. Wystawa fotograficzna „Remont w Bibliotece” autorstwa dr. inż. Krzysztofa Ziolo;
3. Wystawa fotograficzna „Przyłapani na czytaniu” wypożyczona przez Polską Izbę Książki;
4. Elektroniczne regały kompaktowe „Mroczny świat magazynów bibliotecznych”;
5. „Bazy danych są dla ludzi”;
6. „Trudna nazwa – prosta maszyna”. Co to jest digitalizacja? Jak digitalizuje się zbiory?;
7. 7. Pokaz sprzętu multimedialnego dla osób słabo widzących i niewidzących;
8. Spotkanie autorskie – „Jeszcze człapię” prof. dr. hab. inż. Bolesława Kozłowskiego.

Wynik inwencji twórczej bibliotekarzy zaskoczył wszystkich. Bibliotekę odwiedziło ponad 250 osób w bardzo różnym wieku. Miło było patrzeć na spotkania pokoleń. W bibliotece naukowo – technicznej świetnie bawili się zarówno dziadkowie z wnukami, jak i całe rodziny z dziećmi. Gimnazjaliści

i licealiści też nie zawiedli. Mówili, że fajnie będzie się pochwalić w szkole nowo poznaną terminologią biblioteczną, np. co to jest prolongata, skontrum, czy digitalizacja. Jak może nie być ciekawie i wesoło, gdy w mrocznych magazynach szuka się duchów bibliecznych, czy wysłuchuje łopotu skrzydeł moli książkowych. Jaka frajdą dla maluchów był widok samoporuszających się regałów kompaktowych, albo możliwość samodzielnego wypożyczenia i zwrotu książek przy pomocy czytnika. Trochę starszych bardzo interesowało działanie „maszyny” do digitalizacji.

Po zakończeniu zwiedzania dorośli i dzieci zadawali niekończące się pytania, bez przymusu i chęci szybkiego opuszczenia biblioteki. Organizatorzy mieli świadomość, że proces edukacji to działanie ciągłe, nieprzerwana praca, która w końcu może zaowocować tym, że czytelnik, student stanie się w przyszłości pracownikiem naukowym. Proces ten może zacząć się od zainteresowania i wyrobienia sobie postrzegania roli nowoczesnej biblioteki w życiu każdego młodego czytelnika.

We wrześniu 2010 r. Biblioteka Główna Politechniki Śląskiej w Gliwicach po raz drugi wzięła udział w Nocy Naukowców. Impreza w bibliotece odbywała się pod tytułem „Nowe szaty Gutenberga” i podobnie jak poprzednia trwała do późnych godzin wieczornych.

Fot. 2. Organizatorzy imprezy w bibliotece Fot. Anna Obrzut

Nauka i zabawa stworzyły niepowtarzalną okazję przeżycia ponownie chwili narodzin przełomowego wynalazku jakim jest druk. „Od rękopisu do tabletu” to tytuł pokazu, w trakcie którego odwiedzający bibliotekę mieli okazję wziąć udział w warsztatach pt. „W pracowni Jana Gutenberga”. Uczestnicy mogli wykonać pieczęcie metodą suchych czcionek, składać tekst i drukować papier na zabytkowej prasie. Warsztaty utrzymane były w duchu epoki Gutenberga, a prowadzący zajęcia wystąpili w strojach z XV w.

W trakcie trwania pokazu "Nowe szaty Gutenberga, czyli jak zmieścić 100 książek w jednej kieszeni", stworzono możliwość zapoznania się z „elektroniczną książką”. Nowoczesne nawiązanie do wynalazku Gutenberga ma dziś postać tzw. readerów, audiobooków oraz innego rodzaju czytników. Była to niepowtarzalna okazja, aby na własne oczy przekonać się, jaka będzie przyszłość książki oraz czy jej wersja papierowa ma szansę w starciu z obecną technologią.

Pod hasłem: „Jak wszyscy to wszyscy” zaprezentowano pokaz sprzętu i technik umożliwiających dostęp do wiedzy osobom niepełnosprawnym. Każdy, kto odwiedził Czytelnię biblioteki mógł zobaczyć specjalistyczny sprzęt komputerowy dla osób niewidomych i słabo widzących. Osoby z wadami wzroku korzystały z komputerów dzięki specjalistycznemu oprogramowaniu powiększającemu Supernova. Niewidomi korzystający z komputerów mogą posługiwać się syntezatorami mowy dla języka polskiego i angielskiego, oprogramowaniem do rozpoznawania tekstu oraz programem odczytu ekranu Jaws, współpracującym z syntezatorami mowy. Ważnym elementem sprzętu komputerowego jest monitor brajlowski Focus, zupełnie nieprzypominający standardowego ekranu. Ciekawostką są wydruki z urządzenia do tworzenia grafiki wypukłej (rysunków, wykresów, diagramów) oraz drukarki brajlowskiej.

Fot. 3. Hol Biblioteki – Śląska Noc Naukowców 2010 r. Fot. Anna Obrzut

W galerii „Zakamarek”, która znajduje się na terenie biblioteki, a także na korytarzach i w holu można było zobaczyć ciekawe wystawy. Pod sufitem w holu umieszczono przepiękne linoryty, a w korytarzach i galerii uwagę

przyciągała wystawa składająca się z dwóch części: „Śląsk okiem naukowca” i „Nauka śląska dla Polski, nauka polska dla Śląska?”

Fot. 4. Drukowanie Linorytów Ryśka D. Fot. Anna Obrzut

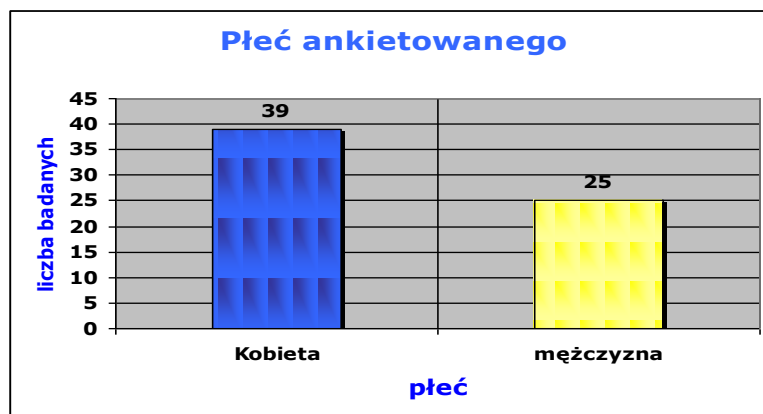
W trakcie trwania spotkania z nauką podczas ubiegłorocznej imprezy przeprowadzono wśród odwiedzających ankietę, której zadaniem było zbadanie celowości organizowania tego typu imprez w bibliotece. Przez cały wieczór prowadzono rejestrację odwiedzających – na listę wpisało się 325 osób, nie wszyscy jednak się zarejestrowali. Czasem przy listach ustawiały się tak długie kolejki, że wiele osób, nie czekając na wpis, wchodziło na teren biblioteki.

W ankiecie wzięły udział 64 osoby. Odpowiedziały one na sześć krótkich pytań. Na pytania, czy podobała Ci się impreza w bibliotece, czy organizacja tego typu akcji jest potrzebna, wszyscy respondenci odpowiedzieli twierdząco. Warto dodać, że większość gości stanowiły kobiety, czyżby to więc panie były ciekawsze świata?

Wiek osób odwiedzających był bardzo zróżnicowany. Były dzieci w wieku szkolnym, ale także osoby starsze, emerytowane. Patrząc na wykres można wywnioskować, że zainteresowanie nauką i ciekawość świata nie zależą wieku.

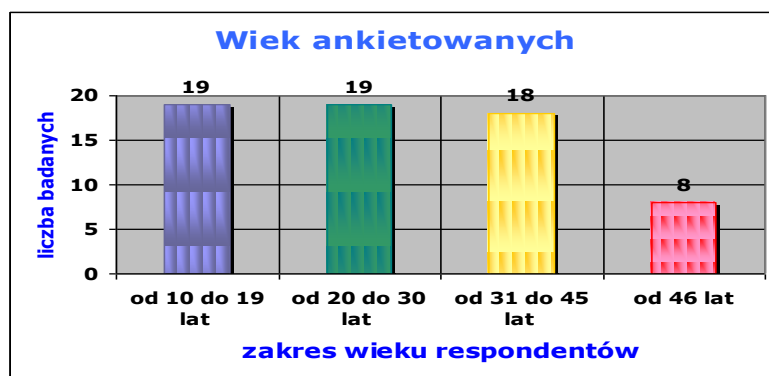
Na terenie Biblioteki tego wieczoru zorganizowano osiem pokazów. Niektóre przygotowali pracownicy Biblioteki, inne przygotowały zaprzyjaźnione firmy zewnętrzne.

Według wyników ankiety największym zainteresowaniem cieszyła się prezentacja „Od rękopisu do tabletu”. Dużym zainteresowaniem cieszyła się wystawa linorytów Ryszarda D. „Gutenbergowi drukiem” oraz prezentacja sprzętu dla osób z dysfunkcją wzroku, który znajduje się na terenie Czytelni.

Rys. 1. Podział respondentów wg płci

Źródło: badanie własne.

Rys. 2. Zakres wieku respondentów

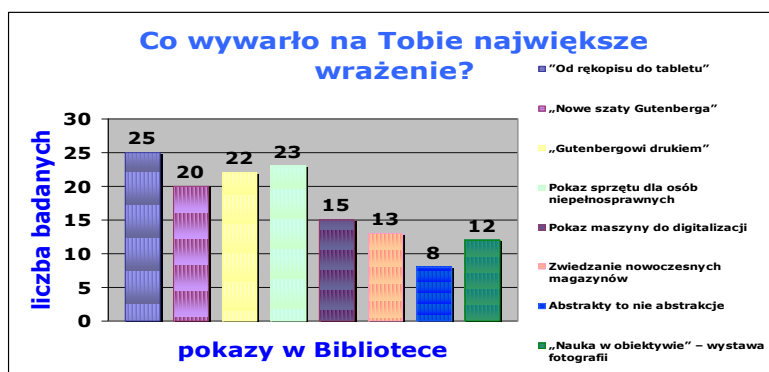
Źródło: badanie własne.

Ostatnie pytanie zadane w ankiecie brzmiało: Czy odwiedzisz nas w przyszłym roku? Większość odpowiedzi była twierdząca, z zaznaczeniem, że na pewno.

Ankieta przeprowadzona w Bibliotece pozwoliła wszystkim utwierdzić się w przekonaniu, że organizowanie tego typu imprez jest celowe i przynosi korzyści zarówno gościom, jak i organizatorom.

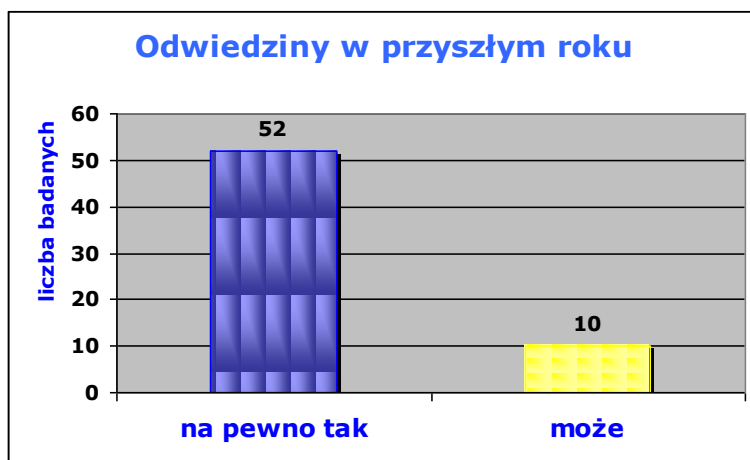
Widząc efekty naszego uczestnictwa w cyklicznej już na Śląsku imprezie zaplanowaliśmy kolejną prezentację pod roboczym tytułem „Prawda to znana przez wieki, nie ma naukowca bez biblioteki”. Przygotowując tę prezentację

założyliśmy, że celem następnego spotkania będzie ukazanie naukowca jako osoby o specyficznych predyspozycjach, które kształtują się już w dzieciństwie

Rys. 3. Ocena pokazów w bibliotece

Źródło: badanie własne.

Rys. 4. Deklaracje przyszłorocznych odwiedzin w bibliotece

Źródło: badanie własne.

i nie zanikają nawet po wielu latach od zakończenia aktywności zawodowej na uczelni. Stąd udział w tym wydarzeniu uniwersytetu dla dzieci, mocno związanego z naszą uczelnią oraz Uniwersytetu Trzeciego Wieku, w którego działalność angażują się pracownicy naszej uczelni.

Tym razem stworzymy możliwość zapoznania się z nowoczesnymi metodami nauczania i kształcenia, zapraszając uczestników do wirtualnego kina 3D.

Mając na uwadze przydatność umiejętności szybkiego czytania i możliwość wykorzystania tej zdolności także podczas używania nowoczesnego sprzętu elektronicznego np. czytników, zaprosimy na warsztaty pt. „Kwantowy umysł i niekonwencjonalne metody nauki szybkiego czytania”. W ramach powrotu do tradycji zapewnimy wszystkim odwiedzającym dobrą zabawę na zajęciach z kaligrafii. Zaproponujemy ciekawy świat planszowych gier edukacyjnych, rozwijających wiele umiejętności w tym np. logicznego myślenia i koncentracji uwagi.

Wykorzystując zasoby biblioteki w postaci licznych baz danych, umożliwimy poruszanie się w gąszczu informacji. Dla maturzystów i dyplomantów planujemy zajęcia pt. „Survival w gąszczu baz i katalogów”.

Nasze innowacyjne pomysły przekształcania poważnego gmachu biblioteki naukowej, a zwłaszcza technicznej, w miejsce spotkań wielopokoleniowych, służą nie tylko oczywistym celom promocyjnym, ale także spełniają ogromną funkcję edukacyjną. Bibliotekarze, którzy brali udział w organizacji tego typu przedsięwzięć mieli satysfakcję nie tylko z dobrze zorganizowanej i przeprowadzonej imprezy, ale także przyczynili się do zmian postrzegania społecznego biblioteki. Podejmując różne działania animacyjne w bibliotekach naukowo-technicznych mamy świadomość, że nie nadążając za dokonującymi się zmianami w postrzeganiu funkcji różnego typu bibliotek – cofamy się.

Pozytywnym efektem akcji były nie tylko zachęcające do dalszej pracy wyniki ankiety i liczne słowa zadowolenia i podziękowań od uczestników tych spotkań. Stało się coś, na czym zależało nam najbardziej – zmieniła się percepcja myślenia o bibliotece naukowo-technicznej. Okazało się, że również ten typ bibliotek może być miejscem otwartym i spełniać funkcje tzw. „trzeciego miejsca” w przestrzeni publicznej. Zauważyliśmy również podobną tendencję w postrzeganiu opinii publicznej, a wiadomo, że pogląd ten wpływa nie tylko na postrzeganie jednostki, ale całych grup społecznych. Efektem tej zmiany było coś, co zaskoczyło nas samych. Niektóre firmy związane z działalnością bibliotek, procesem pisania lub czytania, same zabiegały o możliwość włączenia się do tegorocznej akcji.

Opinia i medialność imprezy stały się podstawą do nawiązania nowych więzi społecznych, co zaowocowało procesem integracji, zarówno pracowników uczelni z biblioteką, jak i innych środowisk związanych z promowaniem nowoczesnych form czytelnictwa, nauczania i wszechobecnej informatyzacji. Z dumą możemy stwierdzić, że opisane imprezy zmieniły panujący stereotyp smutnej, ciemnej i cichej instytucji, jaką bywa biblioteka w świadomości różnych grup społecznych. Biblioteka w świadomości osób biorących udział w Nocą Naukowców, zmieniła swój wizerunek. Stała się miejscem interdyscyplinarnym, gdzie wzajemnie uzupełniają się zagadnienia z różnych obszarów nauki. Mając na względzie, że interdyscyplinarność, otwartość na różne formy działania jest dziś modą i koniecznością jesteśmy przekonani, że

opisane imprezy służą nie tylko naszym studentom, pracownikom i społeczności lokalnej, ale również nam samym.

Bibliografia

- Pilichowicz G. *Biblioteki Europy. Wernisaż wystawy 27 stycznia 2010 r. Miejska Biblioteka Publiczna w Gliwicach*, „Bibliotheca Nostra Śląski Kwartalnik Naukowy”, 2010, No 1(20), s. 103–105, [dostęp: 01.09.2010], <http://www.sbc.org.pl/dlibra/doccontent?id=20190&dirids=1>.
- Rasmussen C.H., Jochmussen H., *The Fall and Rise of the Physical Library*, 2009 [on-line], [dostęp: 13.08.2010]. Dostępny w World Wide Web: <http://eprints.rclis.org/15928/1/40.pdf>.

SESJA IV

Przestrzeń społeczna w bibliotece

Dagmara Bubel
dbubel@bg.pcz.pl

Alicja Paruzel
boin@matinf.pcz.czest.pl
Biblioteka Główna Politechniki Częstochowskiej

W POSZUKIWANIU MOBILNEJ PRZESTRZENI BIBLIOTECZNEJ. NIETYPOWE ROZWIĄZANIA W TYPOWYCH I NIETYPOWYCH BIBLIOTEKACH

Abstract: Building today we build for the future which is more or less postponed. This simple rule must be remembered by all these people who design buildings and especially libraries because the libraries' basic purpose is to serve several future generations which are to come. At this point foresight is crucial. While creating library buildings following the ten H. Faulkner-Brown's rules accounts for some kind of a guarantee that new library buildings are correctly and well organized. It is more complicated to follow these rules in cases of build-up, modernization of the already existing buildings or in cases of adaptation and adjustment of buildings which are supposed to become libraries of all these buildings which initial destiny as well as previous use have been completely different. Emerging difficulties as well as limitations do not make it impossible to create a modern library space. The fact is they limit them to some extent but at the same time they force to seek for new solutions and activities which are a bit different, non-standard and sometimes accidental. This paper presents examples of untypical solutions which very often prove ingenuity and extraordinary imagination of designers who organize contemporary library spaces.

Słowa kluczowe: przestrzeń mobilna, przestrzeń biblioteczna, budownictwo biblioteczne, organizowanie bibliotek, użytkownicy

Wstęp

Ludzie poruszają się w przestrzeni w pewnym celu, określonymi ścieżkami, które I. Zuziak nazwała ścieżkami konieczności i ścieżkami wyboru¹. Pierwsze prowadzą do celu, do którego człowiek musi podążać w codziennej swojej wędrówce tj. do miejsc pracy, do szkół, do uczelni, czyli do miejsc nieodzownych na danym etapie życia, stanowiących cele konieczne. Drugie ścieżki wiodą

¹ I. Zuziak, *Martwe przestrzenie*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, R. 105, z. 6-A, s. 213.

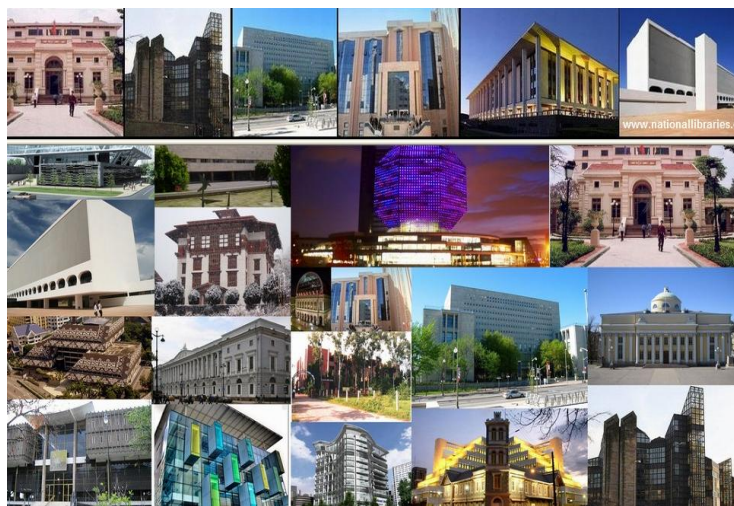
ku celom, które ze względu na wyróżniające je cechy przyciągają, intrygują, zmuszają do zatrzymania, bądź po prostu wzbudzają ciekawość, pomagając tym samym w dokonaniu wyboru miejsca, do którego ludzie chcą zmierzać.

Te same ścieżki wiodą ludzi do bibliotek – pierwsza to konieczność niejednokrotnie wymuszona potrzebą, natomiast druga to już wybór, ich własna decyzja.

Od dziesięcioleci biblioteki różnorodnymi sposobami starają się dopomóc ludziom, by ich ścieżki zarówno konieczności, jak i wyboru wiodły do budynków bibliotek i miejsca te stały się miejscami ich zatrzymania. Starania bibliotek i bibliotekarzy bardzo się nasiliły szczególnie w ostatniej dekadzie, co widoczne jest przede wszystkim w budownictwie bibliotecznym oraz w sposobach organizowania przestrzeni bibliotecznej.

Tendencje w budownictwie bibliotecznym

Jednym z głównych zadań nowoczesnego budownictwa bibliotecznego jest zwrócenie uwagi przechodniów na budynek, by ich zaciekawić, zaintrygować, przyciągnąć, a jednocześnie pokazać: patrzcie tu jest biblioteka, a skoro mamy taki budynek, to znaczy, że jesteśmy bardzo ważni, mamy tu coś, czego nikt dookoła nie ma, mamy wiedzę, która jest bardzo cenna i wartościowa, a tym samym godna takiego budynku. Inne zdają się mówić: jesteśmy nowocześni podobnie jak nasz budynek.

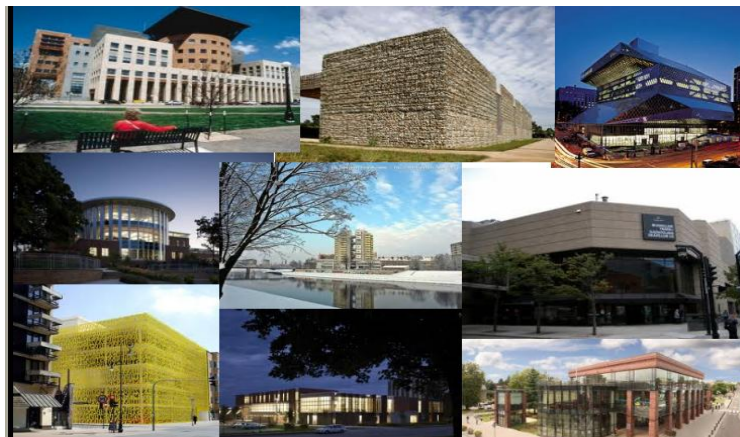

Rys. 1. Przykłady budynków Bibliotek Narodowych na świecie
Źródło: <http://www.nationallibraries.org/>.

Przykłady „mówiących” w ten sposób budynków bibliotecznych można mnożyć, począwszy od zawsze wyróżniających się i okazałych budynków bibliotek narodowych (rys. 1), poprzez biblioteki uczelniane, których prawdziwy rozkwit i rozwój nastąpił w ciągu ostatnich dekad (rys. 2), a skończywszy na „budzących się ze snu szarości i ciasnoty” bibliotekach publicznych (rys. 3).

Rys. 2. Przykłady budynków bibliotek uniwersyteckich na świecie
Źródło: opracowanie własne na podstawie Internetu.

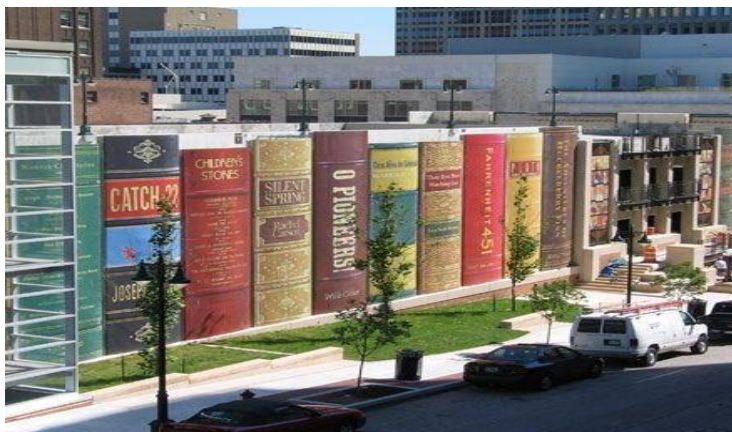

Rys. 3. Przykłady budynków bibliotek publicznych na świecie
Źródło: opracowanie własne na podstawie Internetu.

Narastają również tendencje w projektowaniu, których konsekwencją jest nadawanie bardzo wyrazistych cech przestrzennych i znaczeniowych obiektom

dotychczas anonimowym². Są to obiekty epatujące fantazyjnymi i ekspresyjnymi formami, a także zastosowanymi materiałami wykończeniowymi o fakturach i kolorach noszących znamiona prestiżu, a czasem i świadomej prowokacji³. Budowle te przyciągają i stają się często mocnymi akcentami w przestrzeni publicznej miasta, miejscowości, czy miasteczka akademickiego.

Przykładem może być budynek Cardiff Public Library, gdzie fasadę budynku przekształcono w wielkie półki z książkami tworząc tym samym niezwykle wrażenie i doświadczenie dla przechodzących ludzi oraz budynek Kansas City Library (Missouri USA), w którym grzbiety książek zostały użyte jako fasada budynku biblioteki od strony parkingu (rys. 4).

Rys. 4. Kansas City Library

Źródło: <http://www.kclibrary.org/community-bookshelf>.

Istotne znaczenie dla wyboru ścieżki prowadzącej do biblioteki posiada korzystne usytuowanie budynku np. przy jednej z głównych ulic, w centrum kulturalnym miasta, a w przypadku środowiska akademickiego blisko gmachów wykładowych uczelni. Często przejmowana jest amerykańska tradycja zakładania uniwersytetu „w polu kukurydzy”, powodująca, że wokół biblioteki kształtuje się cały ośrodek akademicki⁴.

Zapotrzebowanie na projekty budynków bibliotecznych na świecie tak bardzo wzrosło, że powstają portale i strony w Internecie poświęcone wyłącznie projektom i budownictwu bibliotecznemu, jak np. serwis [Librarybuildings.info](http://www.librarybuildings.info)⁵.

² J. Banaś, *Przestrzenie i obiekty publiczne*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, R. 105, z. 6-A, s. 231.

³ *Ibidem*.

⁴ E. Piotrowska, R.M. Zając, *Nowoczesna architektura bibliotek*, „Konspekt” 2004, nr 19, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nowocz.html>.

⁵ Serwis [Librarybuildings.info](http://www.librarybuildings.info), [dostęp: 30.03.2011], <http://www.librarybuildings.info>.

Ponadto, budynki biblioteczne stają się przedmiotami organizowanych konkursów i np. w prestiżowym konkursie „Brit Insurance Design of the Year Awards 2011”, organizowanym przez londyńskie Design Museum, honorującym najbardziej innowacyjne projekty, w kategorii architektura za najlepszy budynek świata uznano budynek Open Air Library w Magdeburgu (rys. 5)⁶.

Rys. 5. Open Air Library

Źródło: <http://www.tvn24.pl/12935,2415855,0,0,1,1,biblioteka-w-niemczech-najlepszym-budynkiem-swiata,open-air-library,galeriamax.html>.

Projektowanie zgodne z zasadami Harry Faulknera-Browna

Projekty nowopowstających bibliotek zakładają efektywność obsługi jak największej liczby użytkowników w skróconym do minimum czasie. Pomóc w tym ma 10 zasad kształtujących współczesne wyobrażenie o prawidłowym projektowaniu i właściwym organizowaniu budynków bibliotecznych, których autorem jest brytyjski architekt Harry Faulkner-Brown, twórca kilkunastu gmachów bibliotecznych⁷. Według tych zasad znanych w literaturze przedmiotu

⁶ M. Pijankowska, *Open Air Library najlepszym budynkiem świata*, [dostęp: 9.04.2011], <http://budownictwo.re.pl/artukul/26233.html>; *Biblioteka w Magdeburgu została uznana za najlepszy budynek świata*, [dostęp 10.04.2011], <http://www.sbp.pl/artukul/?cid=1897&prev=1>.

⁷ *Intelligent Library Buildings. Proceedings of the tenth seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment*, The City Library of The Hague (Netherlands), Sunday 24 August 1997 to Friday 29 August 1997, Ed. by M.F. Bisbrouck and M. Chauveinc, [dostęp: 9.03.2011], <http://archive.ifla.org/VII/s20/rep/intlib1.pdf>.

jako *Harry Faulkner-Brown's Ten Commandments*⁸, „dobry” budynek biblioteczny powinien być:

1. **elastyczny** (*flexible*) – czyli oparty na jednym module konstrukcyjnym i posiadający pełną zdolność przystosowywania się do zmian przestrzennych i organizacyjnych;
 2. **zwarty** (*compact*) – z dogodnymi drogami komunikacyjnymi, do łatwego i szybkiego przemieszczania się czytelników, personelu i książek;
 3. **dostępny** (*accessible*) – zarówno z zewnątrz do wewnątrz, jak i z głównego wejścia budynku do wszystkich ważnych dla czytelnika obszarów – droga powinna sama prowadzić czytelnika);
 4. **rozszerzalny/rozcagliwy** (*extendible*) – zdolny do rozwoju przestrzennego, tak aby w miarę potrzeb można było budynek rozbudować;
 5. **zróżnicowany** (*varied*) pod względem warunków pracy i wieloaspektowego dostępu do informacji;
 6. **zorganizowany** (*organised*) – czyli dający łatwy i szybki kontakt czytelnika z książką i dostęp do wszystkich usług bibliotecznych i informacyjnych;
 7. **wygodny** (*comfortable*) – bo praca, tak czytelnika, jak i bibliotekarza w dobrych warunkach przestrzennych jest bardziej efektywna;
 8. **zapewniający stałe warunki środowiskowe i mikroklimatyczne** (*constant in environment*) – konieczne dla ochrony i zachowania stanu fizycznego zbiorów bibliotecznych;
 9. **bezpieczny dla czytelników, personelu i zbiorów** (*secure*) – personel powinien kontrolować zachowania czytelników i przewidzieć sytuacje zagrażające zbiorom;
 10. **ekonomiczny w eksploatacji** (*economic*) – biblioteka powinna być wybudowana i eksploatowana przy minimum środków finansowych i ludzkich.
- Przestrzeganie wymienionych zasad i stosowanie założeń projektowych H. Faulknera-Browna w sferze konstrukcji, technologii i architektury stanowi pewnego rodzaju gwarancję uzyskania wielofunkcyjności budynku. Zasady stały się jakby Biblią dla wszystkich architektów zajmujących się projektowaniem przestrzeni bibliotecznej⁹.

Istota każdego projektowanego budynku i jego wnętrza musi być zawsze podyktowana potrzebami człowieka, czyli użytkownika budynku i wymagania wobec projektantów muszą podążać właśnie w tym kierunku. W przypadku przestrzeni bibliotecznej należy przede wszystkim zwrócić uwagę na potrzeby

⁸ E. Piotrowska, R.M. Zając, *Nowoczesna architektura bibliotek*, „Konspekt” 2004, Nr 19, [dostęp: 30.03.2011], *op. cit.*; E. Kobierska-Maciuszko, *Współczesne budynki biblioteczne w pracach LIBER Architecture Group*, „EBIB” 2001, nr 4 (22), *Architektura bibliotek*, [dostęp: 30.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/kobierska.html>.

⁹ E. Piotrowska, R.M. Zając, *Nowoczesna architektura bibliotek*, „Konspekt” 2004, Nr 19, [dostęp: 30.03.2011], *op. cit.*

użytkowników biblioteki, pamiętając przy tym, iż jest on najważniejszym partnerem w rozwiązywaniu problemów funkcjonalnych.

Uwzględnienia i szczególnego podkreślenia podczas projektowania wymagają potrzeby osób niepełnosprawnych, w celu właściwego przystosowania budynku i odpowiedniego zorganizowania przestrzeni wewnątrz. Biblioteki wszelkiego typu są bowiem obiektami użyteczności publicznej i spoczywa na nich obowiązek zapewnienia dostępu do zbiorów i informacji wszystkim grupom użytkowników, w tym oczywiście również czytelnikom niepełnosprawnym¹⁰.

Adaptacja budynku na potrzeby biblioteki

Pomimo współczesnego rozkwitu budownictwa bibliotecznego od podstaw, nader często na biblioteki przeznaczają się obiekty już istniejące, których pierwotne przeznaczenie było zgoła odmienne np. obiekty sportowe (np. Biblioteka Główna Politechniki Koszalińskiej istniejąca w dawnej sali sportowej), stołówki (np. Biblioteka Główna Politechniki Radomskiej), budynki pofabryczne (np. Biblioteka Politechniki Łódzkiej), kina (np. Miejska Biblioteka Publiczna w Mikołowie).

Z pewnością nieobce dla wielu bibliotek było i jest stwierdzenie, że decyzja o przystosowaniu budynku na potrzeby biblioteki nie wynika z alternatywy: budować czy przystosować, lecz zostaje wymuszona okrutną rzeczywistością – adaptacja albo nic¹¹.

Adaptacja budynku wymaga indywidualnego projektu i indywidualnego spojrzenia na budynek, a końcowe rozwiązania funkcjonalne w tych budynkach często odbiegają od wstępnych założeń projektowych, na co niejednokrotnie już zwracano uwagę w literaturze przedmiotu¹². Prace adaptacyjne wymagają m.in. burzenia, przesuwania i tworzenia nowych ścian działowych, wzmocnienia ścian nośnych, wzmocnienia stropów, wymiany instalacji, wymiany stolarki, posadzek itd. Właściwe dostosowanie pomieszczeń do potrzeb biblioteki jest niejednokrotnie wyczynem i „sztuką przez duże S” realizujących projekt.

Szczególnie adaptacja budynków zabytkowych zobowiązuje architektów do potraktowania ich z wyjątkową ostrożnością i wrażliwością. Pomimo norm i zaleceń określonych prawem, czy międzynarodowych wytycznych, każdy zabytek wymaga indywidualnego podejścia, a projektowanie nowej funkcji dla budynków zabytkowych musi być realizowane w oparciu o granice oddzielające

¹⁰ E. Kobińska-Maciuszko, *Budownictwo biblioteczne a potrzeby czytelników niepełnosprawnych*, „Poradnik Bibliotekarza.” 2002, nr 7/8, s. 3.

¹¹ M.W. Grzeszczuk, *Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie w nowej siedzibie*, „Przegląd Biblioteczny” 1999, nr 1/2, s. 67.

¹² L. Biliński, *Nowe obiekty bibliotek publicznych w Polsce*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, Warszawa 2001, s. 54.

adaptację od przekształcenia, które nie spowoduje zniszczenia zabytkowej architektury, zatracenia charakteru i spójności stylistycznej¹³.

Z szacunku do historii i twórców z przeszłości należy w takich przypadkach odrestaurować wszystko, co ma wartość estetyczną, historyczną czy konserwatorską, nie ukrywając przy tym dodanych rzeczy współczesnych, bowiem zabytków nie należy budować, lecz twórczo przekształcać¹⁴.

Pojawiają się tu również trudności związane z zastosowaniem wytycznych Harrego Faulknera-Browna, ponieważ nie można w tych budynkach dowolnie kształtować powierzchni wewnętrznej¹⁵.

Możliwość uzyskania różnorodnych środków dofinansowania powoduje, że biblioteki coraz częściej decydują się na przebudowę, rozbudowę, dobudowę lub modernizację całego budynku. Przygotowanie projektu w takich przypadkach wymaga, podobnie jak przy adaptacji budynku, indywidualnego spojrzenia i podejścia, zgodnego z najważniejszymi potrzebami biblioteki i jej użytkowników. Nie można tu narzucić jednego właściwego rozwiązania, ponieważ go nie ma. Efekty są różnorodne, czasem nieco zaskakujące (rys. 6 i 7).

Martwa i mobilna przestrzeń biblioteczna

Z natury rzeczy żywotność budynku znacznie przekracza żywotność poszczególnych jego wnętrz, o czym świadczą przeprowadzane w nich, co jakiś czas, przeróbki i remonty. Przeznaczenie budynków nie jest niezmiennie, a adaptowanie obiektów do innego sposobu użytkowania stało się dziś powszechne¹⁶. Projektant wnętrz działa w obiekcie zastanym i może współdziałać z architektem, przechwytyjąc jego koncepcje, czy też wpływając na nie na zasadzie sprzężeń zwrotnych, lecz istotą działania architekta wnętrz jest rozwijanie projektu przestrzeni, która w jakiś sposób, większy czy mniejszy, została uprzednio określona¹⁷.

¹³ Z. Janowski, M. Janowski, *Problemy projektowe związane z adaptacją budynków zabytkowych na cele użyteczności publicznej*, „Czasopismo Techniczne. Budownictwo” 2-B/2009, R. 106, z. 9, s. 139.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ R. Gaziński, M. Różycka, *Adaptacja obiektów historycznych na potrzeby biblioteki naukowej na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego. Organizacja przestrzeni bibliotecznej*, [w:] *Kultura organizacyjna w bibliotece*, pod red. H. Brzezińskiej-Stec, Białystok 2008, s. 422.

¹⁶ A. Basiśta, *Architektura wnętrz*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej” 1999, Nauki Techniczne nr 131, Architektura, z. 18, s. 169.

¹⁷ *Ibidem*.

Rys.6. Biblioteka Uniwersytetu Viadrina Frankfurt n/Odrą
 Źródło: zbiory własne.

Rys.7. Biblioteka Uniwersytetu Viadrina Frankfurt n/Odrą
 Źródło: zbiory własne.

Organizacja biblioteki, a w konsekwencji układ jej wnętrza i związane z tym wyposażenie były zawsze uzależnione od rodzaju „nośnika treści”, czyli od fizycznej postaci gromadzonych i udostępnianych dokumentów oraz od rozmiarów funkcji społecznych, pełnionych przez bibliotekę¹⁸.

Powszechnie stosowana współcześnie koncepcja biblioteki otwartej z wolnym dostępem do zbiorów, a tym samym likwidacja bibliotecznego trójpodziału (zamknięty magazyn, czytelnia i bibliotekarz-łącznik między tymi obszarami)

¹⁸ J. Maj, *Konsekwencje nowych technologii w funkcjonowaniu bibliotek*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, Warszawa 2001, s. 27.

powoduje przemieszanie przestrzeni książki i czytelnika (magazynu i czytelni) i stwarza ogólnie dostępne obszary, gdzie np. bloki regałów otaczane są rozmaicie ukształtowanymi miejscami pracy czytelników, a bibliotekarz istniejący w tej przestrzeni istnieje, o ile jest potrzebny¹⁹.

Współczesna biblioteka jest przede wszystkim miejscem, gdzie użytkownicy i zbiory mieszają się swobodnie, bez podziału na strefy zamknięte, a idea biblioteki otwartej powoduje, że kontakt czytelnika z książką nie jest ograniczony barierami przestrzennymi i organizacyjnymi, co w pewnym stopniu ilustrują rys. 8 i 9.

Rys. 8. Staatsbibliothek zu Berlin

Źródło: zbiory własne.

Biblioteka to przestrzeń zorganizowana, której najważniejszymi składowymi są użytkownicy, zbiory, bibliotekarze i przestrzenie między nimi. Żadna przestrzeń nie jest jednorodna i niezmienna. Również przestrzeń biblioteczna ulega ciągłym zmianom, będąc procesem podlegającym stałym przeobrażeniom.

¹⁹ E. Kobierska-Maciuszko, *Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie – koncepcja architektoniczna Rozwiązania funkcjonalne Pierwszy rok działania*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, Warszawa 2001, s. 65.

Rys.9. Birkenhead Library and Civic Centre Nowa Zelandia

Źródło: <http://www.archdaily.com/63926/birkenhead-library-and-civic-centre-archoffice/birkenhead-library-and-civic-centre-auckland-nz-8/>.

Jeśli przyjrzymy się bliżej przestrzeni bibliotecznej, to możemy w niej dostrzec m.in.:

- przestrzeń biblioteczną i niebiblioteczną;
- przestrzeń książki, przestrzeń użytkownika, przestrzeń bibliotekarza;
- przestrzeń dostępną (otwartą) i przestrzeń niedostępną (zamkniętą, wykluczoną);
- przestrzeń nauki i pracy, przestrzeń „wypoczynku” lub relaksu;
- przestrzeń „stałą” niezmienną i przestrzeń progresywną (przekształcaną, mobilną).

Większość z wymienionych par przestrzeni może być uzupełniona parą kolejną np. przestrzeń książki może być przestrzenią dostępną lub niedostępną, może być również przestrzenią niezmienną lub mobilną, a może być i przestrzenią nauki i pracy.

W każdej przestrzeni są miejsca wywołujące uczucia pozytywne i miejsca obojętne. Są miejsca, do których nikt nie podąży lub jeśli nawet do nich dotrze, to nie ma ochoty się w nich zatrzymać, ponieważ zostały pozbawione pewnego rodzaju interakcji użytkownika z przestrzenią, której czasem trudno do wytlumaczenia brak, powoduje niechęć do zatrzymania się właśnie w niej²⁰. Te przestrzenie, to martwe przestrzenie²¹.

²⁰ I. Zuziak, *Martwe przestrzenie*, op. cit., s. 212.

²¹ *Ibidem*.

Kwestie martwych przestrzeni w budynkach uczelni – w tym biblioteki – i elastyczności tych budynków poruszali na internetowym Forum autoportretu²² studenci – w przyszłości architekci. Ich zdaniem przestrzenie uczelniane powinny funkcjonować jako teren przyjazny, zachęcający do odwiedzenia, mobilizujący i motywujący studentów do kreatywnego tworzenia, do brania udziału w zajęciach po godzinach. W tym celu należy czerpać wzorce z kampusów zagranicznych, które coraz częściej są połączone z akademikami i w ten sposób życie z nich nie ucieka, bo wszystko się miesza – czas uczelniany z czasem wolnym, prywatnym.

Jedną z wypowiedzi na forum była wyjątkowo ciekawa i obrazowa, dlatego zdecydowano o przytoczeniu jej w całości: „Powinno nastąpić połączenie uczelni z miejscem do mieszkania, biblioteki z kawiarniami, herbaciarniami (bez alkoholu, narkotyków) jako spokojne enklawy do nauki, oazy ciszy, szemrząca woda, odgłosy lasu, szum wiatru z powiewem, trawa gdzie boso można chodzić pod dachem, piasek, kamyczki, niech stopy odpoczną, instalacje do gimnastyki, choćby drążek, prosty atlas, rowerek, wiosła, instalacje do zabaw logiczno-zręcznościowych, kino studyjne, klub muzyczny, teatr, Dom Kultury gdzie studenci prezentują się miastu, nawet otwarte wykłady dla każdego wolnego słuchacza, może za szybą, albo z łoża nad studentami. Wszystko razem, kto taką uczelnię zbuduje, to miasto WYGRA na tym i niesłychanie to chwyci, nowy trend”²³.

Potwierdzeniem na istnienie bibliotek, o których wypowiadali się studenci może być wspomniany już laureat konkursu „Brit Insurance Design of the Year Awards 2011” Biblioteka Open Air Library doceniona przede wszystkim za oryginalny wygląd budynku, jak również za sposób działania biblioteki, do której nie trzeba się nawet zapisywać, aby wypożyczyć książkę, a otwarta jest całą dobę. Plac przed biblioteką tętni życiem, ponieważ odbywają się tu koncerty lokalnych zespołów i występy szkolnego teatru oraz inne imprezy. Sam budynek biblioteki idealnie współgra z kulturalnymi potrzebami mieszkańców i zaledwie dwa lata po zakończeniu budowy stał się wizytówką miasta²⁴.

Wśród polskich instytucji zmienia się dużo i jest już wiele przykładów świadczących o tym, że współczesna uczelnia i biblioteka to także instytucje aktywnie uczestniczące w otoczeniu społecznym.

²² Forum autoportretu, [dostęp: 30.03.2011], <http://autoportret.mik.krakow.pl/temat.php?id=7&lang=en>.

²³ *Ibidem*.

²⁴ M. P i j a n k o w s k a, *Open Air Library najlepszym budynkiem świata*, *op. cit.*

Zakończenie

Biblioteka była, jest i będzie przestrzenią społeczną, ponieważ wszyscy ludzie potrzebują kontaktów między sobą i wymiany informacji, a biblioteki mogą to umożliwiać. Jako przyjazne miejsce musi się charakteryzować jednak nie tylko interesującą architekturą, ciekawym wyposażeniem, czy niebanalną kolorystyką, ale również odpowiednim i kompetentnym personelem, przyjaźnie nastawionym do innych ludzi.

Twórcy powstających w ostatnich latach budynków i pomieszczeń bibliotecznych projektują je w taki sposób, by biblioteka rzeczywiście była postrzegana jako miejsce spotkań, spędzania czasu, poszukiwania inspiracji czy doświadczeń i – co ważne – by wyraźnie komunikowała o tym swojemu otoczeniu. Umiejętności organizacyjnego wykorzystania tych możliwości leżą już w gestii samych bibliotek i zatrudnionych w nich bibliotekarzy.

I to od nich głównie zależy czy ścieżki wyboru ludzi zmierzające np. ku Centrom Handlowym, które ostatnio funkcjonują jako miejsca docelowe młodzieży i dorosłych, będąc sposobem na spędzanie czasu, zawrócą i skierują się w stronę bibliotek – też z wyboru.

Bibliografia

- B a n a ś J., *Przestrzenie i obiekty publiczne*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, R. 105, z. 6–A, s. 229–231.
- B a s i s t a A., *Architektura wewnątrz*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej” 1999, Nauki Techniczne Nr 131, Architektura, z. 18, s. 165–172.
- Biblioteka w Magdeburgu została uznana za najlepszy budynek świata, [dostęp 10.04.2011], <http://www.sbp.pl/artypul/?cid=1897&prev=1>.
- B i l i Ń s k i L., *Nowe obiekty bibliotek publicznych w Polsce*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, Warszawa 2001, s. 46–62.
- G a z i Ń s k i R., R ó ż y c k a M., *Adaptacja obiektów historycznych na potrzeby biblioteki naukowej na przykładzie Biblioteki Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego. Organizacja przestrzeni bibliotecznej*, [w:] *Kultura organizacyjna w bibliotece*, pod red. H. Brzezińskiej-Stec, Białystok 2008, s. 413–426.
- G r z e s z c z u k M.W., *Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie w nowej siedzibie*. „Przegląd Biblioteczny” 1999, nr 1/2, s. 67–75.
- Intelligent Library Buildings. Proceedings of the tenth seminar of the IFLA Section on Library Buildings and Equipment*, The City Library of The Hague (Netherlands), Sunday 24 August 1997 to Friday 29 August 1997, Ed. by M.F. Bisbrouck and M. Chauveinc, [dostęp: 9.03.2011], <http://archive.ifla.org/VII/s20/rep/intlib1.pdf>.

- Janowski Z., Janowski M., *Problemy projektowe związane z adaptacją budynków zabytkowych na cele użyteczności publicznej*, „Czasopismo Techniczne. Budownictwo” 2-B/2009, R. 106, z. 9, s. 139–150.
- Kobierska-Maciuszko E., *Budownictwo biblioteczne a potrzeby czytelników niepełnosprawnych*, „Poradnik Bibliotekarza” 2002, nr 7/8, s. 3–7.
- Kobierska-Maciuszko E., *Nowy gmach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie – koncepcja architektoniczna. Rozwiązania funkcjonalne. Pierwszy rok działania*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, Warszawa 2001, s. 63–80.
- Kobierska-Maciuszko E., *Współczesne budynki biblioteczne w pracach LIBER Architecture Group*, „EBIB” 2001, nr 4 (22), Architektura bibliotek, [dostęp: 30.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2001/22/kobierska.html>.
- Maj J., *Konsekwencje nowych technologii w funkcjonowaniu bibliotek*, [w:] *Biblioteki jutra. Nowa perspektywa organizacji przestrzennej i funkcjonalnej*, Warszawa 2001, s. 25–32.
- Piżankowska M., *Open Air Library najlepszym budynkiem świata*, [dostęp: 9.04.2011], <http://budownictwo.re.pl/artukul/26233.html>.
- Piotrowska E., Zając R.M., *Nowoczesna architektura bibliotek*. „Konspekt” 2004, nr 19, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nowocz.html>.
- Zuziak I., *Martwe przestrzenie*, „Czasopismo Techniczne. Architektura” 2008, R. 105, z. 6–A, s. 211–215.

Monika Halasz-Cysarz
mhcysarz@uw.edu.pl
Uniwersytet Warszawski
Instytut Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych

OCZAMI BIBLIOTEKARZY I UŻYTKOWNIKÓW: TWORZĄC BIBLIOTEKĘ „TRZECIEGO MIEJSCA”. RZECZ O KAPITALE LUDZKIM W BIBLIOTECE

Abstract: According to the results of the questionnaire among students, users, librarians and personal staff of the Warsaw University Library, author would like to answer the question, how expectations of the users meet librarians' capabilities. The questionnaire shows the expectations and dreams about an ideal library as a social/meeting place, and pointing necessary fields of library employee's progress to have an opportunity to create that kind of library.

This paper will be valuable for the librarians and libraries managers. They can consider the information about methods of reorganizing their libraries to make them more friendly to the users. In this paper, students and library users, can see their significant role in making library the "third place".

Słowa kluczowe: biblioteka–„trzecie miejsce”, biblioteka–pracownicy, biblioteka–użytkownicy, bibliotekarstwo–przeobrażenia

Biblioteka jako „trzecie miejsce”

Podczas konferencji zatytułowanej „Biblioteka jako trzecie miejsce” nie sposób nie wspomnieć o koncepcji „trzeciego miejsca” Raya Oldenburga, ukutej w książce *The great good place* w 1989 r. Opisana przez autora teoria mówi o tym, że trzecie miejsce jest kluczowe dla nieformalnego życia publicznego, tu spędza się czas wspólnie z innymi, bez zobowiązań, a jednocześnie miejsce to wzmacnia poczucie przynależności do otoczenia oraz więzi z innymi. Okazało się (i bardzo słusznie), że wówczas coraz popularniejsze stało się postrzeganie biblioteki jako owego – po domu i miejscu pracy/nauki – „trzeciego miejsca”.

Takie podejście do biblioteki jest nie tyle **możliwością**, co **koniecznością**. Wydają się to potwierdzać słowa Katarzyny Materskiej: „W świecie, w którym coraz większa część źródeł udostępniana jest elektronicznie, biblioteki – jeśli chcą zachować/wzmocnić swoją rolę i znaczenie – muszą ewoluować tak, by postrzegano je nie jako miejsce na materiały, lecz dla ludzi, gdyż najprawdopodobniej to właśnie społeczna funkcja „information commons” – przestrzeni do indywidualnej i wspólnej pracy (traktowanej nie jako wirtualna czy fizyczna,

lecz intelektualna) i aktywności towarzyskiej i społecznej, oraz oferowanie publikacji niedostępnych on-line pozwoli im przetrwać”¹.

Ankieta

Na podstawie przeprowadzonego na przełomie stycznia i lutego 2011 r **wywiadu** wśród użytkowników i pracowników biblioteki, przedstawione zostały opinie użytkowników oraz bibliotekarzy na temat biblioteki uniwersyteckiej, w której funkcjonują. A także zapytano czytelników i pracowników biblioteki, jak to, czego doświadczają, ma się do ich marzeń na temat biblioteki idealnej.

Nowy budynek Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie został zbudowany 10 lat temu. Ma nowoczesną formę architektoniczną, ogromny ogólnodostępny ogród na dachu z widokiem na rzekę Wisłę oraz prawobrzeżną stronę Warszawy. Został zbudowany i wyposażony według najnowszych wówczas wytycznych, dotyczących planowania przestrzeni w bibliotece. Więcej informacji jest dostępnych na stronie biblioteki – <http://www.buw.uw.edu.pl>.

Badania – opis

Na pytania odpowiedziało 26 użytkowników i 10 pracowników biblioteki, co dało liczbę 36 respondentów. Grupa użytkowników to głównie studenci. Wśród bibliotekarzy można wyróżnić: pracowników informacji, wypożyczeń, bibliotekarzy dziedzinowych oraz pracowników czytelnictwa ogólnej. Wywiad został oparty o poniższe podstawowe pytania, poddawane ewaluacji i rozszerzeniu w miarę upływu rozmowy.

Pytania w przypadku użytkowników:

- A. Co sądzisz o bibliotece i jej umiejscowieniu?
- B. Które rozwiązania podobają Ci się najbardziej?
- C. Czy masz swoje ulubione miejsce?
- D. Czy zaplecze gastronomiczne i konsumpcyjne biblioteki Ci odpowiada?
- E. Jaka według Ciebie powinna być biblioteka marzeń?
- F. Czy uważasz, że ta biblioteka może być za taką uważana?
- G. Czy i co zmieniłbyś w bibliotece, by stała się jeszcze bardziej przyjazna?
- H. Jakie masz zdanie na temat pracowników biblioteki?
- I. Jaki powinien być bibliotekarz marzeń?

¹ K. Materska, *Biblioteka jako trzecie miejsce*. In. *Bibliosfera – portal studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UW*, [dostęp: 15.03.2011], <http://bibliosfera.net/preview/207/biblioteka-jako-trzecie-miejsce-strategie-dla-przyszosci>.

Pytania w przypadku pracowników biblioteki:

- A. Co sądzisz o bibliotece i jej umiejscowieniu?
- B. Które rozwiązania są przyjazne pracownikom?
- C. Czy zaplecze gastronomiczne i konsumpcyjne biblioteki Ci odpowiada?
- D. Czy biblioteka jest przyjazna użytkownikom? Czy dobrze wyrażają się na jej temat?
- E. Czy i co zmieniłbyś w bibliotece, by stała się jeszcze bardziej przyjazna?
- F. Jaka według Ciebie powinna być biblioteka marzeń?
- G. Czy uważasz, że ta biblioteka może być za taką uważana?
- H. Jaki powinien być użytkownik marzeń?

Celem głównym wywiadu było uzyskanie odpowiedzi na pytania dotyczące biblioteki marzeń oraz bibliotekarza i użytkownika marzeń. Pozostałe pytania były pytaniami pomocniczymi, które miały wywołać refleksję w rozmówcy. I choć odpowiedzi na pytania pośrednie były bardzo ciekawe i z pewnością warte szerszego omówienia, nie ma miejsca na szerokie ich omówienie. Skupimy się głównie na pytaniach, które były istotne, z nadzieją, że pojawi się kiedyś okazja, by omówić szerzej i pozostałe².

Bibliotekarz marzeń

Użytkownicy biblioteki najczęściej wskazywali poniższe cechy jako te, które według nich powinny cechować idealnego bibliotekarza:

- A. Uśmiechnięty
- B. Młody, ale doświadczony stażem
- C. Modnie ubrany
- D. Kulturalny
- E. Nowoczesny
- F. Obeznany w ogólnej sytuacji
- G. O wysokim poziomie wiedzy ogólnej
- H. Zawsze chętny do pomocy
- I. Świetnie orientujący się w oferowanych zbiorach
- J. Zadowolony ze swojej pracy
- K. Otwarty na propozycje i uwagi ze strony użytkownika
- L. Mający opanowane w bardzo dobrym stopniu nowe technologie

² Odpowiedzi ankietowe dotyczące bibliotekarza i biblioteki marzeń autorka wykorzystała także do prezentacji podczas V Bałtyckiej Konferencji „Zarządzanie i organizacja bibliotek”, organizowanej przez Ateneum – Szkoła Wyższa w Gdańsku w dniach 14–15 kwietnia 2011 r.

Użytkownik marzeń

Bibliotekarze natomiast, zapytani o idealnych użytkowników, scharakteryzowali ich w ten sposób:

- A. Konkretny i wiedzący, czego chce
- B. Kulturalny
- C. Miły
- D. Przestrzegający praw panujących w bibliotece
- E. Dbający o porządek
- F. Szanujący obecność innych
- G. Wyrozumiały i szanujący czas innych
- H. Szanujący zbiory
- I. Szanujący pracę innych

Biblioteka marzeń (na podstawie udzielonych bezpośrednio odpowiedzi)

Wybrane odpowiedzi użytkowników:

- jest miejscem łatwo dostępnym, znajdującym się w centrum lub blisko centrum;
- jest jasna i słoneczna, z ładnymi widokami;
- działa na zasadzie kawiarni, gdzie w fotelu można usiąść i czytać książki; wchodząc z ulicy (podobieństwo do salonów empik'u?);
- potrzebna czy podobająca się książka jest automatycznie skanowana przy wejściu/wyjściu, co powoduje, że stanowiska wypożyczalni nie są potrzebne;
- ksero jest za darmo;
- Internet jest za darmo (najlepiej, by był wi-fi);
- jest zielono, dużo roślin;
- są kanapy, sofy, fotele i worki do wygodnego czytania na siedząco;
- są automaty z napojami;
- można siedzieć/leżeć na podłodze;
- książki i czasopisma mają układ jak w domu (przyjazność korzystania);
- nie ma problemu ze znalezieniem wolnego komputera.

Wybrane odpowiedzi bibliotekarzy:

- znajduje się blisko domu pracownika;
- jest jasna i słoneczna;
- książki same się układają na półki i zawsze stoją tam gdzie powinny ;);
- jest miejscem przyjaznym do pracy;
- jest miejscem miłym do przebywania;
- jest czysta, ładnie i nowocześnie urządzona.

Biblioteka Idealna (na podstawie analizy i zestawienia opinii na temat użytkownika, bibliotekarza i biblioteki marzeń)

Biblioteka idealna według użytkowników powinna być **połączona z miejscem rozrywki**, kultury, czy centrum handlowym i funkcjonować jak kawiarnia z masą wygodnych foteli i sof. Powinna skanować przy wejściu użytkownika, by automatycznie podawać informacje o pozycjach, które się wnosi/wynosi, bez konieczności rejestrowania ich w wypożyczalni. Powinna być zielona i pełna kwiatów, by milej się pracowało. Zarówno użytkownicy, jak i bibliotekarze chcieliby, by biblioteka była miejscem jasnym i słonecznym, zatem powinna mieć wiele okien, a łącząc to z potrzebą zieleni – za oknem powinno być zielono i cicho. Powinna być zautomatyzowana. A także – czysta i posprzątana. Dostęp do ksero powinien być darmowy. Powinna panować domowa atmosfera. Powinna mieć miejsca do pracy i odpoczynku. Powinna być bardziej multimedialna. Użytkownicy powinni być mili dla siebie nawzajem i pomagać sobie. **A bibliotekarze najlepiej, gdyby byli inteligentni, przystojni, zadowoleni ze swojej pracy, modnie ubrani i uśmiechnięci(!).**

Wnioski, czyli jak to osiągnąć?

Tworzenie biblioteki będącej „trzecim miejscem” to nie tylko kwestia rozwiązań architektonicznych i urbanistycznych. Chociaż większości pytanym zdaje się wydawać, że to jest najważniejsze. Kapitał ludzki jest tak samo ważny, a nawet ważniejszy, śmie twierdzić autorka. Kwestie planowania przestrzeni biblioteki pozostawmy profesjonalistom, a zajmijmy się wkładem ludzi – pracowników i użytkowników biblioteki – w to, by tworzyć bibliotekę „trzeciego miejsca”. Zacznijmy od omówienia zadań, nie dla bibliotekarzy, ale właśnie dla użytkowników.

Użytkownicy: macie wiele do powiedzenia!

Patrząc na udzielone przez bibliotekarzy odpowiedzi dotyczące użytkownika idealnego można stwierdzić, że głównie zależy im na tym, by była to osoba, która szanuje kulturalny charakter miejsca, jakim jest biblioteka, jest miła, bez roszczeń i szanuje pracę innych.

Zatem, Szanowni Użytkownicy, przychodząc do biblioteki, powinniście wiedzieć, czego szukacie, być głodnymi wiedzy i konkretnie pytać o interesujące Was informacje, biorąc tym samym aktywnie udział w zakręcaniu pola poszukiwań oraz samym poszukiwaniu. Powinniście szanować pracę, którą ktoś dla Was wykonuje, bo tym budujecie pozytywne nastawienie do siebie jako czytelnika i macie szansę uzyskać informację, którą ktoś przygotował z serdecznością, a zatem przyjemniejszą w odbiorze.

Poza wkładem w relacje międzyludzkie, ważnym zadaniem dla Was jest także włączanie się w planowanie tworzenia biblioteki, która ma być skrojona na Waszą miarę. Jeśli same władze Wam tego nie zapewniają, to walczcie o to. W końcu to ma być miejsce, gdzie Wy będziecie się dobrze czuli. Bierźcie udział w dyskusjach, opiniujcie plany dotyczące powstających bibliotek, podsuwajcie pomysły i rozwiązania, które chcielibyście mieć. Nie wygląda na to, że uda się stworzyć bibliotekę idealną, bo taka nie byłaby biblioteką ludzką, ale można, a nawet trzeba próbować tworzyć bibliotekę na swoją miarę. Biblioteka ma służyć Wam, więc sugerujcie jej dyrektorom, gdzie chcielibyście mieć możliwość siedzenia w fotelu i czytania dla przyjemności, obserwując, co jeszcze innego dzieje się w bibliotece, i gdzie warto by, według Was, stworzyć pomieszczenia do samodzielnej pracy. Studenci–rodzice pytajcie o miejsca rodzinne, gdzie będziecie mogli pracować w bibliotece mając przy sobie swoje małe dzieci. Mówcie, że chcielibyście, by w bibliotece swoje stanowisko kulinarne miała pani Stasia, która przygotowuje świetne, a tanie i zdrowe przekąski, a nie najdroższy cukiernik w mieście, na którego produkty Was nie stać. Sugerujcie, czego chcecie. I szanujcie to, co wywalczycie, co dostaniecie.

Bibliotekarze: uśmiechajcie się, mile witając!

Wskazywanym najczęściej życzeniem, dotyczącym bibliotekarza idealnego było: by był uśmiechnięty. Dalej pojawiało się też stwierdzenie, że powinien być bardziej zadowolony ze swojej pracy. Łącząc te oba rysuje się smutny i mało pozytywny obraz dzisiejszego bibliotekarza. Nie jesteśmy jednak ponurakami, prawda? Innowacyjna biblioteka, która może pretendować do bycia nazywaną „trzecim miejscem”, naszpikowana najnowszą generacją technologiami, wypełniona światowymi, wymagającymi użytkownikami, potrzebuje także reformatorskich i zreformowanych bibliotekarzy.

Wiele zależy od naszej ciekawości świata, tego, co przynosi czas, otwartego umysłu i chęci posiadania wiedzy. Wówczas nawet bibliotekarz, który funkcjonował w bibliotece zamierzchłych czasów, nauczy się cieszyć z pracy w tej nowoczesnej jej odsłonie. Dlatego tak ważna jest permanentna edukacja. Uczmy się i korzystajmy ze szkoleń i oferowanych kursów, najczęściej jak się da. Nie traktujmy ich jako zła koniecznego, które zabiera nam wolny po pracy czas. Nie bójmy się nowych technologii, uczmy się i chciejmy ich używać. One nie gryzą. Owa innowacyjna biblioteka potrzebuje nowoczesnego bibliotekarza. Nie zostawajmy więc w tyle. Nie kojarzmy się z panią ubraną na szaro we włosach w koczku, z panem o zaniedbanym wyglądzie. Nowoczesność także i nas zobowiązuje. Pracując w inspirującej bibliotece, sami powinniśmy stawać się postępowymi. Będąc postępowymi, łatwiej będzie nam funkcjonować w pionierskiej bibliotece. I tak koło się zamyka. Dbajmy ciągle o rześkość umysłu i interesujmy się tym, co nowe i ważne, nie tylko dla nas, ale i według

innych. To przybliży nas do użytkowników. Pozwolenie im na wyrażanie opinii, czy to pisemnie czy ustnie, nie tylko pozytywnej, ale i negatywnej, pozwoli tej bibliotecznej machinie lepiej funkcjonować. Ważne, byśmy byli pozytywnie do użytkowników nastawieni. I tu wracając do stwierdzenia, które najczęściej pojawiało się w przypadku marzeń o idealnym bibliotekarzu – „by był uśmiechnięty”: **niech uśmiech i pozytywne nastawienie wita każdego użytkownika, wchodzącego w mury biblioteki.** W takiej atmosferze cała instytucja lepiej funkcjonuje i lepiej realizuje swoje cele, a uśmiechnięci użytkownicy i bibliotekarze wzajemnie napędzają się do serdecznej współpracy.

Bibliografia

- Biblioteka Uniwersytecka BUW*, [dostęp: 15.03.2011], <http://www.buw.uw.edu.pl>.
Materska, K., *Biblioteka jako trzecie miejsce*. In. *Bibliosfera – portal studentów informacji naukowej i bibliotekoznawstwa UW*, [dostęp: 15.03.2011], <http://bibliosfera.net/preview/207/biblioteka-jako-trzecie-miejsce-strategie-dla-przyszosci>.
Oldenburg, R., *The great good place*, Nowy Jork 1989.

Magdalena Chromińska
chrominskam@uph.edu.pl)

Anna Mielczarek
mielczareka@uph.edu.pl
Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach

**PRZESTRZENIE BIBLIOTEKI –
ASPEKTY NIEARCHITEKTONICZNE NA PRZYKŁADZIE
BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ UNIWERSYTETU
PRZYRODNICZO-HUMANISTYCZNEGO W SIEDLCACH**

Abstract: The Main Library of the University of Natural Sciences and Humanities in Siedlce is an important societal space in the local community. This article discusses the experiences in the development of alternative, non-educational activities of library. It deals with activities of the Main Library: art space, communication space, fun space and integration space.

Art space make up university art gallery *Art Spaces*. The communication space of the library comprises of thematic exhibitions, library tours, meetings with authors and concerts. *Book for student and kindergarten pupil – May reading* is an own implementation of fun space idea created by Main Library employees. The project was prepared for the campaign *All of Poland Reads to Kids* in which Library joined as a probably the only academic library in Poland. In the part of article dealing with integration space, authors presented activities directed towards the disabled.

Słowa kluczowe: biblioteki uniwersyteckie; użytkownicy; przestrzeń społeczna; działalność kulturalno – edukacyjna; niepełnosprawni.

Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego (BG UPH) w Siedlcach powstała w 1969 r. Przez długi czas mieściła się w małym, parterowym budynku. Niewielka przestrzeń ograniczała znacznie możliwości gromadzenia księgozbioru i bieżącej obsługi czytelników, nie pozostawiając już miejsca na inną aktywność. Dopiero przeprowadzka w 2004 r. do siedziby przy ul. ks. J. Popiełuszki 9, otworzyła nowy etap w historii placówki. Biblioteka Główna UPH jest największą w regionie biblioteką naukową o charakterze publicznym. Placówka, funkcjonując jako biblioteka otwarta, nie ogranicza się tylko do środowiska akademickiego, ale obejmuje też mieszkańców miasta i regionu, realizując społeczną funkcję *information commons*.

Nowa biblioteka tworzy zintegrowaną całość funkcjonalną. W jednym miejscu zlokalizowano wszystkie usługi biblioteczne i informacyjne. Obecnie

księgozbiór liczy ponad 390 tys. woluminów. W Bibliotece pracują 52 osoby. Budynek (6 380 m² powierzchni użytkowej), został w pełni przystosowany dla osób niepełnosprawnych oraz stworzył możliwość działalności innej niż *stricte* biblioteczna.

Alternatywne, pozaedukacyjne działania Biblioteki Głównej mają charakter wielokierunkowy. Zostały przedstawione jako przestrzenie: sztuki, sportów, integracji i zabawy. Składają się one na przestrzeń biblioteczną, która „(...) nie jest predefiniowana przez architekturę, ale kształtowana jako przestrzeń społeczna w wyniku jej użytkowania”¹.

Przestrzeń sztuki

Biblioteka Główna UPH pełni funkcję salonu wystawienniczego Uniwersytetu. Współpraca z instytucjami i organizacjami kulturalnymi umożliwiła prezentację m.in. drzeworytów Salvadora Dali i ilustracji Marca Chagalla. Jednak główne działania w zakresie sztuk pięknych koncentrują się wokół Galerii „Przestrzeń Sztuk”, której nazwa była inspiracją do naszych rozważań.

Galeria zainaugurowała swoją działalność w 2007 r. Jej kuratorem jest artysta malarz dr Tomasz Nowak (adiunkt w Instytucie Pedagogiki w Katedrze Edukacji Artystycznej). Powierzchnię wystawienniczą stanowi hol I piętra budynku Biblioteki Głównej. Uzupełnieniem są ekspozycje na półpiętrach. Galeria znajduje się w sąsiedztwie auli wykładowej oraz przy wejściu do kompleksu czytelní. Takie usytuowanie umożliwia mimowolny kontakt ze sztuką.

Galeria „Przestrzeń Sztuk” prezentuje indywidualny dorobek artystyczny twórców z Polski i zagranicy, z różnych dziedzin sztuki: malarstwa, grafiki, rzeźby i fotografii. W okresie od lutego 2007 r. do grudnia 2010 r. miały miejsce 34 wystawy (załącznik 1), w cyklach comiesięcznych, a terminarz jest już zajęty do 2012 r.

Programowe cele Galerii to:

- zaznaczenie miejsca Sztuki w życiu społeczności uniwersyteckiej i jej wpływu na rozwój świadomości artystycznej studentów;
- propagowanie idei Sztuki ambitnej i poszukującej;
- stworzenie forum wypowiedzi dla autorów, poprzez organizowanie prezentacji indywidualnych i zbiorowych, uzupełnionych wydawnictwem towarzyszącym;

¹O. Eigenbrodt, *Societal spaces. The constitution of library space through activity*. Cyt. za M. Kisilowska, *Biblioteka w sieci – sieć w bibliotece: wybrane społeczne i kulturowe aspekty współczesnego bibliotekarstwa*, Warszawa 2010.

- dopełnienia cyklu dydaktycznego studiów Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach i innych ośrodków edukacyjnych;
- promocja Uniwersytetu, nawiązywanie współpracy z ośrodkami o preferencjach artystycznych².
- Działalność Galerii „Przestrzeni Sztuk” jest adresowana nie tylko do środowiska akademickiego. Wernisaże i wystawy gromadzą licznych widzów spoza Uczelni.

Należy również podkreślić, iż nieliczne biblioteki naukowe posiadają lub stale goszczą w swojej siedzibie galerię sztuki. Biblioteka Główna nie ogranicza się tylko do udzielenia miejsca. Oddział Informacji Naukowej prowadzi stronę internetową Galerii, zajmuje się promocją wystaw, przygotowuje zaproszenia i plakaty.

Przestrzeń spotkań

Na **przestrzeń** spotkań składają się: wystawy tematyczne, wycieczki po bibliotece, spotkania autorskie, koncerty. Działania te wpisują się w ideę **biblioteka – miejscem spotkań**. Sprzyjają także kontaktom międzyludzkim, aktywizują społeczność lokalną i stały się elementem pejzażu kulturalnego miasta i regionu.

Działalność wystawiennicza jest adresowana do szerokiego grona odbiorców. Dogodne usytuowanie wystaw (parter, blisko wejścia do budynku, w sąsiedztwie kawiarni) sprawia, że odbiorcami są nie tylko użytkownicy Biblioteki, ale też osoby spoza środowiska uniwersyteckiego.

Ekspozycje, które zorganizowano w Bibliotece Głównej UPH można podzielić na:

- przygotowywane przez Bibliotekę Główną UPH;
- organizowane przez Uniwersytet we współpracy z Biblioteką Główną;
- organizowane gościnnie przez instytucje z zewnątrz.

Organizacją i realizacją wystaw zajmują się głównie osoby pracujące w Oddziale Informacji Naukowej. Terminarz wystaw ustalany jest na początku roku kalendarzowego, a dobór tematów warunkują m.in. rocznice, wydarzenia i imprezy organizowane na Uniwersytecie, w kraju i na świecie.

Wystawy prezentowane są w głównym holu budynku, w sąsiedztwie katalogów i wypożyczalni, miejsc najczęściej odwiedzanych przez czytelników. Bogaty i uniwersalny księgozbiór Biblioteki uzupełnienia ekspozycje, promując jednocześnie zbiory. Informacje o wystawach publikowane są: na stronach internetowych, w lokalnych mediach (TV Siedlce, Radio Podlasie, „Tygodnik Siedlecki”, „Kultura Siedlecka”) i na plakatach.

² Galeria „Przestrzeń Sztuk”, [dostęp: 25.03.2011], <http://galeria.ap.siedlce.pl/>

W latach 2005–2010 w Bibliotece Głównej zaprezentowano 36 wystaw, w tym 22 przygotowali pracownicy Biblioteki. Niektóre miały charakter szczególny, jak te prezentowane w ramach Festiwalu Nauki i Sztuki oraz akcji „Cała Polska czyta dzieciom”. Wystawy towarzyszą również organizowanym w Bibliotece sympozjom, konferencjom krajowym i międzynarodowym. Niektóre z nich (np. „Jan Amos Komeński”, „Zaburzenia komunikacji językowej”) na trwałe wpisały się w kalendarz wydarzeń placówki. Biblioteka prezentuje wystawy przygotowywane przez instytucje zewnętrzne, między innymi przez Instytut Pamięci Narodowej, Żydowski Instytut Historyczny i Archiwum Kancelarii Prezydenta RP.

Wystawy przygotowane przez Bibliotekę Główną UPH w latach 2005–2010:

1. „Mój pierwszy Elementarz”;
2. „Ludzie tej Ziemi”;
3. „Jerzy Giedroyc – człowiek i dzieło (1906–2000)”;
4. „Szukałem Was... – Jan Paweł II 18 V 1920 – 2 IV 2005”;
5. „Historia harcerstwa niezależnego”;
6. „Rok Języka Polskiego”;
7. „Grudniowe wspomnienia 1980–1989 Solidarność Siedlce”;
8. „Obraz dzieciństwa w literaturze i malarstwie polskim”;
9. „Utrwalić myśl... – historia nośników informacji”;
10. „Stulecie Ruchu Montessori”;
11. „Alfabet rzeczy minionych i przemijających”;
12. „Wystawa fotografii Grodno – miasto królewskie”;
13. „Wielokulturowe Podlasie – kresy Unii Europejskiej” (wystawa była prezentowana również w Drohiczynie, w ramach V Międzynarodowej Konferencji Naukowej: "Bezpieczeństwo człowieka a transdyscypliność w wielokulturowej tradycji");
14. „Ekslibris przyrodniczy Krzysztofa Kmiecica” (wystawa w ramach Festiwalu Nauki i Sztuki);
15. „Ars amandi. Ars epistolandi. O miłości listy pisarzy polskich”;
16. Wystawa przygotowana z okazji 200. rocznicy urodzin Ludwika Braille'a, twórcy alfabetu dla niewidomych;
17. „Bożena i Józef Wierchowscy”. Wystawa towarzysząca ogólnopolskiej konferencji naukowej „Wyraz w języku i tekście – teoria i praktyka”, poświęconej pamięci Profesor Bożeny Wierchowskiej i Profesora Józefa Wierchowskiego (w 10. rocznicę śmierci Profesora);
18. „Jak dziś opowiedzieć historię ks. Jerzego?” Wystawa z okazji 25 rocznicy śmierci ks. Jerzego Popiełuszki;

19. „Słowackiego Spotkania z Melpomeną”. Wystawa z okazji Roku Juliusza Słowackiego;
20. „Fryderyk Chopin. Miejsca i ludzie”;
21. „Dotknij teatru – zaprojektuj kostium dla bohatera z bajki”. Wystawa pokonkursowa w ramach kampanii społecznej „Cała Polska czyta dzieciom”;
22. „Krzysztof Kmieć – Ekslibrisy aktorów i twórców kultury” (wystawa w ramach Festiwalu Nauki i Sztuki).

Wystawy, to często pretekst do zwiedzenia biblioteki. A wycieczki, to kolejny element przestrzeni spotkań. Dane statystyczne za lata 2005–2010 wskazują ponad 6 tys. osób zwiedzających, w przedziale wiekowym od przedszkolaka do studenta Uniwersytetu Trzeciego Wieku. Większość odwiedzających stanowi młodzież szkolna, ale są też wycieczki: nauczycieli, dzieci w wieku przedszkolnym, bibliotekarzy, uczestników Letniej Szkoły Języka Polskiego, słuchaczy Uniwersytetu Trzeciego Wieku, gości zagranicznych i innych zainteresowanych.

W nowoczesnej bibliotece liczą się nie tylko walory architektoniczne budynku. Szczególnie dla młodszych zwiedzających (choć nie tylko) atrakcję stanowi możliwość obejrzenia magazynu, gdzie można przesunąć regał kompaktowy, zobaczyć „słoniową nogę”, sprawdzić do czego jeszcze może służyć winda. Duże zainteresowanie wzbudza też przystosowanie Biblioteki Głównej UPH dla osób niepełnosprawnych.

Spotkania autorskie i koncerty stanowią niewielki procent działań Biblioteki w ramach przestrzeni spotkań. Mimo to, cieszą się zainteresowaniem i stanowią duże przeżycie dla organizatorów, uczestników i licznych odbiorców.

W roku 2005 Biblioteka Główna UPH była organizatorem spotkania z poetką, autorką książek dla dzieci i młodzieży Joanną Kulmową. Spotkaniu towarzyszyła promocja książki prof. dr hab. Anieli Książek-Szczepanikowej: *Na ten słodki czas: spotkania z Joanną Kulmową i jej poezją w latach 1982-1986*³.

W kolejnym roku Biblioteka Główna UPH zorganizowała spotkanie autorskie z prof. dr hab. Anielą Książek-Szczepanikową, połączone z promocją książki: *Szkolne kształcenie literackie wobec przekazów i przekazników: wczoraj – dziś – jutro*⁴. Wykład wygłosiła prof. dr hab. Alina Kowalczykowa.

W październiku 2009 r., aby upamiętnić 25 rocznicę śmierci ks. Jerzego Popiełuszki Biblioteka zorganizowała wystawę, otwarciu której towarzyszył koncert pt. *Wolność jest w Nas*, w wykonaniu Solistów Chóru Miasta Siedlce. Wydarzenie to wpisało się w program obchodów Dni Papieskich w Siedlcach.

³ A. Książek-Szczepanikowa, *Na ten słodki czas: spotkania z Joanną Kulmową i jej poezją w latach 1982–1986*, Siedlce 2004.

⁴ A. Książek-Szczepanikowa, *Szkolne kształcenie literackie wobec przekazów i przekazników: wczoraj – dziś – jutro*, Siedlce 2005.

W działania przestrzeni spotkań wpisują się również imprezy odbywające się w ramach Festiwalu Nauki i Sztuki, którego inicjatorem i organizatorem jest Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny. Festiwale odbywają się od 1999 r. jesienią, w trzecim tygodniu października. Na stałe wpisały się do kalendarza ważnych imprez regionalnych, odbywających się w Siedlcach.

Biblioteka od 2005 r. aktywnie uczestniczy w Festiwalu.

W ramach festiwalu zorganizowano m.in.:

- wykłady i pokazy: „Jak funkcjonuje nowoczesna biblioteka?”, „Biblioteka od kuchni”, „Kasztanowce w terapii, sztuce i architekturze”, „Tajemnice genealogicznego drzewa”, „Niepełnosprawni w bibliotece, naucz się czytać Braille’a, wykonaj swój herb...”;
- spotkanie autorskie z Aleksandrą Ziółkowską Boehm, pisarką i współpracowniczką Melchiora Wańkowicza pt. „Czy Wańkowicz jeszcze krzepi?”

Przestrzeń Zabawy

Biblioteka Główna UPH, prawdopodobnie jako jedyna biblioteka uniwersytecka, przystąpiła do kampanii „Cała Polska czyta dzieciom” ze swoim autorskim projektem „Książka dla żaka i przedszkolaka - majowe czytanie”.

Chcąc zaistnieć w świadomości przyszłych czytelników, pracownicy Oddziału Informacji Naukowej BG UPH przygotowali dwudniową imprezę adresowaną do sześciolatków z siedleckich przedszkoli.

W pierwszym dniu akcji 80 dzieci uczestniczyło w zawodowym czytaniu. Dzieciom czytali przedstawiciele różnych zawodów: pielęgniarka, strażak, policjant w swoich służbowych strojach i rektor ubrany w rektorską togę. Każdy czytający przedstawiany był zagadką. Zawodowe czytanie zainicjował JM Rektor UPH, prof. dr hab. Antoni Jówko. Wystąpienie poprzedziła zagadka:

Dużo spraw na głowie ma
O studentów naszych dba
W gronostajach i birecie
Kto to taki? Czy już wiecie?

Chóralna odpowiedź przedszkolaków „Król!!!” od razu rozładowała napięcie i JM Rektor bez stresu i z uśmiechem rozpoczął czytanie.

Kolejnym punktem programu, było otwarcie pokonkursowej wystawy „Dotknij teatru – zaprojektuj kostium dla bohatera bajki literackiej” i rozdanie nagród. Drobne upominki, jak również zorganizowanie poczęstunku dla przedszkolaków możliwe było dzięki pozyskaniu sponsorów, którzy zgodzili się wesprzeć akcję.

Drugiego dnia dzieci obejrzały przedstawienie teatralne oraz uczestniczyły w warsztatach plastycznych zorganizowanych przez studentów kierunku – pedagogika z plastyką. Opiekę merytoryczną nad studentami sprawował mgr Robert Szymani z Katedry Edukacji Artystycznej. Przedszkolaki podzielone na

3 grupy przygotowywały prace w różnych technikach plastycznych (m.in. collage).

W tym samym czasie w auli odbywały się zajęcia dla żaków. Studenci wysłuchali wykładu pt. *Mój mózg czyta bez przerwy* i wzięli udział w warsztatach szybkiego czytania i technik pamięciowych zorganizowanych przez Akademię Nauki.

Ambicją pracowników Biblioteki Głównej jest, aby akcja „Książka dla żaka i przedszkolaka – majowe czytanie” na stałe wpisała się w kalendarz imprez uniwersyteckich. Dzięki temu, następuje:

- otwarcie się Biblioteki na nową grupę odbiorców;
- dotarcie do przyszłego czytelnika i pokazanie, że biblioteka to także miejsce spotkań i zabawy;
- aktywizacja studentów przy organizacji imprezy i ich bezpośredni kontakt z dziećmi;
- promocja Biblioteki i Uniwersytetu (artykuły w prasie lokalnej, informacje w sieci);
- praca na rzecz społeczności lokalnej;
- współpraca z instytucjami spoza środowiska akademickiego.

Przestrzeń integracji

Ważnym elementem w działalności Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach jest stworzenie osobom niepełnosprawnym możliwości kształcenia. Jesteśmy pierwszą uczelnią w Polsce, która w 1989 r. wprowadziła kształcenie studentów niepełnosprawnych na poziomie wyższym⁵. Dlatego nowy budynek Biblioteki Głównej został w pełni przystosowany dla potrzeb takich czytelników (m.in. podjazdy dla wózków, windy z modułem głosowym itd.). Wszystkie agendy udostępniania i informacji, hol katalogowy posiadają specjalne stanowiska pracy przeznaczone dla czytelników w różnym stopniu niepełnosprawnych (niewidomych, niedowidzących, niepełnosprawnych ruchowo) i wyposażone są w odpowiednie urządzenia i programy⁶. W każdej agendzie jest pracownik posługujący się językiem migowym. Wszystko to czyni Bibliotekę miejscem bez barier, przyjaznym dla studenta niepełnosprawnego.

⁵ B. Stępnik-Świątek *Program kształcenia i rehabilitacji studentów niepełnosprawnych*, [w:] *Student Niepełnosprawny: szkice i rozprawy*, Siedlce 1997, s.27–32. Zob. też *Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich*, [dostęp 18.05.2011], <http://www.krasp.org.pl/czlonkowie/uph>

⁶ B. Osińska, E. Kozarska, *Niepełnosprawny czytelnik w bibliotece naukowej na przykładzie Biblioteki Głównej Akademii Podlaskiej = Disabled reader in a scientific library on the example of University of Podlasie Main Library*, „Student Niepełnosprawny” 2008, z. 8 (1), s. 165–170.

Tradycją stało się organizowanie na terenie Biblioteki „Dni Integracji”. Przypadają one w połowie maja. Ich obchody przygotowywane są przez Centrum Kształcenia i Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych oraz władze Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego. Ta cykliczna, dwudniowa impreza co roku skupia studentów niepełnosprawnych, podopiecznych różnych ośrodków szkolno-wychowawczych z Siedlec i okolic a także seniorów z placówek opieki społecznej. Organizowane są wówczas prelekcje, koncerty, przedstawienia, prezentacje prac osób niepełnosprawnych, połączone z ich sprzedażą.

Z myślą o osobach niepełnosprawnych wzrokowo lub z niepełnosprawnością uniemożliwiającą czytanie w wersji czarnodrukowej powstał w Instytucie Informatyki UPH, we współpracy z Biblioteką Główną, program E-czytelni@, gromadzący publikacje i udostępniający je za pośrednictwem sieci Internet. Jednym z pomysłodawców i współtwórców E-czytelni jest niewidomy bibliotekarz pracujący w Czytelni Zbiorów Specjalnych.

Użytkownikami E-czytelni mogą zostać wyłącznie niepełnosprawni studenci i pracownicy, posiadający konto biblioteczne w Bibliotece Głównej UPH. Dostają oni od administratora indywidualny login i hasło a tym samym dostęp do publikacji E-czytelni on-line. Z programu korzysta połowa niewidomych czytelników Biblioteki Głównej. Każdy użytkownik ma obowiązek korzystać z publikacji udostępnianych w E-czytelni zgodnie z ich przeznaczeniem, nie wykorzystywać dostępnych materiałów do celów komercyjnych, nie przedrukowywać w całości lub fragmentach, nie powielać i nie kopiować. Zbiory E-czytelni powstają w oparciu o zapotrzebowania zgłoszone przez czytelników. Obecnie baza liczy już ponad 280 pozycji dostępnych w sieci i jest stale powiększana. W roku 2010 zasoby E-czytelni weszły w skład Akademickiej Biblioteki Cyfrowej, platformy cyfrowej materiałów dydaktycznych dla studentów niepełnosprawnych. Akademicką Bibliotekę Cyfrową współtworzą: Akademia Górniczo-Hutnicza, Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytet Warszawski.

Kolejnym ważnym elementem działań na rzecz integracji jest organizowanie przez pracowników Czytelni Zbiorów Specjalnych warsztatów pt. „Od Homera do E-czytelni”. Zajęcia te mają charakter lekcji bibliotecznych i skierowane są do uczniów różnych typów szkół. Podczas warsztatów przedstawiana jest historia powstania alfabetu dla niewidomych, jak również osoba Ludwika Braille’a. Uczniowie zapoznają się tam również ze sprzętem ułatwiającym niewidomym naukę (linijka braillovska, druk wypukły na „puchnącym” papierze) oraz mogą obejrzeć stałą ekspozycję poświęconą Ludwikowi Braille’owi i jego dziełu.

Współpraca bibliotekarzy Biblioteki Głównej UPH ze środowiskiem osób niepełnosprawnych ma miejsce również przy okazji organizowania cyklicznych wystaw. Biblioteka na stałe współpracuje z Ośrodkiem Szkolno-Wychowawczym ze Stoku Lackiego i Warsztatem Terapii Zajęciowej Caritas Siedlce. Coroczne wystawy inaugurują uroczyste wernisaże, które są okazją do spotkań, integracji oraz zapoznania się ze sztuką niepełnosprawnych.

Reasumując, należy zaznaczyć, iż omówione przestrzenie nie stanowią odrębnych płaszczyzn działania, ale przenikają się wzajemnie. W połączeniu z bogatym księgozbiorem, nowoczesnym wnętrzem, ciekawymi aranżacjami i dogodną lokalizacją (w pobliżu miasteczka akademickiego) sprawiają, że Biblioteka stała się znakiem rozpoznawczym uczelni i popularnym miejscem spotkań. Dane statystyczne Oddziału Informacji Naukowej BG UPH wykazują, iż wyżej omówiona działalność przekłada się na wzrost liczby osób odwiedzających (zarówno studentów jak i osób z zewnątrz). Zwiększyła się ilość informacji udzielanych telefonicznie i mailowo, dotyczących kulturalnej działalności placówki. Wzrosła także liczba odwiedzin na podstronie internetowej Biblioteki – galerii Przestrzeń Sztuk.

Pozaedukacyjne formy działalności Biblioteki Głównej UPH, czynią ją miejscem przyjaznym, potrzebnym i wspierającym rozwój lokalnej społeczności. Odwiedzający Bibliotekę traktują ją również jako ośrodek kultury. Wiedzą, że mogą aktywnie uczestniczyć w ciekawych wydarzeniach i spędzić wolny czas bez nakładów finansowych. Imprezy mają już grono stałych odbiorców, a każde nowe przedsięwzięcie przyciąga kolejnych gości. Biblioteka nie prowadzi statystyk uczestników wydarzeń kulturalnych. Jedynym wskaźnikiem może być wykorzystanie sali audytorijnej, początkowo wypełnionej kilkunastoma osobami, obecnie bywa że brakuje miejsc. Reasumując należy stwierdzić, iż Biblioteka Główna Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach pełni rolę edukacyjną i kulturotwórczą. Tym samym idealnie wpisuje się ona w ideę „trzeciego miejsca” – miejsca, w którym bywa się nie z obowiązku, lecz dla przyjemności.

Wystawy w Galerii Przestrzeń Sztuk

2007

1. Grafika, Jacek Jefimiuk, malarstwo i collage, Maciek Tołwiński
2. Dyplom 2007, malarstwo studentów V roku Pedagogiki z Plastyką
3. Grafika, Aleksandra Rykała
4. Malarstwo studentów V roku Pedagogiki z Plastyką studiów niestacjonarnych
5. „Na celowniku”, malarstwo, Wojciech Cieśniewski
6. „Co to będzie !?” , instalacja, Paweł Fafik Borkowski
7. Malarstwo, Marek Zajac
8. „Kolorowe historyjki”, fotografia, Piotr Tołwiński

2008

1. Malarstwo, Iwona Paradowska
2. Malarstwo, Artur Winiarski
3. Malarstwo, Magda Fokt
4. Malarstwo, Karolina Zwoniarska
5. Malarstwo, Marcin Afrykański
6. „Mielnik-Białowieża”, Międzynarodowa poplenerowa wystawa malarstwa
7. „Siedlce w grafice”, Grafika, Bartosz Musiej
8. Grafika wydawnicza, plakat, znak graficzny, Mirosław Zdrodowski
9. Malarstwo, Marcin Sutryk

2009

1. Okres „Architektoniczny”, malarstwo C. Pius Ciapało.
2. Malarstwo, Mikołaj Bieluga.
3. Malarstwo, Krzysztof Wachowiak.
4. Rzeźba i malarstwo olejne, Marian Gardziński
5. Malarstwo, Robert Szymani
6. Rysunek i grafika, Bożena Skoczeń-Ceranka
7. Rysunek, Enes Lević – artysta ze Szwecji
8. „Miejsca”, druk unikatowy, Halina Cholewka

2010

1. Poplenerowa wystawa malarstwa – „Mielnik 2009”. Autorki z Pracowni Plastyki Miejskiego Ośrodka Kultury w Siedlcach
2. Kolekcja Malarstwa Akademii Podlaskiej w Siedlcach
3. Dyplom 2010 – Malarstwo i Rzeźba studentów V roku Pedagogiki z/s Pedagogiki z Plastyką Akademii Podlaskiej w Siedlcach
4. Antoni Wróblewski – „Monstrancje Polne-ziemią z różnych stron świata malowane”. Tomasz Nowak – „Jest jak jest”
5. Maria Piątek – „Miejsce zbiórki” – malarstwo
6. Elżbieta Kulczak – druk na tkaninie
7. „Mistrz i Uczeń – Mrągowo 2010”, wernisaż wystawy podsumowującej projekt. Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Klub Ludzi Twórczych”
8. Wystawa poplenerowa – Mielnik 2010, Uczestnicy zajęć w Pracowni Plastyki. Miejskiego Ośrodka Kultury w Siedlcach
9. Marian Gardziński – akwarela. Michał Gardziński – rzeźba kameralna.

SESJA V

**Przestrzeń społeczna w bibliotece
Nowe przestrzenie architektoniczne uczelni
i bibliotek uczelnianych**

Scholastyka Baran
scholastyka.baran@uwm.edu.pl

Katarzyna Kotowska
katarzyna.kotowska@uwm.edu.pl
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Biblioteka Uniwersytecka UWM

PRZESTRZEŃ SPOŁECZNA W NOWOCZESNEJ BIBLIOTECE AKADEMICKIEJ MIEJSCEM NAUKI I SPOTKAŃ

Abstract: University Library of Warmia and Mazury University in Olsztyn was designed to create a comfortable conditions for its users to learn, work and socializing. Modern solutions applied in the social space of a Library inspired the authors of the article to conduct a survey, which covered the issues of academic library treated as so – called ‘third place’.

These studies were to help answering the questions: Is such a concept of library is right? Do the users have different expectations? Survey research was conducted at the turn of 2010/2011, on the assay of 420 students. They were supplemented by an analysis of Polish and foreign literature on this topic.

Słowa kluczowe: biblioteka akademicka, przestrzeń społeczna, trzecie miejsce, użytkownicy, Olsztyn

W dzisiejszym społeczeństwie technologicznym ludzie coraz częściej tracą osobisty kontakt i poczucie wspólnoty. Choć pod wieloma względami świat się otworzył, np. Internet pozwala na komunikację z ludźmi na całym świecie, stworzył również nowy rodzaj izolacji. Człowiek spędza czas przy komputerze i z telefonem komórkowym, pisząc wiadomości, wyszukując informacje, grając lub kupując produkty w zaciszu swojego domu czy biura. Chociaż są to cenne udogodnienia w naszym współczesnym życiu, zostają utracone osobiste relacje z ludźmi.

„Trzecie miejsce” w teorii i praktyce

W swojej książce *The Great Good Place*, socjolog Ray Oldenburg identyfikuje potrzebę „trzeciego miejsca”, które przewiduje współdziałanie społeczności i prowadzenie życia towarzyskiego, zaraz po miejscu w domu i pracy. Oldenburg podaje kilka cech, które jego zdaniem mogą stworzyć odpowiedni klimat, łączący ludzi i zachęcający do poszukiwań tzw. „trzeciego miejsca”. Te cechy to

m.in.: swoboda przebywania, równość klasowa i społeczna, komunikatywność, dostępność, obecność starych i nowych znajomych, przyjazna atmosfera, poczucie bycia w „domu z dala od domu”¹. Przykłady miejsc, które posiadają te cechy to: kawiarenki we Francji, kawiarnie w Wiedniu, puby w Anglii, ogródki piwne w Niemczech, herbaciarnie w Japonii. Co łączy te miejsca? Są nieformalnymi miejscami spotkań, drugim domem, przystanią i odpoczynkiem od codziennego życia. To miejsca na rozmowę z innymi w przestrzeni społecznej wspólnoty.

Pomysł promowania biblioteki jako „trzeciego miejsca” zyskuje coraz więcej zwolenników. Tendencja znalazła już odzwierciedlenie w sposobie projektowania nowych lub modernizowanych budynków bibliotecznych. W bibliotekach zaczęto tworzyć miejsca, które wcześniej nie kojarzyły się z tradycyjną biblioteką. Umieszcza się w nich elementy mające podnieść fizyczną atrakcyjność tych instytucji, takie jak bary kawowe, księgarnie, galerie wystawowe, sale szkoleniowe, centra multimedialne, pokoje seminaryjne, ogólnodostępne sale wykładowe oraz wirtualne przestrzenie czy strefy wypoczynku².

Atrakcyjne miejsca do wypoczynku powstały w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego – są to zielone ogrody na dachu oraz miękkie pufy. Z kolei Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego (UWM) w Olsztynie posiada „ogród zimowy” i wygodne fotele na antresoli. Dbalność o komfort użytkownika można zaobserwować również w bibliotekach uczelni zagranicznych, np. w Bibliotece Hansung University w Seulu (Korea Południowa), w którym na dachu budynku znajduje się „Ogród Błękitnego Nieba”, wyposażony w stoły i ławy ogrodowe, a także w specjalne przyrządy do ćwiczeń³. Podobną koncepcję zastosowano w National Taiwan University Medical Library, gdzie częścią pomieszczeń przeznaczonych do samodzielnej pracy „New Reading Paradise” jest Zen Garden. Uwzględniono w nim ogrodowe elementy wystroju utrzymane w stylu Zen, takie jak wiśnie, huśtawki, bujane fotele i zaokrąglone kamienie⁴.

¹R. Oldenburg, *The Great Good Place*, New York 1989...cyt. za: M. Codispoti, *The Library as Third Place In Academe: Fulfilling a Need for Community In the Digital Age*, [in:] *Read at the Popular Culture & American Culture Association Annual National Conference*, Boston 2007 [dostęp: 02.02.2011], <http://bengal.indstate.edu/handle/10484/909>.

²D. Konieczna, *Współczesne trendy architektury bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek*, [w:] *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?: II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 217–228.

³D. Konieczna, *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka: materiały z ogólnopolskiej, przedzjazdowej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Konstancin-Jeziorna, 29–30 maja 2009 r.*, red. M. Drzewiecki, Warszawa 2009, s. 21–33.

⁴P. Kao, K. Chen, *A park In the library. The “New Reading Paradise” in the National Taiwan University Medical Library*, „Library World”, vol. 112, no. 1/2 (2011), [dostęp: 07.02.2011],

McDonald w Bibliotece: wygoda i nauka

Budując tak efektowne obiekty nie zapomina się o roli, jaką powinny one spełniać, czyli profesjonalnej obsłudze jak największej liczby użytkowników w jak najkrótszym czasie. Zgodnie z powyższym budynek musi być dobrze zorganizowany, aby czytelnik miał łatwy i szybki dostęp do wszystkich informacji i usług. Usługi muszą być przejrzyste dla użytkownika, a zbiory znajdować się w zasięgu ręki. Ponadto współczesne biblioteki powinny zapewniać komfortowe warunki pracy i odpoczynku, sprzyjać wymianie poglądów, pracy indywidualnej i zespołowej, gdyż takie są oczekiwania ich użytkowników. Zdaniem Andrew McDonalda⁵, dobrze zorganizowana biblioteka to taka, która zapewnia miejsce do nauki, ale również zachęca do korzystania z tego, co może sama zaoferować – to miejsce nie tylko wspólnej nauki, ale również miejsce, gdzie można uzyskać pomoc w korzystaniu z różnego rodzaju źródeł informacyjnych. Dlatego na całym świecie realizowane są spektakularne projekty nowych bibliotek akademickich, które łączą atrakcyjną architekturę z ciekawym wnętrzem i funkcjonalnością. Ich projektowanie powierza się znanym architektom i projektantom wnętrz, których zadaniem jest stworzenie przyjaznej atmosfery w bibliotece. Można więc stwierdzić, że dobre samopoczucie w bibliotece jest efektem działania różnych czynników: odpowiedniej architektury, wyposażenia, funkcjonalności, organizacji usług. Zdaniem Antonelli Agnolli „Czytelnik korzystając z biblioteki będzie szczęśliwy tylko wówczas, gdy poczuje się jak u siebie i znajdzie to, czego szuka”⁶.

Julia Gelfand⁷, pracownik biblioteki Uniwersytetu Kalifornijskiego, w swoich badaniach uporządkowała wiedzę na temat oczekiwań studentów i wyglądu biblioteki. Twierdzi ona, że aby zachęcić do przebywania w bibliotece powinno być w niej jak najwięcej miejsc z naturalnym oświetleniem, dużą liczbą roślin. Niezmiernie ważnym elementem w przestrzeni społecznej są według studentów miejsca do nauki, jak również możliwości podłączenia własnego komputera. Przyjaznej atmosferze w bibliotece sprzyja ponadto umieszczanie różnego rodzaju dzieł sztuki, np. malarstwo, rzeźba, jak również odpowiednia kolorysty-

<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=03074803&volume=112&issue=1/2&articleid=1902006&show=html>.

⁵ A. M c D o n a l d, *The Ten Commandments revisited: the Qualities of Good Library Space*, „Liber Quarterly”, vol.16, no 2. (2006), [dostęp: 18.11.2010], <http://liber.library.uu.nl/publish/issues/2006-2/index.html?000160>.

⁶ A. A g n o l l i, *Czuć się dobrze w Bibliotece*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2003, nr 1, s. 5.

⁷ J. G e l f a n d, *Library as Changing Place: Viewpoints from University Undergraduates*, „Library Hi Tech News”, nr 4, s. 10–12 (2005), [dostęp: 16.02.2011], <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0741-9058&volume=22&issue=4&articleid=1464803&show=html>.

ka ścian (głównie kolory pastelowe), komfortowe meble, podłogi wykonane z materiałów dźwiękochłonnych. Niezmiernie ważnym elementem dla użytkowników jest kawiarnia, w której można usiąść, wypić kawę.

Biorąc pod uwagę coraz większą liczbę usług, które są oferowane przez Internet biblioteka musiała przejść daleko idącą zmianę w sposobie swojego funkcjonowania. Pomimo tego, że wielu studentów wciąż odwiedza biblioteki, aby skorzystać ze zbiorów, jej pracownicy zwracają uwagę, że coraz większa część użytkowników poszukuje w niej także miejsca do spotkań i możliwości pracy w grupach. Biblioteka stała się publicznym miejscem spotkań, miejscem do „bycia” i gdzie można cieszyć się z obecności innych studentów. Biblioteka zaczęła pełnić funkcję społeczną. Geoffrey T. Freeman, znany autorytet w dziedzinie planowania i projektowania bibliotek w Stanach Zjednoczonych, twierdzi, że jedną z fascynujących rzeczy, jakie obecnie obserwujemy jest wpływ przeprojektowanej przestrzeni bibliotecznej na tzw. psychospołeczne aspekty społeczności akademickiej. Student po wejściu do biblioteki staje się większą społecznością, która nadaje poczucie własnej wartości intelektualnej i inspirację do osiągnięcia wyższych celów⁸.

W środowisku bibliotek uczelnianych obserwuje się dążenie do stworzenia przestrzeni, w której można się nie tylko uczyć, ale złapać chwilę wytchnienia⁹. Biblioteka stała się także miejscem, w którym warto „się pokazać i być widzianym”. Warto tutaj wspomnieć o coraz popularniejszym „buwingu”¹⁰ (nazwa zjawiska powstała od skrótu BUW – tj. Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego), czyli modzie na bywanie w bibliotece, korzystanie z oferowanego przez nią bogactwa, pomysłów i inicjatyw kulturalnych, stykania się z różnymi postawami, dyskusji.

Rola biblioteki – jako miejsca nauki nie uległa dezaktualizacji. Tezę tę potwierdza Conghui Fang, podając powody przyjscia studentów do bibliotek uniwersyteckich w Chinach¹¹. Pierwszy to nauka i badania, drugi to czytanie dla relaksu. Fang podziela tym samym opinie McDonalda¹², że na całym świecie

⁸ G. T. F r e e m a n , *Council on Library and Information Resources*, Washington D.C. February 2005, s. 1–10 [dostęp: 13.02.2011], <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>.

⁹ L. W a x m a n i i n n i , *The library as place. Providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration*, „New Library World” vol. 108, no. 9/10 (2007), [dostęp: 05.01.2011], <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=03074803&volume=108&issue=9/10&articleid=1628156&show=html>.

¹⁰ L. Ł u n i w e s k a , *Buwing, czyli romans w bibliotece*, „Polska Times” z dn. 24.10.2008, [dostęp: 14.03.2011], http://www.polskatimes.pl/warszawa/55388,buwing-czyli-romans-wbibliotece.id,t.html?cookie=1#material_1.

¹¹ C. F a n g , *University Library: The „Third Place” for Students*, World Library and Information Congress: 74th IFLA General Conference and Council: 10–14 August 2008, Quebec, Canada, [dostęp: 20.12.2010], <http://archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Fang-en.pdf>.

¹² A. M c D o n a l d , *op. cit.*

uniwersytety budują nowe biblioteki, w których można uczyć się, nauczać i poszukiwać informacji. Biblioteki nie zostały zastąpione informacją technologiczną, to ona wprowadziła się do bibliotek. Tym samym biblioteka to ważny punkt kampusu, gdzie można się uczyć i wymieniać myśli, gdzie znajdują się specjaliści od udzielania informacji.

Konstrukcja ankiety

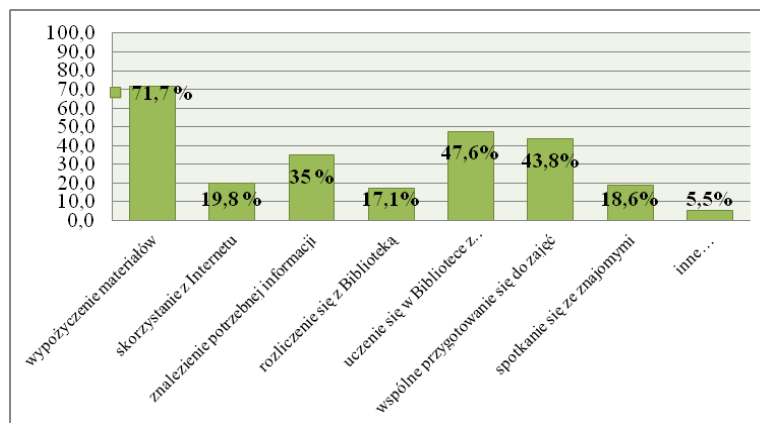
W oddanej do użytku w 2007 r. Bibliotece Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie w przestrzeni bibliotecznej, oprócz miejsc typowo bibliotecznych funkcjonują miejsca, które można określić – jako tzw. „miejsca nie biblioteczne”. Powstały m.in. antresola i „ogród zimowy” (łącznie ponad 100 foteli), kawiarnia („Biblioteka Cafe”), księgarnia. Miejsca te cieszą się dużym zainteresowaniem wśród studentów. Potwierdza to wysoka frekwencja, zwłaszcza na antresoli i w „ogrodzie zimowym” (około 150 tys. odwiedzin w 2009 r.). Niezwykła popularność tych miejsc skłoniła nas do przeprowadzenia badań ankietowych, które dotyczyły zagadnienia biblioteki traktowanej jako tzw. „trzecie miejsce”.

Celem badań było uzyskanie odpowiedzi na zagadnienie: czy Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie spełnia funkcję „trzeciego miejsca” w społeczności akademickiej. W roku akademickim 2010/2011 liczba studentów UWM wynosiła 31 494. Natomiast w tym czasie aktywnych użytkowników Biblioteki było 21 831. Aby uzyskać odpowiedzi na pytania badawcze autorki posłużyły się najpopularniejszą metodą socjologii, czyli sondażem, korzystając z narzędzia, jakim jest ankieta.

Ankieta skierowana była do osób odwiedzających budynek Biblioteki Uniwersyteckiej, którzy przebywali na antresoli i w ogrodzie zimowym. Badania przeprowadzono na przełomie grudnia 2010 r. i stycznia 2011 r., w ciągu 6 tygodni (z uwzględnieniem 2-tygodniowej przerwy świątecznej). Ankiety wypełniło 420 respondentów. Arkusz ankiety zawierał 10 pytań wielokrotnego wyboru, w tym 8 pytań półotwartych, z możliwością dopisania własnych spostrzeżeń oraz 2 pytania zamknięte. Respondenci wybierali częściej kilka wariantów niż sugerowany jeden (główny).

Analiza wyników badań

W pierwszym pytaniu uczestnicy ankiety określali swój cel przyjscia do Biblioteki (rys. 1).

Rys. 1. Główny cel Pani/Pana przyjscia do Biblioteki to...

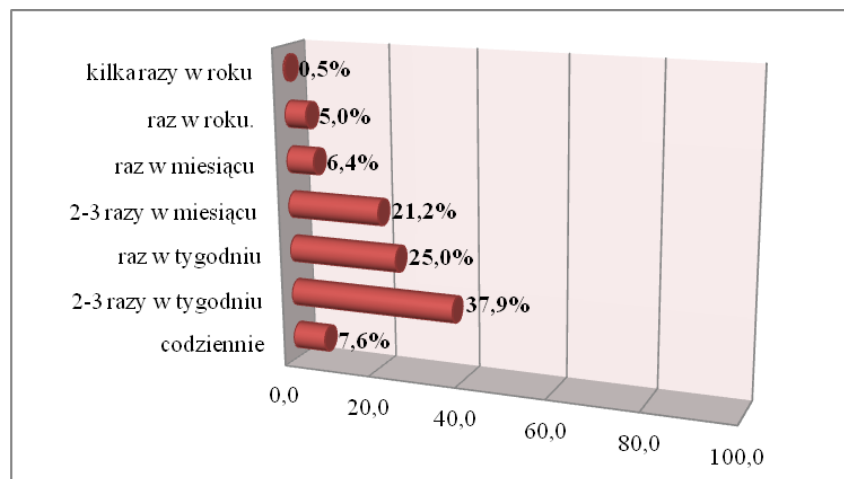
Źródło: badania własne.

Wyniki badań wykazały, iż jedną z głównych przyczyn przybycia do Biblioteki Uniwersyteckiej jest wypożyczenie materiałów (71,7% spośród udzielonych odpowiedzi). Jednak na szczególną uwagę zasługują dwa kolejne spośród wybieranych powodów odwiedzin nowego gmachu, są to: uczenie się w Bibliotece z materiałów własnych (47,6%) oraz wspólne przygotowywanie się do zajęć (43,8%). Podobne tendencje zaobserwowali Pin Yeo i Rindra Mokhtar bin Ramili we własnej Bibliotece Uniwersytetu Zarządzania w Singapurze¹³. Wyniki ich badań wykazały, że 56% studentów przebywających w Bibliotece korzysta podczas nauki z materiałów własnych.

Analiza odpowiedzi pierwszego pytania pokrywa się z naszymi obserwacjami. Nowy trend postrzegania biblioteki jako „trzeciego miejsca” znajduje potwierdzenie w wynikach badań, ponieważ blisko 20% respondentów odpowiedziało, iż przychodzi do Biblioteki Uniwersyteckiej w celach towarzyskich, spotkać się ze znajomymi.

Pytanie drugie dotyczyło częstotliwości wizyt w Bibliotece (rys. 2).

¹³ P. Yeo, R. Ramili, *Social learning spaces in the Li Ka Shing Library*, „Singapore Journal of Library & Information Management”, vol. 37 (2008), [dostęp: 17.02.2011], www.las.org.sg/LSKLibrarySocLearn.pdf.

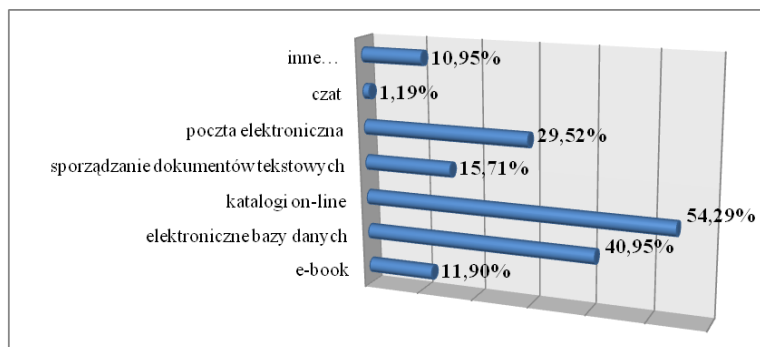
Rys. 2. Jak często Pani/Pan przychodzi do Biblioteki

Źródło: badania własne.

Znaczny procent liczby ankietowanych (37,9%) odwiedza Bibliotekę 2–3 razy w tygodniu. Z pewnością istotny wpływ na taką sytuację ma lokalizacja budynku, gdyż znajduje się on w centralnym miejscu kampusu uniwersyteckiego. Jedna czwarta ankietowanych odwiedza Bibliotekę raz w tygodniu. Podobne dane w swoich badaniach uzyskała Anna Walczak, z których wynika, że 65% respondentów odwiedza bibliotekę bardzo często¹⁴.

Dzięki powszechnej już obecności komputerów w naszym życiu, nieodłącznym elementem biblioteki jest Internet. Jego masowe wykorzystywanie wpływa również na organizację przestrzeni bibliotecznej. Na terenie Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie znajduje się 240 stanowisk komputerowych dostępnych dla użytkowników, z czego 60 (Czytelnia Internetowa) posiada dostęp do Internetu, natomiast pozostała liczba komputerów ma ten dostęp ograniczony. Ponadto na terenie Biblioteki można korzystać z Internetu bezprzewodowego. Pytanie trzecie ankiety dotyczyło celu wykorzystania Internetu w Bibliotece (rys. 3).

¹⁴ A. Walczak, *Model przestrzeni bibliotecznej*, [w:] *Czytelnik czy klient?: Toruń 4-6 grudnia 2003 roku*. Warszawa, „EBIB Materiały Konferencyjne” 2003, nr 7, [dostęp: 23.01.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/walczak.php>.

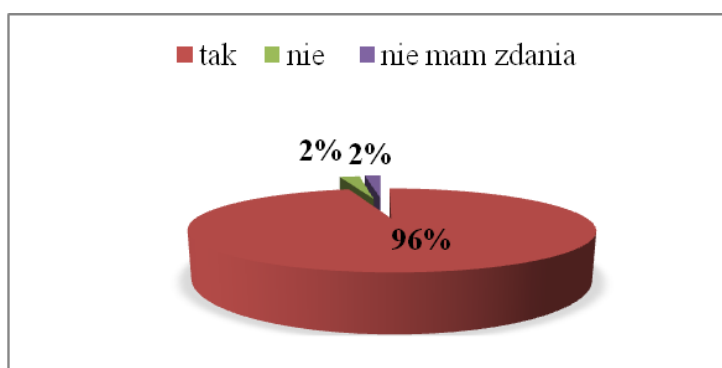

Rys. 3. W jakim celu Pani/Pan wykorzystuje Internet w Bibliotece?

Źródło: badania własne.

Badania wykazały, że ponad połowa respondentów (54,3%) wykorzystuje Internet, aby przeszukać katalogi własne Biblioteki oraz innych bibliotek naukowych. W publikacjach zagranicznych użytkownicy bibliotek uważają, że biblioteka to miejsce, gdzie można swobodnie wysłać maila czy poszukać informacji¹⁵. Taka tendencja potwierdza się w wynikach naszych badań, gdyż użytkownicy wykorzystują Internet do poszukiwania informacji naukowych i towarzyskich. W tym celu ponad 40% respondentów przeszukuje elektroniczne bazy danych, zaś blisko 30% sprawdza pocztę i pisze maile.

W kolejnym pytaniu respondenci mieli odpowiedzieć na pytanie: Czy biblioteka UWM posiada atrakcyjne wnętrza (rys. 4).

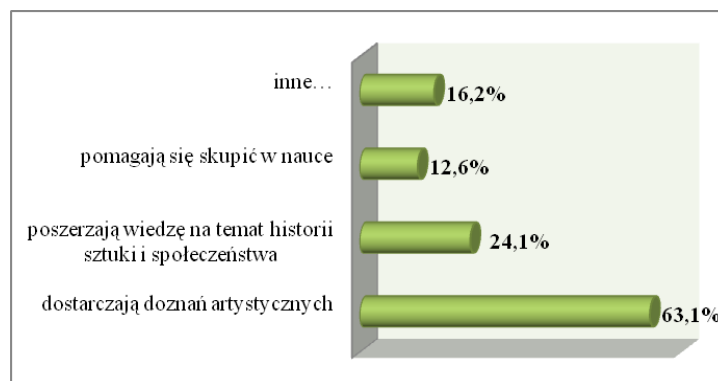
Rys. 4. Czy biblioteka UWM posiada atrakcyjne wnętrza?

Źródło: badania własne.

¹⁵ S. Demas, *From the Ashes of Alexandria: What's Happening In the College Library?*, [in:] *Library as Place*. [on-line]. Washington, D.C. Council on Library and Information Resources, 2005. [dostęp: 20.01.2011], <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/demas.html>.

Zdecydowana większość użytkowników (96%) odpowiedziała twierdząco. Tylko 2% spośród ankietowanych wyraziło negatywną opinię na ten temat. Miejsce naszych badań: zarówno antresola i „ogród zimowy” usytuowane są pod przeszklonymi kopułami, które dostarczają światła naturalnego – istotny element przyjaznej biblioteki¹⁶. Ponadto w obydwu tych przestrzeniach znajdują się komfortowe wygodne meble, pastelowe kolory na ścianach, dzieła sztuki i miękkie wykładziny na podłogach (antresola).

Dzięki przestrzenności antresola jest doskonałym miejscem na różnorodne ekspozycje (malarstwo, grafika, rzeźba). W związku z tym kolejne pytanie naszej ankiety dotyczyło wpływu tych ekspozycji na użytkowników biblioteki (rys. 5).

Rys. 5. Jak oddziałują na Panią/Pana ekspozycje umieszczone na antresoli Biblioteki?

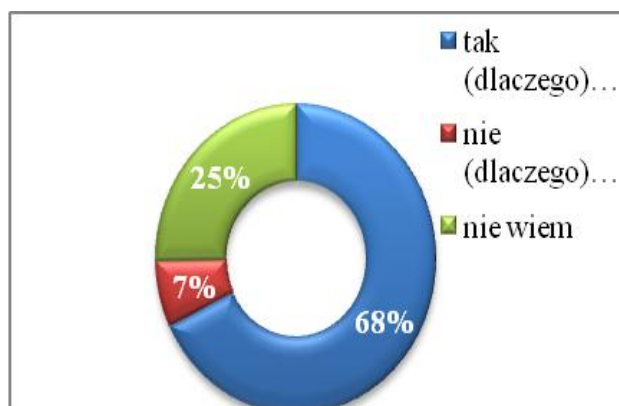
Źródło: badania własne.

Na pytanie o oddziaływanie na odbiorców ekspozycji umieszczonych na antresoli Biblioteki (rys. 5), zdecydowana większość spośród ankietowanych (63,1%) odpowiedziała, że wystawy te dostarczają doznań artystycznych, co zgadza się z popularną tendencją obserwowaną wśród odbiorców bibliotek zagranicznych¹⁷. Ponadto 24% respondentów uznało, że takie wystawy poszerzają wiedzę na temat historii, sztuki i społeczeństwa. Należy dodać, że znaczna liczba ankietowanych (ponad 16%) uzupełniła odpowiedź na to pytanie własnymi spostrzeżeniami. Spośród tych 16% odpowiedzi aż 55% ankietowanych stwierdziło, że biblioteczne ekspozycje nie wywierają na nich żadnego wpływu. Należy jednak dodać, że 24% spośród respondentów dopisało, że tworzą one odpowiedni nastrój.

¹⁶ A. Walczak, *op. cit.*

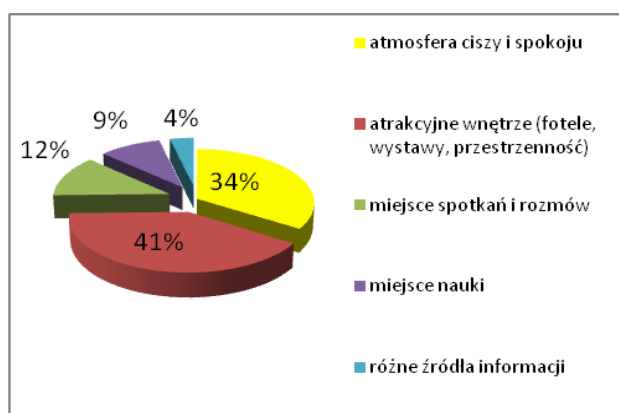
¹⁷ J. Gelfand, *op. cit.*

Elementy wystroju Biblioteki Uniwersyteckiej w Olsztynie mają wpływ na percepcję biblioteki, traktowanej jako miejsce spotkań. W kolejnym pytaniu respondenci wyrazili zdecydowane zdanie na ten temat, tzn. odpowiadając na pytanie: Czy Biblioteka jest atrakcyjnym miejscem spotkań (rys. 6).

Rys. 6. Czy Biblioteka jest atrakcyjnym miejscem spotkań?..

Źródło: badania własne.

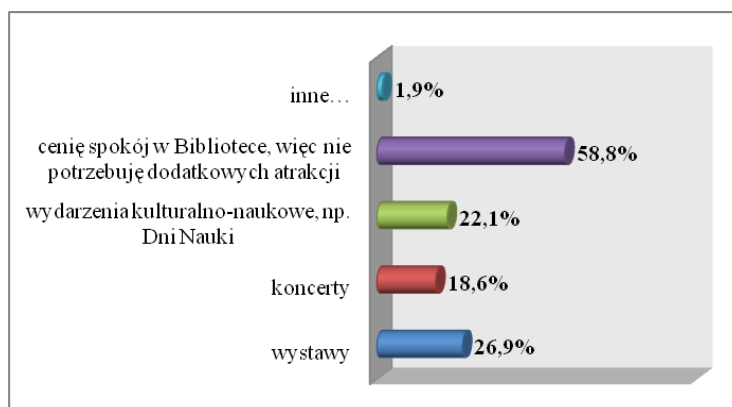
Rys. 6a. Tak (dlaczego?)...

Źródło: badania własne.

Znaczny procent spośród ankietowanych (68%) uważa, że Biblioteka Uniwersytecka w Olsztynie jest atrakcyjnym miejscem spotkań. Uzasadniali to głównie tym, że Biblioteka posiada atrakcyjne wnętrze, tj. miękkie fotele, różne wystawy, dużo przestrzeni (rys. 6a). Było to 41% spośród 68% pozytywnych odpowiedzi. Kolejny czynnik wpływający na atrakcyjność według ankietowanych to atmosfera ciszy i spokoju (34%). Doceniano również możliwość spotkań

w grupie czy wspólnej nauki. Znacznie mniejszy procent spośród ankietowanych (7%) uważa, że Biblioteka nie jest odpowiednim miejscem spotkań, lecz służy nauce. Ponadto za niedogodność wskazano zakaz wchodzenia z torbami na teren Biblioteki, czy zbyt małą ilość gniazd elektrycznych.

Jak już wspomniano, na antresoli nowego budynku Biblioteki Uniwersyteckiej w Olsztynie znajduje się miejsce na ekspozycje malarstwa, rzeźby, fotografii, czyli wspieranie wydarzeń kulturalnych. Przedsięwzięcia te wpływają na tworzenie specyficznego bibliotecznego nastroju. Biblioteki są postrzegane przez swoich użytkowników jako oazy ciszy i spokoju, a wręcz czasem, jako miejsce służące kontemplacji¹⁸. W związku z tym poprosiliśmy naszych respondentów o sugestie i odpowiedź na pytanie: co uatrakcyjni Pani/Pana pobyt w Bibliotece? (rys. 7).

Rys. 7. Co uatrakcyjni Pani/Pana pobyt w Bibliotece?

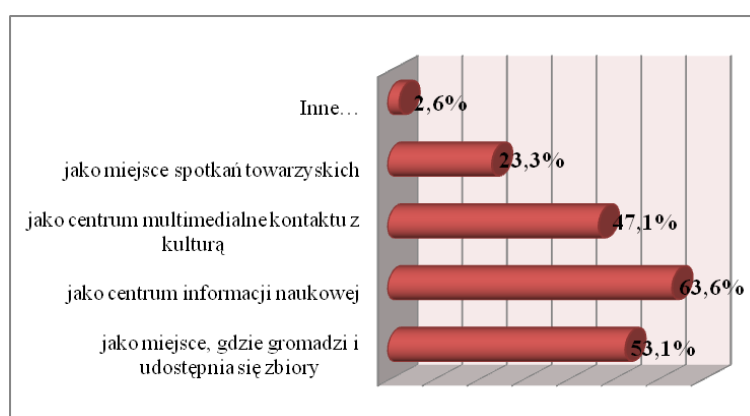
Źródło: badania własne.

Osoby biorące udział w naszej ankiecie (58,8%) cenią spokój i ciszę w Bibliotece, w związku z tym nie potrzebują dodatkowych atrakcji. Pozostała grupa respondentów chętnie obejrzy wystawy (26,9%), weźmie udział w wydarzeniu kulturalno-naukowym (22,1%), czy posłucha koncertu (18,6%). Spośród imprez kulturalnych, które już miały miejsce na antresoli należy wspomnieć chociażby wystawę z grudnia 2009 r. pt. „Kosmos – wizja poety, wizja malarza”, udostępnioną przez Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku, czy „Prasa podziemna PRL-u” wystawę zorganizowaną w ramach Ogólnopolskiej Konferencji Nauko-

¹⁸ M. T w a i t, *If they build it, they will come: A student-designed library*, „C&RL News”, Vol. 70, No. 1 (January 2009), [dostęp: 15.01.2011], <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/crlnews/2009/jan/theybuildit.cfm>.

wej w listopadzie 2010 r. Regularnie na antresoli eksponowane są prace studentów Wydziału Sztuki UWM, kół fotograficznych i pracowników Uczelni, w tym również bibliotekarzy. Na terenie biblioteki zorganizowano również trzy koncerty, z udziałem chóru akademickiego UWM im. Prof. Wiktora Wawrzyczka oraz muzyków Filharmonii Warmińsko Mazurskiej im. Feliksa Nowowiejskiego w Olsztynie.

Odpowiedzi na kolejne pytanie: jak Pani/Pan widzi Bibliotekę w przyszłości (rys. 8) przybliżyły nam obraz oczekiwań użytkowników wobec roli nowoczesnej Biblioteki.

Rys. 8. Jak Pani/Pan widzi Bibliotekę w przyszłości?

Źródło: badania własne.

Aż 63,6% respondentów stwierdziło, że Biblioteka powinna przede wszystkim przystąpić się w centrum informacji naukowej, co jest niejako powiązane ze zmianą roli samego bibliotekarza, „magazyniera” zasobów bibliotecznych na przewodnika w poszukiwaniu różnorodnych informacji. Użytkownicy chcą więc przychodzić do miejsca, gdzie mogą uzyskać kompleksową informację.

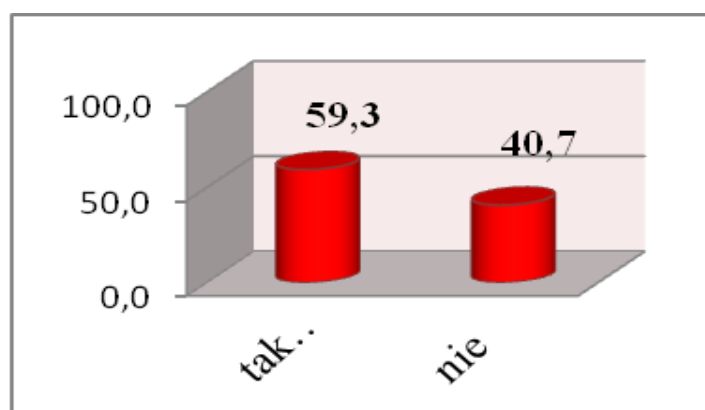
W kreowanej obecnie przestrzeni bibliotek akademickich w Stanach Zjednoczonych najbardziej widoczną innowacją na początku lat 90. XX w. stała się niewątpliwie nowa forma usług informacyjnych, zlokalizowanych w miejscu określanym, jako „Information Commons”¹⁹. Można powiedzieć, że jest to szczególna forma współpracy między biblioteką a centrum informatycznym. W dotychczasowej przestrzeni bibliotecznej

¹⁹ M.M. Somerville, L. Collins, *Collaborative design: a learner-centered library planning approach*, „The Electronic Library”, Vol. 26, Iss.6 (2008), s.803, [dostęp: 15.02.2011], <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=0&did=1600814301&SrchMode=2&sid=1&Fmt=3&Vins t=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1300086487&clientId=56999>.

obejmuje ona całkiem nowe elementy; łączy usługi udzielania informacji, wypożyczeń, usługi technologiczne w zakresie technologii informatycznych i merytoryczne poprzez kontakt z wykładowcami.

Ciekawe, że 53,1% uczestników naszej ankiety nie chce żadnych zmian i postrzega Bibliotekę przyszłości w tradycyjny sposób, jako miejsce, gdzie gromadzi i udostępnia się zbiory. Należy zwrócić uwagę, że ponad 20% respondentów zgadza się z trendem, który wpisuje się w obraz zagranicznych bibliotek, czyli widzi Bibliotekę jako miejsce spotkań towarzyskich.

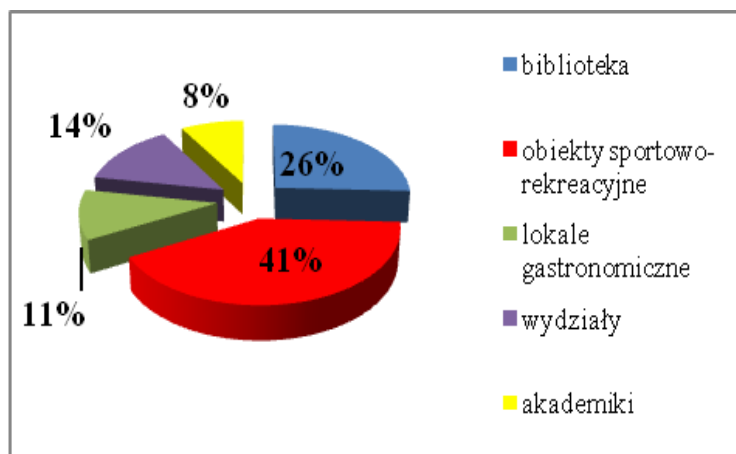
Biblioteka Uniwersytecka Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie usytuowana jest w centrum miasteczka akademickiego („Kortowo”). Jest ono jednym z piękniejszych kampusów akademickich w Europie. Na jednym terenie skupia 12 z 16 wydziałów Uniwersytetu oraz kilka jezior. Miasteczko studenckie oprócz lokali gastronomicznych i sklepów spożywczych posiada również liczną sieć obiektów sportowych (stadion, korty tenisowe, przystań żeglarską i inne). W związku z tym ośrodek akademicki jest swoistą enklawą, w której blisko aż 60% respondentów naszej ankiety odpowiedziało pozytywnie na pytanie: Czy w kampusie akademickim istnieją miejsca, w których chętnie Pan/Pani przebywa (rys. 9).

Rys. 9. Czy w kampusie akademickim istnieją miejsca, w których chętnie Pan/Pani przebywa?

Źródło: badania własne.

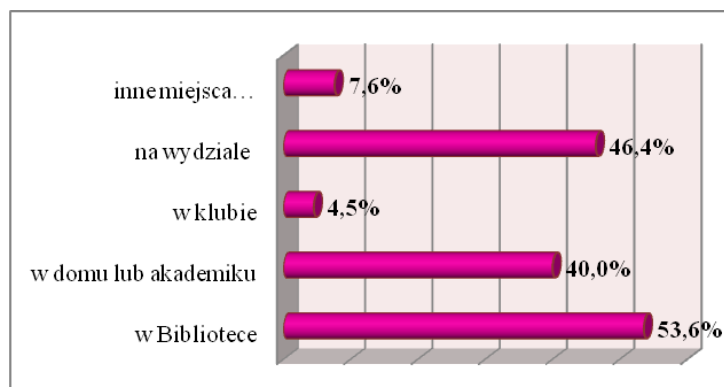
Ponad 40% respondentów zadeklarowało, że miejscami, w których chętnie przebywają w kampusie są obiekty sportowo-rekreacyjne (rys. 9a). Budującą dla nas informacją jest to, że dla 29% ankietowanych Biblioteka Uniwersytecka jest miejscem, które się chętnie odwiedza. Wymieniano kolejno również takie miejsca jak: wydziały (14%), lokale gastronomiczne i akademiki. Mimo tak bogatej oferty atrakcyjnych miejsc kampusu, aż 40% respondentów podkreśla, że nie istnieją w nim takie miejsca, w których oni chętnie przebywają.

Rys. 9a. Tak...

Źródło: badania własne.

W ostatnim pytaniu chcieliśmy się dowiedzieć, w jakich miejscach uczestnicy naszej ankiety najczęściej spędzają czas w oczekiwaniu na zajęcia lub między zajęciami (rys.10).

Rys. 10. Gdzie najczęściej Pani/Pan spędza czas w oczekiwaniu na zajęcia/między zajęciami?

Źródło: badania własne.

Zdecydowana większość odpowiedziała, że takim miejscem jest właśnie Biblioteka (53,6%). Nowoczesny i komfortowy budynek Biblioteki Uniwersyteckiej jest rodzajem „magnesu”, który przyciąga do niej studentów. Atrakcyjne wnętrze, wolny dostęp do zbiorów, miejsca, w których można spotkać się towarzysko sprzyjają tym odwiedzinom. Poprzez nowoczesną architekturę i wyposażenie biblioteki stają się miejscem, do którego przychodzi się

nie tylko po wiedzę czy wypożyczyć książki. Jest to miejsce, w którym chce się przebywać. Przykładem takiej biblioteki jest Biblioteka Uniwersytecka w Las Vegas, która dwukrotnie w badaniach stopnia zadowolenia użytkowników otrzymała bardzo wysokie oceny, m.in. za pełnienie funkcji najlepszego miejsca do spędzania przerw między zajęciami, czy spotkań ze znajomymi²⁰.

Podsumowanie

Wizerunek Biblioteki, jaki wyłania się po analizie przeprowadzonej przez nas ankiety, to przede wszystkim miejsce, do którego przychodzi się chętnie, głównie po to by uczyć się z materiałów własnych, bądź wypożyczyć książki. Jednocześnie jest miejscem, które pełni funkcje towarzyskie. Wpływa na to atrakcyjne i nowoczesne wnętrze budynku, jak również umiejscowienie Biblioteki w centrum kampusu akademickiego. W przyszłości użytkownicy Biblioteki Uniwersyteckiej UWM w Olsztynie widzą ją przede wszystkim jako centrum informacji naukowej („Information Commons”).

Przestrzeń społeczna w nowoczesnych bibliotekach akademickich zaczyna odgrywać coraz większą rolę w życiu społeczności akademickiej. Pełni funkcję nie tylko miejsca nauki (cichej i indywidualnej oraz zespołowej), miejsca spotkań, ale także realizuje funkcje kulturotwórcze i ułatwia budowanie więzi społecznych. Biblioteka jako centrum kampusu ma wielki potencjał aby być miejscem nauczania, uczenia się i zdobywania informacji oraz „trzecim miejscem” w życiu społeczności akademickiej.

Bibliografia

Agnoli A., *Czuć się dobrze w Bibliotece*, „Autoportret. Pismo o dobrej przestrzeni” 2003, nr 1, s. 5.

Demas S., *From the Ashes of Alexandria: What's Happening In the College Library?* [in:] *Library as Place*, Wshington, D.C. Council on Library and Information Resources, 2005, [dostęp: 20.01.2011], <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/demas.html>.

²⁰ W. Starkweather and K. Marks, *What if you build it, and they keep coming and coming and coming?*, „Library Hi Tech”, vol.23, no 1., (2005), pp. 22–33, [dostęp: 23.02.2011], <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=07378831&volume=23&issue=1&articleid=1464766&show=html>.

- Fang C., *University Library: The „Third Place” for Students*, World Library and Information Congress: 74th IFLA General Conference and Council: 10–14 August 2008, Quebec, Canada, [dostęp: 20.12.2010], <http://archive.ifla.org/IV/ifla74/papers/091-Fang-en.pdf>.
- Fremant G. T., *Council on Library and Information Resources*, Washington D.C. February 2005, s. 1–10, [dostęp: 13.02.2011], <http://www.clir.org/pubs/reports/pub129/pub129.pdf>.
- Gelfand J., *Library as Changing Place: Viewpoints from University Undergraduates*, „Library Hi Tech News”, nr 4, s.10–12 (2005), [dostęp: 16.02.2011], <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0741-9058&volume=22&issue=4&articleid=1464803&show=html>.
- Kao P., Chen K., *A park In the library. The „New Reading Paradise” in the National Taiwan University Medical Library*, „Library World”, vol. 112, no. 1/2 (2011), [dostęp: 07.02.2011], <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=03074803&volume=112&issue=1/2&articleid=1902006&show=html>.
- Konieczna D., *Współczesne trendy architektury bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek*, [w:] *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?: II Konferencja Biblioteki Politechniki Łódzkiej, Łódź, 19–21 czerwca 2006 r.: materiały konferencyjne*, Łódź 2006, s. 217–228.
- Konieczna D., *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka: materiały z ogólnopolskiej, przedjazdowej konferencji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Konstancin–Jeziorna, 29–30 maja 2009 r.*, red. M. Drzewiecki, Warszawa 2009, s. 21–33.
- Łuniewska L., *Buwing, czyli romans w bibliotece*, „Polska Times” z dn. 24.10.2008, [dostęp: 14.03.2011], http://www.polskatimes.pl/warszawa/55388,buwing-czyli-romans-wbibliotece,id,t.html?cookie=1#material_1.
- McDonald A., *The Ten Commandments revisited: the Qualities of Good Library Space*, „Liber Quarterly”, vol. 16, no 2 (2006), [dostęp: 18.11.2010], <http://liber.library.uu.nl/publish/issues/2006-2/index.html?000160>.
- Oldenburg R., *The Great Good Place*, New York 1989... cyt. za: M. Codispoti, *The Library as Third Place In Academe: Fulfilling a Need for Community In the Digital Age*, [in:] *Read at the Popular Culture & American Culture Association Annual National Conference*, Boston 2007, [dostęp: 02.02.2011], <http://bengal.indstate.edu/handle/10484/909>.
- Somerville M.M., Collins L., *Collaborative design: a learner-centered library planning approach*, „The Electronic Library”, Vol. 26, Iss.6 (2008), s.803, [dostęp: 15.02.2011], <http://proquest.umi.com/pqdweb?index=0&did=1600814301&SrchMode=2&sid=1&Fmt=3&VInst=PROD&VType=PQD&RQT=309&VName=PQD&TS=1300086487&clientId=56999>.

- Starkweather W., Marks K., *What if you build it, and they keep coming and coming and coming?*, „Library Hi Tech”, vol.23, no 1., (2005), pp. 22–33, [dostęp: 23.02.2011], <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=07378831&volume=23&issue=1&articleid=1464766&show=html>.
- Twait M., *If they build it, they will come: A student-designed library*, „C&RL News”, Vol. 70, No. 1 (January 2009), [dostęp: 15.01.2011], <http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/crlnews/2009/jan/ifytheybuildit.cfm>.
- Walczak A., *Model przestrzeni bibliotecznej*, [w:] *Czytelnik czy klient?: Toruń 4–6 grudnia 2003 roku*. Warszawa, „EBIB Materiały Konferencyjne” 2003, nr 7, [dostęp: 23.01.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/matkonf/torun/walczak.php>.
- Waxman L. i inni, *The library as place. Providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration*, „New Library World”, vol. 108, no. 9/10 (2007), [dostęp: 05.01.2011], <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=03074803&volume=108&issue=9/10&articleid=1628156&show=html>.
- Yeo P., Ramili R., *Social learning spaces in the Li Ka Shing Library*, „Singapore Journal of Library & Information Management” vol. 37 (2008), [dostęp: 17.02.2011], www.las.org.sg/LSKLibrarySocLearn.pdf.

Marzena Kowalska
marzena.kowalska@lib.uni.lodz.pl

Lidia Mikołajuk
lidia.mikolajuk@lib.uni.lodz.pl
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych

DRUGIE ŻYCIE ŁÓDZKICH FABRYK. ADAPTACJA BUDYNKÓW POSTINDUSTRIALNYCH NA CELE BIBLIOTECZNE

Abstract: The paper presents 4 old factory buildings, which were revitalised and transformed into academic centres: Lodz Academy of International Studies, The College of Informatics, The University of Humanities and Economics and Technical University of Łódź. The article describes the new arrangement of industrial interior and the exterior appearance, which were designed for library services. The academic libraries are important part of every institution of higher education; they are also centre of cultural and social life.

Słowa kluczowe: budownictwo przemysłowe, rewitalizacja, budownictwo biblioteczne, biblioteki – architektura

Wstęp

Łódź jest miastem, które wywołuje kontrowersje. Ten unikatowy zespół urbanistyczno-architektoniczny z okresu XIX i początku XX w. budzi zainteresowanie, ale i zaniepokojenie. Aby zrozumieć specyfikę miasta i stosunek do łódzkiego dziedzictwa przemysłowego trzeba spojrzeć w przeszłość.

Po 1989 r. Łódź, podobnie jak inne ośrodki przemysłowe, szczególnie dotkliwie odczuła skutki urynkwienia gospodarki. Zlikwidowano wówczas wiele ważnych zakładów przemysłowych. Równocześnie znikły XIX wieczne fabryki, po których pozostawały puste hale. Jako pierwsze, bo w 1991 r., przestały istnieć Zakłady Przemysłu Bawełnianego POLTEX czyli dawna fabryka Izraela Poznańskiego przy ul. Ogrodowej. Wielkim kompleksem fabrycznym I. Poznańskiego zainteresowała się francuska firma Apsys. W centrum miasta, na 27 hektarach, Francuzi stworzyli centrum handlowo-rozrywkowe. Dawna przędzalnia I. Poznańskiego w Łodzi uważana za wzór europejskiej architektury przemysłowej, jeden z największych zakładów włókienniczych w dawnej Polsce, obecnie rozpoznawana jest jako wielofunk-

cyjne centrum „Manufaktura”. Losy tego zakładu można uznać za symbol procesu jaki miał miejsce w Łodzi w kolejnych latach.

Zmiany zachodzące na przełomie XX i XXI w., w wielu dziedzinach życia dotyczą także architektury i urbanistyki. Łódź to jedno z miast, w którego architekturze dominuje budownictwo fabryczne.

Stare przedsiębiorstwa i elektrownie - wizytówki fabrycznej Łodzi, przez wiele lat stały puste i popadały stopniowo w ruinę. Niektóre fabryki niszczone świadomie. Działo się tak szczególnie pod koniec pierwszej dekady transformacji, gdy inwestorzy interesowali się poprzemysłowymi nieruchomościami ze względu na ich atrakcyjne lokalizacje, a nie walory stojących tam obiektów.

Jednym ze sposobów zagospodarowania starych fabryk i pałaców jest ich rewitalizacja i dostosowanie do nowych potrzeb pojawiających się wraz z nową epoką. Rewitalizacja to ciągle aktualny i rozwojowy proces. Adaptacje łódzkich fabryk wzbogacają przestrzeń architektoniczną Łodzi, a jednocześnie pielęgnują jej fabryczny rodowód. Dzięki wprowadzaniu do fabryk nowych społecznie użytecznych funkcji, tereny poprzemysłowe są „przywracane” łodzianom. Idea adaptacji budynków postindustrialnych opiera się na przekonaniu, że stare budynki nie są jedynie interesującą spuścizną minionych czasów, ale równocześnie mogą one pełnić funkcję użytkową, bez straty dla ich zabytkowych wartości. „Tym samym, mogą stanowić ważny element odrodzenia Łodzi nie tylko jako przestrzeni, ale także jako społeczności”¹.

Charakterystyczne dla Łodzi cechy obiektów fabrycznych, takie jak: wnętrza bez przegród, znaczna powierzchnia okien i niezbyt duża szerokość budynku, pozwalają łatwo adaptować je do celów nieprzemysłowych. Przystosowanie istniejącej fabryki do nowej roli wymaga jednak zmian jej struktury budowlanej i wyglądu architektonicznego. Dlatego ważne jest pogodzenie wartości kulturowych ze społeczną użytecznością zabytków. Architektura poprzemysłowa to dobro kulturowe, więc rewitalizacją budynków postindustrialnych zainteresowani są także kulturoznawcy i historycy sztuki².

Pierwsze symptomy zmiany stosunku do łódzkiego dziedzictwa przemysłowego można było zaobserwować na początku XXI w. Zrealizowane wówczas projekty potwierdziły, iż łódzkie fabryki mogą stanowić ciekawą alternatywę dla nowo wznoszonych budynków. Wyróżniającą się w tym okresie adaptacją fabryki była nowa siedziba lokalnej redakcji „Gazety Wyborczej”, będąca przykładem rozbudowy budynku przemysłowego z zastosowaniem współczesnych form architektonicznych. Za modelową inwestycję, nie tylko w skali Łodzi, można uznać Centralne Muzeum Włókiennictwa.

¹ B. W a l c z a k, *Adaptacje łódzkich fabryk – dwadzieścia lat doświadczeń*. „Renowacje i zabytki, 2010, nr 2, s. 91.

² E. R e w e r s, *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005, s. 211.

Po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. nastąpił boom inwestycyjny w zakresie rewitalizacji przestrzeni fabrycznych. Czerpanie doświadczeń z krajów Europy Zachodniej w zakresie adaptacji terenów poprzemysłowych, pozwoliło Polsce na wykorzystanie ich w różny sposób. Efektem tego procesu było ożywienie łódzkich dawnych fabryk, a zarazem zmiany w przestrzeni miejskiej. Żaden z budynków pofabrycznych nie jest jednak dzisiaj zagospodarowany do pierwotnych celów. Stare fabryki w Łodzi są adaptowane na biura, hotele, mieszkania, szkoły wyższe. Prowadzona jest w nich działalność handlowa i usługowa. Kilka zespołów fabrycznych zostało dostosowanych do potrzeb innych gałęzi przemysłu. Przykładem może być dawna fabryka Franciszka Kindermanna przy ul. A. Struga, w której mieszczą się Zakłady Przemysłu Cukierniczego Agros-Optima SA. Bardzo dużo łódzkich budynków pofabrycznych, zwłaszcza w początkowym okresie transformacji, służyło jako tanie powierzchnie usługowo-magazynowe wynajmowane na centra handlowe, głównie z branży meblarskiej.

Dzięki wymienionym wcześniej cechom, tj. wnętrza bez przegród, znaczna powierzchnia okien, niezbyt duża szerokość, budynki przemysłowe znakomicie nadają się na biura. Taka forma adaptacji ma w Łodzi długą tradycję. W dawnej Fabryce Wyrobów Wełnianych i w Pałacu Juliusza Heinzla przy ulicy Piotrkowskiej 104 mieszczą się np. biura Urzędu Miasta. By uzyskać wygodne pomieszczenia, nie trzeba koniecznie pozabawiać budynku jego przemysłowego wyglądu. Potwierdza to sukces adaptacji takich obiektów, jak remiza zakładowej straży pożarnej zakładów K. Scheiblera na Księżym Młynie, czy dawna Fabryka Wyrobów Wełnianych i Bawełnianych Adolfa Laubego przy ul. Wólczańskiej. Interesującą poprzemysłową enklawę stanowi ulica Dowborczyków, wzdłuż której kolejne dawne fabryki są przekształcane na biura³.

Inną metodą adaptacji budynków poprzemysłowych są centra przedsiębiorczości. W Łodzi najlepszym przykładem tego typu rewitalizacji dawnej fabryki jest kompleks Tower Building przy ul. Łąkowej, gdzie mieszczą się firmy budowlano-inwestycyjne. Program centrum wzbogacony został o działalność wystawienniczo-kulturalną prowadzoną przez właścicieli, przy współpracy z Muzeum Architektury z Wrocławia oraz Vitra Design Museum z Weil am Rhein w Niemczech.

Przez lata niedocenioną w Łodzi formą wykorzystania budynków poprzemysłowych była adaptacja ich na mieszkania. Jest to jedna z najbardziej rozpowszechnionych metod rewitalizacji dawnych fabryk w Europie. Już na początku lat 90. podejmowano próby wprowadzenia do łódzkich fabryk funkcji mieszkalnych, jednak żadna z nich nie zakończyła się powodzeniem. Udaną okazała się dopiero inicjatywa firmy Opal Property Developments, która dokonała przełomowego kroku przystosowując na cele mieszkaniowe fabrykę K. Scheiblera

³ B. Walczak, *op. cit.*, s.90.

przy ul. Tymienieckiego. Przedsięwzięcie to było nie tylko pierwszym tego typu projektem w Łodzi, ale jednocześnie największą w Polsce adaptacją zespołu poprzemysłowego na cele mieszkaniowe. Projekt zakładał konserwację zabytkowych obiektów poprzemysłowych – przędzalni i towarzyszącej jej zabudowy. W sąsiedztwie zostały wzniesione trzy budynki wielorodzinne nawiązujące charakterem do otoczenia Księżego Młyna – dawnej dzielnicy przemysłowej. Cały kompleks mieszkalny „U Scheiblera”, bo tak nazwano osiedle, składa się z kilkuset mieszkań, z których czterysta znajduje się w budynkach poprzemysłowych. Inwestor nazwał oferowane przez siebie mieszkania loftami, chociaż nie mają one z nimi wiele wspólnego. Prawdziwe lofty to przestronne, zwykle jednoprzestrzenne mieszkania w starych, opuszczonych fabrykach i magazynach, których efekt architektoniczny opiera się na kontraście między „elegancją” współczesnych elementów, a „brzydotą” pozostawionych, a nawet specjalnie wyeksponowanych surowych murów, instalacji i innych postindustrialnych relikwów. W rzeczywistości łódzkie lofty są apartamentowcem ukrytym za fabrycznymi elewacjami⁴. Rewitalizowany pofabryczny kompleks loftów i nowoczesnych apartamentowców o nazwie „Tobacco Park” powstaje przy ul. Kopernika, w XIX-wiecznej Fabryce WYROBÓW WELNIANYCH Karola Kretschmera. Budynek ten na początku XX w. został przejęty przez Rządową Fabrykę WYROBÓW TYTONIOWYCH, a po II wojnie światowej znany był jako Łódzka Wytwórnia Papierosów⁵. Do innych inwestycji tego typu można zaliczyć m.in. „Barciński Park” w dawnej fabryce Barcińskiego przy ul. Tylnej.

Kolejnym sposobem zagospodarowania starych fabryk okazała się adaptacja ich na hotele. Przykładem może być hotel Fokus w dawnej fabryce bawełny Juliusza Kindermanna przy ul. Łąkowej oraz hotel Andel's w przędzalni I. Poznańskiego przy ul. Ogrodowej, którego projektanci wykorzystali fabryczny charakter obiektu, tworząc atrakcyjne wnętrza łączące „nowe” ze „starym”.

Pofabryczną przestrzeń zaadaptowały także łódzkie wyższe uczelnie, które przeprowadziły w nich kosztowne remonty i dostosowały do nowych potrzeb. Wykorzystały one na cele edukacyjne budynki postindustrialne – hale i magazyny fabryczne, nadając im przez to drugie życie. Prace rewitalizacyjne na szeroką skalę prowadzi Politechnika Łódzka, rozbudowując swój kampus na terenach poprzemysłowych. W dawnych budynkach fabrycznych mieszczą się Studium Języków Obcych PŁ, siedziby niektórych wydziałów, a także Biblioteka PŁ. Obiekty pofabryczne zagospodarowane zostały przez Wyższą Szkołę Studiów Międzynarodowych, Wyższą Szkołę Informatyki oraz Akademię Humanistyczno-Ekonomiczną, która dynamicznie rozwija swoją bazę dydaktyczną wyłącznie w oparciu o dawne budynki poprzemysłowe Łodzi. W posiadłości K. Scheiblera mieści się Wyższa Szkoła Sztuki i Projektowania. Uniwersytet Łódzki przysto-

⁴ *Ibidem*, s. 90.

⁵ *Tobacco Park – nowe miejsce w Łodzi*, [dostęp: 20.03.2011], <http://www.tobacopark.pl/>.

sował do celów edukacyjnych dla dwóch wydziałów m.in. pałac fabrykanta Alfreda Biedermanna.

W budynkach pofabrycznych adaptowanych przez łódzkie wyższe uczelnie znalazły swoje siedziby również biblioteki.

Budownictwo biblioteczne jest pojęciem bardzo szerokim. Obejmuje zarówno nowe inwestycje, jak i przystosowane do celów bibliotecznych obiekty o innym przeznaczeniu pierwotnym. Architektura budynku jest jednym z czynników świadczących o atrakcyjności biblioteki⁶. Jest równie ważna jak zasobność zbiorów, jakość usług, nowoczesne technologie informacyjne, działalność kulturalna placówki, lokalizacja, inspirująca atmosfera, komfort przebywania oraz kompetentny i przyjazny personel. We współczesnym świecie pojawiają się nowe funkcje biblioteki. Przestaje ona być wyłącznie magazynem książek, a staje się miejscem pracy oraz aktywności kulturalnej i społecznej jej użytkowników. Dlatego w projektowaniu przestrzeni bibliotecznych nowych, lub modernizowanych, budynków należy wydzielić strefy dla użytkowników, zarówno typowo biblioteczne, jak i „niebiblioteczne”. Potrzebne jest zróżnicowanie poszczególnych pomieszczeń tak, by obok tradycyjnych czytelni istniały pokoje do pracy indywidualnej i zespołowej. Biblioteka powinna zapewnić użytkownikowi optymalne warunki do pracy, gwarantując wygodne, ergonomiczne meble i oświetlenie dostosowane do nauki. W przestrzeni społecznej biblioteki natomiast, obok restauracji, coraz częściej można spotkać miejsca przeznaczone na małe galerie sztuki oraz pomieszczenia, w których czytelnicy mogą wypoczywać.

Przy projektowaniu przestrzeni bibliotecznej trzeba także zwrócić uwagę na dostosowanie klimatu wnętrza do działalności organizacji. Biblioteka akademicka jako integralna część uczelni powinna kojarzyć się z solidnością i spokojem⁷. Dlatego istotną sprawą jest dobór dominującego koloru wyposażenia i ścian. Ma to duży wpływ na wizerunek instytucji. Wrażenie ekspansywności można wywołać dzięki wykorzystaniu barw jaskrawych i zdecydowanych, wrażenie zrównoważenia i spokoju natomiast powodują barwy pastelowe⁸. Każda barwa ma określony potencjał pobudzający emocje. Kolory o długiej fali, takie jak czerwony, pomarańczowy i żółty silniej wpływają na człowieka niż kolory o krótkiej fali, takie jak zielony i niebieski. Podobnie kolory zwane neutralnymi, jak brąz i szary, także mają niską wartość pobudzeniową. Tak zwane kolory krańcowe – biel i czern, odznaczają się właściwościami hamującymi emocje⁹.

⁶ D. K o n i e c z n a , *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka*, Warszawa 2009, s. 21.

⁷ B. Z y c h , *Aranżacja wnętrza jako czynnik kształtowania wizerunku biblioteki*, [w:] *Prze-strzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*, Toruń 2009, s. 327.

⁸ *Ibidem*, s. 326.

⁹ S. K u ś m i e r s k i , *Reklama jest sztuką*, Warszawa 1996, s. 145.

Dopasowanie właściwego koloru wystroju biblioteki w znaczący sposób wpływa na przyjazną atmosferę i wywołuje nastrój sprzyjający pracy naukowej.

Modernizacja dawnych fabryk na cele biblioteczne jest zadaniem trudnym, wymagającym ogromnych nakładów sił i środków finansowych. Dużym problemem technicznym jest konserwacja cegły, wymiana stolarki okiennej, docieplenie, tynkowanie i malowanie elewacji. Stare budynki fabryczne są wrażliwe na wszelkie ingerencje, stąd istnieje konieczność wypracowania kompromisu między odnową wartości kulturowych a społeczną użytkowością zabytków¹⁰. Twórcy projektów adaptacyjnych starają się zwykle zachować oryginalną bryłę zabytkowych budynków, wewnątrz zaś dostosowują do nowych celów. Dlatego ogromne przestrzenie byłych hal produkcyjnych są dzielone na mniejsze pomieszczenia, w których ulokowane są czytelnie i pracownie biblioteczne.

W artykule przedstawiono adaptację dawnych fabryk na przykładzie bibliotek łódzkich szkół wyższych: Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych (WSSM), Wyższej Szkoły Informatyki (WSInf), Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej (AHE) i Politechniki Łódzkiej (PŁ).

Biblioteka Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych

Siedziba Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych mieści się w odrestaurowanych Zakładach Przemysłu Pończoszniczego im. M. Buczka „Zenit”. Przedsiębiorstwo powstało w 1885 r. Pierwszymi właścicielami fabryki byli Winkler, Gartner oraz Borman. Od 1919 r. do momentu wybuchu II wojny światowej przedsiębiorstwo funkcjonowało jako prywatna firma Eitingon i Spółka. Przed wojną produkowano tam głównie skarpety, pończochy, rękawiczki oraz dzianiny na bieliznę. Okres wojny i okupacji wpłynął ujemnie na produkcję oraz na stan zatrudnienia. Po wyzwoleniu przedsiębiorstwo zostało upaństwowione i rozpoczęło działalność jako Zakłady Przemysłu Dziewiarskiego. Na początku lat 50. powstała nowa nazwa Zakłady Przemysłu Pończoszniczego im. M. Buczka, a w latach 60. do nazwy tej dodano słowo „Zenit”. Ważne dla przedsiębiorstwa zmiany nastąpiły w 1963 r. W tym czasie „Zenit” powiększył się na skutek likwidacji dwóch innych zakładów z terenu Łodzi. Samodzielne dotychczas Południowo-Łódzkie Zakłady Przemysłu Pończoszniczego z siedzibą przy ul. Brzozowej 5/9 i Śródmiejsko-Łódzkie Zakłady Przemysłu Pończoszniczego przy ul. Zachodniej 82 stały się integralną częścią ZPP „Zenit”¹¹.

Wyższa Szkoła Studiów Międzynarodowych powstała w 1997 r., a Biblioteka została przeniesiona do obecnej siedziby w 2003 r. (fot. 1). Zlokalizowana

¹⁰ B. Wałczak, *Adaptacje łódzkich fabryk – dwadzieścia lat doświadczeń*, „Renowacje i zabytki” 2010, nr 2, s. 86–87.

¹¹ *Zenit*, [dostęp: 30.03.20011], <http://www.zenit.pl/>.

jest ona na jednym poziomie, na czwartym piętrze budynku szkoły. Zajmuje około 200 m² powierzchni. Jako dominującą barwę wybrano spokojną zieleń, malując na ten kolor zarówno elewację, jak i wnętrze budynku. Główne oświetlenie Biblioteki stanowią podwieszane pod sufitem świetlówki, uzupełniają je zaś lampki stojące na biurkach. W Bibliotece znajduje się 36 stanowisk czytelnianych i zapewniony jest dostęp do Internetu dla 4 komputerów przenośnych. Czytelnicy mają częściowy wolny dostęp do półek z książkami. W takiej formie udostępniany jest jedynie księgozbiór filologiczny, natomiast pozostałe zbiory wypożyczane są przez bibliotekarza po wcześniejszym złożeniu rewersu przez czytelnika.

Na terenie Biblioteki nie są organizowane żadne imprezy, jednak studenci chętnie spędzają w niej czas w oczekiwaniu na rozpoczęcie zajęć. Wygodna czytelnia stanowi przestrzeń społeczną, w której czytelnicy mogą nie tylko czytać lektury, ale też wymienić się notatkami czy poglądami (fot. 2) W Bibliotece zarejestrowanych jest ponad 1500 użytkowników.

Fot.1. Budynek Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych przy ul. Brzozowej 5/9

Fot. 2. Czytelnia w Bibliotece Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych

Biblioteka Wyższej Szkoły Informatyki

Wyższa Szkoła Informatyki ocalała przed zniszczeniem budynki dawnej fabryki Ernesta Leohardta przy ulicy Rzgowskiej 17a. Zakład został założony w 1878 r., kiedy Ernest Leohardt, wraz ze współnikami, zakupił ziemię w podłódzkiej wsi Dąbrowa, w gminie Chojny i wybudował fabrykę produkującą przędzę czesankową, sukno i tkaniny. Obszar należący do zakładu obejmował 10 hektarów, zlokalizowanych między obecnymi ulicami: Piotrkowską i Pabianicką od zachodu, Rzgowską od wschodu, Bednarską od południa i Przybyszewskiego (dawna Nowo-Zarzewska) od północy¹². Od 1905 r. fabryka działała jako Towarzystwo Akcyjne Sukiennej Manufaktury Leonarda, Woelknera i Girbardta. W czasie II wojny światowej została ona zajęta przez Niemców, którzy w jej części utworzyli warsztaty lotnicze. Powstały tu zakłady „Promotor”, produkujące głównie silniki samolotowe. Po upaństwowieniu, od 1945 aż do 1950 r., fabryka została oddziałem Państwowych Zakładów Przemysłu Wełnianego nr 6 przy ulicy Łąkowej 3/5. W 1952 r. powstało samodzielne przedsiębiorstwo – Łódzkie Zakłady Przemysłu Wełnianego nr 13.

W 1970 r. przyjęło ono nazwę Przędzalnia Czesankowa „Arelan”. W tym okresie zatrudniano 2800 osób. Przedsiębiorstwo to produkuje przędzę z włókien wełnianych i wełnopodobnych, stanowiącą półfabrykat dla tkactwa i dziewiarstwa oraz wytwarza włóczkę dla indywidualnych odbiorców. Po 1990 r. przedsiębiorstwo wytypowane zostało do Narodowych Funduszy Inwestycyjnych stając się spółką akcyjną, z przewagą akcjonariatu pracowniczego. Restrukturyzacja majątku w latach 1996–2001 doprowadziła do ograniczenia posiadanych nieruchomości do minimum niezbędnego dla potrzeb produkcji. Obecnie część terenu zajmuje Wyższa Szkoła Informatyki¹³.

Uczelnię powołano w 1997 r. W tym samym roku powstała Biblioteka WSInf (fot. 3), która ulokowana ona została na poziomie minus jeden, zajmując powierzchnię 236 m². W jej skład wchodzi wypożyczalnia, magazyn i czytelnia usytuowane w trzech, sąsiadujących ze sobą pomieszczeniach, stanowiących amfiladę. Dla czytelników przeznaczone są dwa osobne wejścia: do czytelnicy i wypożyczalni. Dominującym kolorem jest spokojny beż, na który pomalowane są ściany wnętrza szkoły oraz elewacja budynku. Oświetlenie Biblioteki stanowią lampy jarzeniowe podwieszane pod sufitem. W czytelnicy znajduje się 26 stanowisk dla użytkowników, natomiast w wypożyczalni ustawiono 9 komputerów z dostępem do katalogu OPAC (fot. 4). Czytelnicy nie mają wolnego dostępu do półek z książkami. Te podawane są im przez bibliotekarza po złożeniu zamówienia. W Bibliotece nie są organizowane żadne imprezy, ani

¹² W. K u ż k o, *Friedrich Ernst Leonahardt (1849–1917)*, „Biuletyn Wyższej Szkoły Informatyki w Łodzi” 2005, nr 1–2, s. 26.

¹³ *Wikipedia*, [dostęp: 30.03.2011], http://pl.wikipedia.org/wiki/Leonhardt,_Woelker_i_Girbardt.

spotkania. Natomiast w sąsiadującej z nią kawiarence internetowej urządzono galerię o nazwie Galeria pod @. Prezentowane są w niej prace plastyczne studentów Uczelni. I właśnie to miejsce stało się przestrzenią społeczną, w której czytelnicy chętnie spędzają czas.

Fot. 3. Budynek Wyższej Szkoły Informatyki

Fot. 4. Wypożyczalnia w Bibliotece Wyższej Szkoły Informatyki

Biblioteka Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej

Biblioteka Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej powstała w 1996 r. i początkowo miała swą siedzibę w niewielkim pomieszczeniu na drugim piętrze w budynku A przy ulicy Rewolucji 1905 r. nr 64. W 1999 r. zbiory przeniesiono do budynku D, gdzie wraz z magazynem na parterze i czytelnią na pierwszym piętrze Biblioteka zajęła powierzchnię około 160 m². W tym miejscu funkcjonowała aż do 2004 r., kiedy została przeniesiona do zrewitalizowanej Fabryki Wyrobów Wełnianych Jakuba Kestenberga. W 1864 r. założył on małą ręczną tkalnię wełny. W latach 80. XIX w. zakład zmechanizowano; początkowo produkowano chustki półwełniane, później rozszerzono asortyment o flanelę i inne tkaniny wełniane. Przed 1900 r. uruchomiono przędzalnię bawełny, a w 1913 r. zakłady przekształcono w spółkę akcyjną pod nazwą Towarzystwo Akcyjne Manufaktury Bawełnianej Jakuba Kestenberga. W okresie międzywojennym spółka posiadała przędzalnię i tkalnię bawełny, farbiarnię i wykańczalnię tkanin. Usytuowane one były u zbiegu ulic Nowotargowej (obecnie S. Sterlinga) i Cegielnianej (obecnie S. Jaracza). Spółka wydierzała część fabryki Przędzalni Bawełny Henryka Kutnera i Tkalni Chaima M. Zylbera, co jednak nie uchroniło firmy od upadłości. W 1935 r. na licytacji przedsiębiorstwo kupił Naum Eitingon. W okresie okupacji mieściła się w budynku fabrycznym firma obuwnicza, która przetrwała do 1946 r. Później utworzono Łódzkie Zakłady Przemysłu Odzieżowego (od 1952 r. im. Małgorzaty Fornalskiej), przemianowane na Zakłady Przemysłu

Odzieżowego „Emfor” SA¹⁴. Dawne hale fabryczne zostały zamienione w komfortowe wnętrza biblioteczne, o łącznej powierzchni użytkowej ponad 2000 m², zlokalizowane na trzech kondygnacjach (Fot. 5). Zachowano oryginalne części budynku: ceglany sufit, drewniany strop i filary podtrzymujące konstrukcję (fot. 6). W aranżacji wnętrz wykorzystano ciekawe połączenie kolorystyczne spokojnej szarości i pobudzającej czerwieni. Oświetlenie zaprojektowano bardzo praktycznie. Poza podwieszanymi pod sufitem świetlówkami, dającymi jednolite, rozproszone światło, nad stołami zawieszono lampy ze światłem punktowym. Te drugie mogą być włączane samodzielnie przez czytelników w zależności od ich indywidualnych potrzeb i preferencji. Na pierwszym i drugim piętrze budynku użytkownicy mają zapewniony wolny dostęp do półek z książkami (fot. 7), (fot. 8). Na parterze mieści się wypożyczalnia oraz magazyn zamknięty.

Biblioteka AHE jest doskonałym przykładem przestrzeni społecznej. Są w niej organizowane wystawy studentów i pracowników Wydziału Artystycznego. Na jej ścianach zainstalowano antyramy, gdzie prezentowana jest stała wystawa „Nauczanie przez projekty i problemy”. Miała tutaj m.in. miejsce

¹⁴ *Historia Łodzi przemysłowej*, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.ulmpoland.pl/index.php?id=65&pno=2>.

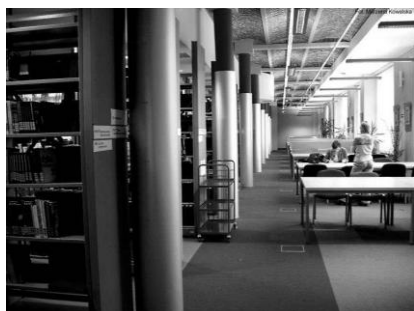
wystawa zdjęć G. Kołodki „Wędrujący Świat”. Poza tym w Bibliotece organizowane są konferencje, wieczory autorskie, zajęcia ze studentami. We współpracy z Fundacją ABC Cała Polska Czyta Dzieciom aranżowano głośne czytanie dla uczniów klas I–III z łódzkich szkół podstawowych oraz placówek opiekuńczo-wychowawczych. W tym samym skrzydle budynku co Biblioteka mieści się Galeria Biblioteka – miejsce ciekawych wystaw i happeningów.

Fot. 5. Remont budynku Biblioteki Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej

Fot. 6. Budynek Biblioteki Akademii Humanistyczno-Ekonomicznej po remoncie

Fot. 7. Wolny dostęp w Bibliotece AHE
(I piętro)

Fot. 8. Wolny dostęp w Bibliotece AHE
(II piętro)

Biblioteka Politechniki Łódzkiej

Biblioteka Politechniki Łódzkiej mieści się przy ul. Wólczańskiej 223, w dawnym magazynie Towarzystwa Aukcyjnego WYROBÓW WEŃNIANYCH Fryderyka Wilhelma Schweikerta. Na tej działce około roku 1910 powstał pięciokondygnacyjny budynek z przeznaczeniem na skład dla wielowydziałowej fabryki, której główny obiekt wybudowano na posesji przy ul. Wólczańskiej 215. Był on dość wąski i długi, co wynikało z kształtu i rozmiaru parceli, na której go postaviono. Mieściły się w nim wszystkie oddziały produkcyjne – przędzalnia, tkalnia i wykańczalnia. Budynek składu fabrycznego przy ul. Wólczańskiej 223 zbudowano natomiast w południowej części działki, na planie prostokąta. Według wstępnych założeń naniesionych ręcznie na plan z 1908 r., magazyn miał mieć 21 metrów szerokości i ok. 43 metry długości. Rozbudowano go w 1913 r. pod nadzorem architekta Szymona Nebelskiego. Budynek został wówczas wydłużony od strony wschodniej o prawie 18 metrów. Ponadto w północno-wschodni narożnik wbudowano wieżę komunikacyjną. Na jej szczycie umieszczono zbiornik z wodą umocowany na wspornikach. Wieża miała głównie przeznaczenie komunikacyjne i znajdowały się w niej trójbiegowe schody. Obiekt zbudowany został w formie jednorodnej bryły. Pozbawiony był detali architektonicznych. Po II wojnie światowej budynek uznano za własność niemiecką i znacjonalizowano go. Wcześniej jednak, z fabryki wywieziono do Wiednia część maszyn. W 1946 r. powstała Łódzka

Fabryka Wyrobów Gumowych, która od 1949 r. specjalizowała się w produkcji wszelkiego rodzaju obuwia wyjściowego¹⁵.

Budynek pofabryczny został zakupiony przez Politechnikę Łódzką w 1996 r., natomiast Biblioteka wprowadziła się do niego w 2002 r., po kilkuletnim remoncie, podczas którego całkowicie zmieniono jego wnętrze (fot. 9). Zachowano oryginalną bryłę budynku, zmniejszono rozmiary okien i dobudowano wejście (fot. 10). Biblioteka zajmuje cztery kondygnacje o łącznej powierzchni 9300 m². Dominującym kolorem wnętrza jest zieleń. Występuje ona zarówno na ścianach, jak i meblach. Ta barwa o niskim potencjale wywoływania emocji doskonale sprawdza się w takim miejscu jak biblioteka, tworząc miłą nastrój i przyjazną atmosferę. Znakomitym dopełnieniem wystroju są rośliny doniczkowe i akwarium, ustawione w czytelnicy. Rozproszone światło padające z podwieszonych pod sufitem świetlówek jest dostatecznie silne i jednolite w całym polu widzenia. Na parterze Biblioteki zlokalizowano czytelnicy czasopism, szatnię oraz pokój tzw. „Luzik”, w którym czytelnicy mogą swobodnie usiąść, korzystać z laptopów i książek. Jest to miejsce bardzo popularne i chętnie odwiedzane przez studentów. Na pierwszym piętrze budynku znajduje się wypożyczalnia miejscowa, magazyn i wypożyczalnia międzybiblioteczna. Od 2007 r. w dawnych pomieszczeniach katalogu kartkowego swoją siedzibę ma Galeria „Biblio-Art” (fot. 11). Prezentowane są w niej prace plastyczne studentów ASP, PWSFTviT oraz fotografie pracowników PŁ. Każdego roku odbywa się w niej sześć lub siedem wystaw. W ciągu czterech lat istnienia zaprezentowano osiemnaście ekspozycji. Otwarcia każdej z nich towarzyszy wernisaż, prelekcja, a czasem także pokaz filmu tematycznie związanego z prezentowaną kolekcją. Piętro drugie Biblioteki zajmuje magazyn otwarty z wolnym dostępem do półek dla czytelników oraz centrum WIKAMP, które uzupełnia istniejące na Politechnice Łódzkiej systemy obsługi studentów o funkcjonalności wspierania kształcenia poprzez nauczanie hybrydowe. Oba poziomy połączone są odnowionymi kręconymi schodami (fot. 12). Na trzecim piętrze znajdują się również czytelnicy główna, ośrodek informacji patentowej wraz z czytelnicy, oddział informacji naukowej oraz sala dydaktyczna.

Biblioteka PŁ jest organizatorem wielu imprez naukowych i kulturalnych. Obok wspomnianych wystaw w jej gmachu odbywają się prezentacje i warsztaty w ramach corocznego Festiwalu Nauki, spotkania integracyjne bibliotekarzy Politechniki Łódzkiej, którym towarzyszy seminarium naukowe oraz „Drzwi otwarte” – spotkania dla maturzystów zainteresowanych studiowaniem w uczelni technicznej. Co dwa lata w Bibliotece organizowane są konferencje naukowe poświęcone problemom bibliotekarstwa akademickiego i zmian

¹⁵ Wystawa jubileuszowa *"Pięć lat Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej w nowym gmachu 2002–2007"*, [dostęp: 30.03.2011], <http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra/doccontent?id=1872&dirids=1>.

zachodzących w tym środowisku. Bibliotekę PŁ można uznać za wzorcowy przykład praktycznego zastosowania koncepcji „trzeciego miejsca” w odniesieniu do bibliotek.

Fot. 9. Budynek Biblioteki Politechniki Łódzkiej przed remontem

Fot. 10. Budynek Biblioteki Politechniki Łódzkiej po remoncie

Fot. 11 Galeria „Biblio-a”t.” w Bibliotece PŁ Fot. 12 Kręcone schody w Bibliotece PŁ

Zakończenie

Obecność ludzi w bibliotece jest wyrazem społecznej działalności tej instytucji. Biblioteka idealnie wpisuje się w pojęcie przestrzeni społecznej, ze względu na taką działalność jak praca, komunikowanie, studiowanie. Otwarty dostęp do zbiorów, możliwość komunikacji w grupie czytelników oraz kontaktów z bibliotekarzami, zmiany w koncepcji architektonicznej bibliotek, a także nowe rozwiązania pomieszczeń sprawiły, że biblioteka wpływa na istnienie więzi społecznych, towarzyskich i kulturalnych¹⁶. Nowym wyzwaniem dla bibliotek stała się koncepcja biblioteki jako „trzeciego miejsca”. Termin ten stworzył amerykański socjolog Ray Oldenburg, a oznacza on przestrzeń inną niż dom, zajmujący pierwsze miejsce i praca lub szkoła, postawiona na drugim miejscu. „Trzecie miejsce” symbolizuje przestrzeń publiczną, rozumianą jako miejsce spotkań towarzyskich, komunikowania, spędzania wolnego czasu, miejsce nauki, relaksu czy aktywności kulturalnej. Można tu odpocząć od obowiązków zawodowych i rodzinnych oraz przyjemnie spędzić czas, spotykając się ze znajomymi i wzmacniając swoje poczucie przynależności do określonej społeczności: lokalnej, studenckiej lub uczniowskiej. „Trzecie miejsce” pełni funkcję socjalizującą, łączącą ludzi danej grupy lub kilku środowisk. W literaturze bibliotekarskiej „trzecie miejsce” odnosi się właśnie do bibliotek. To one są miejscem życia społecznego, gdzie ludzie spotykają się dobrowolnie, nieformalnie, bardziej lub mniej regularnie. Jest ono bezpłatne i powinno być łatwo

¹⁶ D. Konieczna, *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka*, Warszawa 2009, s. 31.

dostępne. I musi stwarzać optymalne warunki do przebywania w nim. Powinno więc być przyjazne, wygodne i estetyczne¹⁷.

Cechą zaprezentowanych bibliotek jest ich oryginalność i niepowtarzalność. Każda z nich mieści się w murach starej fabryki. Projekty adaptacyjne zachowały pierwotną konstrukcję, zmieniły natomiast wewnętrzny układ. Budynki Bibliotek WSSM i WSInf zostały przystosowane do celów edukacyjnych do tego stopnia, że trudno odnaleźć w nich cechy industrialne. Zarówno ich nowe elewacje, jak podział dawnych hal na mniejsze pomieszczenia sprawiły, że obie budowle straciły swój charakter fabryczny. Nie podtrzymują one wśród studentów świadomości pierwotnej funkcji tych obiektów.

Zasługą obu uczelni jest sam fakt zachowania zabytkowej substancji. Do Bibliotek WSSM i WSInf nie odnosi się natomiast termin „trzecie miejsce”. Ograniczają się one jedynie do podstawowych funkcji bibliotecznych tj. gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów. Wizyty czytelników w tych instytucjach odbywają się wyłącznie w celach edukacyjnych, a nie kulturalnych. Obie biblioteki nie prowadzą działalności pozastatutowej.

Inaczej wyglądają odrestaurowane siedziby Biblioteki AHE i PŁ. Zachowano w nich więcej oryginalnych elementów architektonicznych, takich jak: ceglane sklepienia sufitów, drewniane stropy, filary podtrzymujące konstrukcję budynku, kręcone schody (fot. 12) i elewacje z czerwonej cegły. W otwartych magazynach obu Bibliotek zachowano wielkość dawnych hal, nie dzieląc ich na mniejsze pomieszczenia. Dzięki takiemu zabiegowi nawiązano do klimatu starych fabryk. Czytelnik po przekroczeniu progu takiej instytucji ma świadomość, że kiedyś zamiast półek z książkami „pełną parą” pracowały w tym miejscu maszyny przemysłowe.

Biblioteki AHE i PŁ nie tylko różnią się wyglądem od dwóch poprzednich, ale mają większe możliwości organizowania wydarzeń edukacyjnych i artystycznych. Stare mury pofabryczne stanowią doskonałe tło dla prezentowanych tam ekspozycji. Klimat tych miejsc sprzyja również organizowaniu spotkań z autorami wystawianych prac. Kierownictwo i pracownicy obu instytucji bardzo dobrze wykorzystali potencjał tkwiący w starych murach fabrycznych. W Galerii „Biblio-Art” Biblioteki PŁ dużym zainteresowaniem cieszyła się np. wystawa fotografii himalaisty Piotra Pustelnika, pracownika PŁ. W murach Biblioteki AHE zaś wystawiał swoje zdjęcia z podróży polityk Grzegorz Kołodko.

Zarówno Biblioteka PŁ, jak i AHE jest wzorcowym przykładem zastosowania w praktyce koncepcji biblioteki jako „trzeciego miejsca”.

Wszystkie zaprezentowane w artykule biblioteki łódzkich szkół wyższych doskonale wpisują się w nurt rewitalizacji zniszczonych budynków

¹⁷ *Ibidem*, s. 31.

postindustrialnych. Dzięki staraniom władz Uczelni, do których biblioteki należą łódzkie fabryki otrzymały drugie życie.

Bibliografia

- Konieczna D., *Nowe trendy w architekturze i organizacji przestrzeni w bibliotekach polskich*, [w:] *Nowoczesna biblioteka*, Warszawa 2009.
- Kuśnierski S., *Reklama jest sztuk*. Warszawa 1996.
- Kużko W., *Friedrich Ernst Leonhardt (1849–1917)*, „Biuletyn Wyższej Szkoły Informatyki w Łodzi” 2005, nr 1–2.
- Rewers E., *Post-Polis. Wstęp do filozofii ponowoczesnego miasta*, Kraków 2005.
- Walczak B., *Adaptacje łódzkich fabryk – dwadzieścia lat doświadczeń*. „Renowacje i zabytki”, 2010, nr 2.
- Zych B., Aranżacja wnętrza jako czynnik kształtowania wizerunku biblioteki, [w:] *Przestrzeń informacyjna biblioteki akademickiej – tradycja i nowoczesność*, Toruń 2009. Wystawa jubileuszowa „Pięć lat Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej w nowym gmachu 2002-2007”, [dostęp: 30.03.2011], <http://ebipol.p.lodz.pl/dlibra/doccontent?id=1872&dirids=1>.
- Historia Łodzi przemysłowej*, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.ulmpoland.pl/index.php?id=65&pno=2>.
- Wikipedia*, [dostęp: 30.03.2011], http://pl.wikipedia.org/wiki/Leonhardt,_Woelker_i_Girbardt
- Zenit*, [dostęp: 30.03.2011], <http://www.zenit.pl/>,
- Tobacco Park – nowe miejsce w Łodzi*, [dostęp: 20.03.2011], <http://www.tobacopark.pl/>.

SESJA VI

Działalność edukacyjna bibliotek.
Zawód bibliotekarza
– przeszłość, teraźniejszość, przyszłość

Beata Malentowicz

b.malentowicz@dbp.wroc.pl

Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu

PROMOCJA EDUKACJI W DOLNOŚLĄSKIEJ BIBLIOTECE PEDAGOGICZNEJ WE WROCŁAWIU

Abstract: The article presents issues related with promotion of education at the Lower Silesia Pedagogical Library in Wrocław. The first part outlines educational activities realized at the library, such as specialized courses, trainings, educational multimedia packages, Internet database of educational resources WikiEduLinki, and professional conferences for library teachers. The second part describes methods of promoting education applied by the Library.

Słowa kluczowe: promocja edukacji, Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna (DBP), edukacja

Rozwój technologii informacyjnych ma wpływ na wszystkie dziedziny życia. Trudno dzisiaj wyobrazić sobie współczesną edukację bez dostępu do Internetu, bez wykorzystania multimedialnych materiałów edukacyjnych, elastycznych godzin nauki, wirtualnych doświadczeń czy wirtualnych konsultacji z uczniem. Takim wyzwaniom muszą sprostać również biblioteki. Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu oferuje usługi, które pomagają użytkownikom w nabywaniu kompetencji polegających na przyswajaniu, rozumieniu i wykorzystywaniu informacji. Statutowym zadaniem biblioteki pedagogicznej jest wspieranie szeroko rozumianego środowiska oświatowego: nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych w realizacji ich codziennych zadań, doradców metodycznych i zawodowych, nauczycieli bibliotekarzy, uczniów, rodziców, dyrektorów szkół i placówek, studentów i nauczycieli akademickich, ale też wspieranie osób zdobywających nowe kwalifikacje i umiejętności, czy osób ustawicznie pogłębiających swoje kompetencje. Trudno jest zatem określić jednorodną docelową grupę użytkowników i odpowiadające jej oczekiwaniom usługi. Aktualnie propozycje działań Biblioteki skierowane są przede wszystkim do nauczycieli twórczych, poszukujących możliwości rozwijania swoich umiejętności jak i kreatywności uczniów oraz kształcenia się w oparciu o nowe technologie.

Obecnie państwo podejmuje szeroko zakrojone działania, których najważniejszym celem jest zmodernizowanie polskiego systemu oświaty, a w nim systemu wsparcia pracy szkół i nauczycieli. Jednym z ważnych zadań stawianych przed Ministerstwem Edukacji Narodowej jest poprawa jakości

systemu doskonalenia nauczycieli. Proponowany system koncentrować się będzie na pracy z konkretną szkołą. Oferta kierowana do szkół będzie wynikiem analizy sytuacji szkoły i powinna odpowiadać na jej rzeczywiste potrzeby. Podstawowym ogniwem tak rozumianego wspierania pracy szkół mają być lokalne centra rozwoju edukacji, określane jako swoista grupa placówek, w skład której wchodzić będzie m.in. biblioteka pedagogiczna. Zakres przewidzianych w projekcie zadań dla centrum rozwoju edukacji jest bardzo szeroki. Wśród nich znajdują się również te przewidziane do realizacji przez nowoczesną bibliotekę pedagogiczną: tworzenie i prowadzenie baz zasobów niezbędnych do prawidłowej realizacji zadań przez szkoły i placówki oraz informowanie o kierunkach polityki oświatowej państwa, w tym planowanych i prowadzonych zmianach. Bazy zasobów tworzone przez biblioteki pedagogiczne stanowić będą dla szkoły lub placówki pomoc w sprawnym zarządzaniu informacją pedagogiczną poprzez tworzenie zaplecza w postaci dostępu do uporządkowanych kolekcji, publikacji, pomocy i środków dydaktycznych. Zmieniające się przepisy w oświacie wyznaczają bibliotekom pedagogicznym ważne miejsce w procesie wsparcia szkoły oraz nauczycieli w ich codziennej działalności edukacyjnej.

Działalność edukacyjna DBP

Dolnośląska Biblioteka Pedagogiczna we Wrocławiu realizuje zadania związane ze wsparciem szkoły poprzez m.in. tworzenie oferty edukacyjnej wynikającej z oczekiwań i potrzeb nauczycieli. W roku szkolnym 2009/2010 przeprowadzono w Bibliotece ewaluację w zakresie – „Funkcjonowanie placówki w środowisku lokalnym”, – a wyniki badań były wskazówką do formułowania koncepcji pracy Biblioteki na następne lata. Zgodnie ze swoją misją DBP zapewnia dostęp do źródeł wiedzy i informacji edukacyjnej niezbędnej do osiągnięcia sukcesu kształcących się i doszkalających nauczycieli oraz doskonalącej się zawodowo kadry pedagogicznej.

Podstawową formą wspierania nauczycieli jest podnoszenie ich kompetencji poprzez ich uczestnictwo w kursach i szkoleniach organizowanych przez Bibliotekę. Realizacja tego zadania przebiega dwutorowo: szkolenia tradycyjne, z wykorzystaniem technologii informacyjnej, przeprowadzane w siedzibie DBP we Wrocławiu lub w dolnośląskiej sieci bibliotek pedagogicznych, oraz kursy e-learningowe opracowywane i udostępniane na platformie Moodle w e-Serwisie DBP. Z proponowanych kursów stacjonarnych najczęściej realizujemy te, które omawiają zagadnienia dotyczące zastosowania technologii informacyjnych w bibliotece: „Otwarte Zasoby Edukacyjne – wybrane krajowe inicjatywy” oraz „Możliwości wyszukiwarki Google jako zaawansowanego narzędzia przeszukiwania Internetu”. Poszukując nowych, przydatnych i atrakcyjnych treści do szkoleń i warsztatów, pracownicy Biblioteki sami ustawicznie doskonalą swoje kompetencje i później przekazują je zaintereso-

wanym nauczycielom i bibliotekarzom. Przykładem mogą być przygotowywane szkolenia wykorzystujące podstawowe programy pakietu Windows Live. Tradycyjne formy doskonalenia wykorzystujące technologię komputerową, dobrze przygotowane i interesująco prowadzone zapewne jeszcze przez jakiś czas będą cieszyły się zainteresowaniem, ale nie można nie zauważyć coraz większej popularności nowych metod stosowanych w nauczaniu, czyli powszechnego już e-learningu. Niespełna rok temu Biblioteka uruchomiła e-Serwis DBP na popularnej platformie Moodle. Głównym celem umieszczanych tam materiałów jest dzielenie się wiedzą. Nie wszystkie kursy spełniają kryteria typowych szkoleń e-learningowych. Biblioteka, jako placówka wspierająca pracę szkół, platformę edukacyjną wykorzystuje do umieszczania treści kierowanych do nauczycieli i bibliotekarzy w formie materiałów i kursów samokształceniowych w takich kategoriach jak:

- kursy komputerowe (aktualnie proponujemy: „Możliwości wyszukiwarki Google jako zaawansowanego narzędzia przeszukiwania zasobów Internetu, PowerPoint 2010 – tworzenie prezentacji”);
- tematyczne („Edukacyjne pakiety multimedialne”, „E-learning w bibliotece”, „Nowoczesny ośrodek informacji na przykładzie DBP we Wrocławiu”, „Redagowanie bibliografii załącznikowej”, „Otwarte Zasoby Edukacyjne – wybrane inicjatywy krajowe”);
- dla pracowników („Redakcja serwisu internetowego Biblioteki”, „Migracja edukacyjnych zasobów Internetu do MediaWiki”).

Platformę wykorzystujemy również do umieszczenia materiałów z konferencji dla bibliotekarzy, odbywających się cyklicznie w DBP oraz do bezpośredniej współpracy z bibliotekami szkolnymi – został przeprowadzony Konkurs czytelniczy dla uczniów jednej ze szkół. Będziemy dążyć do takiej sytuacji, aby e-Serwis DBP był platformą, z której będą aktywnie korzystać nauczyciele, bibliotekarze i uczniowie.

Mimo sporej popularności kursów e-learningowych nadal prowadzimy szkolenia i warsztaty w formie tradycyjnej. Są one kierowane do tych nauczycieli i bibliotekarzy, którzy z jednej strony zdobywają nowe umiejętności, a z drugiej chcą spędzić ciekawie i przyjemnie czas wolny.

DBP bierze udział w projekcie Dolnośląska e-Szkoła, którego celem jest utworzenie e-sieci szkół na Dolnym Śląsku. W ramach projektu będą wdrażane nowoczesne rozwiązania technologii informacyjnej wspierające nauczycieli i uczniów w poszerzaniu wiedzy przedmiotowej i stosowaniu tej technologii. Zadaniem Biblioteki w tym przedsięwzięciu jest wspieranie szkół w realizacji planowanych zadań poprzez wskazywanie i dostarczanie nauczycielom źródeł informacji, wiedzy oraz gotowych materiałów edukacyjnych. Platforma, która stanowi połączenie łatwych w użyciu narzędzi do nauki i współpracy w trybie on-line pozwoli również na bezproblemowe udostępnianie e-usługi przesyłania pocztą elektroniczną kopii cyfrowych zamówionych przez nauczycieli książek

i artykułów z czasopism. Funkcje narzędzi platformy mogą być stosowane między innymi w obszarach: praca własna, nauka, współpraca, publikowanie. Dlatego oprócz działań na rzecz szkół i nauczycieli, Biblioteka będzie chciała wykorzystać platformę do efektywniejszego zarządzania jednostką, m.in. poprzez utworzenie repozytorium dokumentacji bibliotecznej, wykorzystanie kalendarza w procesie organizacji pracy dolnośląskiej sieci bibliotek pedagogicznych. Praca na platformie umożliwi bezpośredni kontakt (także on-line) z nauczycielami, uczniami oraz rodzicami, czego oczekiwanym wynikiem może być między innymi bardziej skuteczna promocja działań Biblioteki.

Z myślą o kadrze oświatowej, która jest najważniejszą grupą użytkowników w bibliotekach pedagogicznych, w DBP we Wrocławiu opracowano nową formę wspierania nauczycieli. Są to multimedialne tematyczne pakiety edukacyjne, które stały się kolejnym elementem zasobów źródłowych Dolnośląskiego Systemu Informacji Edukacyjnej. O zawartości opracowanych pakietów decyduje tematyka, dlatego też pakiety zawierają materiał publikowany w dokumentach drukowanych: czasopismach i książkach dostępnych w DBP we Wrocławiu, a także w zasobach sieci bibliotek pedagogicznych Dolnego Śląska oraz w elektronicznych zasobach Internetu. Artykuły z czasopism, książki oraz wyselekcjonowane zasoby Internetu zaprezentowane zostały w formie zestawień bibliograficznych. Pakiety są dostępne w 3 wersjach:

- pakiety zamieszczone w serwisie internetowym Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej oraz na platformie Moodle, nie mają dołączonych kopii cyfrowych artykułów, na co nie pozwala Ustawa o prawach autorskich i prawach pokrewnych;
- pakiety nagrane na płytę CD z dołączonymi kopiami cyfrowymi artykułów (możliwość wypożyczenia przez zarejestrowanych użytkowników);
- pakiety zawierające pełne wersje artykułów oraz fragmentów są dostępne zarejestrowanym użytkownikom na zamówienie.
- Dotychczas przygotowano 4 pakiety:
- „Prawa człowieka” – pakiet poświęcony problematyce praw człowieka jako materiał pomocniczy przy realizacji priorytetu dla edukacji określonego przez MEN na rok szkolny 2008/2009;
- „Zdolny uczeń” – zagadnienie zdolnych uczniów jest na tyle istotne, że, na wniosek Komisji Europejskiej, Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej ogłosiły rok 2009 Europejskim Rokiem Twórczości i Innowacji, a Ministerstwo Edukacji Narodowej – rok szkolny 2010/2011 Rokiem Odkrywania Talentów;
- „Metoda projektów” – pakiet przygotowany został z myślą o nauczycielach, którzy w swojej pracy wykorzystują aktywizujące metody nauczania, ale także dla osób, które prowadzą zajęcia pozalekcyjne, zajęcia terapeutyczne, zajmują się problemem przemocy czy też kształcą i doskonalą nauczycieli;

- „Technologia informacyjna w edukacji” – multimedialny pakiet edukacyjny został stworzony z myślą o nauczycielach, którzy poszukują nowych narzędzi, za pomocą których mogą pozyskiwać informacje, selekcjonować je, analizować, przetwarzać, zarządzać i przekazywać innym ludziom¹.

Aktualnie pracownicy Biblioteki opracowują pakiet pt. „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”, który jest odpowiedzią Biblioteki na nowe zadania stawiane szkole przez Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Inną formą wspierającą kadre oświatową jest opracowana i udostępniana w serwisie DBP we Wrocławiu baza sklasyfikowanych edukacyjnych zasobów Internetu WikiEduLinki, która działa w technologii Web 2.0. WikiEduLinki jest przedsięwzięciem polegającym na wyszukiwaniu, indeksowaniu oraz adnotowaniu adresów stron internetowych, związanych tematycznie z szeroko rozumianą edukacją. Zakres tematyczny opracowywanych przez nas haseł sięga od pedagogiki (w tym m.in. dydaktyk poszczególnych przedmiotów, wychowania, pedagogiki specjalnej, czy społecznej) poprzez szkolnictwo, psychologię (ogólną, społeczną, stosowaną), aż do bibliotekarstwa. Obecnie baza składa się z ok. 200 haseł. Bazie postawiono następujące cele:

- uzupełnienie baz biblioteki (bazy książek, czasopism i dokumentów elektronicznych) o bazę informacji zamieszczanych w Internecie;
- polecanie wyselekcjonowanych i aktualnych informacji ze stron www;
- ogólnopolska współpraca z siecią bibliotek pedagogicznych.

WikiEduLinki to serwis typu Web 2.0 – czyli serwis „dynamiczny”, charakteryzujący się licznymi możliwościami interakcji pomiędzy jego użytkownikami. Do realizacji tego zamierzenia została wybrana aplikacja MediaWiki².

Mamy nadzieję, że wkrótce baza będzie budowana nie tylko przez wyznaczony zespół, ale także przez nauczycieli i bibliotekarzy, którzy z niej korzystają.

Działalność promocyjna DBP

Istotnym działaniem pozwalającym na dogłębne poznanie problematyki zastosowania technik informacyjno-komunikacyjnych w bibliotece, są cykliczne konferencje szkoleniowo-metodyczne organizowane przez DBP we Wrocławiu.

¹ Gawrońska_Paluszkie wicz Iwona, *Multimedialne pakiety edukacyjne – propozycja Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej dla nauczycieli*, „Dolnośląskie Ścieżki” 2010, nr 19, s. 135–137.

² A. Z a k r z e w s k a, *WikiEduLinki – interaktywne źródło informacji w bibliotekach pedagogicznych.*, [dostęp 20.03.2011], http://www.dbp.wroc.pl/biblioteki/wroclaw/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=117&Itemid=106&limitstart=5.

Ich celem jest przybliżenie ciekawych i nowatorskich rozwiązań metodycznych w pracy nauczycieli bibliotekarzy bibliotek szkolnych z użytkownikami biblioteki, zaprezentowanie możliwości współpracy z innymi bibliotekami w Polsce i za granicą oraz podkreślenie roli, jaką odgrywają biblioteki i bibliotekarze w środowisku edukacyjnym. Wybór tematyki poszczególnych konferencji to odpowiedź na pytania nurtujące środowisko bibliotekarzy: kim jest nowoczesny bibliotekarz, kim jest dzisiejszy użytkownik biblioteki, jaka jest współczesna biblioteka, w jaki sposób współpracować z czytelnikami?

26 października 2011 r. po raz piąty odbędzie się konferencja w cyklu „Szkolne Centra Multimedialne”, tematem przewodnim będzie zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych w bibliotece. Na poprzednich konferencjach były omawiane takie zagadnienia jak: wzorcowe rozwiązania Szkolnych Centrów Multimedialnych, propozycje działań w SCM, e-learning w bibliotece czy SCM – Biblioteka 2.0. DBP we Wrocławiu organizuje również inne konferencje promujące problematykę istotną dla nauczycieli m.in. otwarte zasoby edukacyjne czy cyfryzacja bibliotek i digitalizacja zbiorów. W listopadzie 2011 roku planowana jest również konferencja organizowana wspólnie z Korporacją Bibliotekarzy Wrocławskich pt. „Biblioteka – edukacja – dydaktyka, która związana będzie z promocją nowego typu biblioteki – biblioteki uczącej się”.

Organizowane konferencje, seminaria czy warsztaty z jednej strony spełniają rolę edukacyjną, a z drugiej promują edukację. DBP we Wrocławiu jest placówką znaną nie tylko na Dolnym Śląsku, ale żeby utrzymać swoją pozycję wśród użytkowników i pozyskać nowych musi ustawicznie dbać o pozytywny wizerunek. Problemy związane z promocją zna pewnie niejedna biblioteka, szczególnie ta, która funkcjonuje jako instytucja non profit. DBP we Wrocławiu opracowała swoją koncepcję popularyzującą działania edukacyjne w oparciu o współpracę ze środowiskiem. Biblioteka obchodzi w tym roku 65-lecie działalności, ma rozpoznawalny system identyfikujący placówkę, pracują w niej kompetentni bibliotekarze, proponuje w miarę szeroki wachlarz usług i jest postrzegana jako przyjazne miejsce dla kształcenia. Jednym z celów naszych działań jest wykreowanie przestrzeni DBP jako centrum edukacyjnego i ośrodka kultury integrujących środowisko oświatowe.

W roku jubileuszu DBP we Wrocławiu pragnie podkreślić znaczenie wielokierunkowej współpracy ze środowiskiem oświatowym i dlatego zaprosiła do promowania swoich dokonań, oraz wspólnych osiągnięć, instytucje, z którymi współpracuje. Przykłady wspólnych działań promujących edukację:

- popularyzacja wiedzy o szkołach dolnośląskich w kolekcji „Monografie szkół” Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej;
- organizacja wystaw „Moja szkoła”;
- prezentowanie nowości książkowych w cyklu „Dolnośląskie wydawnictwa dla edukacji”;

- organizacja cyklu konferencji „Szkolne Centra Multimedialne”;
- propagowanie nowych rozwiązań dydaktycznych poprzez organizowane wykłady, spotkania, szkolenia w cyklu „Biblioteka dla nauczycieli”;
- rozpowszechnienie wykorzystywanych w edukacji technik informacyjno-komunikacyjnych na bibliotecznej platformie Moodle: „e-Serwis DBP”;
- popularyzowanie wiedzy ekonomicznej wśród młodzieży we współpracy z przedstawicielami NBP w cyklu zajęć „Z Ekonomią na Ty”.

Biblioteki pedagogiczne w Polsce działają przede wszystkim na rzecz studentów, nauczycieli i uczniów. Oferta Biblioteki wynika z określonej Misji i koncentruje się na aktywności ukierunkowanej na pomoc bibliotekarzom oraz nauczycielom w ich pracy z uczniami. Wyznaczone cele, określony użytkownik, ukierunkowana tematyka działań utrudniają wyjście poza ramy przypisane bibliotece pedagogicznej. DBP we Wrocławiu stara się budować nowy wizerunek – biblioteki promującej zagadnienia ważne dla społeczności lokalnej. Dlatego dzięki współpracy z instytucjami wrocławskimi takimi jak Stowarzyszenie Wiedzy Obywatelskiej, Wrocławskie Centrum Wolontariatu, czy wydawnictwa dolnośląskie Biblioteka zaoferowała w ostatnich miesiącach pozabiblioteczne aktywności: wykłady konwersatoryjne z ludźmi kultury czy polityki (ostatnio odbyły się m.in. spotkania z posłami na Sejm RP – Ryszardem Kaliszem i Andrzejem Celińskim oraz dr Kamilą Kamińską, redaktorką książek z serii Pedagogika Miasta), spotkania młodzieży z przedstawicielami wolontariatu wrocławskiego, na których przedstawione zostały zasady wolontariatu w Polsce, za granicą i na Euro 2012 we Wrocławiu.

DBP we Wrocławiu promuje edukację w różny sposób. Najczęściej stosowaną formą promocji jest reklama masowa wykorzystująca Internet: (serwis DBP, portal społecznościowy Facebook, elektroniczne serwisy bibliotekarskie – przede wszystkim serwis E-Biblioteka Pedagogiczna oraz serwis SBP). Do komunikacji z naszymi użytkownikami wykorzystujemy także Stand HD zainstalowane we Wrocławiu – urządzenia informacyjne, z ekranami dotykowymi, instalowane w miejscach ruchliwych i prezentujące system informacyjny, wielu jednostek użyteczności publicznej (Infociti). Innym sposobem jest reklama wydawnicza, czyli ulotki, foldery, informatory. Niestety te formy mają charakter pośredni i nie zawsze docierają do określonego odbiorcy. Dlatego z wieloma informacjami do wybranych użytkowników docieramy w sposób bezpośredni (telefonicznie, listownie lub pocztą elektroniczną). Odbiorcą usług DBP jest szkoła rozumiana jako zespół nauczycieli i uczniów. Rozpoczęliśmy w tym roku odwiedziny szkół i rozmawiamy z ich przedstawicielami o oczekiwaniach wobec Biblioteki. Ustalamy wspólne przedsięwzięcia. Mamy nadzieję, że nawiązanie bezpośredniego kontaktu ze szkołami pomoże nam w dopracowaniu tematyki szkoleń, kursów czy wykładów i umożliwi działanie zgodne z potrzebami użytkowników.

Wiele wskazuje na to, że aby być bliżej szkoły – instytucji złożonej, ze zróżnicowaną społecznością, wieloma sposobami działania, różnymi stylami organizacji pracy, zmieniającego się prawa itd. – i przygotować ofertę współpracy na wysokim poziomie, trzeba będzie podjąć kroki związane nie tylko ze zmianą koncepcji promocji edukacji, ale też z różnorodnością naszych usług.

Podejmowane działania umacniają pozycję DBP w środowisku oświatowym Wrocławia i kreują Bibliotekę na centrum edukacyjne. Takie formy jak współpraca ze szkołami, uczelniami, wydawnictwami, doskonalenie kompetencji pracowników, adaptacja przestrzeni bibliotecznej czynią Bibliotekę bardziej przyjazną dla czytelników. Jednak najwięcej satysfakcji daje bezpośredni kontakt z użytkownikiem: na wykładach, spotkaniach autorskich, szkoleniach czy konferencjach, kiedy mamy potwierdzenie celowości naszego działania. Zachodzące zmiany w systemie oświaty, nowe zadania stawiane bibliotekom pedagogicznym czy postrzeganie biblioteki jako przyjaznego miejsca przez jej użytkowników to sygnały, które wymuszają zmianę w kreowaniu aktywności biblioteki. Idea biblioteki jako „trzeciego miejsca” to kierunek oznaczający gruntowną zmianę podejścia do tego, co biblioteka proponuje swoim użytkownikom i w jaki sposób im o tym komunikuje. DBP we Wrocławiu mimo swoich ograniczeń architektonicznych oraz specjalistycznej oferty, zaprasza swoich użytkowników wysyłając im komunikat: „Witamy serdecznie. Jesteś naszym gościem i zależy nam, abyś czuł się tu dobrze i jak najlepiej spędził czas”.

Bibliografia

- Gawrońska_Paluszkie wicz, I. *Multimedialne pakiety edukacyjne – propozycja Dolnośląskiej Biblioteki Pedagogicznej dla nauczycieli*, „Dolnośląskie Ścieżki” 2010, nr 19, s. 135–137.
- Zakrzewska, A. *WikiEduLinki – interaktywne źródło informacji w bibliotekach pedagogicznych*, [dostęp 20.03.2011], http://www.dbp.wroc.pl/biblioteki/wroclaw/index.php?option=com_docman&task=cat_view&gid=117&Itemid=106&limitstart=5.

Marcin Laskowski
las_m@poczta.onet.pl

Piotr Szeligowski
szeligowski@gmail.com
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Łodzi im. prof. T. Kotarbińskiego

„OD MALUSZKA DO STARUSZKA” – DZIAŁALNOŚĆ EDUKACYJNA PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WJEWÓDZKIEJ W ŁODZI

Abstract: The paper presents description and evaluation of educational activities of the Pedagogic Library of Łódź which are carried out for different audiences. The activities start with kindergarten classes of culture promotion of a book and readership, they include lessons for students of all learning levels, which concern skillful use of various contemporary sources of information. They also contain training for students and computer courses for seniors.

Słowa kluczowe: edukacja, biblioteka pedagogiczna, uczeń, student, senior

W społeczeństwie informacyjnym za jeden z podstawowych czynników decydujących o rozwoju ekonomicznym i społecznym uważa się edukację. Kładzie ona główny nacisk na samokształcenie oraz umiejętność kierowania swoim rozwojem. Wymusza na uczestnikach procesu edukacyjnego biegłe operowanie nowymi i wciąż udoskonalanymi narzędziami i formami kształcenia. Biblioteka jest instytucją, która musi postrzegać siebie w szerokim kontekście kulturowym. Jej misją, jako instytucji kultury, jest wspomaganie kształcenia społeczeństwa oraz pobudzanie upadającego dziś czytelnictwa¹ i promowanie kultury wysokiej. Biblioteki pedagogiczne zaspokajają potrzeby edukacyjne przede wszystkim kształcących się i doskonalących nauczycieli, studentów przygotowujących się do zawodu pedagoga oraz słuchaczy zakładów kształcenia nauczycieli². Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka (PBW) w Łodzi, obok tradycyjnych zadań zapisanych w Statucie³, prowadzi działalność dydaktyczną, która ma na celu

¹ *Z czytelnictwem nadal źle – raport z badań Biblioteki Narodowej*, [dostęp: 19.04.2011], http://www.bn.org.pl/aktualnosci/230-z-czytelnictwem-nadal-zle---raport-z-badan-biblioteki-narodowej.html#c_main.

² Rozporządzenie MENiS z 29 kwietnia 2003 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych – „Dziennik Ustaw” 2003, nr 89, poz. 824.

³ *Statut Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi*, § 3 ust. 2, [dostęp: 15.04.2011], <http://www.bip.pbw.lodz.pl/pages/main.php?id=21>.

rozbudzanie i rozwijanie potrzeb czytelniczych, przygotowanie do korzystania z różnych źródeł wiedzy, kształtowanie kultury czytelniczej. Celem artykułu jest zaprezentowanie interesujących działań edukacyjnych zrealizowanych w PBW w Łodzi.

Istnieje powszechna tendencja, że biblioteka powinna być centrum informacji, lecz jak zauważa Joanna Papuzińska⁴ – autorka wielu znakomitych książek dla dzieci, popularyzatorka książki i czytelnictwa, znawczyni bibliotekarstwa europejskiego – biblioteka powinna być przede wszystkim inicjatorem czytelnictwa. Gdy nie wykształcimy potencjalnego aktywnego czytelnika, człowieka, który czyta, użytkownik naszej biblioteki nie będzie miał żadnych potrzeb informacyjnych, żadnych pytań. Dlatego też, szczególną uwagę poświęcamy najmłodszym odbiorcom naszych przedsięwzięć. Nauczyciele bibliotekarze czynnie włączają się w proces wychowawczy przedszkola prowadząc zajęcia edukacyjne na temat świata książki i biblioteki, uczestniczą w organizowaniu konkursów, wystaw oraz biorą udział w głośnym czytaniu. Od kilku lat współpracujemy z miejskimi przedszkolami w Łodzi: PM nr 23, PM nr 138, PM nr 206. Poprzez wykorzystywanie książek na zajęciach staramy się kształtować w dzieciach zamiłowanie do czytania, właściwe postawy moralne, wiedzę o otaczającym je świecie, a przez to wpływać na ich wielostronny rozwój.

Kontakt z książką pełni w życiu dziecka bardzo ważną rolę. Książka m.in.: wspomaga edukację, uczy myślenia, wzbogaca wyobraźnię, rozwija język i słownictwo. W zajęciach z przedszkolakami czytanie książki jest zawsze punktem wyjścia do rozmów na różne tematy, zabaw i działań artystycznych. Lekcje zazwyczaj odbywają się według schematu: wprowadzenie w tematykę zajęć, czytanie i prezentacja przyniesionych książek, rozmowy o przeczytanym tekście, zabawy edukacyjne, tworzenie prac plastycznych zainspirowanych czytaniem tekstem. Przykładowymi tematami zajęć realizowanymi w przedszkolach są:

- „Czytanie wierszy Juliana Tuwima”;
- „Którą książkę lubię najbardziej (drukowaną, elektroniczną czy mówioną)?”;
- „Dobre wychowanie mam – trzy magiczne słowa (proszę, dziękuję, przepraszam) znam”;
- „Pierwsza wizyta w dużej bibliotece”.

Nauczyciele bibliotekarze pracują wybranymi metodami aktywizującymi oraz wybranymi technikami pracy z książką, upowszechniając je wśród nauczycieli przedszkola. Przykładowe metody⁵ to: pedagogika zabawy, metoda

⁴ J. Papuzińska, *Inicjacje literackie: problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, Warszawa 1988.

⁵ M. Jąder, *Efektywne i atrakcyjne metody pracy z dziećmi*, Kraków 2009.

dobrego startu, kinezylogia edukacyjna, metoda dramy. Głównymi celami jakie przyświecają naszym nauczycielom bibliotekarzom w pracy z najmłodszymi są:

- wykorzystanie książki w celu wspomaganie rozwoju emocjonalnego, społecznego i intelektualnego dziecka;
- wspomaganie umiejętności manualnych, kreatywnego myślenia;
- wspomaganie mowy, poszerzenie słownictwa;
- zachęcenie do samodzielnego czytania;
- pokazanie różnych form książki (tradycyjnych oraz w formie elektronicznej);
- nauczenie dzieci właściwego posługiwania się książką;
- wykorzystanie książki w celu wyrabiania kulturalnych zachowań;
- tworzenie pozytywnych skojarzeń z książką poprzez zabawy dydaktyczne inspirowane tekstem.

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Łodzi prowadzi również lekcje dla uczniów szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z edukacji czytelniczej i medialnej⁶. Przypomnieć należy, że edukacja czytelnicza stanowiła już wcześniej część programu nauczania najczęściej pod nazwą przysposobienia bibliotecznego, przygotowującego ucznia do korzystania ze zbiorów szkolnej biblioteki. Nasza oferta edukacyjna obejmuje też nowe zagadnienia zebrane w blokach tematycznych:

- „Tradycja i nowoczesność, czyli książka i Internet” – celem zajęć jest kształcenie umiejętności uczniów w zakresie szybkiego wyszukiwania informacji w tradycyjnych oraz elektronicznych źródłach informacji;
- „Z Internetem przez świat bibliotek” – to propozycja wirtualnej wycieczki po bibliotekach i ich zbiorach;
- Proponowane tematy lekcji zostały tak dobrane, aby przygotować uczniów do:
- samokształcenia poprzez umiejętne pozyskiwanie i opracowywanie informacji pochodzących z różnych źródeł,
- rozumienia roli mediów we współczesnej cywilizacji,
- zdobycia umiejętności krytycznego odbioru treści zawartych w mediach,
- wyrobienie postawy dystansu i krytycyzmu wobec informacji medialnych.

Wymienione zajęcia prowadzone są w Czytelni i Pracowni Multimedialnej PBW. Mają one formę wykładu, ilustrowanego prezentacją multimedialną. Ponieważ duży nacisk kładziemy na kształcenie umiejętności praktycznych, najwięcej czasu zarezerwowaliśmy na ćwiczenia.

⁶ Nowa podstawa programowa, obowiązująca od roku szkolnego 2009/2010, zniósła formę ścieżek edukacyjnych, w tym „Edukację czytelniczą i medialną”. Charakterystyczne dla niej treści zostały rozmieszczone w ramach różnych przedmiotów. Za: U. J u h o w i c z, *Nowa podstawa programowa a biblioteka szkolna*, „Biblioteka-Szkolne Centrum Informacji” 2009, nr 5, s. 35–38.

Osobiste doświadczenie w pracy ze studentami i kilkuletnie obserwacje ich zachowań czytelniczych, pozwalają na pewne spostrzeżenia dotyczące sprawności czytelniczej tej grupy użytkowników. Trzeba nadmienić, że nie wszyscy posługują się biegle katalogami tradycyjnymi czy elektronicznymi. Często błędnie wpisują nazwiska autorów lub zaczynają poszukiwania od wpisania imienia autora pracy, nie czytają opisów katalogowych, albo też piszą niewłaściwe sygnatury. Mają problemy z umiejętnością wykorzystania informacji pochodzących z różnych źródeł (podręczników, encyklopedii, czasopism). Często kopiuje informacje na dany temat ze stron WWW, bez oceny fachowości źródeł. Umiejętności, zwłaszcza studentów pierwszych roczników są na bardzo zróżnicowanym poziomie. Dlatego wiele osób wymaga prostego przeszkolenia z przysposobienia bibliotecznego (jakiego typu dokumentów mogą poszukiwać w bibliotece, z jakich wydziałów korzystać, w jaki sposób poszukiwać potrzebnych książek w katalogach on-line, jak znaleźć książki na dany temat). W związku z tym Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Łodzi organizowała zajęcia dla studentów niepublicznych uczelni łódzkich. W listopadzie 2007 r. odbył się piąty i ostatni⁷ cykl tego typu zajęć przygotowanych i zrealizowanych przez nauczycieli bibliotekarzy PBW dla studentów pierwszego roku Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Głównym celem szkolenia było zapoznanie studentów z PBW oraz wykształcenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji.

Przedsięwzięciem edukacyjnym skierowanym do innej grupy odbiorców są kursy dla seniorów. Każdego roku ponad 200 tys. Polaków przechodzi na emeryturę. Są wśród nich osoby aktywne, w dobrej formie fizycznej i psychicznej. Czują się przywiązani do tradycji, jednak próbują nadażyć za nowoczesnością. Przejście na emeryturę wiąże się z diametralną zmianą w codziennym harmonogramie dnia. Zbyt dużo czasu niewypełnionego konstruktywnym zajęciem powoduje, że emeryci mogą poczuć się niepotrzebni. Rodzi to frustrację i niekorzystnie wpływa na ich stan zdrowia. Dodatkowo szybki postęp techniczny wzbudza w starszych osobach lęk, że nie poradzą sobie w powstającym „społeczeństwie informacyjnym”. Inną postawą, która jest chętnie przyjmowana przez seniorów, to: „eee tam, zawracanie głowy, jest mi to niepotrzebne – przeżyłem/am 60 lat bez komputera, to przeżyję i kolejne 40”. Wiele osób spośród tej grupy wiekowej ma duże obawy przed podjęciem nauki i czuje się niekomfortowo w sytuacji, kiedy przyznaje, że nie radzi sobie z komputerem czy komórką. Boi się wyśmiania i okazania swojej nieporadności. A przecież nikt z nas nie przychodzi na świat z umiejętnością radzenia sobie z laptopem czy aparatem cyfrowym – tę umiejętność nabywa się w procesie edukacji. Osoby starsze silnie odczuwają lekceważenie ze strony ludzi młodszych, zwłaszcza

⁷ Od 2008 r. Biblioteka WSP w Łodzi przeprowadza szkolenie biblioteczne we własnym zakresie.

wtedy, gdy sami występują w roli klientów, czy to w bankach, punktach obsługi czy w bibliotekach. Wykazują dużą ostrożność wobec nowości technicznych, a jednocześnie są ciekawi nowych propozycji i możliwości. A przecież, aby korzystać z dobrodziejstw Internetu, nie trzeba mieć specjalistycznej wiedzy – często „do szczęścia” wystarczy przeglądanie stron WWW, obsługa poczty i komunikatorów. Dlatego też wiele instytucji – zarówno organizacje pożytku publicznego, jak i instytucje biznesowe – coraz częściej oferują seniorom uczestnictwo w kursach obsługi komputera. Aby wyjść naprzeciw zapotrzebowaniom i nowym trendom Biblioteka w maju 2009 r. (podczas Tygodnia Bibliotek) przeprowadziła zajęcia komputerowe „SENIORNET”. Założeniem było zorganizowanie 6-osobowej grupy uczestników, przy czym zajęcia miały odbywać się codziennie (w wymiarze 2x45 min.) w Pracowni Multimedialnej, gdzie są stanowiska komputerowe z dostępem do Internetu. Zajęcia dotyczyły podstaw obsługi komputera: jego budowy (urządzeń zewnętrznych i wewnętrznych), wyjaśniane były takie pojęcia jak system operacyjny, program komputerowy czy podstawowe jednostki informacji. Tłumaczone były terminy: pulpit, okno, ikona, operacje na plikach i folderach, start i kończenie pracy komputera. Następnie seniorom zostały przedstawione podstawowe informacje na temat korzystania z Internetu. Obejmowały one swoim zakresem wyjaśnienie pojęć: strona WWW, przeglądarka internetowa, wyszukiwarka internetowa, portal internetowy, adres strony, formułowanie zapytań w wyszukiwarkach. Poziom zajęć był przystosowany do potrzeb uczestników po to, aby każda z osób mogła zapoznać się w miarę dokładnie z nowymi pojęciami, jak i miała możliwość precyzyjnego – dostosowanego do własnych potrzeb i możliwości – wykonania określonych zadań.

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Łodzi podejmuje szereg działań, mających na celu uświadomienie użytkownikom, że nasza działalność wykracza poza tradycyjne wypożyczanie książek. Wydarzeniem, które także sytuuje bibliotekę jako „trzecie miejsce” jest Noc Muzeów, która odbyła się w nocy z 15 na 16 maja 2010 r. W strukturze PBW funkcjonuje Wydział Zbiorów Specjalnych, gromadzący i udostępniający materiały z historii oświaty w regionie łódzkim, nieformalnie noszący nazwę Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej i dlatego pojawił się pomysł przyłączenia się do wspomnianej imprezy. Po otrzymaniu warunków wstępnych ze strony instytucji koordynującej imprezę w obrębie miasta (Wydziałem Promocji Urzędu Miasta Łodzi), zdecydowano o akcesji do obchodów Nocy Muzeów w 2010 r. Powołano zespół roboczy, który opracował scenariusz imprezy. Na ekspozycję, oprócz wystawy stałej, zatytułowanej „Oświata łódzka końca XIX i początku XX wieku” (zaaranżowanej dawnymi meblami szkolnymi, w otoczeniu dawnych pomocy szkolnych oraz wystawionych w gablotach archiwaliów, muzealiów i ikonografii, w której chętni mogli siedząc w ławkach próbować kaligrafować wg archaicznych wzorów), składały się dwie wystawy czasowe, eksponowane

w gablotach na bibliotecznym korytarzu. Ukazywały one wybrane materiały archiwalne, muzealne i ikonograficzne. W ramach wystawy: „Migawki z dawnej szkoły” prezentowaliśmy m.in. korespondencję Kardynała Karola Wojtyły z czasów, gdy był Metropolitą Krakowskim, Prymasa Tysiąclecia Kardynała Stefana Wyszyńskiego, patrona naszej biblioteki prof. dr T. Kotarbińskiego czy wpis w pamiętniku Karla Dedeciusa z czasów, gdy był uczniem Gimnazjum im. Stefana Żeromskiego. W gablotach znalazły się materiały obrazujące edukację w czasie zaborów, pierwszej wojny światowej, okresu międzywojennego i latach kolejnych. Szczególnie interesująco przedstawiły się materiały ukazujące polskie szkolnictwo w czasie okupacji hitlerowskiej. Są to źródła potwierdzające działanie oficjalnych szkół w ramach Generalnej Guberni, konspiracyjne nauczanie szczególnie na terenie wcielonej do Rzeszy Łodzi, jak i obozów zagłady czy jenieckich. Obok tego zaprezentowaliśmy wyposażenie szkolnego tornistra oraz mundurek słynnej szkoły Zimowskiego i kilka sztandarów szkolnych z bogatego zbioru posiadanego przez PBW. Niepowtarzalne dokumenty i fotografie znalazły się w gablotach w ramach kolejnej czasowej wystawy zatytułowanej „Szkolne wycieczki dawno ...i jeszcze dawniej”. Na archiwalnych zdjęciach można prześledzić, czym i dokąd podróżowali uczniowie w minionym stuleciu, a z wpisów w kronikach dowiedzieć się o organizacji szkolnych wycieczek czy panującej w ich trakcie atmosferze. Dla uatrakcyjnienia pobytu osobom uczestniczącym w Noc Muzeów w naszej Bibliotece stworzyliśmy dla zwiedzających kącik z „ośłą ławką”. Można było w nim nie tylko zapoznać się z listą kar, stosowanych w dawnej szkole, ale nawet odczuć je na własnej skórze – np. podczas klęczenia na grochu czy otrzymywania „łap” wymierzanych przez szalonego woźnego! Impreza okazała się dużym sukcesem. Największymi atrakcjami były elementy interaktywne – „ośła ławka”, klęczenie na grochu oraz lekcje kaligrafii przeprowadzone w zaaranżowanej starej klasie szkolnej. Pisanie stałówkami i atramentem dla części odwiedzających było przypomnieniem lat młodości, dla innych nieznaną wcześniej atrakcją. Konwencja zabawy kulturalnej sprawiła, że wiele osób z wyłącznie hobbystycznej potrzeby odwiedzenia kolejnej placówki trafiła do nieznanego sobie wcześniej miejsca.

Niezależnie od powodów, z jakich zwiedzający licznie przybywali do naszej placówki w Noc Muzeów, należy wspomnieć, iż na co dzień Wydział Zbiorów Specjalnych przez specyfikę miejsca i posiadane zasoby skupia grupy, różniące się wiekiem i zainteresowaniami. I tak oferta edukacyjna Wydziału przyciąga na zajęcia dzieci i młodzież. Szczególnie popularnością cieszą się wśród nich spotkania warsztatowe, w czasie których mogą np. kaligrafować gęsim piórem, zabawić się w średniowiecznego mnicha, kopiującego inicjały, czy w detektywa rozszyfrowującego zwroty, zapisane dziwnie wyglądającymi alfabetami. Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej z uwagi na zawartość archiwów ściąga nie tylko historyków, pedagogów, czy osoby kształcące się w tym kierunku i parające się

rekonstruowaniem historii oświaty, lecz i absolwentów dawnych łódzkich szkół. Stałymi użytkownikami są były uczennice szkoły Heleny Miklaszewskiej (które tradycyjnie zapraszają nas na coroczne spotkania), „chłopcy” ze szkoły Aleksiego Zimowskiego, czy absolwentki szkoły im. Emilii Sczanieckiej. Ci niedzisiejsi uczniowie chcą podtrzymywać dawne szkolne więzi, spojrzeć na fotografie sprzed lat, czy poczytać szkolne dokumenty. Muzeum Oświaty Ziemi Łódzkiej jest właśnie takim miejscem do którego chętnie przynoszą osobiste szkolne pamiątki, spisane wspomnienia, gdyż widzą, że znajdują tu osoby chętne do ich zarejestrowania i popularyzacji. Ostatnio Muzeum coraz liczniej odwiedzają grupy studentów Uniwersytetu Trzeciego Wieku, którzy z jednej strony chcą poznać historię szkolnictwa w naszym regionie, a z drugiej posiedzieć w ławkach sprzed lat, czy pochylić się nad zeszytem do kaligrafii. Inną jeszcze grupą, która w związku ze swymi zainteresowaniami licznie nas odwiedza są łódzcy przewodnicy, szukający ciekawych miejsc na mapie naszego miasta. Ze spotkań tych płyną obustronne korzyści i można odnotować, że wśród rzeszy zwiedzających doczekaliśmy się sympatyków Muzeum, przychodzących do nas z „potrzeby serca”.

Działania edukacyjne zaprezentowane w artykule pokazują, że PBW stara się zaspokoić oczekiwania swojego statutowego odbiorcy, jesteśmy też otwarci na inne grupy np.: seniorów. Dla nich poszerzamy ofertę edukacyjną, szkoleniową i kulturalną. Staramy się promować bibliotekę w środowisku jako placówkę nowoczesną, skomputeryzowaną, posiadającą bogaty księgozbiór. Popularyzować ją w społeczeństwie i modelować pozytywne skojarzenia. Chcemy, aby nie była tylko miejscem do którego przychodzi się po książki z konieczności egzaminów, ale jako placówkę, gdzie w sposób wartościowy można spędzić swój wolny czas. Miejsce, do którego chce się przyjść z przyjemnością po książki swoich ulubionych autorów, spotkać się z innymi czytelnikami, uczestniczyć w kursach, czy wrócić do lat młodości oglądając muzealną wystawę. Dążymy do tego, aby poza domem i pracą/nauką to biblioteka była tym „trzecim miejscem”, gdzie można zaspokajać potrzeby wszystkich zainteresowanych ustawiczną edukacją oraz rozwijaniem swoich pasji i umiejętności. Zdajemy sobie sprawę, że przed nami jeszcze dużo pracy, ale dążymy do tego, aby hasło „Spotkajmy się w bibliotece”⁸ nie było tylko nazwą konkursu, lecz przede wszystkim, aby było hasłem/zawołaniem wszystkich tych, którzy chcą spędzić swój wolny czas w niebanalnym miejscu.

⁸ Hasło kampanii społecznej i konkursu zorganizowanego w 2010 r. w ramach Programu Rozwoju Bibliotek.

Bibliografia

- Statut Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi, § 3 ust. 2*, [dostęp: 15.04.2011], <http://www.bip.pbw.lodz.pl/pages/main.php?id=21>.
- Jąder M., *Efektywne i atrakcyjne metody pracy z dziećmi*, Kraków 2009.
- Juhowicz U., *Nowa podstawa programowa a biblioteka szkolna*, „Biblioteka-Szkolne Centrum Informacji” 2009, nr 5, s. 35–38.
- Papuzińska J., *Inicjacje literackie: problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, Warszawa 1988. *Rozporządzenie MENiS z 29 kwietnia 2003 roku w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych*, „Dziennik Ustaw” 2003, nr 89, poz. 824.
- Z czytelnictwem nadal źle – raport z badań Biblioteki Narodowej*, [dostęp: 19.04.2011], http://www.bn.org.pl/aktualnosci/230-z-czytelnictwem-nadal-zle---raport-z-badan-biblioteki-narodowej.html#c_main.

Piotr Lewkowicz
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego

WIZERUNEK PRACOWNIKA BIBLIOTEKI AKADEMICKIEJ KREOWANY W POLSKIEJ LITERATURZE ZAWODOWEJ DWUDZIESTOLECIA MIĘDZYWOJENNEGO

Abstract: The paper is the survey of the polish professional literature on librarianship from the years 1918–1939 addressed to the academic librarians.

We present how the authors formed the outlook upon the book and the work in the library, how they induced on the librarian's environment and what was their role in creating the attitudes and bears of the academic libraries workers. The examples from the librarianship literature of the interwar period show us the ways of solving the problems of collecting, working out and lending the different kinds of library materials and of the interlibrary co-operation in Poland and abroad. These examples reveal how newest were views of the polish academic librarians leaders on library standardization, management, marketing, benchmarking and the presence of library and librarians in the academic space.

After thorough analysis of all these texts we can say that the interwar period played an essential role in forming contemporary principles of library work and crystalizing the position of the academic libraries workers in the scientists midst and in polish librarian's environment.

Słowa kluczowe: bibliotekarstwo akademickie, bibliotekarstwo polskie, normalizacja, organizacja pracy, standaryzacja, zarządzanie.

Zakończenie pierwszej wojny światowej to dla Polski nie tylko odzyskanie niepodległości i trwające po rok 1921 walki o granice II Rzeczypospolitej. Koniec wojny to jednocześnie początek życia w nowej rzeczywistości; rzeczywistości odmiennej politycznie, cywilizacyjnie, światopoglądowo, socjalnie i kulturowo.

Instytucje młodego państwa miały ambicje sprostania nowym wyzwaniom i podjęcia udziału w ich realizacji. Wśród nich także wyższe uczelnie, zarówno te działające nieprzerwanie, jak i nowopowstałe, a także związane z nimi organizacyjnie biblioteki – istniejące i powoływane do życia¹.

¹ W roku działały lub inaugurowały zajęcia uniwersytety: Jagielloński, Warszawski, Jana Kazimierza, Poznański, Stefana Batorego i Katolicki, uczelnie techniczne: politechniki w Warszawie i Lwowie oraz Akademia Górniczo-Hutnicza, wyższe szkoły rolnicze: Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego i lwowska Akademia Medycyny Weterynaryjnej, ekonomiczna – Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie i artystyczna – Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie.

Wiodącą rolę w polskim bibliotekarstwie akademickim sprawowały osoby (legitymujące się nierzadko tytułami naukowymi), które pełniły obowiązki bibliotekarzy lub odbywały praktyki biblioteczne przed wojną, czy to w księżniczkach szkół wyższych, czy to w innych znaczących bibliotekach naukowych – rodowych, fundacyjnych, instytucji i towarzystw naukowych. To właśnie ci ludzie organizowali w okresie międzywojennym polskie środowisko bibliotekarskie, powołując do życia Związek Bibliotekarzy Polskich (ZBW), wydając „Przegląd Biblioteczny”, zwołując kolejne zjazdy ZBP, na których poruszano najistotniejsze problemy naukowe i zawodowe, czy wreszcie – opracowując instrukcje i podręczniki fachowe, pomocne w codziennej działalności bibliotek.

Nieobce im były, kształtujące polskie bibliotekarstwo XIX w., refleksje teoretyków niemieckich i francuskich; wiele uwagi poświęcali lekturze autorów polskich, począwszy od tekstów Joachima Lelewela i Stanisława Dunin-Borkowskiego², przez encyklopedyczne hasła Karola Estreichera, Franciszka Maksymiliana Sobieszczańskiego³, Piotra Chmielowskiego, Stanisława Czarnowskiego, Józefa Przyborowskiego⁴ i Zygmunta Glogera⁵, po – traktujące o nieco odmiennej rzeczywistości bibliotekarskiej – prace Stanisława Posnera i Faustyna Czerwijowskiego⁶.

Nie dziwi więc fakt, że ludzie z tak rzetelnym przygotowaniem zawodowym i głęboką wiedzą teoretyczną, po roku 1918 nie pozostali bierni, lecz z wielką energią poczęli – swymi działaniami i tematyką wystąpień – wyznaczać kierunki rozwoju zawodowego bibliotekarzy i kształtować organizację bibliotekarstwa polskiego. Rzecz jasna, najważniejsze dla nich, pracowników bibliotek akademickich, było miejsce bibliotekarzy wśród innych pracowników wyższych uczelni⁷ oraz rola i zadania jakie wyznaczano samym bibliotekom.

Szczególnie wysoko sytuował pozycje i znaczenie bibliotekarzy akademickich Józef Grycz, przyznając im najwyższe miejsce w hierarchii zawodowej, ale też nakładając na nich wyjątkowe obowiązki wynikające z tego tytułu. W referacie, przygotowanym na IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich, w roku 1936, stwierdzał: „(...) biblioteki państwowych szkół akademickich tworzą w zespole

² J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, Wilno 1823–1826; S. Dunin-Borkowski, *O obowiązkach bibliotekarza: rzecz napisana w roku 1827 z powodu uporządkować i otworzyć się mającej Biblioteki im. Ossolińskich*, Lwów 1829.

³ Obaj w *Encyklopedii Powszechnej*, Warszawa 1859–1868, FMS także w *Encyklopedii ogólnej wiedzy ludzkiej*, Warszawa 1872–1877.

⁴ Wszyscy w *Wielkiej Encyklopedii Współczesnej Ilustrowanej*, Warszawa 1892–1914.

⁵ Z. Gloger, *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, Warszawa 1900–1903.

⁶ S. Posner, *Biblioteki amerykańskie*, „Przegląd Biblioteczny” 1909, z. 4, s. 259–290; F. Czerwijowski, *Bibliotekarz: krótkie wskazówki dla pracujących w bibliotekach*, Warszawa 1912.

⁷ Zob. J. Włodarczyk, *Bibliotekarze polscy okresu międzywojennego w świetle przepisów prawa*, [w:] *idem, Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*, Łódź 1988, s. 25–41.

bibliotek naukowych jednostki najwyższego stopnia zarówno pod względem bogactwa zasobów jak organizacji (...)”⁸.

Lektura prac autorstwa pracowników bibliotek polskich wyższych uczelni udowodnia, że byli oni świadomi konieczności zachowania w pracy bibliotekarskiej wysokich standardów wiedzy ogólnej i fachowej⁹.

Aby racjonalnie i efektywnie wykorzystać potencjał naukowy bibliotekarzy akademickich, proponowano adaptowanie do praktyki bibliotecznej najnowszych metod, wypracowanych przez teoretyków organizacji pracy. I tak na przykład Adam Łysakowski dogłębnie zajął się zagadnieniem ekonomii pracy, wykonywanej ze względu na wyznaczony cel. Swoje przemyślenia zamknął w syntetycznej formule: „(...) najmniejszym wysiłkiem osiągnąć największą wydajność pracy, albo dokładniej: najmniejszą ilością czynności najłatwiejszych dochodzić do największej ilości wytworów najbardziej wartościowych”¹⁰. Wyróżnił też w działalności biblioteki trzy – dziś już klasyczne – etapy pracy: gromadzenie, wypożyczanie i udostępnianie zbiorów, analizując je ze względu na czynności podejmowane w ich trakcie. Dla potrzeb swojej metodologii przyjął zasadę pomiaru oddzielnych czynności jednostkowych, pozostawiając statystykom analizę sprawozdań obejmujących poszczególne okresy.

Dzięki współpracy pracowników Biblioteki Wojskowej Dowództwa Okręgu Generalnego Nr VI we Lwowie, w roku 1925 Łysakowski mógł już obliczyć ile czasu zajmują poszczególne czynności, wykonywane na różnych etapach organizowania zbiorów. Badał ile trwa etap gromadzenia, np.: przeglądanie bibliografii, sporządzanie zamówienia lub przeprowadzanie czynności kasowych; ile czasu wymaga opracowanie zbiorów: katalogowanie, inwentaryzowanie, włączanie kart do katalogów itd.; wreszcie, jak długo trwa wypożyczanie: prace magazynowe, wydawanie i przyjęcie książki w wypożyczalni lub czytel-

⁸ J. Grycz, *Zasady organizacji bibliotek naukowych w Polsce*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja – 2 czerwca 1936 roku: referaty*, Warszawa 1936, s. 36.

⁹ M.in.: E. Kuntze, *Kilka uwag o kursach dla bibliotekarzy bibliotek naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1930, z. 1, s. 22–28, 34–36. Autor omawia programy kursów dla bibliotekarzy naukowych i „średnich”; artykuły J. Grycza, *O kursy bibliotekarskie*, „Przegląd Biblioteczny” 1930, z. 2, s. 194–195; *Po pierwszym egzaminie bibliotekarskim*, „Przegląd Biblioteczny” 1931, z. 3/4, s. 234–236 – zawiera omówienie przykładowych pytań z zakresem potrzebnej wiedzy; *Rewizja bibliotek uniwersyteckich*, „Pion” 1933, nr 9, s. 3, gdzie pisze: „Praca bibliotekarska wymaga szerokiej wiedzy podbudowy encyklopedycznych wiadomości ze wszystkich gałęzi wiedzy, znajomości historii i systematyki nauk, opanowania całego pomocniczego aparatu pracy naukowej, władania – bodaj w czytaniu – możliwie dużą ilością języków obcych, a poza tym specjalnych umiejętności z zakresu księgoznawstwa i bibliotekarstwa właściwego”; *Memoriał Związku Bibliotekarzy Polskich w sprawie unormowania stosunku służbowego bibliotekarzy szkół akademickich*, „Przegląd Biblioteczny” 1934, z. 2, s. 65–68; A. Łysakowski, *Sprawozdanie z wakacyjnego kursu bibliotekarskiego Związku Bibliotekarzy Polskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1938, z. 4, s. 309–311.

¹⁰ A. Łysakowski, *Obliczanie czasu pracy bibliotekarskiej*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 1, s. 38.

ni¹¹. Świadomy specyfiki pracy bibliotekarskiej i złudnej jednorodności jej przedmiotu, autor opatrzył wyniki badań znaczącymi zastrzeżeniami; napominał: „(...) materiał pracy bibliotekarskiej jest tylko podobny, ale nie równy. To nie jest mechanicznie fabrykowany towar. Różne kategorie książek wymagają różnych działań i zabiegów”¹² i przestrzegał: „Cały czas zajęcia dzieli się zatem na czas pracy (przygotowanie i wytwarzanie) i na czas marnowany”¹³. Rozważania Łysakowskiego zwięźdzała konkluzja: „(...) rzeczą organizacji pracy jest ustalenie poprawności stosunku tych części: oznaczenie maksymalnie dopuszczanego procentu czasu marnowanego, podniesienie do najwyższej wydajności czasu właściwego wytwarzania”¹⁴.

Te i inne refleksje dotyczące spraw organizacji pracy bibliotecznej – wynikające ze studiów teoretycznych, podejmowanych badań, jak również z doświadczenia nabytego w bibliotece Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, zawarł Adam Łysakowski w referacie przedstawionym na II Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w Poznaniu (29 V – 2 VI 1929 r.)¹⁵. Referat ten, szczegółowo omówiony po latach przez Władysławę Borkowską¹⁶, formułował tezę: „(...) normalizować znaczy: **take same – wartościowe – cele osiągać za pomocą takich samych – najprostszych – metod (...)**”¹⁷, wyróżniał trzy kategorie norm porządkujących instytucję biblioteczną i precyzował obszary działalności, jakie owym kategoriom norm podlegały. Trzeba zaznaczyć, że referat potraktowano przede wszystkim jako sumę doświadczeń i przemyśleń całego grona autorów wypowiadających się na temat organizacji bibliotek¹⁸, co nie kolidowało zresztą z zamysłem Łysakowskiego, który rzetelnie wymienił prace, stanowiące dla

¹¹ Wyniki badań zob. *ibidem*, s.45–46.

¹² *Ibidem*, s. 42.

¹³ „(...) czas «marnowany» (na czynnościach osobowych): bądź to niezbędnie «tracony» (świeże «nastawienie się» do innego działania, wypoczynek, posiłek), bądź też zgoła «trwoniony» (spóźnianie się, przedwczesne kończenie pracy, rozmowy z kolegami, zbyt długie odpoczynki itp.)”, *ibidem*, s. 47.

¹⁴ *Ibidem*, s. 47.

¹⁵ A. Łysakowski, *Normy organizacyjne bibliotek naukowych, a w szczególności uniwersyteckich: (referat)*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 283–305; zob. też koreferat J. Grycza, *Normy organizacyjne (...)*, s. 305–308 oraz A. Łysakowski, *Przykład nowoczesnej organizacji bibliotecznej*, „Przegląd Współczesny” 1930, t. 32, s. 442–449 – o działaniu Centralnej Biblioteki Wojskowej; tegoż, *Naukowa organizacja pracy w bibliotekarstwie*, Biuletyn Biblioteki m. st. Warszawy 1931/1932, s. 28–29 – program i literatura odczytu wygłoszonego na kursie bibliotekarskim dla pracowników bibliotek warszawskich 3.V.1931 r.

¹⁶ W. Borkowska, *Z dziejów normalizacji w bibliotekarstwie polskim*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, z. 1–4, s.244–246.

¹⁷ A. Łysakowski, *Normy organizacyjne ...*, *op. cit.*, s. 285.

¹⁸ W. Borkowska, *op. cit.*, s. 244 pisała: „Referat był próbą syntetycznego ujęcia postulatów i projektów wysuwanych od szeregu lat przez wybitnych bibliotekarzy. Omawiał przede wszystkim normy dotyczące organizacji i działalności bibliotek.”

niego inspirację¹⁹. Sumując wywód, autor przedstawił swój plan tworzenia i wdrażania prac normalizacyjnych, dotyczących działania bibliotek. Było to: rozpoznanie problemów, wypracowanie projektów norm oraz prace komisyjne nad ostatecznym ich kształtem, a „(...) Ministerstwo, akceptując daną normę, zarządza jej wydanie celem wprowadzenia w życie. Najlepiej czynić to rozdziałami, z których powstanie ogólny podręcznik: polskie normy bibliotekarskie”²⁰. Mowa tu o polskim podręczniku bibliotekarskim, nad którego powstaniem i treściami debatowano cały okres międzywojenny, tak przy okazji zjazdów bibliotekarskich, dyskusji o szkolnictwie zawodowym, jak i rozważań poświęconych nauce o książce i bibliotece, czy sprawozdań z egzaminów zawodowych²¹. Niestety, do roku 1939 ogólny podręcznik bibliotekarski nie powstał²², nie tyle z powodu braku kompetentnych autorów czy potencjału wiedzy fachowej, co z przyczyn natury administracyjno-finansowej.

Z mniejszymi oporami – choć nie tak szybko jak chcieliby tego bibliotekarze – odbywały się prace nad tworzeniem podręczników i instrukcji, odnoszących się do poszczególnych etapów pracy nad książką w bibliotece.

¹⁹ M.in.: E. Kuntze, *Potrzeby polskich bibliotek naukowych*, „Nauka Polska” 1919, s. 503–542; J.S. Bystron, *W sprawie racjonalnej polityki bibliotecznej w Polsce*, „Przegląd Współczesny” 1926, t. 16, s. 284–287; R. Kotula, *Najistotniejsze potrzeby polskich bibliotek naukowych*, „Nauka Polska” 1929, s. 529–537; Z. Mocarski, *Potrzeby bibliotek naukowych*, „Nauka Polska” 1929, s. 538–546; K. Dobrowolski, *Kilka uwag o potrzebach naszej nauki w związku z bibliotekami uniwersyteckimi*, „Nauka Polska” 1929, s. 547–555; J. Muszkowski, *Przeszłość i terażniejszość w życiu bibliotek współczesnych*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, nr 1, s. 1–13. Nie podaję autorów i prac niemieckich, rosyjskich i amerykańskich cytowanych przez A. Łysakowskiego.

²⁰ A. Łysakowski, *Normy organizacyjne ...*, *op. cit.*, s. 304.

²¹ W rezultacie powstał, przedłożony do dyskusji plan podręcznika: H. Hleb-Koszańska, *Projekt planu podręcznika bibliotekarskiego wyd. przez Z.B.P.*, „Przegląd Biblioteczny” 1935, z. 2, s. 89–91, podzielony na część ogólną i szczegółową, gdzie ogólna traktować miała o bibliologii i bibliografii, następnie szły sprawy dotyczące bibliotek: historia i rola społeczna i kulturotwórcza; rodzaje bibliotek, współpraca między nimi i statystyka; część ogólną kończyć miały sprawy wykształcenia i organizacji zawodowych bibliotekarzy. Część szczegółowa zakładanego podręcznika zawierać miała wiadomości dotyczące praktyki zawodowej: administracji bibliotecznej, gromadzenia, katalogowania i przechowywania zbiorów, czytelnictwa i specyfiki pracy w różnych typach bibliotek.

²² Jeśli pominiemy opracowany przez Mariana Łodyńskiego przy współudziale Jana Niezgody oraz Wiktora Kochanowskiego *Podręcznik bibliotekarski dla kierowników bibliotek wojskowych*, Warszawa 1929 i Jana Muszkowskiego *Życie książki*, Warszawa 1936; zob. *Wykaz podręczników zalecanych przez Radę Z.B.P. przy przygotowywaniu się do egzaminów na stanowiska I kategorii w państwowej służbie bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1937, z. 3, s. 254–255.

Poczesne miejsce zajmują tu czynności związane z tworzeniem katalogów – podstawowych źródeł informacji o zbiorach bibliotecznych²³. O roli katalogów w działalności bibliotek akademickich mówili m.in.: Aleksander Birkenmajer²⁴, czy Ludwika Dobrzyńska-Rybicka, która podkreślała ich niepodważalne znaczenie. Jak mówiła: „Katalog stanowi zasadniczą podstawę biblioteki i rozstrzyga o jej sprawnym funkcjonowaniu”²⁵. Głos w dyskusji zabrał także Rudolf Kotula, dostrzegający wśród najpilniejszych zadań bibliotekarstwa polskiego: „(...) wybór rodzajów katalogów, ujednostajnienie zasad katalogowania (...)”²⁶.

Formułowano także uwagi o mniej postulatycznym, a bardziej merytorycznym charakterze, poświęcone potrzebie zachowania prostoty, precyzji i jasności w procedurze katalogowania zbiorów. Warto tu przypomnieć rozważania Edwarda Kuntzego, który pisał: „(...) biblioteki powinny sporządzić katalogi dostępne dla korzystających, na kartkach formatu międzynarodowego (125x75 mm), umieszczone w zabezpieczonych pudełkach. Kartki winny być przejrzyste, redagowane krótko, bez wszelkiej przesady bibliotekarskiej i bibliograficznej (...)”²⁷, czy Wacława Borowego, który zauważał konieczność prostej budowy i przejrzystego układu przyszłych przepisów katalogowania, podawania „trafionych” przykładów, sprecyzowania używanych terminów oraz opracowania tablic transkrypcji z odmiennych od łacińskiego alfabetów²⁸. Rozważaniom terminologicznym, dotyczącym potrzeby stworzenia precyzyjnego języka fachowego, z którego korzystano by przy redagowaniu instrukcji katalogowania alfabetycznego – poświęcili swe prace Mikołaj Dzikowski i Adam Łysakowski²⁹.

Wielokrotnie wspomniany tu już Adam Łysakowski, wraz z Józefem Gryczem główni „sprawcy” powstania podręczników katalogowania, kodyfikujących reguły rządzące katalogiem przedmiotowym i alfabetycznym³⁰ – obok

²³ Kompletny przegląd polskiej literatury dotyczącej katalogów, m.in. okresu międzywojennego daje artykuł: Krystyna Piętkowska, *Polskie instrukcje katalogowania od XIX do połowy XX wieku*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, z. 1–4, s. 258–273.

²⁴ A. Birkenmajer, *Bilans dziesięcioletniej pracy na polu bibliotekarstwa i bibliografii w Polsce*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 255.

²⁵ Głos w dyskusji na II Zjeździe Bibliotekarzy Polskich w Poznaniu 29 V–2 VI 1929 r., „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 309.

²⁶ R. Kotula, *Najistotniejsze potrzeby...*, *op. cit.*, s. 530.

²⁷ E. Kuntze, *Potrzeby polskich ...*, *op. cit.*, s. 518.

²⁸ W. Borowy, *Prolegomena do wszelkiej przyszłej instrukcji katalogowania*, Warszawa 1926, s. 7–9, 19–22, 33–34.

²⁹ M. Dzikowski, *Definicja „czasopisma” w bibliotekarstwie*, „PB” 1928, z. 1, s. 16–35; A. Łysakowski, *O terminologię katalogowania alfabetycznego*, „PB” 1931, z. 1, s. 1–10.

³⁰ A. Łysakowski, *Katalog przedmiotowy. Cz. 1. Teoria*, Wilno 1928; *Przepisy katalogowania w bibliotekach polskich. 1. Alfabetyczny katalog druków*, Przepisy oprac. i wstępem popr. J. Grycz, Warszawa 1934.

wymienionych zagadnień – dużą wagę przykładali także do przewidywania, badania i wychodzenia naprzeciw potrzebom czytelników korzystających z katalogów. Łysakowski pisał: „(...) strukturę katalogów dostosować trzeba do psychiki czytelników (...)”; „Katalog, istotnie dobry, musi być: poprawny logicznie, psychologicznie nastawiony i wtedy – sprawny praktycznie”³¹. Podobny sąd wyraził Józef Grycz: „(...) wybawić z kłopotu może katalogującego wstawienie się w położenie czytelnika”³², zaś podsumowując swoje refleksje napominał: „Uwagę należy głównie zwrócić na ułatwienie porozumiewania się za pomocą katalogu czytelnika z bibliotekarzem, kierowanie się tymi samymi kryteriami bibliotekarza przy katalogowaniu i czytelnika przy poszukiwaniu danej literatury”³³.

Wobec rosnącej liczby czytelników, odwiedzających biblioteki uniwersyteckie, Józef Grycz – jako pierwszy – sygnalizował konieczność prowadzenia zajęć przysposabiających do korzystania z bibliotek i ich różnorodnych zbiorów. We wstępie do *Przewodnika dla korzystających z bibliotek* wyjaśniał: „Tym «samoukiem» chce przyjść z pomocą niniejszy «Przewodnik», zanim nie zostaną ustanowione na początku każdego roku szkolnego na uniwersytetach naszych kursy wprowadzające do pracy w bibliotekach (...)”³⁴.

Na potrzebę podwyższania kompetencji czytelniczych studentów i młodszych pracowników nauki zwracała uwagę kolegów (na II Zjeździe Bibliotekarzy Polskich) Helena Radlińska: „Wiadomo – mówiła – jak wielka jest niezaradność studentów (nawet przygotowujących prace dyplomowe) przy używaniu książek i korzystaniu z bibliotek. Doświadczenia związane z nauczaniem techniki pracy umysłowej stwierdzają, że bibliotekarz naukowy mógłby odegrać doniosłą rolę pomocniczą w nauczaniu akademickim.”³⁵, temat ten jako istotny postrzegał także Rudolf Kotuła³⁶, a na III Zjeździe Bibliotekarzy Polskich – kontynuował Józef Grycz³⁷.

Aby zracjonalizować zasady polityki gromadzenia zbiorów, postulowano powołanie do życia w bibliotekach akademickich instytucji referentów lub też referatów naukowych. Charakteryzowano ich funkcje następująco: „Urzednicy ci musieliby być jak najbardziej zróżnicowani pod względem swych specjalności naukowych. (...)” – pisał w swoim wystąpieniu na II Zjeździe Bibliotekarzy

³¹ A. Łysakowski, *Psychologiczne podstawy instrukcji katalogowej: (odczyt wygłoszony na Zjeździe Bibliotekarskim w Warszawie w roku 1927, Poznań 1928, s. 2 i 8.*

³² J. Grycz, *O polskie przepisy katalogowania*, „Exlibris” 1924, s. 211.

³³ *Idem, Katalog rzeczowy bibliotek naukowych: koreferat*, [w:] *Pamiętnik I Zjazdu Bibliotekarzy Polskich we Lwowie (26.V. – 29.V. 1928)*, Lwów 1929, s. 42.

³⁴ *Idem, Przewodnik dla korzystających z bibliotek oraz spis dzieł pomocniczych*, Kraków 1925, s. V.

³⁵ H. Radlińska, głos w dyskusji, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 279.

³⁶ R. Kotuła, *Najistotniejsze potrzeby...*, *op. ci.*, s. 536.

³⁷ J. Grycz, głos w dyskusji, „Przegląd Biblioteczny” 1932, z. 3, s. 127.

Polskich Franciszek Smolka³⁸; „Są nimi przede wszystkim bibliotekarze, sprawujący zależnie od swoich studiów naukowych opiekę nad rzeczowymi partiami księgozbioru.” – siedem lat później poparł jego głos A. Łysakowski³⁹. Natomiast Witold Nowodworski na IV Zjeździe BP precyzował zasady działania planowanych referatów: „Należałoby raczej utworzyć w bibliotece tyle referatów, ile jest wydziałów na danym uniwersytecie. Zadaniem referatów byłoby utrzymywanie kontaktu z profesorami i uwzględnianie ich życzeń w zakresie polityki zakupów”⁴⁰.

Zagadnieniem nie mniej palącym wydawała się polskim teoretykom bibliotekoznawstwa pilna potrzeba uczynienia z zamkniętych „świątyń nauki” instytucji przyjaznych i otwartych, nie tylko zresztą dla czytelników. Wyraźnie dostrzegał ją Edward Kuntze, który formułował postulat: „(...) znieść uciążliwe *zamawianie* książek na dzień lub kilka godzin naprzód i dążyć do *natychmiastowego* dostarczania żądanych. (...) I pod tym względem poczyniono już liczne doświadczenia nawet w europejskich bibliotekach naukowych, które dały bardzo dobre rezultaty, nadto można by wzorować się w niejednym na amerykańskich bibliotekach, które właśnie techniczną stronę bibliotekarstwa ciągle udoskonalają”⁴¹.

Otwartość biblioteki miała oznaczać także przemyślane zaprojektowanie jej budynku, umożliwiające jego właściwą funkcjonalizację, o czym pisał Aleksander Birkenmajer: „(...) plan gmachu przewidywać również musi, w części przeznaczony dla publiczności, tego rodzaju lokale, jak odpowiednio wielką garderobę itd.; obok tego coraz częściej urządza się za przykładem bibliotek amerykańskich, pokój do śniadań z bufetem i palarnią – pożądany w tych zwłaszcza bibliotekach, które otwarte są cały dzień bez przerwy. Na koniec nieodzowną rzeczą jest sala wystawowa, boć biblioteki, te mianowicie, które bogate są w starsze zabytki drukowane i pisane, są nie tylko warsztatami pracy naukowej, ale równocześnie i muzeami książki”⁴². Problematykę budownictwa bibliotecznego podjął także Rudolf Kotula, zainteresowany szczególnie strukturą gmachu: „Centralnie położone, przestronne i celowo wyposażone

³⁸ F. Smolka, *Zadania bibliotekarza naukowego*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 269, myśl tę autor powtórzył na IV Zjeździe Bibliotekarzy Polskich zob. tenże, *Organizacja bibliotek uniwersyteckich*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy...*, op. cit.: referaty, s. 49, zob. też E. Gaberle, *Zadania bibliotekarza naukowego: (koreferat)*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 277.

³⁹ A. Łysakowski, *Organizacja oddziałów informacyjno-bibliograficznych*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy...*, op. cit.: referaty, s. 60.

⁴⁰ W. Nowodworski, głos w dyskusji, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie dnia 31 maja - 2 czerwca 1936 roku: protokoły*, Warszawa 1936, s. 16; zob. też K. Remerowa, *O organizowanie czytelnictwa w bibliotekach naukowych*, [w:] *Lwowskie Studia Biblioteczne. I*, Lwów 1932, s. 20.

⁴¹ E. Kuntze, *Potrzeby polskich...*, op. cit., s. 517.

⁴² A. Birkenmajer, *Nowoczesne budownictwo biblioteczne*, „Architekt” 1929, nr 2–3, s. 11.

czytelnie ogólne i specjalne, nowocześnie urządzone i wyzyskane magazyny, podzielenie i ustawienie materiału bibliotecznego według rodzajów zbiorów: rękopisy, stare druki, nowsze druki, grafika, mapy, oddział muzyczny itd. z przyległymi pracowniami i podręcznymi księgozbiorami działów – oto schemat budynku bibliotecznego. Nie może też brakować pracowni fotograficznej i introligatorskiej przystosowanej do prac zwykłych i artystycznych, dalej sali wystawowej, konferencyjnej itd⁴³.

Traktowanie bibliotek przez odwiedzających nie tylko jako warsztatu pracy naukowej ale też jako miejsca studiów i nauki oraz kontaktów z innymi czytelnikami dostrzegli w swoich sprawozdaniach Helena Hleb-Koszańska, która zauważyła: „(...) spadek ilości lektur przy zwiększaniu się ilości czytelników oraz odwiedzin w Czytelni mówi o (...) wyzyskaniu lokalu b-ki jako miejsca lektury własnych materiałów”⁴⁴, a także Jan Baumgar, notujący: „Charakterystyczną rzeczą w czytelni ogólnej jest fakt, że liczba wydanych woluminów jest stosunkowo mała do bardziej wysokiej liczby odwiedzin czytelników, którzy (...) korzystają z własnych podręczników i skryptów (...)”⁴⁵.

Sprawy konserwacji i ochrony zbiorów – przy ich intensywnym wykorzystaniu – zaprzątały uwagę bibliotekarzy akademickich, zobowiązanych dodatkowo przez ustawę o egzemplarzu obowiązkowym, do archiwizowania otrzymanych druków. Pomocy w ochronie zbiorów, obok działań introligatorskich, poszukiwano w wykorzystaniu technik fotograficznych – fotografii negatywowej⁴⁶, mikrofotografii – Józef Grycz postulował: „(...) zamiast przechowywania i kosztownego konserwowania materiałów o dużych rozmiarach a ograniczonej trwałości (...), sporządzać ich fotografie o możliwie małym formacie i tak przekazywać je potomności”, czy też fotokopii na papierze „(...) postępująca szybko technika wyprodukowała aparaty, które (...) dostarczają drogą automatyczną od razu odbitki pozytywne na papierze”⁴⁷. Stosowanie w bibliotekach nowych technik reprodukcyjnych pociągało za sobą rozterki natury prawnej: „Tymczasem jednak stosowanie fotokopii w bibliotekarstwie głównie do dostarczania osobom trzecim (czytelnikom) na ich żądanie odbitek fotograficznych z posiadanych przez biblioteki dzieł, spowodowała pewne kolizje z ochroną prawa autorskiego”⁴⁸, co jednak nie przeszkadzało z optymizmem patrzeć

⁴³ R. K o t u l a, *Najistotniejsze potrzeby...*, *op. cit.*, s. 531.

⁴⁴ H. H l e b - K o s z a ń s k a, *Działalność polskich bibliotek uniwersyteckich w trzyleciu akademickim 1933/34–1935/36*, „Przegląd Biblioteczny” 1937, z. 2, s. 136.

⁴⁵ J. B a u m g a r t, *Biblioteka uniwersytecka w Poznaniu w latach 1927–1937*, „Przegląd Biblioteczny” 1938, z. 1, s. 73.

⁴⁶ D. [S. D e m b y ?], *Aparaty fotograficzne do celów reprodukcji negatywowej w naszych bibliotekach i instytucjach naukowych*, „Przegląd Biblioteczny” 1930, z. 1, s. 137–138.

⁴⁷ Obydwa cytaty: J. G r y c z, *Zagadnienie fotografii w bibliotekarstwie*, „Przegląd Biblioteczny” 1938, z. 3, s. 147.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 164.

w przyszłość: „Reasumując, uznać trzeba, że stosowanie metod fotograficznych w bibliotekarstwie może znakomicie przyczynić się do ułatwienia gromadzenia materiałów bibliotecznych i przedłużenia ich bytu a także uczynić tańszym i poręczniejszym ich porządkowanie i udostępnianie”⁴⁹.

Szukając inspiracji, pozwalającej rozwinąć warsztat bibliotekarski i uzupełnić wiedzę teoretyczną, polscy bibliotekarze akademicy okresu międzywojennego nie ograniczali się do eksplorowania bibliotek krajowych. Podejmowano wyjazdy naukowe do instytucji zagranicznych, nie tylko w celu badania tamtejszych zasobów, ale również by poznać tryb pracy i zasady organizacji bibliotek, sposoby wykorzystania najnowszych rozwiązań technicznych i procedury służące sprawniejszej i efektywniejszej obsłudze czytelników⁵⁰.

Brano udział w zjazdach międzynarodowych organizacji bibliotekarskich – obrady takie stawały się źródłem sprawozdań zamieszczanych w prasie fachowej⁵¹ lub zdawano z nich sprawę na forach krajowych gremiów zawodowych⁵², starając się zawsze zachęcać bibliotekarzy do współpracy międzynarodowej, tak przy pracach bibliograficznych⁵³, wymianie wydawnictw⁵⁴, wypożyczeniach⁵⁵, jak i w prowadzeniu badań statystycznych, informowaniu się o zbiorach i wymianie zawodowej pracowników⁵⁶.

Pozytywnie ocenił polską obecność na międzynarodowym forum bibliotekarskim, nieskory do bezpodstawnych pochwał, Aleksander Birkenmajer: „Udział Polaków w obu powojennych międzynarodowych zjazdach bibliotekar-

⁴⁹ *Ibidem*, s. 169.

⁵⁰ Np.: E. Widerszalowa, *Z bibliotek rumuńskich*, „PB” 1939, z. 2, s. 135–141 – sprawozdanie z wizyt w Bibliotece Akademii Rumuńskiej, bibliotek uniwersyteckich w Cluj i Czerniowcach oraz charakterystyka stanu ogólnego bibliotekarstwa rumuńskiego; M. P o p o w s k a, *Bibliotekarstwo i biblioteki na Węgrzech*, „PB” 1939, z. 2, s. 141–155, artykuł zawiera historię bibliotekarstwa węgierskiego, przedstawia organizacje zawodowe oraz raport o zwiedzanych bibliotekach Budapesztu (Bibliotheca Patria, Centralna Biblioteka Publiczna) i Debreczyna (uniwersytecka i Kolegium Reformowanego).

⁵¹ Np.: *Pierwszy Światowy Kongres biblioteczno-bibliograficzny*, „Przegląd Biblioteczny” 1929, z. 3, s. 444–452; *Sprawy międzynarodowe: [sprawozdanie z II Kongresu Międzynarodowego Bibliotekarzy i Bibliografów w Madrycie i Barcelonie, 20–30 maja 1935 r.]*, „PB” 1935, z. 2, s. 135–142.

⁵² E. K u n t z e, *Współdział Polski w międzynarodowych pracach bibliotekarskich: [referat na III Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Wilnie, 26–28. VI. 1932 r.]*, „Przegląd Biblioteczny” 1932, z. 3, s. 103–118.

⁵³ K. D o b r o w o l s k i, *Sprawa międzynarodowej współpracy bibliotecznej*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 1, s. 93–94.

⁵⁴ S. P. K a c z o r o w s k i, *Międzynarodowa wymiana wydawnictw a polskie biblioteki uniwersyteckie*, „Przegląd Biblioteczny” 1933, z. 2–3, s. 144–145.

⁵⁵ E. K u n t z e, *Konferencja Ekspertów Bibliotecznych w Paryżu*, „Przegląd Biblioteczny” 1928, z. 1, s. 95–96.

⁵⁶ *Idem*, *Współdział Polski...*, s. 115–117.

skich – pisał – był jakościowo bardzo poważny i znalazł też uznanie w oczach zagranicy. O tym samym uznaniu świadczą również pochlebne recenzje prac polskich bibliotekarzy, jakie coraz częściej napotkać można w obcojęzycznych czasopiśmie fachowych⁵⁷.

Pracownicy prowadzący badania szczegółowe, bez wahania używać zaczęli w praktyce bibliotekarskiej metod stosowanych w nauce o organizacji pracy⁵⁸, psychologii⁵⁹ i socjologii⁶⁰. Bardzo przydatna i chętnie stosowana okazała się metoda porównawcza⁶¹, służąca opisowi biblioteki jako instytucji wprowadzającej różnego rodzaju rozwiązania praktyczne. Charakterystyka tych rozwiązań w rozmaitych bibliotekach i wnioski płynące z ich porównania pomagały znajdować optymalne procedury zmierzające do pokonania problemów, z jakimi borykali się bibliotekarze. Wiele uwagi poświęcano trafności wybranych rozwiązań, które podwyższały jakość pracy i satysfakcję płynącą z jej wykonywania⁶².

Przegląd prac bibliotekoznawczych okresu międzywojennego skierowanych, przede wszystkim, do bibliotekarzy akademickich, świadczy nie tylko o bogatej problematyce zawodowej, kompetentnie podejmowanej przez ich autorów, ale też o wyraźnej intencji wywarcia silnego wpływu na środowisko. Przekonuje o woli znaczącego rozbudzenia ambicji bibliotekarzy, którzy powinni zacząć postrzegać swoją dziedzinę jako nowoczesną i interdyscyplinarną naukę; o pragnieniu kreowania wzorów postaw i zachowań. Wirtualny odbiorca tych książek i artykułów fachowych prezentuje się jako osoba ponad przeciętność zaangażowana w wykonywaną pracę, obdarzona znaczącą wiedzą i wysokimi umiejętnościami zawodowymi, odpowiedzialna, nieobawiająca się zmian i otwarta na nie. Wszystkie te cechy determinują sposób podejścia bibliotekarza do powierzonych sobie zbiorów, a także do ludzi,

⁵⁷ A. B i r k e n m a j e r, *Bilans dziesięcioletniej...*, *op. cit.*, s. 259.

⁵⁸ A. Ł y s a k o w s k i, *Obliczanie czasu...*, *op. cit.*, s. 41–46, zastosowano tu metodę statystyczną i eksperyment.

⁵⁹ *Idem*, *Psychologiczne podstawy...*, *op. cit.*, s. 6–7, gdzie autor opisuje badania zapamiętywania tytułów prowadzące do wyboru haseł dla katalogu przedmiotowego.

⁶⁰ *Idem*, *Organizacja oddziałów informacyjno-bibliograficznych*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy...*, *op. cit.*: referaty, s. 51–67 – referat powstał w dużej mierze dzięki danym uzyskanym z ankiet rozesłanych do 24 znaczących bibliotek polskich.

⁶¹ Np.: J. G r y c z, *Porównanie zagranicznych przepisów katalogowania*, Warszawa 1929, s. 28–45, praca zawiera tablice porównawcze przepisów pruskich, anglo-amerykańskich, francuskich, włoskich i czeskich; H. H l e b - K o s z a ń s k a, *Analiza obcych podręczników bibliotekarskich*, „Przegląd Biblioteczny” 1935, z. 2, s. 75–89, autorka analizuje i porównuje zawartość, różnice zagadnieniowe, odmiennosć poziomów i, co za tym idzie przeznaczenie, metody dyskursu i kompozycję 13 podręczników i poradników w językach: francuskim, niemieckim, rosyjskim, angielskim, duńskim, szwedzkim i czeskim.

⁶² Np.: A. Ł y s a k o w s k i, *Obliczanie czasu...*, *op. cit.*, s. 48; A. Ż ó r a w s k a, *Organizacja oddziałów czasopism w bibliotekach naukowych: koreferat*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy...*, *op. cit.*: referaty, s. 141.

wobec których sprawuje swe obowiązki: do czytelników, współpracowników, podwładnych. Nie stroni on od wykorzystania najnowszych technik i technologii, służących unowocześnieniu form pracy z czytelnikiem oraz konserwacji i ochrony zbiorów; umiejętnie adoptuje do własnych potrzeb doświadczenia kolegów i partnerów z innych bibliotek. Rozumiejąc potrzebę doskonalenia wiedzy, a także zbudowania etosu bibliotekarza i wyrobienia sobie godnej pozycji wśród pracowników nauki, ustawicznie uzupełnia wiedzę ogólną i fachową, śledząc dokonania różnych dziedzin nauki, i uczestnicząc w kursach i szkoleniach zawodowych, a tym samym, intensywnie włącza się w życie naukowe uczelni. Dzięki krytycznej akceptacji wyników oceny swej działalności, ustala i koryguje kierunki rozwoju własnego i swojej instytucji; nie obawia się pracy zespołowej – jest liderem w swej specjalizacji.

Uważnym czytelnikom – pracownikom bibliotek akademickich II Rzeczypospolitej – nieobce były także treści, które dziś znamy pod nazwami: standaryzacja, zarządzanie (zasobami, jakością, usługami, procesami, pracownikami), działania marketingowe, integracja ze społecznością lokalną, specjaliści dziedzinowi czy benchmarking⁶³. Trudno oprzeć się wrażeniu, że ludzie z tak ukształtowaną świadomością zawodową – zarówno autorzy omówionych tekstów, jak i ich odbiorcy mogliby bez wysiłku pracować w bibliotekach współczesnych. A odwołując się do kontekstu cytowanych przykładów, niebezpieczne jest nazwanie całego ich środowiska **twórcami nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego**⁶⁴.

Bibliografia

- B a d e c k i K., *Eustachy Wacław Gaberle: bibliotekarz lwowski, teoretyk–organizator–pedagog, 1891–1947*, Kraków 1947.
- B o r k o w s k a W., *Z dziejów normalizacji w bibliotekarstwie polskim*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, z. 1, s. 242–249.
- B a u m g a r t J., *Bibliotekarstwo, biblioteki, bibliotekarze*, Warszawa 1983.
- B a u m g a r t J., *Józef Grycz na tle bibliotekarstwa polskiego*, „Roczniki Biblioteczne” 1987, z. 1, s. 305–319.
- D z i a t l i k ó w n a F., *Działalność polskich bibliotek uniwersyteckich w roku akad. 1937/1938*, „Przegląd Biblioteczny” 1946, z. 1, s. 90–108.

⁶³ Świadomość stałości wymagań wobec instytucji wyraził Adam Łysakowski słowami: „Ekonomia przestrzeni, czasu, pieniędzy i wysiłku psychofizycznego jest oklepanym już postulatem (...). Dawny «zarząd empiryczny» zastępujemy «organizacją pracy». Dawny «zmysł organizacyjny» wyrównujemy «nauką o organizacji» (...)”, zob. *idem, Normy organizacyjne...op. cit.*, s. 285.

⁶⁴ Za autorami opracowania *Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego*, red. B. Kowowski, Wrocław 1974.

- Gaca-Dąbrowska Z., *Bibliotekarstwo II Rzeczypospolitej: zarys problemów organizacyjnych i badawczych*, Wrocław 1983.
- Gaca-Dąbrowska Z., *Nauka o bibliotece w programach kształcenia bibliotekarzy (okres II Rzeczypospolitej)*, „Roczniki Biblioteczne” 1979, z. 2, s. 153–181.
- Gaca-Dąbrowska Z., *Stare i nowe problemy bibliotek uniwersyteckich*, „Roczniki Biblioteczne” 1977, z. 1–2, s. 247–453.
- Gaca-Dąbrowska Z., *Zawód bibliotekarza w II Rzeczypospolitej*, „Roczniki Biblioteczne” 1982, z. 1/2, s. 109–124.
- Helena Więckowska: 1871–1984, red. nauk. Jerzy Andrzejewski. Łódź 1988.
- Hleb-Koszańska H., *Adam Łysakowski: życie i działalność*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, z. 1/4, s. 5–51.
- Korzon K., *Rudolf Kotula – dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej we Lwowie (1923–1939)*, „Roczniki Biblioteczne” 1977, z. 3/4, s. 801–847.
- Kubów S., *Książka i biblioteka w pracach Heleny Radlińskiej*, „Studia o Książce” 1977, s. 139–151.
- Lenartowicz M., *Helena Hleb-Koszańska: 1908–1980*, „Przegląd Biblioteczny” 1983, z. 4, s. 337–349.
- Łodyński M., *Rola Edwarda Kuntzego w bibliotekarstwie polskim*, „Przegląd Biblioteczny” 1957, z. 2–3, s. 97–105.
- Olszewicz B., *Mikołaj Dzikowski (1883–1957)*, „Przegląd Biblioteczny” 1958, z. 1, s. 1–14.
- Paszkiwicz U., *Zygmunt Mocarski: bibliograf, bibliotekarz, bibliolog*, „Studia o Książce” 1977, s. 151–209.
- Pieńkowska K., *Polskie instrukcje katalogowania od XIX do połowy XX wieku*, „Przegląd Biblioteczny” 1971, z. 1–4, s. 258–273.
- Portrety bibliotekarzy polskich*, red. I. Morsztynkiewiczowa, Wrocław 1980.
- Schneider E., *Profesor Marian Łodyński w Bibliotece Jagiellońskiej*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1958, nr 2, s. 29–33.
- Słownik pracowników książki polskiej*, pod red. I. Treichel. Warszawa 1972 + suppl. 1–3. Warszawa 1986–2010.
- Szkoły wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. 2. Warszawa 1930.
- Twórcy nowoczesnego bibliotekarstwa polskiego*, red. B. Kocowski. Wrocław 1974.
- Wieczorek W., „Przegląd Biblioteczny” w teorii i praktyce bibliotekarstwa lat 1927–1939, „Przegląd Biblioteczny” 1969, z. 2–3, s. 185–212.
- Więckowska H., *Akademickie kształcenie bibliotekarzy: zarys historyczny*, Warszawa 1979.
- Więckowska H., *Działalność bibliotekarska Jana Baumgarta na terenie ogólnopolskim i międzynarodowym*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej” 1973, nr 1/2, s. 19–27.
- Więckowska H., *O Stefanie Dembym twórcy Biblioteki Narodowej zamiast wspomnienia*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1983, s. 365–373.

- Włodarczyk J., *Bibliotekarze bibliotek fundacyjnych i rodowych w okresie zaborów – próba syntezy: z dziejów kształtowania się zawodu bibliotekarskiego na ziemiach polskich*, „Roczniki Biblioteczne” 1984, z. 1–2, s. 179–195.
- Włodarczyk J., *Bibliotekarze w Polsce okresu międzywojennego*, Łódź 1986.
- Włodarczyk J., *Polscy bibliotekarze oświatowi okresu międzywojennego*, „Studia i Materiały Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie” 1988, nr 2, s.28–37.
- Wojakowski J., *Wkład Aleksandra Birkenmajera do nowoczesnego bibliotekarstwa*, „Przegląd Biblioteczny” 1978, z. 2, s. 163–168.

SESJA VII

**Działania promocyjne i kształtowanie wizerunku
bibliotek akademickich**

Lilianna Nalewajska
l.nalewajska@uw.edu.pl
Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie

FACEBOOK TO ZA MAŁO. PROMOCJA I KSZTAŁTOWANIE WIZERUNKU BIBLIOTEKI AKADEMICKIEJ

Abstract: Modern academic libraries beside their main tasks play an important role in cultural and social life in academic and local environment. Marketing strategies applied in the University of Warsaw Library show how demanding modern users are, particularly young ones – students. Nowadays active library tries to meet users' expectations and demands. But constant analysis is necessary to find out users' opinions and to evaluate the quality of services. This guarantees the right direction of development and changes. Examples of marketing strategies and solutions implemented in the libraries of Warsaw and Glasgow Universities as well as LibQUAL+™ method of evaluation illustrate the issue of marketing in academic libraries.

Słowa kluczowe: biblioteka akademicka, promocja, strategie marketingowe, użytkownik, ewaluacja

Stereotyp biblioteki akademickiej jako wypożyczalni podręczników i czytelni odchodzi w niepamięć. Nowoczesne biblioteki oferują użytkownikom zbiory tradycyjne i elektroniczne oraz szeroki wachlarz usług i technologii informacyjno-komunikacyjnych, odpowiednie wyposażenie, komfortowe miejsca do pracy oraz atrakcyjne środowisko edukacyjne, kulturalne i socjalne.

Coraz większa łatwość w dostępie do zbiorów (wolny dostęp, zasoby elektroniczne) oraz wzrost atrakcyjności bibliotek akademickich postrzeganych już nie tylko jako sformalizowane miejsca pracy, ale często jako atrakcyjne miejsca nieformalnych spotkań i „poza biblioteczną” aktywności (wystawy, konferencje, prelekcje, spotkania towarzyskie), przyciągają rzesze użytkowników właśnie ze względu na zróżnicowaną ofertę i specyficzną atmosferę takiego miejsca. A zatem czy biblioteki akademickie, które w tym kontekście wydają się „skazane” na sukces, muszą prowadzić działania promocyjne? Czy wizerunek biblioteki atrakcyjnej pod względem architektonicznym, oferowanych usług i wyposażenia, wymaga dodatkowych zabiegów marketingowych?¹

¹ O marketingu i promocji w bibliotece m.in. w:

M. H u c z e k , *Public relation a wizerunek biblioteki*, „Biuletyn EBIB”, nr 5 (56) 2004, [dostęp 5.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/huczec.php>; A. Z a w a d a , *O promocji biblioteki*, „Biuletyn EBIB”, nr 3 (32) 2002, [dostęp 5.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/32/zawada.php>; A. Z a w a d a , *Kreowanie rynku bibliotek*, „Biuletyn EBIB” nr 3 (32) 2002, [dostęp 5.03.2011],

Na opinię użytkowników o bibliotece wpływają przede wszystkim takie elementy jak: oferta, jakość usług, warunki pracy dla czytelników². Biblioteki akademickie poddawane są bardzo surowym i krytycznym ocenom użytkowników. Dodajmy – użytkowników coraz bardziej wymagających, których świadomość i doświadczenie zdobyte na innych uczelniach, często zagranicznych³ skłaniają do porównań i wzrastających wymagań. Zmieniające się uwarunkowania techniczne i technologiczne oraz zróżnicowane formy pracy czytelników powodują, że biblioteki akademickie nie mogą być tworcami o skostniałej strukturze, ale instytucjami aktywnie reagującymi na potrzeby użytkowników, dbającymi o ciągłą poprawę jakości swoich usług. Podstawą prawidłowej i efektywnej strategii promocyjnej bibliotek jest właśnie „słuchanie głosu” klientów. Wypracowanie, a następnie utrzymanie dobrego wizerunku instytucji jest procesem długotrwałym, wymagającym ciągłych starań. Wizerunek nie jest pojęciem statycznym, zmienia się wraz ze zmianą upodobań odbiorców. Dlatego, by właściwie ocenić planowane i wprowadzane zmiany w bibliotece niezbędne jest stałe monitorowanie i analizowanie opinii użytkowników. Sondáže poziomu satysfakcji użytkowników bibliotek nie są w Polsce powszechne. Szkoda, bo jak pokazują przykłady bibliotek zagranicznych, np. Biblioteka Uniwersytecka w Glasgow (University of Glasgow Library⁴), dzięki regularnym, corocznym badaniom opinii, możliwe jest wprowadzanie zmian nie tylko ukierunkowanych, lecz przede wszystkim oczekiwanych przez użytkowników. Ewaluacja prowadzonych działań jest przecież końcowym etapem strategii promocyjnej⁵. Tylko w taki sposób można ocenić czy zakładane cele zostały osiągnięte.

<http://ebib.oss.wroc.pl/2002/32/zawada2.php>, M. Wojciechowska (red.), *Marketing biblioteczny – rozważania, dyskusje, konteksty*, Gdańsk 2007, J. Wojciechowski, *Marketing w bibliotece*, Warszawa 1993.

² E. Z y b e r t, *Kultura organizacyjna w bibliotekach*, Warszawa 2004, s. 187.

³ Należy również zauważyć wzrost liczby przyjeżdżających na studia do Polski obcokrajowców, korzystających z różnego typu programów edukacyjnych, np. LLP Erasmus, Mundus.

⁴ Przykładem biblioteki akademickiej, która bardzo często zwraca się do użytkowników o opinie na temat swoich usług jest Biblioteka Uniwersytecka w Glasgow. Corocznie bada poziom satysfakcji czytelników korzystając z rozwiązań LibQUAL+™. Ponadto każdorazowo przed wprowadzeniem nowych produktów i funkcjonalności, na stronie internetowej biblioteki zamieszczana jest ankieta. Kolejnym przykładem „słuchania głosu użytkowników” są zmiany wprowadzane w aranżacji wnętrza. Biblioteka, która zajmuje dwunastopiętrowy budynek, z czego dziesięć poziomów z wolnym dostępem do zbiorów, w 2010 r. zgodnie z sugestiami czytelników, podzielona została na obszary o zróżnicowanym poziomie hałasu. Jest to przykład elastyczności i otwartości instytucji na wprowadzanie zmian oczekiwanych przez użytkowników. Niniejsze obserwacje poczyniłam podczas pobytu w University of Glasgow Library w 2010 r. w ramach programu LLP Erasmus.

⁵ J. T k a c z y k, J. R a c h w a l s k a, *Wszystko jest obrazem... Kształtowanie wizerunku przedsiębiorstwa*, „Marketing i Rynek” 1997, nr 5, s. 5–10.

Wizerunek biblioteki jako „miejsca”

Kształtowanie wizerunku biblioteki zaczyna się już na etapie planowania budynku bibliotecznego. O tym, czy będzie on funkcjonalny i „czytelny” w użytkowaniu decydują ustalenia między architektami a bibliotekarzami⁶. Architektura, wewnętrzne rozplanowanie i wyposażenie biblioteki to elementy najbardziej „widoczne”, dlatego poddawane najsurowszej ocenie użytkowników. Ciekawe rozwiązania architektoniczne składają się na identyfikację wizualną biblioteki, która często staje się ikoną otoczenia. Przykładem takiej „autopromocji” jest kopenhaski „Czarny Diament” czy warszawska Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego (BUW). Architektura budynku BUW „opowiada” o misji, znaczeniu i symbolice biblioteki, a struktura wewnętrzna – (wolny dostęp), stała się wzorem dla podobnych rozwiązań w innych polskich bibliotekach. BUW jest przykładem rewitalizacji i rewaloryzacji terminu „biblioteka” rozumianego zarówno jako instytucja – księżnica, skarbnica wiedzy oraz rozpatrywanego w płaszczyźnie rozwiązań architektonicznych⁷.

Trwający od niemal trzech dekad trend w planowaniu i modernizowaniu bibliotek ukierunkowany przede wszystkim na potrzeby użytkownika, spowodował wykształcenie wizerunku biblioteki jako miejsca interakcji między czytelnikami a zbiorami (czytelnicy mają wpływ na kształtowanie księgozbioru – formularze „Zaproponuj do zbiorów”), technologiami komunikacyjno-informacyjnymi (Web 2.0), pracownikami biblioteki oraz oferowanymi usługami. Sprawne współdziałanie tych elementów wpływa na kształtowanie wizerunku biblioteki akademickiej jako nowoczesnej instytucji edukacyjnej.

Budowanie wizerunku instytucji, firmy jest procesem długotrwałym, składającym się z etapów: 1. analiza stanu wyjściowego; 2. określenie celów; 3. planowanie; 4. realizacja i kontrola.

⁶ Wytyczne dotyczące budownictwa bibliotecznego sformułowane przez Harry Faulkner-Browna w latach 70. XX w. i aktualizowane przez współczesnych architektów i bibliotekarzy, m.in.: T. H o h m a n n , *New Aspects of Library Design*, „Liber Quarterly”, vol. 16, no 2 (2006), [dostęp 5.03.2011], http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000165/article_content.htm; A. M c D o n a l d , *The Ten Commandments Revisited: the Qualities of Good Library Space*, „Liber Quarterly”, vol. 16, no 2 (2006), [dostęp 5.03.2011], http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000160/article_content.htm; D. K o n i e c z n a , *Współczesna trendy architektury bibliotecznego a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek*, [w:] *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?*, Łódź 2006, s. 217–228; G.T. F r e e m a n , *The Library as Place: Changes in Learning Patterns, Collections, Technology, and Use*, [w:] *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space*, CLIR Reports (February 2005), [dostęp 5.03.2011], <http://www.clir.org/reports/pub129/freeman.html>.

⁷ C. H. R a s m u s s e n , H. J o c h u m s e n , *The Fall and Rise of the Physical Library*, [w:] *Challenges for the New Information Professional*, BOBCATSSS (2009), [dostęp 5.03.2011], <http://eprints.rclis.org/15906/>. Autorzy opisują proces odradzania się popularności bibliotek, rozumianych jako fizyczne „miejsce” od lat 90. XX w. Zwracają uwagę na odrodzenie bibliotek jako ośrodków zdobywania wiedzy, uczenia się oraz popularyzacji biblioteki jako „trzeciego miejsca”.

Obecne biblioteki akademickie stają się centrami edukacyjno-informacyjnymi o hybrydowym charakterze – nie tylko gromadzą i udostępniają zbiory tradycyjne i elektroniczne, ale łączą różne rodzaje aktywności:

- biblioteczną – zapewnienie dostępu do zbiorów i informacji, kształcenie umiejętności zdobywania informacji w różnych typach źródeł, a szczególnie w źródłach elektronicznych, co w dobie społeczeństwa informacyjnego powinno stać się jednym z podstawowych zadań bibliotek uczelnianych i wykraczać poza potrzeby informacyjne związane ze studiami. Biblioteki akademickie powinny stać się ośrodkami efektywnie uczącymi korzystania z informacji w przyszłym środowisku pracy użytkownika. Model kształtowania tak szerokiej umiejętności stosowany przez bibliotekę uczelnianą wpłynie na pozytywną opinię użytkowników o tej instytucji i o samej uczelni oraz przełoży się na efekty działań użytkownika w przyszłości. Tak długofalowe oddziaływanie w szerokich kręgach społecznych jest bardzo istotnym czynnikiem kształtującym wizerunek biblioteki akademickiej, jako instytucji ukierunkowanej na rozwijanie przydatnych umiejętności, wykorzystującej nowoczesne technologie, dostosowującej się do potrzeb użytkowników;
- edukacyjną – oferta edukacyjna może być bardzo szeroka, skierowana do różnego typu użytkowników (przede wszystkim nastawiona na szkolenie studentów uczelni macierzystej, ale może dotyczyć także pracowników naukowych i użytkowników spoza środowiska akademickiego). Wachlarz takiej oferty również wpływa na kształtowanie wizerunku biblioteki, jako miejsca otwartego dla szerokich kręgów odbiorców, dążącego do rozwijania ich umiejętności w różnych dziedzinach. Oferta skierowana może być już do uczniów szkół ponadgimnazjalnych, a więc przyszłych studentów (np. w formie lekcji bibliotecznych prezentujących zasoby, bibliografie, sposoby zapisu bibliograficznego), aktualnie studiujących (w tym przypadku podzielona i dostosowana do umiejętności i potrzeb odpowiednio do stopnia zaawansowania) i pracowników naukowych oraz innych zainteresowanych użytkowników. Biblioteki akademickie, mimo że nastawione przede wszystkim na obsługę czytelników ze środowiska uczelni, są ośrodkami „uczenia się przez całe życie”.

Działalność edukacyjna bibliotek, szczególnie akademickich, opiera się coraz silniej na pracy bibliotekarzy specjalizujących się w określonych dziedzinach wiedzy, skutecznie poruszających się po rozproszonych zasobach, potrafiących wskazać relewantne źródła, co istotnie wpływa na kreowanie pozytywnego wizerunku uczelni jako całości. Ma też istotne znaczenie w kształtowaniu wizerunku biblioteki w środowisku lokalnym, a nawet szerszym, np. krajowym, ponieważ działalność edukacyjna może być prowadzona zdalnie. Formy e-edukacji przybierają coraz to nowe postaci – od najprostszych prezentacji Power Point, przez szkolenia umieszczane na plat-

formach takich jak Moodle, po interaktywne webinaria, prowadzone w czasie rzeczywistym z grupą uczestników (ostatnio wprowadzone w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie). Działalność edukacyjna biblioteki akademickiej jest jednym z filarów jej funkcjonowania, wpływa na rozwój społeczeństwa, kształtuje umiejętności użytkowników. Dlatego ta dziedzina funkcjonowania biblioteki uczelnianej w niezwykle istotny sposób wpływa na tworzenie jej obrazu jako instytucji o wysokiej randze naukowej. Od tego, czy treści przekazywanej wiedzy będą odpowiadały oczekiwaniom użytkowników oraz czy forma przekazu będzie odpowiednio atrakcyjna zależy sukces biblioteki. Dobrze opracowane formy szkoleń są najlepszą metodą na rozbudzenie zainteresowań zasobami i usługami biblioteki. „Uczenie się na odległość” (distance learning, e-learning) staje się coraz szerzej wykorzystywanym narzędziem edukacyjnym. Atrakcyjna forma szkoleń on-line wpływa na wizerunek biblioteki jako instytucji kompetentnej, podążającej za aktualnymi trendami, przybliżającej użytkownikowi w przejrzysty sposób labirynty wirtualnych funkcjonowania biblioteki przygotowywane są coraz częściej w formie multimedialnej (krótkie filmy umieszczane w YouTube) lub interaktywnej (webinaria); zasobów informacyjnych. Dlatego formy szkoleń dotyczących

- poza-biblioteczną – głównie o charakterze kulturalnym, np. wystawy, które w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie są jednym z głównych elementów działalności biblioteki jako instytucji kultury (przygotowywane przez pracowników BUW, prezentowane na miejscu, wypożyczane do innych instytucji oraz zamieszczane na stronie internetowej biblioteki).

Do tego obszaru zaliczyć należy również usługi zapewniające użytkownikom biblioteki możliwość odprężenia się, posilenia (w BUW – kafejki, punkty gastronomiczne w „uliczce”, w Bibliotece Uniwersyteckiej w Glasgow – wydzielony obszar, gdzie można jeść, a nawet kupić z automatów napoje i zimne posiłki).

Biblioteka akademicka – „trzecie miejsce” czy „drugi dom”?

Zwiększająca się oferta materiałów edukacyjnych oraz szeroki wachlarz źródeł informacji motywują do korzystania z usług bibliotek akademickich. Wyróżnić trzeba dwa sposoby korzystania z oferty bibliotecznej – na miejscu oraz zdalnie. W obydwu tych obszarach konieczna jest dbałość o tworzenie wizerunku biblioteki nowoczesnej, kompetentnej i ułatwiającej użytkownikowi poruszanie się w labiryncie zasobów informacji. Biblioteki akademickie istnieją w ramach uczelnianej przestrzeni społecznej, która część swojej aktywności przenosi do biblioteki, co odbywa się zarówno w przestrzeni fizycznej, jak i wirtualnej. Biblioteka akademicka staje się ośrodkiem nieformalnego życia publicznego, a więc wg teorii Raya Oldenbarga „trzecim miejscem” – użytkow-

nicy łączą pracę naukową z aktywnością towarzyską. Działania, które podejmują biblioteki – zapewnienie komfortowych warunków pracy (uwzględniając różne metody pracy czytelników – dla osób indywidualnych i grup; bardziej sformalizowane czytelnie i miejsca o swobodniejszym charakterze, np. do pracy głośnej, w grupach, z możliwością kształtowania aranżacji mebli), wyposażenie w sprzęt komputerowy i z nim związany, ale także dopasowanie godzin pracy biblioteki zgodnie z preferencjami użytkowników⁸ – wszystkie te elementy wpływają na tworzenie obrazu biblioteki jako miejsca otwartego, o swobodnej atmosferze, pozwalającego na prowadzenie różnego typu aktywności. Czytelnik przebywając w bibliotece łączy pracę naukową z życiem towarzyskim. Czasem ta socjalna sfera wręcz przeważa – biblioteka staje się miejscem towarzyskich spotkań. BUW dzięki bogatym zasobom, infrastrukturze oraz atmosferze wykształcił swój wizerunek jako miejsca modnego, w którym nie tylko można się uczyć, ale w którym należy bywać (wykształcił się termin *buwing*), a wręcz drugiego domu, gdzie spędza się wiele godzin na różnego typu zajęciach (mniej lub bardziej naukowych). W ten naturalny sposób użytkownicy sami promują BUW jako miejsce o niepowtarzalnej atmosferze, w którym nauka ściśle spaja się ze swobodą i nieformalnością studenckiego bytu, promują to, z czego są zadowoleni, rozpowszechniają i utrwalają w lokalnym i wirtualnym środowisku (społecznościowe formy internetowe) opinię o bibliotece swojej uczelni. A zgodnie z teoriami marketingowymi, wywoływanie u klienta związków emocjonalnych z instytucją jest głównym celem procesu kształtowania wizerunku⁹.

Z drugiej strony – szeroka oferta zasobów elektronicznych, zdalny dostęp do nich sprawiają, że użytkownik nie musi przychodzić do biblioteki, może pracować w domu – biblioteka wkracza do sfery prywatnej czytelnika. Biblioteka akademicka dba o jak najwyższą jakość swoich usług, m.in. zapewnia odpowiednią liczbę egzemplarzy lektur wymaganych na studiach – tworzone są bazy zeskanowanych tekstów (zachowując prawa autorskie), dostępnych jedynie dla studentów danej uczelni (jak w Bibliotece Uniwersyteckiej w Glasgow). Użytkownicy zyskują łatwy i komfortowy sposób korzystania z materiałów i informacji, poparty możliwością kontaktu on-line z fachowym personelem biblioteki. Komunikacja on-line przybiera różne formy – od tradycyjnej formy maila, przez formularze typu pytanie–odpowiedź, czaty, po konsultacje w czasie rzeczywistym (*co-browsing*) oraz korzystanie z serwisów typu Facebook. Zatem i w tym sensie można zauważyć dążenie bibliotek akademickich do „socjalizowania się” z użytkownikami oraz chęć kreowania obrazu biblioteki jako miejsca przyjaznego, drugiego domu. Biblioteka akademicka, której działalność ukie-

⁸ Wiele europejskich bibliotek uniwersyteckich otwartych jest 24 godziny na dobę. W Polsce pierwszą biblioteką uczelnianą, która zdecydowała się na znaczne wydłużenie godzin pracy był BUW – w 2009 r. w czasie zimowej sesji egzaminacyjnej Biblioteka była otwarta do godz. 5 rano.

⁹ J. Tkaczyk, J. Rachwałska, *op. cit.*, s. 9.

runkowana jest przede wszystkim na ludzi młodych, powinna stać się miejscem inspirującym do pracy, zapewniającym dostęp do źródeł informacji, profesjonalną pomoc oraz łatwość w dostępie do zbiorów (wolny dostęp, zasoby elektroniczne), jednocześnie dającym poczucie pewnej nieformalności i otwartości na „nie-biblioteczne” potrzeby użytkowników. Biblioteka akademicka staje się jednocześnie „drugim domem” i „trzecim miejscem”¹⁰. Jednak niezależnie od tego, który aspekt będzie przeważał, w procesie kształtowania wizerunku biblioteki akademickiej należy podkreślać przede wszystkim istotę „biblioteki jako miejsca” – miejsca gwarantującego dostęp do wiedzy, źródeł i zasobów informacji, nowoczesnego, z kompetentnym i przyjaznym personelem. Miejsca, którego nazwa jest swoistą marką w lokalnym środowisku, nazwą, której semantyka zawiera określony obraz, zbiór opinii i przekonań o tej instytucji.

Utrwalanie opinii

Na sukces i pozytywną opinię o instytucji składają się działania systematycznie planowane i realizowane w krótszych i dłuższych okresach, uwzględniające potrzeby, a o ile to możliwe, wyprzedzające oczekiwania użytkowników, klientów. Należy pamiętać, że poza świadomie prowadzonymi działaniami promocyjnymi, pewien zespół komunikatów wysyłany jest w sposób nieplanowany i nieświadomy, i może wpływać na tworzenie wizerunku całej branży bibliotecznej. Dlatego uświadamianie istoty roli bibliotek i znaczenia ich edukacyjno-kulturalnych funkcji powinny być kształtowane już u najmłodszych użytkowników. Powstające coraz częściej mediateki, które łączą funkcje biblioteczne z zadaniami ośrodków edukacyjnych, dają świetną możliwość wprowadzania dzieci w świat nauki i informacji, co zachęca do późniejszego korzystania z bibliotek szkolnych i akademickich. Na kształtowanie wizerunku biblioteki uczelnianej bezpośredni wpływ wywierają wcześniejsze doświadczenia użytkowników, istniejące stereotypy i ogólny obraz bibliotek, z których użytkownik korzystał. Konieczne jest więc wypracowanie całościowego obrazu biblioteki, w sferze fizycznej, rozumianej jako miejsce przede wszystkim „dla ludzi”, z użytkownikiem w jego centrum (w odróżnieniu od dawniejszego ukierunkowania na zbiory), miejsca o ważnej funkcji społeczno-kulturalnej, edukacyjnej, przyciągającego swoją ofertą, ale też atmosferą i ciekawym wyglądem oraz umożliwiającego satysfakcjonującą realizację potrzeb informacyjnych użytkowników. Z drugiej strony niezwykle ważnym elementem

¹⁰ „Trzecie miejsce”, według definicji R. Oldenburga, jest ośrodkiem nieformalnego życia publicznego. W bibliotekach akademickich rolę „trzeciego miejsca” spełnia również przestrzeń wirtualna, w której prowadzona jest komunikacja z użytkownikami w mniej sformalizowanej formie (popularny Facebook), toczy się życie społeczności akademickiej, a nawet prowadzone są zajęcia edukacyjne w formie wirtualnej (Second Life®).

w kształtowaniu wizerunku biblioteki jest jej obraz w środowisku wirtualnym¹¹ – łatwy, intuicyjny i czytelny interfejs, prosta obsługa katalogu on-line, aktualność serwisu, obcojęzyczne wersje językowe (wobec postępującej internacjonalizacji środowiska akademickiego biblioteki uczelniane powinny uwzględniać możliwość prowadzenia usług w językach obcych, co również przekłada się na pozytywny wizerunek całej uczelni).

Na wypracowanie wizerunku biblioteki wpływa również wzbogacana oferta elektronicznych usług komunikacyjnych. Tutaj także ogromne znaczenie ma podążanie za panującymi trendami. Komunikacja z czytelnikiem w formie pytanie-odpowieź drogą mailową, czatów, czy informacji udzielanych w czasie rzeczywistym to już standard. Młodzi użytkownicy, korzystający z portalu społecznościowego takich jak Facebook wolą mieć wszystkie informacje „pod ręką”, dlatego np. Biblioteka Uniwersytecka w Glasgow wszelkie aktualne informacje zamieszcza na Facebooku, a i BUW umieścił tam również link do katalogu on-line. Widoczne jest dążenie do personalizacji usług i zachęcania użytkowników do współuczestniczenia w tworzeniu informacji a nawet zbiorów: usługa „Zaproponuj do zbiorów”, Chamo – nowy interfejs katalogu on-line VTLS/Virtua, w którym czytelnik może umieścić swoje komentarze-tagi, czy popularne zjawisko Web 2.0, gdzie treść tworzona jest przez szeroką społeczność.

Istotnym elementem działalności bibliotek akademickich jest także jej funkcja instytucji kultury i oddziaływania na lokalne środowisko – uczestniczenie w lokalnym życiu kulturalnym, wystawy, koncerty organizowane w bibliotece, publikacje powstające na podstawie zbiorów, promocja zbiorów specjalnych, działalność naukowo-popularyzatorska pracowników, organizowanie uroczystych obchodów rocznicowych przybliżają ją do środowiska akademickiego i lokalnego.

Marketing wewnętrzny, czyli promocja wśród swoich

W procesie kształtowania wizerunku biblioteki akademickiej nie można pomijać środowiska wewnętrznego, które w przypadku biblioteki akademickiej obejmuje zarówno pracowników biblioteki¹², jak i uczelni. Ścisła współpraca

¹¹ M. Jaskowska, *Cechy kształtujące wizerunek bibliotek naukowych w Internecie*, „Przegląd Biblioteczny” 2007, R. 75, z. 1, s. 29–41.

¹² X. Li, L. Bryan, *On Becoming an Employer of Choice: Gauging Employee Satisfaction Through ClimateQUAL®* [abstract], „Library Trends”, vol. 59, no 1/2 (2010), p. 256, [dostęp 5.03.2011], <http://proquest.umi.com/pqdlink?did=2238917611&sid=1&Fmt=2&clientId=45564&RQT=309&VName=PQD>.

Badania stopnia satysfakcji pracowników z miejsca pracy podjęto w 2007 r. w Cornell University Library. Wyniki popierają tezę, że dobry klimat miejsca pracy wpływa pozytywnie na satysfakcję użytkowników. Więcej informacji o ClimateQUAL® : <http://www.climatequal.org>.

z nauczycielami akademickimi przyczynia się do rozbudowy i kształtowania zbiorów bibliotecznych w kierunku oczekiwanym przez użytkowników. Słabo funkcjonująca współpraca między wykładowcami a bibliotekarzami wynika często z niechęci do podejmowania dodatkowych obowiązków przez wykładowców oraz nieświadomości, że współpraca tego rodzaju w naturalny sposób wpływa na budowanie pozytywnego wizerunku całej uczelni. Dlatego szczególny nacisk należy położyć na promowanie zadań bibliotek wśród pracowników naukowych. Stosowane rozwiązania obejmują zarówno sformalizowane działania, jak i bezpośrednią współpracę i kontakty osobiste między bibliotekarzami dziedzinowymi a wykładowcami. Przykładem jest znowu Biblioteka Uniwersytecka w Glasgow, gdzie każdy pracownik prowadzący zajęcia merytoryczne zobowiązany jest do przekazywania bibliotekarzom dziedzinowym wykazów lektur obowiązkowych i zalecanych. Dzięki sprawnie funkcjonującej współpracy pracowników, powstaje obraz biblioteki jako integralnej części uczelni.

Strategia marketingu wewnętrznego obejmuje również działania skierowane na rozwój i doskonalenie umiejętności pracowników biblioteki. W organizacjach o charakterze usługowym działania takie szczególnie przekładają się na efektywność pracy instytucji¹³. Liczy się zarówno merytoryczny profesjonalizm, jak i uprzejme i przyjazne nastawienie do klienta¹⁴. Sposób działania biblioteki akademickiej, jako instytucji wspierającej proces edukacyjny uczelni, wpływa bezpośrednio także na jej wyniki i wizerunek. Tym bardziej, że biblioteki akademickie to nie tylko księżnice, lecz centra edukacji, informacji i kultury. Wizerunki uczelni i biblioteki akademickiej są ściśle ze sobą związane, działają na zasadzie naczyń połączonych – jeden wynika z drugiego i wzajemnie na siebie wpływają.

Oceny, sondaże, analizy

Prowadzenie działań marketingowych przebiega w ściśle określonym celu – wykształcenia pozytywnego wizerunku instytucji, poprawienia jakości usług czy szerszego oddziaływania w środowisku. Tworzenie strategii marketingowej musi opierać się na wiedzy o użytkowniku, jego potrzebach, problemach, które napotyka podczas korzystania z biblioteki oraz oczekiwaniach dotyczących zasobów bibliotecznych, sposobu funkcjonowania i jakości obsługi. Proces kształtowania wizerunku, przebiegający etapowo musi zostać zakończony oceną, czy zakładane cele zostały zrealizowane i czy podjęte działania były efektywne. Prowadzenie regularnych sondaży działalności, jakości świadczonych usług jest

¹³ M. H u c z e k , *Marketing wewnętrzny czynnikiem poprawy efektywności pracy biblioteki*, „Biuletyn EBIB”, nr 3 (32) (2002), [dostęp 5.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/32/huczek.php>.

¹⁴ Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie organizuje szkolenia dla swoich pracowników m.in. z zakresu wystąpień publicznych, kontaktów z trudnym klientem.

podstawą budowania strategii działań promocyjnych wielu bibliotek na świecie – prowadzą własne analizy lub zlecają to firmom profesjonalnym. Około 1000 bibliotek na świecie corocznie bada zadowolenie użytkowników z jakości oferowanych usług korzystając z LibQUAL+™ - zespołu narzędzi do pomiaru i analizy stopnia satysfakcji użytkowników wynikającej z jakości oferowanych usług bibliotecznych¹⁵. Ocena stopnia satysfakcji użytkowników przez mierzenie luk pomiędzy minimalną a oczekiwaną jakością usług bibliotecznych pozwala poznać opinię użytkowników na temat trzech obszarów funkcjonowania biblioteki:

- usług (Affect of Service) – ocenie poddawani są pracownicy biblioteki obsługujący czytelników (ich kwalifikacje i chęć pomocy);
- informacji (Information Control) – użytkownicy oceniają możliwość znalezienia informacji (m.in. łatwość nawigacji po stronie internetowej i katalogu on-line biblioteki, jakość kolekcji drukowanych i elektronicznych, godziny otwarcia biblioteki);
- biblioteki jako miejsca (Library as place) – czytelnicy oceniają środowisko biblioteki (przestrzeń, oświetlenie, wyposażenie, lokalizację).

Dzięki takiej konstrukcji narzędzia sondażowego rozpoznawane są oczekiwania czytelników i na tej podstawie możliwe jest modernizowanie i wprowadzanie zmiany do istniejących rozwiązań. Jest to również element marketingu wewnętrznego, dający możliwość zdobycia funduszy uczelnianych na planowane zmiany lub uzyskania dofinansowania określonych sektorów biblioteki. Narzędzia służące do badania stopnia satysfakcji użytkowników, takie jak regularnie przeprowadzane sondaże, umożliwiają wykrycie słabych punktów i są cenną informacją pozwalającą na optymalizację usług bibliotecznych, co przyczynia się do poprawy wizerunku biblioteki i uczelni¹⁶.

Biblioteki akademickie, wobec szybko zmieniających się uwarunkowań technologicznych oraz upodobań i potrzeb użytkowników ciągle poszukują i wdrażają innowacyjne rozwiązania w celu utrzymania zaufania i satysfakcji użytkowników oraz optymalizowania efektywności swojej pracy. Kształtowanie wizerunku biblioteki akademickiej musi przebiegać równoległe w dwóch sferach – fizycznej i wirtualnej. Podstawą kształtowania obrazu biblioteki w odbiorze społecznym jest komunikacja, która powinna przebiegać dwukierunkowo – komunikaty wysyłane przez instytucję do odbiorców oraz informacja zwrotna, dzięki której następuje weryfikacja prowadzonych przez instytucję działań. Badanie i ocena jakości usług, funkcjonalności bibliotek powinny być podstawą

¹⁵ M. Jankowska, Wymagania informacyjne użytkowników w bibliotekach akademickich XXI wieku: LibQUAL+™ jako narzędzie pomiaru jakości usług bibliotecznych, [w:] Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy? Materiały konferencyjne, Łódź 2006, s. 197–206.

¹⁶ K. Sinikara, *Evaluation as a Tool for Developing the Quality of Academic Libraries. Case Study at a Large and Traditional Research Oriented Scandinavian University*, "LIBER Quarterly" 2006, vol. 15, no.3/4, s. 313–323.

zarządzania i benchmarkingu, pozwalają unikać błędów, pomagają przy planowaniu działań, umacniają wizerunek biblioteki jako instytucji uczącej się nowych ról i sposobów działania oraz adaptującej się do zachodzących zmian i potrzeb użytkowników. Jednak najważniejszym elementem promującym bibliotekę pozostanie obraz biblioteki wypracowany siłami bibliotekarzy i doceniony przez usatysfakcjonowanych użytkowników.

Bibliografia

- Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?* Materiały konferencyjne, Łódź 2006.
- Demas S., *From the Ashes of Alexandria: What's Happening in the College Library?*, CLIR Reports (February 2005), [dostęp 5.03.2011], <http://www.clir.org/reports/pub129/demas.html>.
- Freeman G.T., *The Library as Place: Changes in Learning Patterns, Collections, Technology, and Use*, [w:] *Library as Place: Rethinking Roles, Rethinking Space*, CLIR Reports (February 2005), [dostęp 5.03.2011], <http://www.clir.org/reports/pub129/freeman.html>.
- Hohmann T., *New Aspects of Library Design*, „Liber Quarterly”, vol. 16, no 2 (2006), [dostęp 5.03.2011], http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000165/article_content.htm,
- Jankowska M., *Wymagania informacyjne użytkowników w bibliotekach akademickich XXI wieku: LibQUAL+™ jako narzędzie pomiaru jakości usług bibliotecznych*, [w:] *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?*, Łódź 2006, s. 197–206.
- Jankowska M., *Cechy kształtujące wizerunek bibliotek naukowych w Internecie*, „Przegląd Biblioteczny” 2007, R. 75, z. 1, s. 29–41.
- Huczek M., *Public relation a wizerunek biblioteki*, „Biuletyn EBIB”, nr 5(56) 2004, [dostęp 5.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2004/56/huczek.php>.
- Huczek M., *Marketing wewnętrzny czynnikiem poprawy efektywności pracy biblioteki*, „Biuletyn EBIB”, nr 3(32) (2002), [dostęp 5.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/32/huczek.php>.
- Knapp A. E., *We Asked Them What They Thought, Now What Do We Do? The Use of LibQUAL+™ Data to Redesign Public Services at the University of Pittsburgh*, [w:] *Libraries Act on Their LibQUAL+™ Findings: From Data to Action*, New York 2004.
- Konieczna D., *Współczesna trendy architektury bibliotecznej a zmieniające się wymagania użytkowników bibliotek*, [w:] *Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?*, Łódź 2006, s. 217–228.
- Libraries Act on Their LibQUAL+™ Findings: From Data to Action*. Red. Heath F.M., Kyrillidou M., Askew C.A., New York 2004.
- Li X., Bryan L., *On Becoming an Employer of Choice: Gauging Employee Satisfaction Through Climate QUAL®* [abstract], „Library Trends”, vol. 59, no 1/2 (2010), p. 256, [dostęp 5.03.2011],

<http://proquest.umi.com/pqdlink?did=2238917611&sid=1&Fmt=2&clientId=45564&RQT=309&VName=PQD>.

Marketing biblioteczny – rozważania, dyskusje, konteksty, red. M. Wojciechowska. Gdańsk 2007.

McDonald A., *The Ten Commandments Revisited: the Qualities of Good Library Space*, „Liber Quarterly”, vol. 16, no 2 (2006), [dostęp 5.03.2011], http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000160/article_content.htm

Rasmussen C.H., Jochumsen H., *The Fall and Rise of the Physical Library*, [w:] *Challenges for the New Information Professional*, BOBCATSSS (2009) [dostęp 5.03.2011], <http://eprints.rclis.org/15906/>

Sinikara K., *Evaluation as a Tool for Developing the Quality of Academic Libraries. Case Study at a Large and Traditional Research Oriented Scandinavian University*, „Liber Quarterly” 2006.

Tkaczyk J., Rachwańska J., *Wszystko jest obrazem... Kształtowanie wizerunku przedsiębiorstwa*, „Marketing i Rynek” 1997, nr 5, s. 5–10.

Wojciechowski J., *Marketing w bibliotece*, Warszawa 1993.

Zawada A., *Kreowanie rynku bibliotek*, „Biuletyn EBIB” nr 3 (32) 2002, [dostęp 5.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/32/zawada2.php>.

Zawada A., *O promocji biblioteki*, „Biuletyn EBIB”, nr 3(32) 2002, [dostęp 5.03.2011], <http://ebib.oss.wroc.pl/2002/32/zawada.php>.

Zybert E., *Kultura organizacyjna w bibliotekach*, Warszawa 2004.

Filip Podgórski
filip.podgorski@p.lodz.pl

Iwona Sójkowska
iwona.sojkowska@lib.p.lodz.pl
Biblioteka Politechniki Łódzkiej

DLA UCZELNI, DLA REGIONU, DLA ŚRODOWISKA. PRZYKŁADY DZIAŁAŃ PROMOCYJNYCH BIBLIOTEKI POLITECHNIKI ŁÓDZKIEJ

Abstract: The statutory activities of the Library of the Technical University of Lodz are focused primarily on meeting the needs of teaching and research staff, postgraduates and students of the Technical University, but they are also aimed at all walking-in users interested in technical sciences and technical literature.

For several years the TU Library promotional actions are pointed at the groups of users mentioned above. The Library participates in various types of promotional activities organized by the Department of Promotion of Technical University of Lodz; it also initiates and takes part in activities promoting science and technology.

In this paper the authors present the activities carried out by the library to provide information on the library collections and services offered by the library, the dissemination of science and technology and projects aimed at the development of librarianship.

Słowa kluczowe: PR, działania promocyjne, Biblioteka Politechniki Łódzkiej

Komunikacja marketingowa, powszechnie określana mianem promocji, jest zespołem informacji kierowanych do użytkowników produktów czy usług, a także sygnałów, jakie instytucja zbiera z rynku¹. Funkcja informacyjna jest podstawową funkcją promocji, skupiającą się wokół procesu wymiany danych pomiędzy instytucją a otoczeniem. Analizując aktualne strategie marketingowe stosowane przez biblioteki szkół wyższych widać wyraźne odejście od oddziaływania jednokierunkowego biblioteki na czytelnika na rzecz wzrostu znaczenia komunikacji, jako aktu, którego celem jest wymiana myśli, wiedzy, informacji, idei². Efektem nawiązania dialogu i interakcji na linii bibliotekarz – czytelnik jest trwała relacja oraz wiedza o istnieniu biblioteki w świadomości rzeczywistych i potencjalnych czytelników. Warto zauważyć, że siłą napędową współczesnego społeczeństwa jest technologia informacyjna – postęp w komputeryzacji, oprogramowaniu, transferze danych. Jednakże nie rozwiązuje ona do

¹ B. P i l a r c z y k, H. M r u k, *Kompendium wiedzy o marketingu*, Warszawa 2006, s. 210.

² M. D r z a z g a, *Systemy promocji przedsiębiorstw*, Warszawa 2006, s. 12.

problemu wyszukiwania najtrafniejszych informacji i dzielenia się wiedzą³. Te zadania w dalszym ciągu realizowane są m.in. przez bibliotekarzy czy infobrokerów.

Projektowanie programu promocyjnego powinno skupiać osoby zaangażowane w pracę biblioteki, komunikatywne i cieszące się społecznym zaufaniem. Proces promocji musi uwzględniać strukturę organizacyjną biblioteki, a więc usługi oferowane przez wszystkie agendy, stąd koniecznym wymogiem jest dobra komunikacja wewnątrz instytucji. Ważnym elementem projektowania strategii marketingowej jest właściwy dobór narzędzi promocji, do których zalicza się: reklamę, promocję sprzedaży, promocję osobistą oraz public relations⁴. Nie wszystkie spośród wymienionych narzędzi można wykorzystać w równie dużym stopniu do realizacji strategii marketingowej bibliotek. Możliwości zastosowania narzędzi promocji przedstawiono na podstawie działań marketingowych prowadzonych w Bibliotece Politechniki Łódzkiej.

Działania Biblioteki PŁ, jako jednostki ogólnouczelnianej, ukierunkowane są przede wszystkim na zaspokajanie potrzeb i oczekiwań środowiska akademickiego w zakresie dostępu do literatury i informacji naukowej. Schemat organizacyjny, godziny pracy i lokalizacja poszczególnych agend, a także profil gromadzonych zbiorów drukowanych i elektronicznych oraz pakiet usług dostosowane są do potrzeb naukowych i dydaktycznych pracowników, doktorantów i studentów macierzystej uczelni. Biblioteka PŁ, jako największa biblioteka techniczna w regionie, pełni także funkcję publiczną – udostępnia swoje zasoby wszystkim czytelnikom, zapewnia dogodne warunki do poszerzania wiedzy osobom zainteresowanym naukami technicznymi. Do tej grupy należy zaliczyć pracowników, studentów i uczniów innych łódzkich uczelni i szkół, instytutów i zakładów naukowo-badawczych oraz osoby prywatne. Segmentacja czytelników – wyodrębnienie grup charakteryzujących się podobieństwem w zakresie oczekiwań, cech i zachowań, pozwala podjąć działania adresowane do konkretnego czytelnika⁵. Mimo działań ukierunkowanych na zidentyfikowanego odbiorcę, w strategii marketingowej Biblioteki przewidziana jest także promocja o charakterze ogólnym, adresowana do wszystkich odbiorców.

Celem promocji jest zwiększenie stopnia świadomości istnienia nowoczesnej biblioteki, jako instytucji wspomagającej realizację prac o charakterze naukowo-badawczym i dydaktycznym, zwiększenie stopnia wykorzystania zbiorów i usług oraz poprawa satysfakcji czytelników.

³ P. Kotler, J. Caslione, *Chaos. Zarządzanie i marketing w sferze turbulencji*, [Warszawa] 2009, s. 34.

⁴ B. Pilarczyk, H. Mruk, *op. cit.*, s. 213.

⁵ M. Drazga, *op. cit.*, s. 73.

Działania promocyjne wczoraj

Popularyzacja zbiorów i usług Biblioteki PŁ nie jest zjawiskiem nowym. Towarzyszyła bibliotece niemal od początku jej istnienia. Przejawiała się w organizacji wystaw interesujących książek, nowych nabytków czy materiałów bibliotecznych wyodrębnionych tematycznie. Wspomagana była pracą z czytelnikiem, a więc indywidualnym poradnictwem lub zajęciami grupowymi. Ich celem było motywowanie użytkowników do aktywnego korzystania ze zbiorów i usług.

Jednym z ważniejszych, a na pewno spektakularnym wydarzeniem w historii księżnicy było nakręcenie w 1995 r. filmu o Bibliotece, jej usługach i zbiorach. Atrakcyjna forma przekazu zastąpiła dotychczasowe wykłady prowadzone w ramach przysposobienia bibliotecznego dla studentów pierwszego roku. Film emitowano nieprzerwanie do 2002 r., gdy Biblioteka PŁ rozpoczęła działalność w nowym gmachu przy ul. Wólczańskiej 223. Wówczas opracowano nowy program zajęć składający się z wykładu i prezentacji multimedialnej.

Innym istotnym wydarzeniem był udział Biblioteki PŁ w I Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki w 2001 r. Organizatorem festiwalu odbywającego się w kwietniu każdego roku jest Łódzkie Towarzystwo Naukowe, zaś jego celem „prezentacja dorobku łódzkich szkół wyższych oraz placówek naukowych, (...) popularyzacja najnowszych osiągnięć badawczych oraz możliwości edukacyjnych łódzkiego ośrodka akademickiego”⁶. Festiwal wykorzystano jako okazję do zaprezentowania księżnicy łódzkiej społeczności. Biblioteka PŁ przygotowała liczne atrakcje m.in. multimedialne prezentacje o Bibliotece, szkolenia z wyszukiwania literatury w bazach danych, wystawę „Tradycja i nowoczesność – stare i nowe narzędzia pracy, nośniki informacji, historia komputeryzacji w bibliotece”. Odwiedzający Bibliotekę PŁ podczas festiwalu mogli skorzystać z Internetu, uczestniczyć w wycieczkach do poszczególnych agend księżnicy i poznać pracę bibliotekarzy od zuplecza. Udział Biblioteki w festiwalu stał się niezastąpionym elementem budowy prestiżu księżnicy w łódzkiej społeczności⁷. W wyniku zmian organizacyjnych imprez festiwalowych, Biblioteka PŁ wycofała się z uczestnictwa w kolejnych latach aż do IX edycji Festiwalu Nauki Techniki i Sztuki w 2009 r.

Najważniejszym wydarzeniem w funkcjonowaniu Biblioteki PŁ zarówno w aspekcie historycznym, jak i medialnym, było przeniesienie siedziby do nowego, samodzielnego gmachu przy ul. Wólczańskiej 223 (pierwszą siedzibą

⁶ *Festiwal Nauki, Techniki i Sztuki*, [dostęp: 18.03.2011], <http://www.festiwal.lodz.pl/>.

⁷ I. S ó j k o w s k a, *Promocja biblioteki akademickiej: doświadczenia Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej*, [w:] *Biblioteki Naukowe w Kulturze i Cywilizacji: Działania i codzienność. Materiały konferencyjne. T. 1*, Poznań 2005, s. 129.

biblioteki był Rektorat PŁ, od 1947 r. Biblioteka znajdowała się w gmachu Wydziału Mechanicznego, a od 1959 r. ulokowana została w pomieszczeniach Wydziału Włókienniczego). Uroczyste otwarcie, które odbyło się w obecności przedstawicieli nauki, kultury, regionalnych władz, środowisk studenckich i pracowników było doskonałą okazją by zareklamować Bibliotekę PŁ w mediach, co też skutecznie wykorzystano. Dzięki medialnej kampanii politechniczna biblioteka stała się atrakcyjnym celem wycieczek dla licznych grup użytkowników, wśród których znaleźli się pracownicy, studenci i uczniowie łódzkich uczelni i szkół, bibliotekarze z różnego typu bibliotek, którym prezentowano nowoczesny warsztat pracy naukowej i dydaktycznej, nowatorskie rozwiązania w zakresie dostępu do zbiorów i usług, wyposażenie w sprzęt komputerowy na miarę XXI w. W ponad 65-letniej historii Biblioteki PŁ było to najbardziej medialne wydarzenie.

Promocja dzisiaj

Współczesne tempo rozwoju nauk obliguje biblioteki do świadczenia usług informacyjnych na najwyższym poziomie oraz do udostępniania materiałów bibliotecznych najlepszej jakości, odpowiadających zainteresowaniom czytelników. Jednak warto zwrócić uwagę, iż efektywność wykorzystania potencjału biblioteki zależy nie tylko od jej zasobności, ale także od sposobu komunikowania się z rzeczywistymi i potencjalnymi czytelnikami.

Wykorzystując narzędzia promocji Biblioteka aktywizuje swoich czytelników przez:

- reklamę zbiorów i usług za pośrednictwem Internetu – strona WWW⁸ jest swego rodzaju wizytówką i podstawowym źródłem informacji o organizacji pracy i ofercie;
- wykorzystywanie elektronicznych kanałów komunikacji (poczta elektroniczna, lista dyskusyjna BIPOL-L, blog, forum) prowadzonych w celu usprawnienia kontaktu;
- opracowywanie różnego typu gadżetów i materiałów reklamowych: maskotek, toreb i długopisów z logo biblioteki, podkładek pod myszy z logo Biblioteki Cyfrowej PŁ oraz ulotek, broszur, informatorów drukowanych i multimedialnych dostępnych na terenie całej biblioteki oraz rozprowadzanych wśród uczestników spotkań, szkoleń, prezentacji i licznych wycieczek;
- organizowanie spotkań o charakterze szkoleniowym dla różnych grup użytkowników – obowiązkowych zajęć z przysposobienia bibliotecznego dla studentów pierwszego roku i uczniów klas pierwszych Liceum Ogólnokształcącego PŁ, seminarium z zakresu informacji naukowej dla dyplomantów i doktorantów;

⁸ *Biblioteka Politechniki Łódzkiej*, [dostęp: 18.03.2011], <http://bg.p.lodz.pl>.

- organizowanie wycieczek po bibliotece i zajęć dostosowanych tematycznie do oczekiwań uczestników;
- regularne organizowanie wystaw książek zagranicznych przy współpracy z firmami reprezentującymi wydawnictwa na polskim rynku;
- przygotowywanie informacji do prasy;
- udział pracowników biblioteki w konferencjach, podczas których prezentowane są ciekawe dla środowiska zawodowego inicjatywy;
- prowadzenie Galerii Biblio-Art.

Powyższe działania stanowią stały element działalności biblioteki i są realizowane na bieżąco głównie przez pracowników Oddziału Informacji Naukowej. Mają charakter informacyjny, służą zapoznaniu użytkowników z biblioteką, jej zbiorami, usługami i nowościami, zasadami korzystania. Wynikają z rzeczywistych potrzeb czytelników.

Współpraca z Działem Promocji PŁ

W 2009 r. Dział Promocji PŁ w porozumieniu z władzami uczelni podjął decyzję o współpracy ze wszystkimi jednostkami organizacyjnymi uczelni. Dyrektorzy lub kierownicy mieli wskazać osoby odpowiedzialne za promocję w swoich jednostkach. Ich zadaniem jest opracowanie strategii działań promocyjnych poszczególnych jednostek i realizacja planu promocji – inicjowanie i koordynowanie różnorodnych akcji o zasięgu uczelnianym, czynny udział w targach i aktywna współpraca z Działem Promocji i osobami z innych wydziałów, w celu prowadzenia spójnej polityki promocyjnej. W Bibliotece PŁ podjęto decyzję o powołaniu nieformalnego dwuosobowego zespołu ds. promocji w Oddziale Informacji Naukowej, w skład którego weszli bibliotekarze wcześniej już inicjujący przedsięwzięcia promocyjne oraz przygotowujący materiały reklamowe.

Efektom przyjętej strategii marketingowej Biblioteki PŁ są przedstawione poniżej inicjatywy.

Dla Uczelni

Wtorki i czwartki w Bibliotece PŁ

Zdecydowana większość działań promocyjnych Biblioteki PŁ skierowana jest do pracowników, doktorantów i studentów macierzystej uczelni. Spotkania pod hasłem „Wtorki i czwartki w Bibliotece PŁ” zainicjowane zostały w styczniu 2010 r. Ich celem jest poszerzenie wiedzy i umiejętności czytelników w zakresie wykorzystania elektronicznych serwisów czasopism pełnotekstowych i baz bibliograficzno-abstraktowych. Mają one charakter warsztatów, podczas których uczestnicy pod opieką bibliotekarza wyszukują literaturę na interesujący

ich temat. Spotkania odbywają się cyklicznie w każdy wtorek i czwartek o stałej godzinie w powtarzalnym, comiesięcznym rytmie.

Tematami spotkań I i II edycji (styczeń–maj 2010 r., listopad 2010 r. – luty 2011 r.) były:

- „Jak korzystać z drukowanych i elektronicznych zbiorów Biblioteki PŁ”,
- „Podstawy wyszukiwania literatury z zakresu 1) chemii, biotechnologii, 2) włókiennictwa, 3) mechaniki i budownictwa, 4) organizacji i zarządzania, 5) elektrotechniki, matematyki, fizyki i informatyki i nauk pokrewnych w elektronicznych źródłach informacji”,
- „eBiPoL – Biblioteka Cyfrowa Politechniki Łódzkiej”,
- „Wykład na życzenie” – m.in. prezentacje nowych serwisów prowadzone przez przedstawicieli firm czy wyszukiwania cytowań publikacji w Web of Science.

Podczas I i II edycji przeprowadzono zajęcia dla ponad 100 osób.

Ze względu na mniejsze zainteresowanie II edycją podjęto decyzję o zmianie formuły spotkań. W ramach III edycji, trwającej od marca do czerwca 2011 r., spotkania pogrupowano według typu elektronicznych zasobów lub usług oferowanych przez Bibliotekę. W pierwszy wtorek i czwartek każdego miesiąca prezentowane były serwisy czasopism pełnotekstowych, w kolejnym tygodniu serwisy książek pełnotekstowych. W trakcie następnych spotkań prezentowane były abstraktowe bazy danych i przeprowadzone zostało szkolenie z zakresu wyszukiwaniu cytowań w Web of Science. Nowością tej edycji były także szkolenia dotyczące użytkowania platformy e-learningowej WIKAMP, którą administrują pracownicy Biblioteki – „E-learning w Politechnice Łódzkiej, czyli o Wirtualnym Kampusie PŁ słów kilka” i wykład zamykający miesięczny cykl spotkań pt.: „Zamieszczanie materiałów i publikacji w repozytorium PŁ – CYRENA”, który zastąpił dotychczasową prezentację o Bibliotece Cyfrowej Politechniki Łódzkiej.

„Biblioteka w Jednostce”

W 2005 r. zainicjowano cykl spotkań „Biblioteka w Jednostce” skierowany głównie do pracowników i doktorantów Politechniki Łódzkiej i dostosowany do ich potrzeb. Pracownicy biblioteki uzgadniają termin spotkania, w którym mogą odwiedzić katedrę lub instytut. Spotkania od 2010 r. składają się z trzech wykładów: „Rola i zadania Biblioteki PŁ w dobie Internetu”, „Biblioteka w środowisku Politechniki Łódzkiej” i „Repozytorium CYRENA Politechniki Łódzkiej”. Celem spotkań jest przedstawienie aktualnej oferty w zakresie dostępu do zbiorów i usług Biblioteki oraz rozpoznanie rzeczywistych potrzeb i oczekiwań pracowników naukowych, a także nawiązanie bliższych relacji. Spotkania są doskonałą okazją do rozmowy i wyjaśnienia wszelkich wątpliwości. Stanowią cenne doświadczenie dla obydwu stron, które jest kolejną szansą

na podtrzymanie lub poprawę współpracy między Biblioteką PŁ a pracownikami Politechniki Łódzkiej. Podczas spotkań podkreśla się atrakcyjność Biblioteki PŁ jako skarbnicy wiedzy, ale także jako nowoczesnego, rozwijającego się ośrodka, który coraz częściej realizuje zadania wykraczające poza przyjęte ramy bibliotekarstwa, a służące całej akademickiej społeczności. Od 2008 r. Biblioteka prowadzi Uczelniany Punkt Personalizacji, przygotowujący elektroniczne legitymacje studenckie dla wszystkich wydziałów. Od 2010 r. zespół bibliotekarzy ds. e-learningu obsługuje Biuro Obsługi Klienta Centrum WIKAMP (Wirtualnego Kampusu PŁ), który docelowo ma wspomagać tworzenie uczelnianego systemu zdalnego nauczania. Ponadto w bibliotece znajduje się punkt sprzedaży gadżetów Politechniki Łódzkiej, w którym można nabyć różnorodny asortyment (od długopisów, poprzez filizanki, aż po plecaki) z logo uczelni.

Współpraca z mediami

„Życie Uczelni” – pismo wydawane przez Politechnikę Łódzką jest jedną z medialnych form promowania Biblioteki. Na łamach pisma publikowane są artykuły dotyczące działalności usługowej Biblioteki PŁ, form aktywizacji czytelników czy nowych przedsięwzięć, istotnych dla środowiska PŁ, a także teksty historyczne. Rocznie ukazują się średnio trzy publikacje przygotowane przez bibliotekarzy.

Uzupełnieniem komunikacji za pośrednictwem mass mediów jest nawiązana pod koniec 2010 r. współpraca ze studenckim radiem „Żak” Politechniki Łódzkiej. Audycje wspomagają budowę pozytywnego wizerunku Biblioteki oraz realizację procesu promocji. Na antenie radia promuje się nowe inicjatywy biblioteki, zaprasza na spotkania szkoleniowe i wystawy w Galerii Biblio-Art, a także zachęca do uczenia się i spędzania czasu wolnego na terenie biblioteki. Kilkunastominutowe audycje mają najczęściej formę wywiadu, przeprowadzonego przez redaktora z pracownikiem biblioteki. Emisja zmontowanego materiału dźwiękowego powtarzana jest dwukrotnie w ciągu dnia.

Dla regionu

Festiwal Nauki, Techniki i Sztuki

Idea Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki od początku wzbudzała zainteresowanie wśród bibliotekarzy, ze względu na popularno-naukowy i rozrywkowy charakter. Od roku 2009 Biblioteka systematycznie uczestniczy w przygotowaniu imprez festiwalowych. Na IX edycję festiwalu odbywającego się pod hasłem „Ucz się od najlepszych” (16–27 kwietnia 2009 r.) Biblioteka zaproponowała łódzkiej społeczności cykl wykładów „Nauka i sztuka w Bibliotece PŁ”, który składał się z trzech prezentacji:

- „Książki, skrypty, czasopisma – wystarczy jedno kliknięcie”, w trakcie którego omówiono zasoby i zasady korzystania z Biblioteki Cyfrowej PŁ eBiPoL;
- „Od wynalazku do patentu” o specyfice i wartości literatury patentowej;
- „Informacja w Google – informacja w bibliotece”, podczas której omówiono różnice między ogólnodostępną informacją zamieszczoną w Internecie, a informacją w licencjonowanych serwisach udostępnianych przez bibliotekę.

W 2010 r. w ramach jubileuszowego X Festiwalu Nauki, Techniki i Sztuki pod hasłem „Bądź najlepszy” (19–26 kwietnia 2010 r.) Biblioteka PŁ po raz pierwszy wzięła czynny udział w całodniowym panelu zorganizowanym przez Politechnikę Łódzką w Centrum Kształcenia Międzynarodowego PŁ. Pracownicy Biblioteki wygłosili dwa referaty – „W Internecie jak w markecie – w poszukiwaniu wartościowej informacji” i „Klikniesz i masz wszystko”, których wysłuchało ponad 80 osób – głównie młodzież szkolna. Lokalnie, w Bibliotece PŁ zrealizowano program składający się z wykładu poświęconego elektronicznym źródłom informacji – „W Internecie jak w markecie – w poszukiwaniu wartościowej informacji”, warsztatów – „Jak powstaje Biblioteka Cyfrowa PŁ – eBiPoL”, a także prezentacji przybliżających popularyzację działalności artystycznej – „Ale sztuka... Galeria Biblio-Art w Bibliotece PŁ” i „Ale sztuka... wystawy w Bibliotece Chemicznej PŁ”.

Kontynuując kampanię promocyjną postanowiono, że XI Festiwal Nauki, Techniki i Sztuki pod hasłem „Inwestuj w siebie” (11–19 kwietnia 2011r.) również odbędzie się z czynnym udziałem Biblioteki PŁ. Podobnie jak w latach ubiegłych, zorganizowano wykłady i warsztaty dotyczące elektronicznych źródeł informacji („Sherlock Holmes na tropie informacji”, „W Internecie jak w markecie – gdzie szukać by znaleźć”). Dodatkowo uatrakcyjniono program przygotowując warsztaty z grafiki komputerowej: „Skanowanie i przetwarzanie wsadowe: warsztaty nie tylko grafiki cyfrowej” i wykład techniczny prezentujący nowoczesne narzędzia do odczytywania e-źródeł: „Nasza wirtualna codzienność – e-booki, czytniki e-booków”. Zaprezentowano dokonania prężnie działającej galerii – „Inwestowanie to sztuka... Galeria Biblio-Art Biblioteki PŁ”, której jednym z celów było kształtowanie wrażliwości artystycznej w środowisku technicznym. W Galerii odbywa się rocznie około 6–8 wystaw, a autorami prac są pracownicy i studenci macierzystej uczelni, a także Akademii Sztuk Pięknych im. W. Strzemińskiego w Łodzi, Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej im. L. Schillera oraz innych instytucji i osób prywatnych.

Targi Edukacyjne

Biblioteka PŁ, jako ksiąźnica akademicka pełni funkcje dydaktyczne prowadząc zajęcia kształtujące umiejętności wyszukiwania literatury oraz wspomagając proces dydaktyczny i naukowo-badawczy uczelni. Jako jednostka ogólno-

uczelniana mająca wpływ na atrakcyjność studiowania zapraszana jest do udziału w ogólnouczelnianych akcjach promocyjnych m.in. w targach edukacyjnych.

Na początku każdego roku odbywają się dwudniowe Targi Edukacyjne i Drzwi Otwarte Politechniki Łódzkiej, w trakcie których na specjalnie zaaranżowanych stoiskach prezentowana jest oferta dydaktyczna poszczególnych wydziałów. Między wydziałami jest także miejsce dla Biblioteki, która zachęca kandydatów na studia swoją nowoczesnością czy elektronicznym dostępem do literatury niezbędnej w trakcie studiowania.

W marcu uczelnia uczestniczy w Łódzkich Targach Edukacyjnych. Również podczas tej imprezy Biblioteka włącza się w promocję macierzystej uczelni, zachęcając młodzież do wyboru kierunków technicznych. Podczas targów rozprowadzane są informatory drukowane i multimedialne poświęcone Politechnice Łódzkiej i Bibliotece PŁ, a także pamiątkowe długopisy, smycze, podkładki pod myszki, zakładki do książek itp. Wszystkie gadzety opatrzone są logo Biblioteki. Podczas targów, dyżurujący bibliotekarze nawiązują kontakty z opiekunami grup młodzieży, zapraszając ich do biblioteki na wycieczkę lub zajęcia z edukacji czytelniczej i medialnej.

Dla bibliotekarzy

Konferencje Biblioteki Politechniki Łódzkiej

Pracownicy Biblioteki PŁ poza działaniami ukierunkowanymi na społeczność uczelni i regionu aktywnie uczestniczą w konferencjach, seminariach i szkoleniach dotyczących problematyki bibliotekarstwa, bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, organizowanych przez biblioteki szkół wyższych, stowarzyszenia, czy inne instytucje. Spotkania w gronie środowiska zawodowego są doskonałą okazją do wymiany doświadczeń, nawiązania znajomości i współpracy przy prowadzeniu badań oraz publikowaniu ich wyników. Aktywizują także środowisko wokół dyskusji na szczególnie istotne i trudne zagadnienia, które pojawiają się w codziennej pracy.

Od 2004 r. Biblioteka PŁ organizuje cyklicznie konferencje, których temat zawsze nawiązuje do bieżącej sytuacji bibliotek, ze szczególnym uwzględnieniem problematyki bibliotek akademickich. Tematem I Konferencji Biblioteki PŁ, w której uczestniczyło ok. 150 osób z kraju i zagranicy były „Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej” (23–25 czerwca 2004 r.). W ciągu trzech dni zorganizowano siedem sesji tematycznych, podczas których poruszono problematykę standardów funkcjonowania bibliotek, prawa europejskiego, finansowania działalności oraz dostępu do elektronicznych zasobów wiedzy i usług informacyjnych. Kolejne konferencje – „Biblioteki XXI wieku. Czy przetrwamy?” (19–21 czerwca 2006 r.), „Biblioteki w procesie dydaktycznym i badaniach naukowych” (25–27 czerwca 2008 r.), „Biblioteka w kryzysie czy kryzys w bibliotece?” (15–17 czerwca 2010 r.) – podobnie jak pierwsza,

cieszyły się dużym zainteresowaniem i były doskonałą okazją do zapoznania się z problemami, wyzwaniem, a także sukcesami innych bibliotek. Twórcze dyskusje inspirowały do podejmowania wspólnych działań ukierunkowanych na rozwój bibliotek naukowych.

Wydawnictwa Biblioteki Politechniki Łódzkiej

Wszystkie referaty zaprezentowane na konferencjach Biblioteki PŁ są opublikowane zarówno w wersji drukowanej, jak i w większości w wersji elektronicznej. Materiały z II Konferencji dostępne są na platformie EBIB, a z III i IV w Bibliotece Cyfrowej PŁ.

Biblioteka PŁ może też pochwalić się monografią *Biblioteka Politechniki Łódzkiej: ponad 60 lat historii*. Autorem tej bardzo ważnej publikacji jest wieloletnia dyrektor Biblioteki PŁ, Czesława Garnysz, która w sposób subiektywny opisuje drogę jaką jednostka przeszła od powstania do dnia dzisiejszego i podsumowuje dotychczasową działalność.

Ponadto współautorka niniejszego referatu Iwona Sójkowska obroniła rozprawę doktorską zatytułowaną *Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej w latach 1945–2005. Historia i współczesność*. Są to, póki co, jedyne w ponad 60-letniej historii Biblioteki PŁ pozycje, które w sposób kompleksowy omawiają dzieje największej w regionie biblioteki technicznej.

SBP i EBIB

Aktywność bibliotekarzy z Biblioteki PŁ nie ogranicza się do wykonywania codziennych, służbowych obowiązków. Osoby, dla których bibliotekarstwo jest nie tylko pracą, ale także pasją włączają się w ogólnopolskie inicjatywy wspierania rozwoju środowiska. Są czynnymi członkami organizacji i stowarzyszeń bibliotekarskich. Jako wolontariusze podejmują pracę na rzecz rozwoju bibliotekarstwa, nauki o książce i informacji naukowej, poświęcając w tym celu swój wolny czas, działają m.in. w strukturach Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich Okręgu Łódzkiego⁹ i w serwisie Elektronicznej Biblioteki oraz Biuletynu EBIB¹⁰.

Podsumowanie

Biblioteki akademickie, podobnie jak inne instytucje non-profit, korzystają z wiedzy z zakresu zarządzania, wdrażając pewne jej elementy do codziennej pracy, celem osiągnięcia jak najlepszej efektywności realizowanych zadań oraz

⁹ Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Okręg Łódzki, [dostęp: 18.03.2011], <http://bg.p.lodz.pl/~sbplodz/index.html>.

¹⁰ Elektroniczna Biblioteka EBIB, [dostęp: 18.03.2011], <http://www.ebib.net.pl/>.

maksymalizacji satysfakcji czytelników. W epoce intensywnego rozwoju technologii IT, a szczególnie Internetu, troska o właściwe ukształtowanie społeczeństwa informacyjnego powinna być nadrzędnym celem działalności instytucji kultury i nauki. Stąd też biblioteki powinny dbać o swój wizerunek, utrzymywać dobre kontakty z otoczeniem, podtrzymywać więzi społeczne, współpracować z instytucjami pokrewnymi, promować swoją tożsamość rozpowszechniając informacje o swojej działalności.

Warto zastanowić się nad skutecznością bądź efektywnością działań promocyjnych, które wyrażają stopień realizacji procesu promocji oraz stopień osiągnięcia założonych celów. Najważniejszym elementem oceny skuteczności promocji jest porównanie stanu wyjściowego i stanu po zakończeniu oddziaływania narzędziami marketingu-mix. Choć system promocji podlega okresowej kontroli, to jednak należy pamiętać, że ocena rezultatów działań promocyjnych jest niesłychanie skomplikowana¹¹, a w warunkach zaadaptowania procesu promocji do potrzeb biblioteki i późniejszej oceny jego efektów bardzo trudna. Mimo to efekty działań marketingowych Biblioteki PŁ monitorowane są na bieżąco przy użyciu takich narzędzi badawczych jak wywiad, obserwacja czy analiza statystyk. Sporadycznie prowadzone są badania ankietowe, choć byłyby one najlepszą podstawą budowy strategii promocji, a następnie oceny jej efektów.

Z doświadczeń promocyjnych Biblioteki PŁ wynika, że wiele jest jeszcze do zrobienia. Mimo podejmowanych działań nie wszyscy czytelnicy mają świadomość zasobności biblioteki, szczególnie w zakresie dostępu do informacji naukowej lub literatury o zasięgu międzynarodowym. Tym bardziej cieszy każdy czytelnik, który z zadowoleniem opuszcza bibliotekę, gdyż znalazł w niej interesujące informacje lub dowiedział się w jaki sposób do nich dotrzeć.

Bibliografia

- Biblioteka Politechniki Łódzkiej*, [dostęp: 18.03.2011], <http://bg.p.lodz.pl>.
Dr z a z g a M., *Systemy promocji przedsiębiorstw*, Warszawa 2006.
Elektroniczna BIBlioteka EBIB, [dostęp: 18.03.2011], <http://www.ebib.net.pl/>.
Festiwal Nauki, Techniki i Sztuki, [dostęp: 18.03.2011], <http://www.festiwal.lodz.pl/>.
G a r n y s z C., *Biblioteka Politechniki Łódzkiej: ponad 60 lat historii*, Łódź, 2009.
K o t l e r P., C a s l i o n e J., *Chaos. Zarządzanie i marketing w sferze turbulencji*, [Warszawa] 2009.
P i l a r c z y k B., M r u k H., *Kompendium wiedzy o marketingu*, Warszawa, 2006.
S ó j k o w s k a I., *Biblioteka Główna Politechniki Łódzkiej w latach 1945-2005. Historia i współczesność*, Łódź 2009. Rozprawa doktorska na prawach rękopisu.

¹¹ M. Dr z a z g a, *op. cit.*, s. 169.

S ó j k o w s k a I., *Promocja biblioteki akademickiej: doświadczenia Biblioteki Głównej Politechniki Łódzkiej*, [w:] *Biblioteki Naukowe w Kulturze i Cywilizacji: Działania i codzienność. Materiały konferencyjne. T. 1*, Poznań 2005.
Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich Okręg Łódzki, [dostęp: 18.03.2011],
<http://bg.p.lodz.pl/~sbplodz>.

Renata Felińska
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
Oddział Udostępniania Zbiorów¹

ZNACZENIE PRACOWNIKA PIERWSZEGO KONTAKTU DLA KSZTAŁTOWANIA WIZERUNKU BIBLIOTEKI NA PRZYKŁADZIE WYPOŻYCZALNI MIEJSCOWEJ BIBLIOTEKI UNIwersytetu ŁÓDZKIEGO

Abstract: In their daily work, employees of Lending Division of Łódź University Library implement marketing mix strategy. It comprises balanced combination of valuable products, that are Library's resources, with competitive prices and services; direct distribution, that provides convenience of service acquisition and finally with efficient and effective personal promotion that may be provided by librarians. The assessment of performance and quality of customer service, and, as a result of library's image, depend on their behavior in direct relations with the client. This first contact with library's employee may decide about long-term bonds of reader with Library and can make Library his "third place".

Słowa kluczowe: marketing relacji, wizerunek, pracownik pierwszego kontaktu, Wypożyczalnia Miejskowa BUŁ, lojalność klienta

Biblioteki postrzegane niegdyś jako instytucje kształtujące kulturę społeczną i popularyzujące osiągnięcia naukowe, funkcjonują współcześnie w określonym otoczeniu społeczno-gospodarczym i mimo, że zysk nie jest ich celem, w swojej działalności muszą posługiwać się narzędziami marketingowymi. Długofalowy sukces i pozytywny wizerunek biblioteki, uwarunkowany jest poziomem satysfakcji użytkownika bezpośrednio po zrealizowaniu usługi, a także w dłuższym okresie korzystania z niej. Współczesne organizacje usługowe realizują zasady marketingu relacji, oparte na długoterminowej, korzystnej więzi z klientami, na związaniu klienta z organizacją usługową. Biblioteka publiczna tylko w ten sposób może wykształcić sobie pozytywny wizerunek, który współcześnie jest podstawowym warunkiem jej istnienia. Wizerunek kształtowany jest przez wszystkie komponenty marketingu-mix usług; produkt, cenę, dystrybucję, promocję, ludzi, procesy i obsługę klienta.

¹ Podczas konferencji referat został wygłoszony przez Anetę Lewandowską, Oddział Udostępniania Zbiorów, Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego.

W Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego, jednym z działów bezpośrednio uczestniczącym w konwencjonalnych działaniach marketingowych jest Wypożyczalnia Miejskowa. Pracownicy Wypożyczalni rejestrują użytkowników biblioteki, udzielają im informacji dotyczących zbiorów i korzystania z nich. Mają więc regularny kontakt z czytelnikami, poprzez udostępnianie zbiorów. W swojej codziennej pracy realizują strategię marketingu-mix, która polega na harmonijnym łączeniu wartościowych produktów, jakimi są zasoby Biblioteki z atrakcyjnymi cenami i usługami; bezpośrednią dystrybucję zapewniającą dogodność nabycia usługi, ze skuteczną i efektywną promocją osobistą, jaką mogą zapewnić bibliotekarze. Od ich zachowania w bezpośrednim kontakcie z użytkownikiem uzależniona jest ocena jakości wykonania i poziom obsługi klienta, a w rezultacie wizerunek biblioteki. Ten pierwszy kontakt z pracownikiem może zadecydować o długoletniej więzi czytelnika z Biblioteką UŁ i sprawić, że stanie się ona dla niego „trzecim miejscem”.

Długofalowy sukces i wizerunek biblioteki

Współczesne instytucje dążą do wypracowania wizerunku² **organizacji inteligentnej**, nowoczesnej, nastawionej na klientów i posiadającej zaangażowanych pracowników. Wizerunek jest obrazem tworzonym przez ludzi w ich wyobraźni oraz opinią dotyczącą tej organizacji; w odróżnieniu od tożsamości, która jest sumą elementów, określających i odróżniających ją od pozostałych organizacji, przejawiających się w jej indywidualnym charakterze w formie wizualnej³. „O ile tożsamość jest pewnym zespołem atrybutów, które przedsiębiorstwo przekazuje otoczeniu, a zwłaszcza konsumentom, to wizerunek stanowi w tymże otoczeniu ich realną projekcję. Inaczej mówiąc, tożsamość, »produkcją« wizerunek, pozycjonuje ją w świadomości otoczenia”⁴.

W procesie kształtowania tego niezwykle dynamicznego zjawiska, które zmienia się pod wpływem oddziaływania bodźców z otoczenia (wraz ze zmianą poglądów i upodobań), chodzi nie tylko o wykreowanie przychylnego stosunku do instytucji, ale także o ułatwienie odbiorcom odnalezienia informacji, skutecznej ich interpretacji oraz podjęcia właściwych decyzji. Wymierne korzyści uzyskane przez organizację dzięki pozytywnemu wizerunkowi to: lepsza konkurencyjność produktów, usług; wysoki poziom wiedzy aktualnych klientów, użytkowników, jak i potencjalnych nabywców; niższe ryzyko nabywcy; dobra reputacja firmy

² Termin oznaczający wizerunek pochodzi od niemieckiego słowa *visierung* (obraz, portret, wyobrażenie czegoś lub kogoś). Jest to również subiektywne wyobrażenie o przedmiocie i zjawiskach, [w:] *Słownik ekonomiczny*, Szczecin 1994, s. 99.

³ W. B u d z y Ń s k i, *Public Relations. Zarządzanie reputacją firmy*, Warszawa 1998, s. 73.

⁴ J. A l t k o r n, *Wizerunek firmy*, Dąbrowa Górnicza 2004, s. 17.

i jej usług; wzrost wiarygodności firmy; wzrost motywacji pracowników; wzrost odpowiedzialności pracowników za firmę; zaangażowanie wszystkich grup otoczenia wewnętrznego i zewnętrznego w rozwój organizacji⁵.

Na kształtowanie wizerunku może mieć wpływ nawet najmniejszy detal czy informacja. Wśród najważniejszych elementów wizerunku każdej organizacji można wyróżnić: nazwę (kolorystyka, logo), poziom i jakość reklamy, wiek, tradycję, wielkość i zasięg działania, siłę finansową i widoki na przyszłość, wizję i misję przedsiębiorstwa, reputację, styl zarządzania i przywództwa, gwarancję poziomu świadczenia usług, kulturę organizacyjną skupioną na potrzebach nabywcy, personel pierwszego kontaktu (wygląd, postawa i zachowanie, kompetencje), środowisko/otoczenie, atmosfera, wystrój wnętrza, oświetlenie itp⁶.

Obraz organizacji zależny jest od osób, które mają styczność z daną organizacją, dlatego dobra reputacja jest niezwykle trudna do kreowania i utrzymania na niezmiennym, poziomie odbioru. Wystarczy jeden moment nieuwagi czy pomyłka w zarządzaniu i reputacja może się załamać lub można ją całkowicie stracić, a niezwykle trudno potem ją odzyskać⁷.

Podstawą egzystencji organizacji niedochodowych jest zaufanie społeczne, któremu sprzyja nie tylko pozytywny, ale i silny wizerunek. Przez silny wizerunek rozumie się wizerunek spójny, stabilny, wyraźny, o silnie utrwalonej pozycji w świadomości społeczeństwa. Jego budowa powinna być oparta na wiarygodności, zaangażowaniu, uczciwości, odpowiedzialności za swoje działania, a także prezentować organizację, jako aktywnie działającą na rzecz rozwiązania problemu społecznego⁸.

Na postrzeganie organizacji przez odbiorców zewnętrznych ma wpływ przede wszystkim jej personel: jego działania operacyjne i wyniki tych działań, które z kolei oddziałują na wrażenia kształtowane w świadomości członków grup zewnętrznych takich, jak klienci, konkurenci, dostawcy, inwestorzy, czy przedstawiciele środków masowego przekazu. Powstają one, w społecznych sieciach komunikowania się i wpływu, stanowiąc podstawę cząstkowych wizerunków organizacji o charakterze zewnętrznym. Odbiorcy zewnętrzni określają organizację: prostą, skróconą, familiarną formą, która odnosi się w rzeczywistości do tworzących ją ludzi. Jest ona przekazywana dalej w procesie

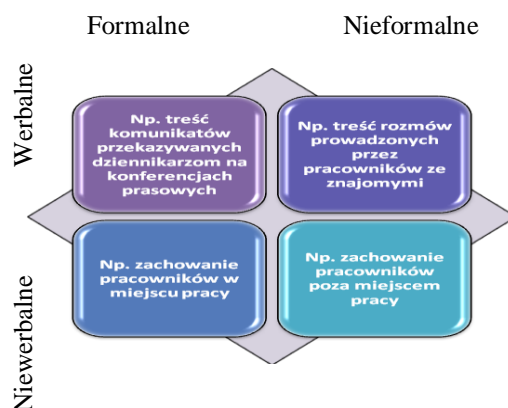
⁵ A. Adamus - Matuszyńska, *Wizerunek jako opoka*, „Marketing w Praktyce” 2003, nr 10, s. 12.

⁶ A. Ichniowska, *Wizerunek polskich organizacji pozarządowych*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, Zarządzanie i Marketing”, 2006, nr 225 s.109.

⁷ J. Low, P.C. Kalafut, *Niematerialna wartość firmy. Ukryte źródła przewagi konkurencyjnej*, Kraków 2004, s. 105.

⁸ M. Kaszembar - Wiklik, *Wizerunek pozarządowych organizacji non profit a zaufanie społeczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie), 2006, z. 37, s. 117.

komunikacji, a wizualna tożsamość wynika najczęściej z etapu wstępnego – pierwszego wrażenia podczas autoprezentacji¹⁶. Wrażenia związane z kształtowaniem wizerunku są rezultatem dwóch grup czynników: werbalnych, niewerbalnych.

Rys. 1. Kształtowanie wizerunku firmy

Źródło: A.I. Baruk, *Wizerunek firmy jako pracodawcy a jej postrzeganie przez nabywców wewnętrznych i zewnętrznych*, „Transformacje” 2004, nr 3/4&2005, nr 1/4, s. 237.

W ramach, każdej z tych grup występują czynniki o charakterze formalnym i nieformalnym, co pozwala na wskazanie czterech sposobów kształtowania wizerunku. Przedstawiony na rys. 1 schemat przedstawia, jak ogromną rolę w kształtowaniu wizerunku firmy odgrywają pracownicy, w formalnych i nieformalnych relacjach z klientami (również potencjalnymi) w komunikacji werbalnej i niewerbalnej⁹.

Dostarczenie klientowi zadowolenia na oczekiwanym przez niego poziomie stanowi istotne źródło przewagi konkurencyjnej, dające szansę utrzymania grona stałych klientów oraz sprzyja wzbudzeniu lojalności klienta i budowaniu z nim silnych emocjonalnych więzi¹⁰.

Pojęcie lojalności w potocznym rozumieniu oznacza przywiązanie, zaangażowanie i wierność. W koncepcji marketingu lojalność definiowana jest, jako określony stan stosunku klienta do firmy, oparty na trwałości, długoterminowości oraz akceptacji oferowanych warunków zakupu czy usługi. W ujęciu marketingo-

⁹A.I. Baruk, *Wizerunek firmy jako pracodawcy a jej postrzeganie przez nabywców wewnętrznych i zewnętrznych*, „Transformacje” 2004, nr 3/4& 2005, nr 1/4, s. 237.

¹⁰S. Wilmańska-Sosnowska, *Lojalność konsumencka jako wyznacznik pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa*, „Acta Universitatis Lodzianis Folia Oeconomica” 2005, z. 184, s.76.

wym – lojalny klient to stały klient niepoddający się działaniom konkurentów, zaś kształtowanie lojalności (wierności) klienta, jest celem samym w sobie kompleksowych działań na rynku¹¹.

Rys. 2. Zasoby marketingu partnerskiego

Źródło: A. Pomykański, *Zarządzanie i planowanie*, Łódź 2003, s. 43.

Od lat 90. XX w. większość organizacji realizuje marketing zindywidualizowany, partnerski (relacyjny) polegający na precyzyjnym określaniu nabywców i utrzymywaniu z nimi długookresowych relacji, przy wykorzystaniu wszystkich elementów marketingu mix¹² z wykorzystaniem posiadanych zasobów: ludzi, technologii, wiedzy i procesów¹³. Zasoby marketingu partnerskiego obrazuje rys. 2.

Relacje partnerskie między organizacją a jej klientami są możliwe tylko wówczas, gdy firmy są w stanie zidentyfikować potrzeby nabywców i dostosować się do nich, dążąc do utrzymania z nimi trwałych więzi¹⁴. Jej uzyskanie sprzyja nawiązaniu dialogu między organizacją i jej klientami, a „jego następ-

¹¹ *Ibidem*, s. 79.

¹² Kompozycja marketingu-mix dla biblioteki składa się z siedmiu instrumentów. Do instrumentów tych należą: produkt, cena, dystrybucja, promocja, ludzie, procesy, obsługa klienta. Tworzą one zintegrowany system, dlatego muszą być łącznie analizowane, projektowane i stosowane, [w:] M. Huczek, *Marketing organizacji...*, *op. cit.*, s. 124.

¹³ A. Pomykański, *Zarządzanie i planowanie*, Łódź 2003, s. 43.

¹⁴ J. Mazur (red.), *Decyzje marketingowe w przedsiębiorstwie*, Warszawa 2002, s. 23.

stwem będzie wpojenie wzajemnego zrozumienia i zaufania oraz respektowanie możliwości każdej ze stron w zgodzie z ich rolami ustalonymi na rynku i w społeczeństwie¹⁵.

Nowe podejście do marketingu nie traktuje go jako specjalistycznej dyscypliny, lecz jako element całościowego procesu zarządczego, ukierunkowanego na maksymalny zysk i utrwalenie relacji z cenionymi klientami oraz tworzenie przewagi konkurencyjnej.

Zbudowanie długoterminowych korzystnych relacji z użytkownikiem biblioteki, staje się możliwe jedynie poprzez jego pełną satysfakcję¹⁶ sprzyjającą powstawaniu silnych emocjonalnych związków z biblioteką, które kształtują silną lojalność i pozytywny wizerunek biblioteki¹⁷.

Bibliotekarz pierwszego kontaktu w kształtowaniu wizerunku

Większość użytkowników bibliotek, ogranicza swój kontakt z bibliotekarzem do relacji zachodzącej podczas rejestracji w placówce oraz odbioru i zwrotu zamówionych pozycji. Dla tych osób bibliotekarz ostatecznie pełni jedynie rolę osoby podającej lub wypożyczającej książki. W przypadku Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, o rozbudowanej strukturze działania, zadania pracownika biblioteki już na pierwszym etapie kontaktu z użytkownikiem podczas rejestracji w Wypożyczalni Miejscowej, wykraczają daleko poza utarte stereotypy.

Sam zapis do bazy studentów, którzy po raz pierwszy dokonują rejestracji trwa, dzięki udogodnieniom połączenia z bazą studentów USOS, ok. 3 min. Czas ten wydłuża się w przypadku reaktywacji w bazie czytelników systemu HORIZON do ok. 5 min, ze względu na konieczność aktywacji legitymacji studenckiej. Jednak większość rejestrowanych osób mimo przeprowadzanych szkoleń z przysposobienia bibliotecznego potrzebuje podstawowych, a niekiedy szczegółowych, informacji dotyczących zasad korzystania z biblioteki. Zapisy odbywają się często zanim studenci zaliczą szkolenie, bądź po tak odległym terminie, że nie pamiętają o podstawowych zasadach, swoich prawach i obowiązkach. Pracownik wypożyczalni rejestrując nowego studenta udziela każdemu kilku podstawowych informacji, mniej więcej w takiej formie:

„Legitymacja studencka stała się teraz Pani/Pana kartą biblioteczną; loguje się Pani/ Pan do konta wpisując swój PESEL jako login; numer karty bibliotecznej stanowiący jednocześnie hasło znajduje się na dziewiątej stronie indeksu. Ma

¹⁵ M. H u c z e k , *Marketing organizacji non profit*, Sosnowiec 2003, s. 120.

¹⁶ Satysfakcja – stan psychiczny, który jest emocją wyrażającą zadowolenie lub niezadowolenie ze świadczonej usługi, Zadowolenie występuje wówczas, gdy usługa spełnia oczekiwania użytkownika, niezadowolenie zaś, gdy nie można im sprostać, [w:] M. H u c z e k , *Marketing organizacji...*, *op. cit.*, s. 121.

¹⁷ *Ibidem*.

Pani/ Pan prawo do wypożyczenia pięciu (dziesięciu) pozycji na dwa miesiące. Może je Pani/Pan trzykrotnie przedłużyć, pierwszy raz po wypożyczeniu na miesiąc – przez Internet logując się do swojego konta, a następnie jeszcze dwukrotnie po okazaniu książek w wypożyczalni, na dwa miesiące. Za przetrzymanie książki o jeden dzień, obowiązuje kara w wysokości 30 gr. Wyszukuje Pani/Pan książki i czasopisma w katalogu elektronicznym. Zamawia Pani/Pan pozycje z Księgozbioru Głównego tzn. z magazynu zamkniętego; jeśli można je wypożyczyć zamawia Pani/Pan do wypożyczalni, jeśli można z nich korzystać jedynie na miejscu – do czytelnicy; muszą być też dostępne na półce tzn., że nikt z nich w tym czasie nie korzysta. Pozycje z Wolnego Dostępu – magazynu otwartego, nie zamawia się; należy spisać sygnaturę, pierwsza litera sygnatury kieruje Panią/Pana na piętro, gdzie samodzielnie odszukuje Pani/Pan potrzebną pozycję. Książki z Księgozbioru Głównego i Wolnego Dostępu można rezerwować, jeśli korzysta z nich inny czytelnik. O ich zwrocie dostanie Pani/Pan informacje na maila. Zarezerwowane książki należy odebrać w ciągu trzech dni”.

Czas zapisu i zakres przekazywanych informacji zwiększa się, kiedy rejestrowany jest student innej uczelni, uczniowie lub osoby starsze, nieobeznane z nowymi technologiami. Czy wśród tych informacji jest taka, którą można pominąć? Możliwość taka istnieje wyłącznie w sytuacji, kiedy osoba zapisywana zna zasady wyszukiwania i wypożyczania książek i czasopism. Niezwykle rzadko czytelnik przed rejestracją zapozna się z regulaminem i zasadami korzystania, zamieszczonymi na stronie internetowej. Czy pracownik wypożyczalni, który zobowiązany jest do kształtowania relacji z użytkownikiem biblioteki, może odesłać niedoświadczonego czytelnika jedynie do strony internetowej? Nie! Internetowy przewodnik można potraktować jako uzupełnienie informacji, niekiedy jest to nawet konieczne, z uwagi na predyspozycje danej osoby, która nie jest w stanie zapamiętać usłyszanych informacji i woli je przeczytać.

Są miesiące, kiedy w Wypożyczalni następuje wyjątkowe nasilenie ruchu czytelniczego, kiedy czytelnicy nie tylko dokonują rejestracji, ale także wypożyczają i oddają książki. Zgłaszają się również z szeregiem problemów związanych z funkcjonowaniem konta, regulują zaległości finansowe. Bywają sytuacje problematyczne, trudne do rozwiązania, wymagające interwencji kierownictwa. Tłok, harmider, rozmowy oczekujących na obsługę, zakłócają odbiór przekazywanych czytelnikom informacji odnośnie ich praw, obowiązków i zasad korzystania. Jednak nie jest to powód, aby nie udzielać ich każdej potrzebującej osobie. Każdy klient – użytkownik – chce być potraktowany indywidualnie, tak jakby jego problem był wyjątkowy. Tylko w ten sposób można nawiązać trwałe relacje. Przyjście do biblioteki i zwrócenie się z problemem do bibliotekarza powinno zawsze prowadzić do znalezienia oczekiwanej pomocy i rozwiązania problemu.

Zadania pracowników wypożyczalni nie sprowadzają się tylko do rejestracji, wydawania i odbioru książek. Z powodu usytuowania na parterze Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, naprzeciw wejścia, osoby po raz pierwszy odwiedzające mury biblioteki oraz wielokrotni użytkownicy kierują się zazwyczaj w stronę Wypożyczalni, pomijając Informatorium. Problemy, z jakimi się zwracają dotyczą: zbiorów biblioteki, ich usytuowania, lokalizacji poszczególnych działów biblioteki, sposobów wyszukiwania pojedynczych pozycji, sposobu sporządzania bibliografii do pisanych prac, trudności w zamawianiu książek i czasopism, baz zakupionych przez bibliotekę i sposobów korzystania z nich itd.

Na tym etapie odbywa się promocja osobista¹⁸ biblioteki, jako instytucji o charakterze usługowym, dla której działania promocyjne są niezwykle istotne. Jej skuteczność zależy od pracowników firmy, którzy służąc fachową informacją i poradą, mają za zadanie podkreślić walory produktu czy usługi¹⁹. Kontakt osobisty, zachodzący w momencie sprzedaży usługi bibliotecznej spełnia trzy funkcje: sprzedaż, obsługę i obserwację. „Kontakt osobisty powinien prowadzić do coraz lepszego zaspokajania potrzeb klienta lub utrzymania wysokiego standardu świadczenia usługi”²⁰. Dzięki dużej częstotliwości korzystania z usług, następuje, między czytelnikiem a bibliotekarzem, nawiązanie bliższych stosunków, nawet przyjacielskich. Celem zacieśniania kontaktów jest „przesuwanie” klienta w górę drabiny lojalności²¹.

W budowaniu wizerunku i sukcesu każdej organizacji współuczestniczą wszyscy jej pracownicy, chociaż nie każdy pracownik odgrywa jednakowo ważną rolę w świadczeniu usługi i kształtowaniu relacji z klientem. Biorąc pod uwagę kryterium częstotliwości kontaktów z użytkownikami oraz stopień uczestnictwa w działaniach marketingowych można wyodrębnić cztery grupy pracowników bibliotek:

1. Łącznicy – pracownicy działu udostępniania, mający regularny kontakt z użytkownikami biblioteki i bezpośrednio zaangażowani w działania marketingowe. Do tej grupy należą pracownicy Wypożyczalni Miejscowej, którzy powinni znać cele strategii marketingowej, posiadać odpowiednie kwalifikacje oraz być chętni do obsługi użytkowników.

2. Pracownicy portierni, szatni (według tłumaczenia A. Payne – moderatory) niemający bezpośredniego udziału w marketingu, jednak mający częsty kontakt z użytkownikami. Powinni znać założenia strategii marketingowej biblioteki oraz mieć świadomość swojej roli w realizacji jej celów.

¹⁸ Promocja osobista w bibliotece – forma osobistego (poprzez bibliotekarza) komunikowania się biblioteki z otoczeniem, służącą zwiększeniu atrakcyjności oferty bibliotecznej i powodującą zbliżenie jej do użytkownika biblioteki, [w:] M. H u c e k , *Marketing organizacji...*, op. cit. s. 142.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ A. P a y n e , *Marketing usług*, Warszawa 1996, s. 196.

²¹ *Ibidem*.

3. Pracownicy sfery oddziaływania – pracownicy gromadzenia, opracowania zbiorów, działu instrukcyjno-metodycznego, mający bardzo rzadki kontakt z użytkownikami biblioteki, lecz ich udział w realizacji strategii marketingowej jest istotny, gdyż są bezpośrednio zaangażowani w konwencjonalne działania marketingowe.

4. Personel pomocniczy – pracownicy działu kadr, zaopatrzenia czy przetwarzania danych, zapewniający prawidłowe i sprawne funkcjonowanie biblioteki. Ich kontakty z użytkownikami są sporadyczne i nie są zaangażowani w działania marketingowe, jednak powinni oni znać założenia strategii marketingowej oraz mieć świadomość, że ich praca ma wpływ na proces podwyższania jakości świadczonych usług²².

Bibliotekarz zaangażowany w kształtowanie relacji z użytkownikami, nie może odesłać nikogo do innego działu i nie udzielić pomocy. Wszelkie działania marketingowe biblioteki (według koncepcji marketingu relacji) powinny być podporządkowane zaspokojeniu potrzeb, zainteresowań użytkownika i dostosowaniu się do jego oczekiwań²³. Tak też starają się wykonywać swoje obowiązki pracownicy Wypożyczalni Miejskowej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, będący w grupie łączników, czyli na najwyższym stopniu uczestnictwa w działaniach marketingowych. Ich podstawą jest komunikacja, zachodząca w czasie spotkania usługowego, pomiędzy klientem a pracownikami bezpośredniego kontaktu. „Komunikacja interaktywna między klientami a pracownikami kontaktowymi odgrywa kluczową rolę w komunikacji marketingowej przedsiębiorstw usługowych. Zachowanie i wygląd nadawców komunikacji, jakimi są w tej sytuacji pracownicy kontaktowi, otwartość w stosunku do klientów, słuchanie i respektowanie ich opinii są nie tylko przejawem osobistego nastawienia do wykonywanej usługi i jej odbiorców, ale komunikują również stosunek przedsiębiorstwa do jego klientów”²⁴.

J. Wojtczak podaje za *Przewodnikiem po zawodach* przygotowanym przez Ministerstwo Gospodarki, wymagania psychologiczne współczesnego pracownika biblioteki (rys. 3), z których najważniejsze to dokładność i skrupulatność, wytrwałość i cierpliwość, szczególnie podczas wprowadzania danych do komputera.

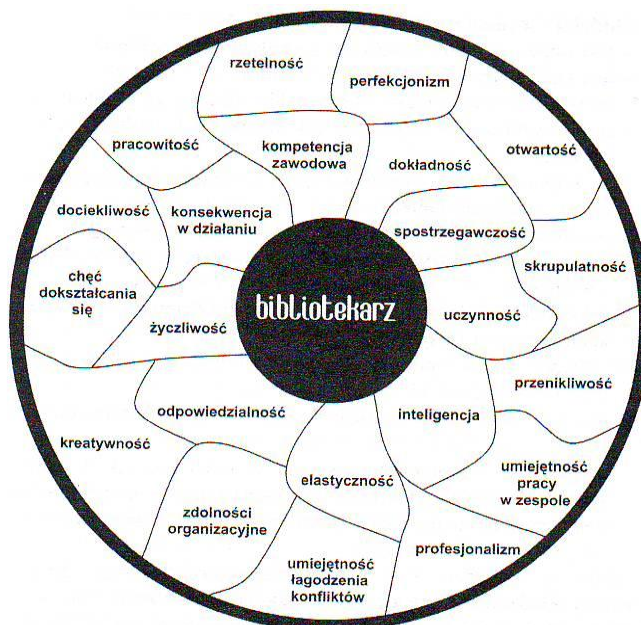
Niezbędne jest ustawiczne pogłębianie wiedzy z zakresu bibliotekarstwa, dziedzin reprezentowanych przez bibliotekę oraz zdobywanie nowych umiejętności. Biblioteka naukowa stwarza możliwości, aby osoby o pewnych predyspo-

²² A. Payne, *op. cit.*, s. 151.

²³ M. Huczek, *Marketing organizacji...*, *op. cit.*, s. 117.

²⁴ M. Bogusiewicz-Kreft, *Komunikacja marketingowa w przedsiębiorstwach usługowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2007, nr 473 s. 33.

zycjach pracowały w określonych oddziałach, ze względu na ich specyfikę i stawiane wymagania²⁵.

Rys. 3. Wymagania psychologiczne współczesnego pracownika biblioteki

Źródło: J. Wojtczak, *Osobowość bibliotekarza w aspekcie wybranych zadań biblioteki naukowej*, [w:] *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia*. z. 3, *Wizerunek bibliotekarza*, Wrocław 2006, s. 13.

Sprostanie zadaniom, które stoją przed pracownikami Wypożyczalni miejscowej, według mnie wymaga wszystkich predyspozycji zaprezentowanych przez J. Wojtczaka w kole osobowości. Nie można wykluczyć żadnej z tych cech osobowości, a specyfika pracy bibliotekarza pierwszego kontaktu wymaga ponadto wielu innych, związanych z procesem komunikacji i nawiązywania więzi z klientem. „Bibliotekarze powinni posiadać odpowiednie predyspozycje i kwalifikacje zawodowe oraz umiejętność komunikowania się z użytkownikami. Od życzliwości i uprzejmości pracowników, zwłaszcza zatrudnionych

²⁵ J. Wojtczak, *Osobowość bibliotekarza w aspekcie wybranych zadań biblioteki naukowej*, [w:] *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia*. z. 3 *Wizerunek bibliotekarza*, Wrocław 2006, s. 9.

w działach udostępniania i informacji czy w czytelni, zależy społeczna opinia o bibliotece, a w szerszej perspektywie – sympatia środowiska”²⁶.

Podsumowanie

Funkcjonowanie współczesnych organizacji w warunkach rozwiniętej konkurencji i zmienności otoczenia, wymusza od nich permanentne kreowanie korzystnego wizerunku, budowanie lojalności klientów – użytkowników. Istotną rolę w procesie odgrywa budowa relacji partnerskich, systemu ścisłej współpracy opartej na zaufaniu. Rezultatem tego procesu są wymierne efekty, wpływające m.in. na pozytywny obraz instytucji w otoczeniu. Dlatego też współczesna biblioteka powinna być oparta na nowoczesnych zasadach zarządzania, do których należy koncepcja marketingu relacji, marketingu partnerskiego. Wdrażanie jego założeń wymaga zaangażowania wszystkich zasobów biblioteki, a przede wszystkim zasobów ludzkich.

Osoby zatrudnione w Wypożyczalni Miejscowej Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego, będące pracownikami pierwszego kontaktu, stanowią filar działań marketingowych tej organizacji. Od ich zaangażowania, znajomości strategii marketingowej biblioteki w znacznym stopniu zależy jej wizerunek w otoczeniu i miejsce, jakie będzie zajmowała w życiu każdego użytkownika. Pogłębienie stopnia znajomości biblioteki oraz wzbudzanie pozytywnych skojarzeń, które sprzyjają kreowaniu wizerunku, osiągane jest dzięki przestrzeganiu podstawowych zasad nawiązania relacji, takich jak: wiarygodność, związek z tematem, klarowność wypowiedzi, przystępność języka, umiar w ilości informacji. Pozytywny obraz biblioteki w świadomości użytkownika sprawi, że stanie się dla niego nie tylko miejscem zdobywania materiałów do napisania referatu pracy magisterskiej, doktorskiej itp., ale też miejscem, do którego chętnie będzie powracał ze względu na atmosferę, jaką stwarzają pracownicy, nowoczesny wystrój wnętrz, panujące wokół cisza i skupienie.

Bibliografia

- Baruk A.I., *Wizerunek firmy jako pracodawcy a jej postrzeganie przez nabywców wewnętrznych i zewnętrznych*, „Transformacje” 2004, nr 3/4& 2005, nr 1/4.
- Boguszewicz-Kreft M., *Komunikacja marketingowa w przedsiębiorstwach usługowych*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego” 2007, nr 473.
- Huczek M., *Marketing organizacji non profit*, Sosnowiec 2003.
- Kaszembar-Wiklik M., *Wizerunek pozarządowych organizacji non profit a zaufanie społeczne*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie”, 2006, z. 37.

²⁶ M. Huczek, *Marketing organizacji...*, op. cit., s. 142.

Mazur J.(red.), *Decyzje marketingowe w przedsiębiorstwie*, Warszawa 2002.

Payne A., *Marketing usług, polskie*, Warszawa 1996, 196.

Pomykański A., *Zarządzanie i planowanie*, Łódź 2003.

Słownik ekonomiczny, Szczecin 1994.

Wilmańska-Sosnowska S., *Lojalność konsumenta jako wyznacznik pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstwa*, „Acta Universitatis Lodzensis Folia Oeconomica” 2005, z. 184.

Wojtczak J., *Osobowość bibliotekarza w aspekcie wybranych zadań biblioteki naukowej*, [w:] *Z problemów bibliotek naukowych Wrocławia. z. 3. Wizerunek bibliotekarza*, Wrocław 2006.

Katarzyna Burnicka

Katarzyna.Burnicka@umk.pl

Marzenna Cupa

Marzenna.Cupa@umk.pl

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Biblioteka Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych

**PUBLIC RELATIONS I PROMOCJA WSPÓŁCZESNEJ
BIBLIOTEKI NAUKOWEJ – OCZEKIWANIA I OPINIE
CZYTELNIKÓW BIBLIOTEKI WYDZIAŁU POLITOLOGII
I STUDIÓW MIĘDZYNARODOWYCH
UNIwersYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA W TORUNIU**

Abstract: Creating a positive public image is not only a task of companies, artists or authors. A modern academic library may and should treat every element of PR as an essential part of its functioning. It is important to build relations with the university community, media and related academic institutions as it serves well both parties.

This article attempts to emphasise the value of public relations and promotion for the academic library and its readers. The text is based on the questionnaire carried out in January 2011 on the group of 100 students of the Faculty of Politology and International Relations at Nicolaus Copernicus University in Toruń

The results of this research will be utilised in the functioning of the library.

Słowa kluczowe: public relations (PR), promocja, biblioteka naukowa, biblioteka Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, współpraca

Wstęp

Biblioteka Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (UMK) w Toruniu (nazywana dalej: BWPiSM, Biblioteka WPiSM) wychodząc naprzeciw oczekiwaniom współczesnego czytelnika, ma ambicje stać się jednostką, w której będzie czas i miejsce na spotkania, rozmowy i szeroko rozumianą kulturę. Nadrzędną rolę w realizacji swoich zamierzeń odgrywa dla BWPiSM rozwijanie i pielęgnowanie kontaktów z czytelnikami. Dlatego nie zapomina o tym, że: „Zarządzanie relacjami z klientami ma duże znaczenie dla większości firm w dzisiejszych czasach. Jest to koncepcja, która

może wspierać zarządzanie każdą firmą, której choć trochę zależy na zbudowaniu trwałych i efektywnych więzi ze swoimi klientami”¹.

Nieodłącznym elementem działalności wzorcowych bibliotek stają się terminy: public relations, promocja, marketing. Czytając literaturę z zakresu działań wizerunkowych, zauważa się wiele definicji wspomnianych pojęć. Wszystkie wzajemnie się uzupełniają.

Wojciech Budzyński w książce *Public relations strategia i nowe techniki kreowania wizerunku* wspominał, że oficjalnych definicji public relations powstało ponad 2000, a żadna z nich tak naprawdę nie satysfakcjonuje do końca osób związanych z PR. Zauważa się, że jest to termin używany w wielu znaczeniach. W niniejszej pracy przyjęto, że promocja i jeden z jej elementów „(...) PR to przemyślane, planowane i ciągłe starania o osiągnięcie i utrzymanie wzajemnego zrozumienia między organizacją a jej publicznością”². Pod pojęciem publiczności, tak jak sugeruje Krystyna Wojcik, rozumie się ludzi, którzy mają znaczenie dla organizacji i na nią wpływają.

Wychodząc od wspomnianych definicji i opierając się na nich, proponuje się, by przy analizie podjętych działań promocyjnych i PR podkreślać ich szczególną rolę dla czytelników. Są to bowiem działania korzystne dla klientów, a przez to dla biblioteki.

Czytelnik – czego oczekuje od współczesnej biblioteki naukowej?

W styczniu 2011 r. wśród 100 studentów Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych przeprowadzono ankietę. Wzięło w niej udział 59 kobiet i 41 mężczyzn.

Czytelnikom zadano następujące pytania:

Płeć

Jak często korzysta Pan-i z biblioteki wydziałowej (naukowej)? – uprzejmie prosimy o wyjaśnienie w 2–3 zdaniach, dlaczego tak często/ rzadko

Co zachęciłoby Pana/Panią do częstszych wizyt w bibliotece? – prosimy podać przykłady

Czy biblioteka naukowa mogłaby zaistnieć w mediach? – prosimy uzasadnić wybraną odpowiedź

Czy biblioteka wydziałowa, oprócz podstawowych zadań, może (powinna) być miejscem spotkań? – prosimy o uzasadnienie odpowiedzi (w przypadku odpowiedzi „tak” prosimy podać przykłady spotkań)

Czy włączył(-a)-by się Pan-i w akcje promocyjne biblioteki naukowej? – prosimy o uzasadnienie odpowiedzi

¹ W. Macierzyński, A. Bojanowska, *Public relations a zarządzanie relacjami z klientami banku*, [w:] *Problemy i wyzwania public relations w świetle badań i praktyki*, Rzeszów 2009, s.141.

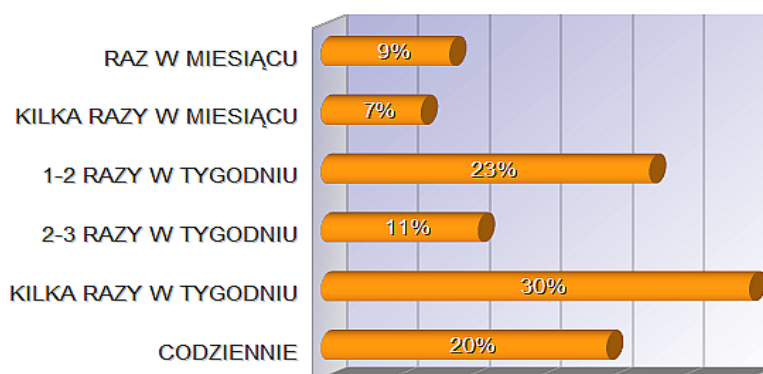
² K. Wojcik, *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*, Warszawa 2009, s. 24.

Biblioteka WPiSM UMK jako „młoda” biblioteka naukowa chciałaby wyjść z nowymi propozycjami w ramach PR i promocji. Czy uważa Pan-i te zamierzenia za celowe? – prosimy uzasadnić wybraną odpowiedź

Inne Pana/Pani sugestie.

Na końcu ankiety zawarto informację, w jakim celu się ją przeprowadza.

Jako podstawę do rozpoczęcia rozważań można potraktować odpowiedzi na pytanie o częstotliwość i przyczyny odwiedzin w bibliotece. Zasadne jest bowiem, by poznać okoliczności sprowadzające czytelnika do macierzystej biblioteki. Znając je, możemy planować strategię działania promocyjnego.

Rys. 1. Jak często korzysta Pan/Pani z biblioteki wydziałowej?

Źródło: badania własne

W pytaniu ankietowym nie było żadnej sugestii dotyczącej częstotliwości wizyt w bibliotece. Ankietowani sami decydowali się na jej podanie. Stąd też pewna niejednorodność odpowiedzi. Niektórzy określali precyzyjnie częstotliwość wizyt w bibliotece, podając liczby np. „3–4 godziny dziennie”, „zazwyczaj 3–4 razy w miesiącu”. Inni używali określeń takich jak: „często”, „bardzo często”, „rzadko”. Po analizie wypowiedzi można podzielić ankietowanych na następujące grupy, które korzystają z usług biblioteki wydziałowej:

20% – codziennie (w tym: raz lub kilka razy dziennie, około trzech razy dziennie, 3–4 godziny dziennie, do kilkunastu razy w tygodniu);

30% – kilka razy w tygodniu;

11% – 2–3 razy w tygodniu;

23% – 1–2 razy w tygodniu;

7% – kilka razy w miesiącu, rzadziej niż raz na tydzień;

9% – 1 raz w miesiącu, rzadko.

Z wyjątkiem jednego studenta (korzystającego z biblioteki kilka razy w tygodniu), pozostali ankietowani podawali przynajmniej jeden powód, dla którego korzystają z biblioteki.

Ze względu na fakt, iż niektórzy przywoływali kilka przyczyn, suma odsetek przewyższa 100%. Powody częstego korzystania z biblioteki można pogrupować następująco:

- 63% – zasoby dostępne na miejscu;
- 35% – czytelnia, cisza i spokój, możliwość przygotowywania pracy;
- 18% – komputery, Internet (w tym możliwość korzystania z katalogu on-line);
- 18% – możliwość wypożyczenia potrzebnych książek;
- 7% – dobra obsługa;
- 4% – dobre wyposażenie, dostępność ksero;
- 2% – inne.

Bibliotekarkom miło było czytać uwagi typu: „(...) obsługa pełna profesjonalizmu”, czy: „Bardzo miła obsługa”. Za szczególnie znaczącą uznano jedną z wypowiedzi: „(...) i jest 'pod ręką'”.

Jedną z przyczyn rzadkiego korzystania z biblioteki wydziałowej, którą podało 21 ankietowanych jest brak interesujących ich pozycji, większa dostępność książek w Bibliotece Głównej, zwłaszcza w specjalistycznym zbiorze Centrum Studiów Europejskich UMK.

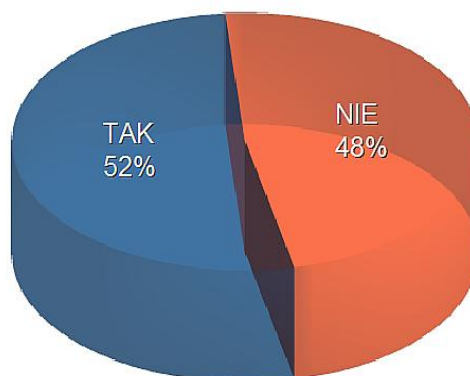
Planując wszelkie działania, nie można pominąć opinii czytelników o tym, jakie działania zachęciłyby ich do częstszych wizyt w bibliotece. Respondenci podzielili się z autorkami niniejszego artykułu swoimi przemyśleniami. Warto podkreślić jest to, że z wyjątkiem 1 osoby, wszyscy pozostali ankietowani udzielili odpowiedzi na pytanie nr 3. Większość z nich podawała po kilka przykładów działań zachęcających do częstszych odwiedzin biblioteki. Wśród wymienianych na plan pierwszy wysuwają się następujące: spotkania ze znanymi ludźmi, autorami, pracownikami naukowymi wydziału, spotkania promujące nowo wydane książki, imprezy naukowe, kursy (np. kurs, jak pisać prace naukowe), szkolenia. Jeden z ankietowanych napisał: „Zachęciła mnie miła atmosfera (...)”. Studentka dodała: „Nie widzę potrzeby zmian, jesteście Panie bardzo miłe i to wystarcza”. Przyjemnie było przeczytać: „Nie ma takiej potrzeby, (...) biblioteka funkcjonuje świetnie”. Wśród innych powodów wymieniano także: utworzenie dodatkowych pokoi nauki z komputerem (za wzorcowe podawano biblioteki zagraniczne). 12 studentów WPiSM napisało o tym, że nie potrzeba im dodatkowych zachęt do częstszych wizyt. Podkreślili oni, że korzystają z biblioteki w celach naukowych. Dodali jednak, że inne atrakcje sprawiłyby im przyjemność.

Jednym z elementów PR i dobrej promocji jest dbałość o dobry wizerunek. Biblioteka wydziałowa jako instytucja *non profit* ma niewielkie szanse na kupno nowoczesnego sprzętu. Jednak można zadbać o to, by kolor ścian, mebli był

przyjazny dla oka, a ustawienie stolików i krzeseł sprzyjało komfortowi pracy. Biblioteka WPiSM sukcesywnie wprowadza zmiany w wystroju wnętrza.

Co biblioteka może zaproponować i jak zachęci czytelnika do częstszych odwiedzin?

Zakres działalności promocyjnej biblioteki naukowej może być szeroki. Szansę na rozpropagowanie informacji o działaniach jednostki daje nawiązanie dobrych kontaktów z mediami. „Zaufanie przedstawicieli mediów należy zdobywać zawsze, gdy tylko jest to możliwe”³.

Rys. 2. Czy biblioteka wydziałowa mogłaby zaistnieć w mediach?

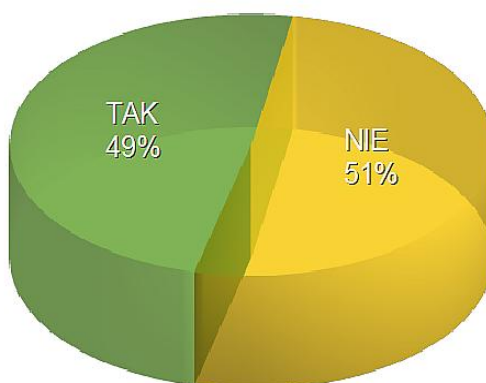
Źródło: badania własne.

W pytaniu nr 4 zapytano respondentów o to, czy biblioteka naukowa mogłaby zaistnieć w mediach? 52 osoby odpowiedziały twierdząco, przyznając BWPiSM, jak napisał jeden ze studentów: „(...) prawo do zaistnienia”. W tym miejscu podkreślono wyraźnie potrzebę pojawienia się informacji o propozycjach biblioteki w mediach lokalnych i studenckich. Wspomniało o tym 22 czytelników. Porównywalny odsetek odpowiadających uważa za wartościowe, aby biblioteka zaistniała również w portalach społecznościowych, na przykład na Facebooku. W jednej z ankiet uzasadnienie wartości promocji biblioteki wydziałowej w mediach sformułowano w taki sposób: „Ciekawe inicjatywy biblioteki warte są takiej promocji i upowszechnienia”. W tym miejscu należy wspomnieć, że na Wydziale Politologii i Studiów Międzynarod-

³ S. Black, *Public relations*, Kraków 2005, s. 67.

dowych UMK w Toruniu kształci się przyszłych dziennikarzy. Planuje się nawiązanie współpracy biblioteki WPiSM ze środowiskiem dziennikarskim.

Poddając analizie negatywne odpowiedzi na pytanie nr 4, zauważa się następujące argumenty: „(...) nie widzę sensu takiego działania”, „Nie wiem, na jakiej zasadzie miałyby zaistnieć w mediach”, „Ze względu na swój metraż, jest ona tylko miejscem cichej nauki”, „Nie widzę takiej potrzeby, zainwestowałabym raczej w kolejne tomy i pozycje książkowe” – zaistnienie w mediach jest tu pojmowane jako kosztowne i niemające większego sensu. Niektórzy respondenci ostro argumentowali, że „Biblioteka powinna służyć studentom, a nie szerszemu gronu!”. Tak odpowiedziało 7 ankietowanych. Budująca wydaje się być wypowiedź jednego z czytelników: „Biblioteka Wydziałowa nie potrzebuje takiej reklamy. Kto ma potrzebę, na pewno tu trafi”, czy innego: „(...) mogłaby zaistnieć w mediach jako wzorcowa i przyjazna studentom”. Za cenne uważa się podkreślenie wartości jednego z podstawowych działań biblioteki: „Biblioteka posiada ciekawe zbiory. Mogłaby promować się przy uwzględnieniu tego argumentu”.

Rys. 3. Czy biblioteka wydziałowa, oprócz podstawowych zadań, może (powinna) być miejscem spotkań?

Źródło: badania własne.

Jak wynika z odpowiedzi na pytanie nr 5, prawie połowa ankietowanych uważa, że biblioteka wydziałowa może i wręcz powinna być miejscem imprez pozanaukowych. „Dzisiejsze biblioteki coraz częściej zamieniane są w wielofunkcyjne centra kulturalne, informacyjne, edukacyjne. Nasza 'wydziałówka', jako jedna z najbardziej otwartych na klienta, też może taka być” – napisał jeden z czytelników.

Z wypowiedzi respondentów odczytujemy wyraźną informację o tym, że bibliotekę zorganizowaną jako „trzecie miejsce” odbiera się jako tą, w której

czują się oni dobrze, swobodnie. Od bibliotekarzy zaś odbierają sygnał o tym, że są mile widzianymi gośćmi, mogą tu odpocząć, podyskutować, napić się herbaty, znaleźć inspirację do działań. Wśród odpowiedzi odnajdujemy: „Jestem u siebie. Nie czuję się lekceważona, a co najważniejsze: wiem, że staracie się dla mnie.”

Bardzo często nie docenia się dzisiaj roli spotkań. Ograniczona ilość wolnego czasu, niechęć do zmian, nie pozwalają na otwarcie się na nowe propozycje. Należy jednak pamiętać, że przebywanie w gronie osób, które łączy kierunek studiów, zainteresowania, czy po prostu chęć poznania, podzielenia się swoimi doświadczeniami, jest wartością samą w sobie. Biblioteka może i powinna proponować swojemu klientowi udział w ciekawych przedsięwzięciach. Czego oczekują czytelnicy? Przyszli politolodzy, dziennikarze, specjaliści od bezpieczeństwa międzynarodowego, studenci WPiSM chętnie uczestniczyliby w spotkaniach z literatami, w wieczorach poezji, panelach dyskusyjnych. Te propozycje okazały się zbieżne z planami biblioteki na najbliższe miesiące. Można przypuszczać, że przyszłe akcje promocyjne jednostki mają szansę powodzenia.

Poza wypowiedziami akceptującymi pomysł na bibliotekę jako „trzecie miejsce” znalazły się i takie, które wskazują, że odbiorcy niechętnie podchodzą do ewentualnych zmian. Na wytłumaczenie swojego sceptycznego podejścia do tematu napisali: „Biblioteka to nie jest miejsce spotkań towarzyskich, jest przystanią nauki i skupienia”. W uzasadnieniu negatywnej odpowiedzi na pytanie nr 5 aż w 25 ankietach odnajdujemy błędne rozumienie roli biblioteki jako „trzeciego miejsca”. Ten fakt wskazuje na wyraźną potrzebę uświadamiania naszym odbiorcom tej roli biblioteki. Jednak może być też pozytywnym bodźcem do działania. Można przyjąć, że odpowiednia interpretacja działalności naszych jednostek jako miejsc spotkań, wygenerowałaby odpowiedzi aprobujące.

Wśród kolejnych negatywnych odpowiedzi odnajdujemy 11, które wskazują na to, że Biblioteka Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych UMK zajmuje zbyt małą powierzchnię, co wyklucza możliwość zorganizowania w niej jakichkolwiek spotkań. Autorki artykułu nie zgadzają się z tą opinią. W maju 2011 r. w ramach Tygodnia Bibliotek na terenie BWPiSM planuje się szereg imprez skierowanych zarówno do czytelników, pracowników naukowych, jak i bibliotekarzy (panel dyskusyjny, spotkanie z autorką książki, kilka warsztatów, koncert, konkursy oraz wystawy). O wszystkich akcjach informować będą plakaty, ulotki oraz krótkie notatki prasowe w lokalnych gazetach oraz miesięczniku „Głos Uczelni”. Mała powierzchnia użytkowa nie wyklucza możliwości działań promocyjnych i PR. Jako pozytywny odczytuje się fakt, iż pozostali czytelnicy swoją negatywną odpowiedź pozostawili bez wyjaśnienia. Przeprowadzający ankietę mają bowiem nadzieję, że są to osoby, które w przyszłości, po obserwacji działań promocyjnych jednostki, zaakceptują

i docenią te inicjatywy. W tym miejscu warto również podkreślić, że w pytaniu chodziło ogólnie o biblioteki naukowe. Wielu czytelników jednak wyraźnie identyfikuje się z jednostką, którą reprezentują autorki tego referatu.

Promocja i PR – czy jest dla nich miejsce w bibliotece Wydziału Polilogii i Studiów Międzynarodowych UMK w Toruniu?

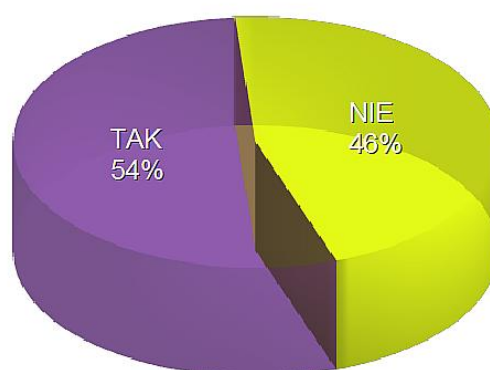
„Wiele bibliotek organizuje prowadzone na szeroką skalę akcje promocyjne, niestety jednak wiele z nich na nic się nie zdaje”⁴ – czytamy w jednym z artykułów w Internecie. Należałoby na chwilę zatrzymać się nad zasygnalizowanym problemem. Z czego wynika niepowodzenie akcji promocyjnej? Promocja to zbiór działań i środków, za pomocą których jednostka chcąc wyjść ze swoimi propozycjami komunikuje się z odbiorcą. Biblioteka ma zatem za zadanie przekazać informacje o swojej działalności jak najszerszemu gronu czytelników. Należy zrobić to tak, by wiadomości dotarły do klientów sprawnie, by były jasno skonstruowane i zachęcały do udziału w proponowanych akcjach.

Biblioteka WPiSM UMK w Toruniu z dużą nadzieją rozpoczyna promocję swojej działalności. Wyniki przeprowadzonej ankiety wskazują na to, że promocja ma szansę powodzenia. Czytelnicy w przeważającej większości pozytywnie odpowiedzieli na pytanie nr 6. Czytamy: „Jeśli pomysły będą ciekawe, bez wątpienia mógłbym się aktywnie włączyć w ich wprowadzanie w życie”, czy: „Intensywna promocja internetowa i ulotki” oraz: „Chętnie pomogłabym w promowaniu biblioteki w mediach”. Nie można zapomnieć o tym, że akcje promocyjne mogą doskonale uaktywnić czytelników. Dla nich działamy i od tego, co im zaproponujemy zależy nasze jutro. Biblioteka WPiSM UMK w Toruniu nie zapomina również o współpracy ze studentami informacji naukowej i bibliotekoznawstwa. Akcje promocyjne planowane w ramach Tygodnia Bibliotek będą organizowane przy współudziale kilku studentów tego kierunku. Bibliotekarze, uruchamiając zdobyte przez lata doświadczenie oraz kontakty, liczą również na pomoc swoich czytelników.

Analiza odpowiedzi na pytanie o celowość działań biblioteki WPiSM w ramach PR i promocji wyraźnie wskazuje na wysoką wartość tych zamierzeń. Zdecydowana większość, bo aż 54 ankietowanych popiera plany jednostki. Na pierwszy plan wysuwa się opinia o tym, że decyzja biblioteki o działaniach promocyjnych daje szansę na zdobycie większej ilości czytelników. Często pojawia się również opinia o tym, że promocja i PR pozytywnie wpłynie zarówno na wizerunek biblioteki, jak i całego wydziału, a to, jak napisał jeden z ankietowanych: „(...) będzie mile widziane”. W ankietach odnajduje się również następujące zdania: „Można spróbować”, „Biblioteka tylko na tym

⁴ Biblioteka, „Rozczytana szkoła”, (2010), [dostęp: 30.03.2011], <http://www.rozczytanaszkoła.pl/biblioteka.html>

skorzysta”, „Tak powinna postępować każda biblioteka wydziałowa, zwłaszcza tak młoda” „PR jest jak najbardziej potrzebny, gdyż stanowi źródło informacji o placówce”, „Tego typu akcje dałyby możliwości zaprezentowania biblioteki jako miejsca związanego z dynamizmem i kreatywnością”. W niektórych odpowiedziach ankietowych podkreślano, co powinno się zmienić w bibliotece, aby promocja odniosła skutek. Wymieniano zwiększenie przestrzeni i liczby książek. Do tego dążymy.

Rys. 4. Biblioteka WPiSM UMK chciałaby wyjść z nowymi propozycjami w ramach PR i promocji. Czy uważa Pan/Pani te zamierzenia za celowe?

Źródło: badania własne.

Nie można zapomnieć o uwagach osób, które na pytanie odpowiedziały negatywnie. Wśród ich opinii odnajdujemy przede wszystkim te, które wyrażają obawę o zły wpływ działalności promocyjnych na pracę biblioteki. Czytelnicy pisali o tym, że jednostka, poświęcając swój czas na działania pozanaukowe, straci kontrolę nad swoimi podstawowymi działaniami. Trudno zgodzić się z respondentami. Stwierdzenie: „Biblioteka jest przede wszystkim miejscem do nauki dla studentów”, czy „Biblioteka powinna skupić się na udostępnianiu jak największej ilości treści naukowych studentom” wydaje się świadczyć właśnie o głębokiej potrzebie zmian w bibliotekach naukowych. Czy rzeczywiście mamy skupiać się jedynie na udostępnianiu zbiorów i stanowić czytelnię i wypożyczalnię? Promocja, PR i działalność *stricte* naukowa mogą iść w parze. „Biblioteka jako placówka naukowa nie zdobędzie nowych interesantów niezainteresowanych jej zasobami do tej pory” – dodaje czytelnik. Warto w tym miejscu podkreślić, że wychodząc do czytelników z akcjami promocyjnymi, nie myśli się tylko o zdobyciu nowych klientów. Robimy to dla stałych czytelników. Jeśli

natomiast wpłynie to na zwiększenie liczby odwiedzających, będzie to kolejny punkt dla biblioteki.

Niewielu czytelników, bo tylko 8, podzieliło się z autorkami ankiety swoimi sugestiami. W tych kilku wypowiedziach jednak podkreślono poparcie dla zamierzeń BWPiSM. Napisano tu również o roli bibliotekarek pracujących w jednostce, ich „Uśmiech i pozytywne podejście do życia”, fachowość obsługi oraz „dobry klimat biblioteki”.

Podsumowanie

Analizując wszystkie wyniki przeprowadzonej ankiety, można zauważyć, że obecna działalność Biblioteki Wydziału Politologii i Studiów Międzynarodowych oraz jej plany zawierają wiele elementów promocji i PR. Doświadczenia pracowników jednostki stanowią ważny element będący siłą napędową na przyszłość. Celem ankiety było zorientowanie się w opiniach czytelników, dlatego też autorki najwięcej uwagi poświęciły odpowiedziom ściśle związanych z tematem przewodnim ankiety. Nie oznacza to jednak, że pozostałe sugestie pozostaną bez echa. Będą one wykorzystane w celach dalszego doskonalenia pracy BWPiSM.

Bibliografia

- Black S., *Public relations*, Kraków 2005.
- Budzyński W., *Public relations strategia i nowe techniki kreowania wizerunku*, Warszawa: 2008.
- Duda A. (red.), *Public relations miast i regionów*, Warszawa 2010.
- Ociepka B. (red.), *Kształtowanie wizerunku*, Wrocław 2005.
- Podobas I., *Public relations jako narzędzie kreowania wizerunku partii politycznych*, Warszawa 2011.
- Podróża U., *Kryzysowe public relations*, Warszawa. 2008.
- Sójka J., *Promocja w strategii marketingowej biblioteki*, Zeszyty Naukowe, Seria 2, z. 136, Poznań 1994.
- Tworzydło D., Chmielewski Z. (red.): *Problemy i wyzwania public relations w świetle badań i praktyki*, Rzeszów 2009.
- Wojciechowski J., *Marketing w bibliotece*, Warszawa. 1993.
- Wojcik K., *Public Relations. Wiarygodny dialog z otoczeniem*. Warszawa. 2009.

Jadwiga Witek

jadwiga.witek@us.edu.pl

Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka

CENTRUM INFORMACJI NAUKOWEJ I BIBLIOTEKA AKADEMICKA W PRZESTRZENI MIASTA. WYBRANE ZAGADNIENIA STRATEGII PUBLIC RELATIONS I PROMOCJI

Abstract: The article presented some examples of promotional activities and public relations, undertaken by the Library of the University of Silesia to the project "The Scientific Information Centre and Academic Library". The article contains a description of selected elements of the strategy and examples of good practice. These include, among others: E-PR, events, workshops, media relations

Słowa kluczowe: Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka (CINi-BA), Uniwersytet Śląski w Katowicach (UŚ), Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach (UE), promocja CINiBA, strategia public relations

Wstęp

Katowickie Uniwersytety – Śląski i Ekonomiczny – przystąpiły w lipcu 2008 r. do realizacji wspólnej inwestycji – budowy nowoczesnej biblioteki i centrum kompleksowej informacji naukowej. To bezprecedensowe w skali kraju przedsięwzięcie angażuje nowe technologie oraz zespoły specjalistów z różnych dziedzin. Wymaga nowatorskiego spojrzenia na sposoby rozwiązywania problemów i zagadnień. Zmieniająca się, wraz z realizacją projektu Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka¹, sytuacja obydwu uczelni

¹ Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka to wspólny projekt Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach. Przedsięwzięcie to ma na celu doprowadzić do wybudowania oraz uruchomienia nowoczesnej biblioteki naukowej, która będzie spełniać standardy XXI w., w zakresie udostępniania informacji niezbędnej do realizacji programów studiów obu uczelni, poprawy jakości nauczania poprzez zwiększenie potencjału badawczego, a także zwiększenia dostępności literatury naukowej w regionie. Zadaniem CINiBA będzie wzmocnienie roli Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Ekonomicznego w międzynarodowych relacjach naukowych.

Przedsięwzięcie to zostało wpisane na listę projektów kluczowych dla rozwoju Śląska i uzyskało dofinansowanie ze środków Unii Europejskiej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007–2013. Wysokość dofinansowania wynosi 52 828 698,64 zł. Resztę kosztów pokryją: Samorząd Województwa Śląskiego, Miasto Katowice, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Akademia Ekonomiczna w Katowicach i Uniwersy-

pozwała spojrzeć na wiele problemów i zagadnień z zupełnie nowej perspektywy. Spójne, odpowiedzialne i skuteczne działania z zakresu *public relations* (PR) i promocji mają wspomóc kształtowanie oczekiwanej reputacji instytucji, a przede wszystkim ich wspólnej jednostki, jaką jest Centrum. Głównym celem podejmowanych działań jest budowanie wizerunku profesjonalnej biblioteki naukowej przez rzetelną informację i edukację. Pośrednio także budowanie i wzmacnianie świadomości obecnych i potencjalnych „klientów”, w zakresie wartości użytkowej biblioteki naukowej, funkcjonującej w strukturach dwóch różnych uniwersytetów – interdyscyplinarnego i fachowego (ekonomicznego).

Strategia promocji i PR biblioteki międzyuczelnianej powinna stanowić wypadkową celów realizowanych przez macierzyste uniwersytety oraz misji nowoczesnych bibliotek akademickich i centrów informacji. Jednym z ważniejszych zagadnień w tym obszarze jest prowadzenie kampanii wykluczających ewentualny konflikt interesów uczelni, na rzecz podkreślania korzyści wynikających z podejmowanej współpracy. Dotyczy to m.in. działań z zakresu *media relations*, co zostanie omówione szerzej w dalszej części artykułu. Dodatkowo plan działań uwzględnia wyznaczniki *public affairs*, nawiązując do prowadzonej od kilku lat polityki regionalnej w zakresie promocji Katowic i województwa śląskiego. Najważniejszą ideą przyświecającą promocji Projektu CINIiBA oraz samego Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej, są działania informacyjne i edukacyjne na temat możliwości i szans, jakie daje korzystanie z nowoczesnej biblioteki naukowej. Biblioteki, która przestaje być magazynem i „strażnicą” książek, a staje się instytucją interaktywną, otwartą na zmieniające się potrzeby współczesnego użytkownika. W artykule zostanie uwzględniony zarówno aspekt analityczny, który pozwala poznać kryteria oceny bieżącej

tet Śląski w Katowicach. Całkowita wartość inwestycji jest równa 79 453 600,00 zł, w tym na zadania informacyjno-promocyjne zabezpieczono 240 000,00 zł. Realizacja projektu rozpoczęła się w lipcu 2008 r. Zakończenie zaplanowano na październik 2012 r. Jednak jest możliwe, że otwarcie będzie miało miejsce znacznie wcześniej.

Wspólna ksiąźnica UŚ i AE to biblioteka hybrydowa, która gromadzi, przechowuje i udostępnia piśmiennictwo w formie drukowanej oraz pełni funkcje ośrodka informacji naukowej, tworzonej i udostępnianej on-line. CINIiBA została pomyślana jako złożony organizm współpracujących ze sobą instytucji, technologii, a przede wszystkim ludzi. Dzięki temu jest w stanie sprostać wymaganiom stawianym przez współczesnego użytkownika. Hybrydowość CINIiBA objawia się w wielu wymiarach. Od możliwości wyboru typu i nośnika dokumentu (książki, czasopisma, bazy danych, materiały audiowizualne, multimedialne oraz zbiory dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych), poprzez sposoby dotarcia do poszukiwanych informacji oraz warunki i okoliczności korzystania (na miejscu – w bibliotece lub zdalnie przez Internet), po wszelkie tzw. niebiblioteczne funkcje (spotkania, konferencje, wystawy, eventy naukowe i kulturalne).

Definicję sformułowano na podstawie *Studium wykonalności projektu Centrum Informacji Naukowej i Biblioteka Akademicka*, oprac. „CONSORG” na zlecenie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach i Akademii Ekonomicznej im. Karola Adamieckiego w Katowicach [Dokument niepublikowany]. Wykorzystano również informacje ze strony internetowej, [dostęp: 15 maja 2011 r.] <http://www.ciniba.us.edu.pl>.

sytuacji, jak również poszczególne działania i narzędzia, dzięki którym postawione cele są osiąganе.

Charakterystyka sytuacji wyjściowej

Za datę rozpoczęcia realizacji projektu CINiBA przyjmuje się dzień podpisania umowy o dofinansowaniu budowy z funduszy Unii Europejskiej. Symbolicznym wydarzeniem inicjującym kampanie informacyjne i promujące przedsięwzięcie, jest montaż 8 sierpnia 2008 r. tablicy informacyjnej przed bramą wjazdową na teren budowy. W tym czasie kierownik projektu powołał zespół ds. promocji, którego zadaniem było udzielanie informacji opinii publicznej o realizacji inwestycji. Naturalną konsekwencją tej decyzji było równoczesne wzmocnienie dotychczasowych działań promocyjnych Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego.

Fot. 1. Montaż tablicy informacyjnej przy terenie budowy
(kampus Uniwersytetu Śląskiego, ul. Bankowa w Katowicach)

Fot. Biblioteka UŚ

Skutecznej strategii promocyjnej nie można prowadzić bez wcześniejszego zbadania tzw. sytuacji wyjściowej. Analiza taka musi dotyczyć zarówno pozytywnych, jak i negatywnych czynników, mających, lub mogących mieć, w przyszłości wpływ na powodzenie całości przedsięwzięcia. W oparciu o diagnozę kluczowych aspektów funkcjonowania CINiBA w bliższym i dalszym otoczeniu społecznym, można zdefiniować mocne i słabe strony działania tej biblioteki oraz szanse i zagrożenia dla jej rozwoju. Za punkt wyjścia analizy obrano diagnozę obszarów (pól) strategicznych, istotnych dla

skutecznego i efektywnego funkcjonowania tego typu instytucji w mikro- i makrootoczeniu. Należą do nich: płaszczyzna rozwoju i innowacji (B+R), zasoby ludzkie i infrastruktura społeczna, wymiar ekonomiczny i polityczny w ujęciu regionalnym i globalnym.

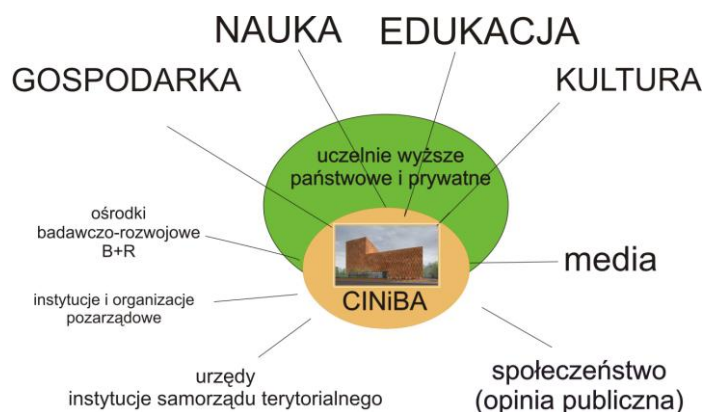
Niewątpliwym atutem tego projektu stanowiącym swego rodzaju bazę – kapitał wyjściowy dla wszelkich podejmowanych działań – jest jego bezprecedensowy, unikalny charakter w zakresie zastosowań organizacyjnych, nowoczesność technologii oraz pozytywny odbiór biblioteki uniwersyteckiej wśród naukowców i studentów. Biblioteka cieszy się dobrą opinią jednostki profesjonalnej i przyjaznej czytelnikom, choć sytuacji nie ułatwia brak odpowiednich warunków lokalowych. Na pewno wizerunek ten wzmocni zróżnicowana oferta Centrum, dostosowana do potrzeb wielu grup użytkowników. CINIiBA to jedyny w regionie ośrodek kompleksowej informacji naukowej wysokiej klasy. Nie bez znaczenia jest lokalizacja: centrum miasta i regionu, „platforma” łącząca sąsiadujące kampusy UŚ i UE oraz ciekawa, nowoczesna architektura gmachu, funkcjonalnie zaprojektowane przestrzenie z możliwością dalszej rozbudowy, zależnie od potrzeb. Dzięki otwartości i gotowości do podejmowania współpracy z innymi instytucjami nauki, kultury i biznesu, CINIiBA wpisuje się w zasadniczą wizję rozwoju regionu i staje się przedsięwzięciem o kluczowym znaczeniu dla województwa śląskiego. Centrum, według założeń, ma stymulować potencjał intelektualny tzw. kapitału ludzkiego, a poprzez ofertę usług informacyjnych i zapewnienie dostępu do profesjonalnych źródeł wiedzy – wspomagać naukę, zwłaszcza w obrębie sektora B+R. Jedną z podstawowych mocnych stron Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej to zasoby ludzkie – kadra dobrze przygotowanych bibliotekarzy, specjalistów z różnych dziedzin wiedzy.

Spośród czynników zewnętrznych mających pozytywny wpływ na przyszłe funkcjonowanie nowej biblioteki akademickiej w Katowicach, jest polityka regionalna zmierzająca do przekształcenia aglomeracji śląskich w obszar nauki, kultury i edukacji. W tym celu dąży się także do przeniesienia życia studenckiego do centrum miasta i rozbudowę kampusu uniwersyteckiego, dzięki czemu CINIiBA ma szansę stać się „sercem” tego obszaru o bogatych tradycjach w zakresie działań w dziedzinie nauki, kultury i edukacji. Istniejące i planowane ośrodki naukowe, badawcze i edukacyjne, to przyszli potencjalni usługobiorcy Centrum. Sprzyja nowej bibliotece także duża koncentracja obszarów działalności gospodarczej i przemysłowej, zwiększająca grono potencjalnych użytkowników i odbiorców adresowanej informacji, zwłaszcza ekonomicznej. CINIiBA ma również szansę stać się platformą kontaktową dla środowisk biznesowych zainteresowanych działalnością w sferze nauki i kultury, oraz współpracą z tymi instytucjami. Wzrost poziomu wykształcenia mieszkańców, implikuje przyszłe potencjalne grupy użytkowników poszukujących w Centrum informacji fachowej, czy opracowań analityczno-syntetycznych. Architektura

gmachu natomiast wychodzi naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa w stosunku do jakości zagospodarowania przestrzeni publicznej.

Analiza otoczenia

Badania sytuacji społeczno-gospodarczej CINIiBA wykazują istotne tendencje i zjawiska, które mają lub mogą mieć wpływ na odbiór i powodzenie założeń projektu oraz realizację celów i zadań strategicznych. Otoczenie CINIiBA tworzy kilka wzajemnie przenikających się i uzupełniających płaszczyzn. Jako całość tworzą one kontekst naszego przedsięwzięcia, którego schematyczne odwzwierciedlenie przedstawia rys. 1.

Rys. 1. Otoczenie społeczne CINIiBA

Kształtowanie opinii publicznej o CINIiBA powinno opierać się na czterech wyznacznikach, ważnych dla rozwoju Górnego Śląska – gospodarce, nauce, edukacji i kulturze. Siłą regionu, wspomaganą przez CINIiBA ma stać się szkolnictwo wyższe. Już dziś województwo śląskie jest jednym z większych w kraju ośrodków naukowych i akademickich. Rocznie na rynek pracy województwa wchodzi ponad 40 tys. absolwentów szkół wyższych². Jest to najbardziej przedsiębiorcza i mobilna grupa społeczna, która w niedalekiej przyszłości może decydować o inwestycyjnej atrakcyjności regionu. Przede wszystkim ta społeczność ma stać się głównym odbiorcą usług centrum informacji naukowej i ekonomicznej, do niej również będzie adresowany nasz przekaz komunikacyjny oraz znacząco wpływać na kształtowanie się opinii o CINIiBA w otoczeniu. W przyszłości z tej grupy wyjdzie najwięcej ekspertów, którzy mogą stać się

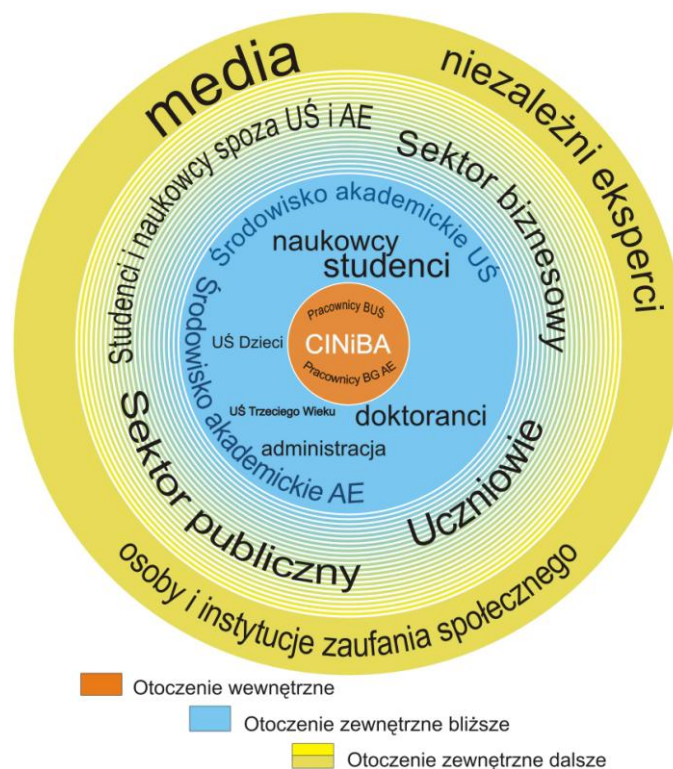
² *Ibidem*, s. 24.

partnerami CINIbA. To, co może niepokoić, także w kontekście długoterminowego planowania działań z zakresu PR, jest zmniejszająca się liczba młodzieży w wieku 16–24 lat. Obecnie jest to liczba 6 mln. Prognozuje się, że w 2030 r. liczba ta zmniejszy się nawet o połowę. Naturalną kolejną rzeczą wzrośnie liczba mieszkańców w wieku emerytalnym. M.in. dlatego ważne jest dla CINIbA pozyskanie nowych grup użytkowników, z sektorów dotychczas obsługiwanych w nieznacznym stopniu lub nie obsługiwanych.

Zwiększenie spektrum potencjalnych odbiorców ułatwia analiza rynku pracy i gospodarki w regionie, ponieważ pozwoli wybrać odpowiednie formy przekazu oraz narzędzia komunikacyjne, a także prawidłowo odczytać rodzaje potrzeb na jakie odpowiedzieć może CINIbA. Wynika z niej, że najwięcej zatrudnionych w województwie śląskim przypada na sektor usług i taka tendencja zostanie utrzymana. 20% społeczeństwa posiada wyższe wykształcenie. Blisko 40% to osoby z wykształceniem zawodowym i podstawowym, i jest to tendencja spadkowa. Województwo śląskie należy do najbardziej rozwiniętych gospodarczo regionów w kraju. Pod względem PKB zajmuje drugie miejsce po woj. mazowieckim. Region charakteryzuje zróżnicowana struktura gospodarki. Śląskie prowadzi pod względem liczby wprowadzanych na rynek innowacyjnych rozwiązań w zakresie produktu, metod produkcji lub organizacji, co równa się konieczności zapewnienia dostępu do profesjonalnej informacji naukowej, technicznej i ekonomicznej oraz opracowywanych analiz eksperckich. I to będzie jednym z argumentów PR. Województwo śląskie jest regionem o wysokim potencjale inwestycyjnym. Decydują o tym m.in.: wysoka w skali kraju dostępność transportowa, bogate zasoby ludzkie, duży rynek zbytu oraz dobrze rozwinięta infrastruktura gospodarcza i trochę gorzej społeczna. Działający na rynku polskim inwestorzy zagraniczni uważają rynek śląski za stabilny, rozwojowy i atrakcyjny. Szczególnie korzystne warunki inwestowania tworzy Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (KSSE), która może stać się obszarem działania CINIbA, a wcześniej – naszych starań o pozyskiwanie partnerów dla przedsięwzięcia.

Podstawą rozwijania trwałej pozycji CINIbA w regionie będzie wspomaganie działalności badawczo-rozwojowej. W 2005 r. na terenie województwa śląskiego znajdowało się 11,5% jednostek badawczo-rozwojowych w Polsce. Jest to drugi co do wielkości, po województwie mazowieckim, ośrodek badawczy kraju. Swoją siedzibę mają tutaj 132 jednostki badawczo-rozwojowe, w tym: 33 jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe oraz 17 szkół wyższych prowadzących badania naukowe. W dobie restrukturyzacji całych branż potrzebą staje się jednak przeorientowanie rynkowe posiadanego potencjału badawczo-rozwojowego³.

³ *Ibidem*, s. 24.

Rys. 2. Schematyczny podział otoczenia ze względu na grupy odbiorców

Najbliższym otoczeniem CINiBA są UŚ i UE, a także inne uczelnie państwowe i prywatne, o uboższym zapleczu biblioteczno-informacyjnym, których studenci już dziś korzystają ze zbiorów Biblioteki UŚ i Biblioteki Głównej UE. Do użytkowników CINiBA należą osoby o najwyższych kompetencjach informacyjnych. W regionie funkcjonuje blisko 3300 szkół (jedna dziesiąta szkolnictwa krajowego). Na etapie ponadgimnazjalnym, najczęściej przyszłych potencjalnych studentów, kształci się w liceach ogólnokształcących – ponad 40%. W Uniwersytecie Śląskim studiuje ok. 18%, a w Uniwersytecie Ekonomicznym 6% wszystkich studiujących w województwie śląskim. W wyższych uczelniach województwa zatrudnionych jest około 15% akademickiej kadry krajowej.

Od wielu lat można było zaobserwować pozytywną tendencję wzrostu liczby studentów szkół wyższych. Niestety, od roku 2006, ze względów demograficznych, obserwowany jest spadek liczby studentów, również w Uniwersytecie Śląskim i Uniwersytecie Ekonomicznym. Blisko jedna trzecia

studiujących kształci się w uczelniach niepaństwowych. Mimo dużej różnorodności kierunków kształcenia i specjalizacji, obserwuje się niedostosowanie oferty kształcenia do rynku pracy, zwłaszcza w zakresie kierunków technicznych i ścisłych.

Jeżeli chcemy tworzyć pozytywne relacje CINIiBA z otoczeniem, musimy uwzględnić jako jeden z ważniejszych aspektów – uczestniczenie i współtworzenie kultury. Działania będą zatem prowadziły w kierunku świadomego nawiązywania kontaktów CINIiBA zarówno z samą ofertą kulturalną, jak i z działającymi w regionie instytucjami kultury (muzea, teatry, kina i biblioteki) oraz szkołami artystycznymi wszystkich stopni. Ważną „publicznością” CINIiBA będą zatem środowiska twórcze – muzyczne, plastyczne, literackie itd. Znane, nie tylko w kraju, jest środowisko muzyczne skupione wokół Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach i Akademii Muzycznej w Katowicach, ale również znane są – Narodowa Orkiestra Symfoniczna Polskiego Radia w Katowicach, Śląski Teatr Tańca w Bytomiu, filharmonie: w Katowicach, Zabrze i Częstochowie, Opera Śląska w Bytomiu, instytucje promocji kultury, np. Ars Cameralis Silesiae Superioris, Centrum Kultury Katowice im. Krystyny Bochenek (dawne GCK). Rozwijanie sektora kultury przyczynia się do rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez poprawę wizerunku województwa, dotychczas postrzeganego przede wszystkim z perspektywy „etosu górniczego stanu” czy degradacji środowiska przez przemysł ciężki.

Dla CINIiBA znaczenie opiniotwórcze mają – zaliczane do tzw. otoczenia zewnętrznego dalszego – media, głównie lokalne, oraz liderzy opinii publicznej, cieszący się szacunkiem poszczególnych grup społecznych, m.in. nauczyciele, artyści, znani specjaliści dziedzin, przedsiębiorcy itd. Najbardziej opiniotwórcze media regionalne to oczywiście, „Gazeta Wyborcza”, TV Katowice, Radio Katowice. Z pozostałych duże znaczenie w kształtowaniu poglądów o CINIiBA wśród różnych grup społecznych mają: katowicki oddział PAP, „Dziennik Zachodni”, Telewizja Silesia, Radio ESKA, Antyradio, Radio Em, radio RMF MAXX, wśród studentów – Studenckie Radio EGIDA oraz pisma studenckie, m.in. „Manko”, „Gazeta Uniwersytecka”, „Forum Akademickie” oraz internetowe portale społecznościowe, np. Facebook, Twitter itp.

Kierunki działań promocyjnych

Działania informacyjno-promocyjne prowadzone są w 3 zasadniczych kierunkach:

1. Wypełnienie obowiązku informowania opinii publicznej o zakresie dofinansowania projektu ze środków Unii Europejskiej oraz informacja o celach Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego. Zgodnie z zapisem umowy o dofinansowanie oraz wytycznymi instytucji zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Śląskie-

go⁴, realizowana strategia ma zapewnić opinii publicznej dostęp do informacji o pozyskaniu wsparcia finansowego z funduszy strukturalnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007–2013 r.

2. Informowanie o przebiegu budowy, o jej kolejnych etapach i punktach zwrotnych; zaangażowanie emocjonalne otoczenia w przedsięwzięcie.
3. Informowanie i edukacja. Promowanie funkcji i usług nowej biblioteki.

Każdy z wymienionych powyżej punktów ma swoje znaczenie w całościowym ujęciu podejmowanych działań. Służą budowaniu spójnego wizerunku przedsięwzięcia. Tak złożona strategia ma zachęcić i przekonać naukowców i studentów katowickich uczelni, a także użytkowników spoza środowiska akademickiego, do korzystania z usług Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej. Ma budować i utrwalać pozytywny obraz **biblioteki jako eksperta informacji i instytucji profesjonalnej, uczącej, otwartej** na potrzeby informacyjne, edukacyjne, kulturalne, naukowe i rozrywkowe, Biblioteki będącej integralnym i niezbędnym elementem tkanki miejskiej. Główny cel prowadzonych kampanii to przekonanie dotychczasowych użytkowników Biblioteki Uniwersytetu Śląskiego i Biblioteki Głównej Uniwersytetu Ekonomicznego do korzystania z usług i oferty CINIiBA w pełnym zakresie jej możliwości oraz poprzez edukację i informację – pozyskanie nowych grup odbiorców, w tym spoza środowisk akademickich. Prowadzone działania polegają i służą m.in.:

- rozpowszechnianiu informacji o możliwościach, zasadach korzystania oraz zakresie działalności i proponowanych usługach CINIiBA;
- nauce krytycznego wyboru źródeł informacji;
- nauce selektywnego wyszukiwania informacji (co wiąże się z wprowadzeniem na rynek zaawansowanych technologicznie produktów i usług);
- wzrostowi świadomości społecznej na temat możliwości dostarczanych przez nowoczesną bibliotekę akademicką;
- stworzeniu i utrwaleniu pozytywnego wizerunku biblioteki jako instytucji, która uczy zdobywać, selekcjonować i wartościować informacje oraz jako profesjonalnego eksperta w zapewnianiu społeczeństwu dostępu do wiedzy z różnych zakresów i dziedzin życia, a także faktycznego animatora życia w uczelnianym kampusie;
- budowie pozytywnego wizerunku zawodu bibliotekarza, jako osoby kompetentnej i otwartej na potrzeby użytkowników;
- zwiększeniu zainteresowania ofertą studiów na Uniwersytecie Śląskim i Akademii Ekonomicznej;

⁴ Wytyczne Instytucji Zarządzającej Regionalnym Programem Operacyjnym Województwa Śląskiego na lata 2007–2013 dla beneficjentów w zakresie informacji i promocji.

- odbiorowi CINIbA jako jednostki będącej topograficznie i funkcjonalnie sercem/centrum kampusów Uniwersytetów – Śląskiego i Ekonomicznego;
- zbudowaniu wśród dziennikarzy opinii o CINIbA jako miejscu nowoczesnym, z szerokim wachlarzem ofert pożytecznych dla mieszkańców regionu oraz miejsca w którym zawsze dzieje się coś ciekawego;
- uświadomieniu społeczeństwu lokalnemu roli, jaką pełni biblioteka naukowa i nowoczesne centrum informacji w dokształcaniu, zdobywaniu kwalifikacji zawodowych i przekwalifikowaniu, a także rozwijaniu zainteresowań w czasie wolnym (młodzież szkolna, emeryci).

Przykładowe realizacje

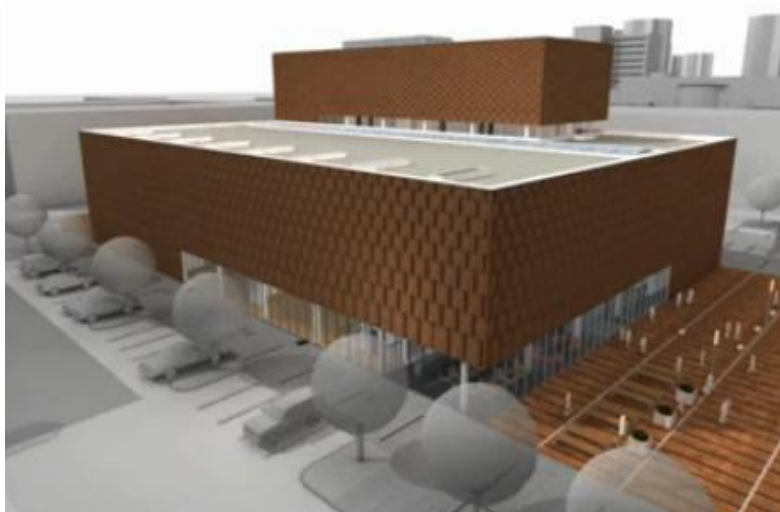
Działania PR zostały podjęte wraz z rozpoczęciem realizacji projektu, czyli w lipcu 2008 r., na ponad rok przed wbiciem pierwszej łopaty na terenie budowy. Początkowa faza kampanii to przede wszystkim informowanie mieszkańców aglomeracji katowickiej i województwa o rozpoczęciu budowy, prezentowanie przedsięwzięcia z perspektywy przyszłych korzyści dla użytkowników biblioteki. Kolejne akcje promocyjne odpowiadały poszczególnym fazom realizacji inwestycji, odzwierciedlając jej przebieg. Dotarcie do szerokiego grona odbiorców, opinii publicznej niezwiązanej bezpośrednio ze środowiskiem akademickim, ułatwiły działania z zakresu *media relations*. Ale po kolei.

Informowanie **środowisk akademickich** odbywało się poprzez współorganizowanie imprez uczelnianych (festiwale nauki, warsztaty, szkolenia, wystawy) oraz upowszechnianie i dystrybucję drukowanych materiałów informacyjnych, a także promowanie strony internetowej projektu. Głównym celem było pokazanie innowacyjności i unikatowości przedsięwzięcia w aspekcie korzyści dla użytkownika. Treść informacji można podzielić na dwie grupy: charakterystyka architektury gmachu, jego funkcjonalność oraz zakres, możliwości technologiczne i usługowe oraz korzyści dla klienta zewnętrznego – użytkownika biblioteki. Większość działań z zakresu PR miała charakter interaktywny, poprzez wspólne działanie z najbliższym otoczeniem wewnętrznym i zewnętrznym obu uczelni. Równolegle podejmowano działania upowszechniające wiedzę o możliwościach i zakresie działania nowej biblioteki, o jej nowoczesnych i innowacyjnych rozwiązaniach. Opierano się także na narzędziach już wykorzystywanych i dostępnych w obszarze Biblioteki UŚ i Biblioteki Głównej UE. Były to m.in. szkolenia biblioteczne dla studentów pierwszego roku, komunikaty w serwisach internetowych. Druki, ulotki broszury, karty biblioteczne zawierały także informacje o CINIbA.

Oto przykłady niektórych przedsięwzięć:

Wirtualny spacer

Komputerowa wycieczka po gmachu CINiBA do odtwarzania na stronie internetowej projektu oraz **spot** informacyjny przygotowany z wykorzystaniem technik animacji komputerowych.

Fot. 2. Kadr z wirtualnej wycieczki po gmachu CINiBA
Fot. Biblioteka UŚ

Stoisko targowo-wystawiennicze „CINiBA – biblioteka otwarta!”

Adresowane do wszystkich, naśladujące wnętrze przyszłego centrum informacji „w pigułce”, zbudowane z makiet gmachu i wielkoformatowych wizualizacji biblioteki oraz z autentycznego indyjskiego rubinowego piaskowca, którym zostanie obłożona elewacja budynku, zaopatrzone w nowoczesne urządzenia, komputery z dostępem do Internetu. Jego ideą jest oddanie klimatu CINiBA oraz pokazanie fragmentu oferowanych usług i możliwości. Można np. spróbować samodzielnie wypożyczyć książkę, bez pomocy bibliotekarza, za to wykorzystując urządzenia elektroniczne, takie jak „selfchecki”, bramki bezpieczeństwa itp.

Dodatkowo – konkursy towarzyszące, np. konkurs polegający na wskazaniu na mapce sytuacyjnej głównego wejścia do biblioteki, liczenie okien itp. Interaktywne stoisko i konkursy mają informować i edukować, a pośrednio oczywiście także wspomagać kreowanie wizerunku biblioteki otwartej, wrażliwej na różnorodne potrzeby swoich użytkowników.

Fot. 3. Prezentacja projektu podczas Jarmarku Wiedzy 2010
Fot. Biblioteka UŚ

Warsztaty „Sztuka szukania – w labiryncie informacji”

Zajęcia są prowadzone pod hasłem „Kto więcej wie, ten i więcej się dowiadyje”. Są to interaktywne zajęcia zawierające praktyczny trening, podczas których specjaliści z zakresu informacji naukowej uczą, jak za pomocą nowoczesnej biblioteki i Internetu szybko i efektywnie docierać do najlepszych, opracowanych przez profesjonalistów i ekspertów, sprawdzonych i pewnych informacji, potrzebnych w nauce i codziennym życiu. Udział we wszystkich zajęciach jest bezpłatny. Standardowy czas trwania pojedynczych zajęć to 90 minut.

Warsztaty są prowadzone w następujących modułach: oferta „VIP” dla olimpijczyków (kandydatów na studia w Uniwersytecie Śląskim), dla naukowców i studentów, dla uczniów szkół średnich, dla osób niezwiązanych z nauką lub edukacją, a zainteresowanych efektywnym zdobywaniem informacji. Program składa się m.in. z takich zagadnień jak: przygotowanie strategii wyszukiwania informacji, profesjonalne, elektroniczne źródła informacji (książki i czasopisma elektroniczne, bazy danych), biblioteki wirtualne, kryteria oceny wartości informacji znalezionych w Internecie.

Fot. 4. Warsztaty podczas Śląskiej Nocy Naukowców, zorganizowane poza biblioteką, w klubie „Marchoń” w 2009 r.

Fot. Zespół CINIbA

Media Relations

Pierwszym posunięciem kierownika projektu CINIbA, stosunkowo rzadko spotykanym w warunkach polskich bibliotek szkół wyższych, było wyznaczenie rzecznika projektu, odpowiedzialnego za kontakty z mediami i rzecznikami UŚ i UE w Katowicach. Dodatkowo utworzono biuro projektu, będące jednocześnie centrum informacji o projekcie.

Oto kilka przykładowych działań realizowanych w ramach współpracy z mediami:

- Press Room na stronie internetowej projektu CINIbA, zawierający aktualne komunikaty prasowe, materiały do pobrania takie jak zdjęcia z budowy, wizualizacje, multimedia do wykorzystania przez media itd., publikacje „o nas” i „napisaliśmy”;
- systematycznie przygotowywane informacje prasowe o aktualnych wydarzeniach oraz o postępach w realizacji projektu;
- konferencje prasowe, spotkania robocze na budowie dla dziennikarzy, obsługa prasowa ważniejszych imprez i uroczystości.

Podsumowanie

Rola biblioteki akademickiej zmienia się. Coraz mniej jest księżnicą z „magazynem do przechowywania książek”, a coraz bardziej staje się interaktywną przestrzenią, która reaguje na procesy społeczne w jej bezpośrednim otoczeniu. Przenika, wychodzi [!] do grup społecznych niekoniecznie związanych z nauką i szkolnictwem wyższym, podobnie jak sama nauka oddziałuje na różne sfery życia prywatnego, zawodowego, czy... towarzyskiego. Jej charakter, funkcje, usługi tylko wtedy będą miały sens i rację bytu, jeśli faktycznie odpowiedzą na zapotrzebowanie jej użytkowników. Biblioteka naukowa poprzez swój znaczący kapitał ma ogromną szansę stać się ważnym ośrodkiem życia społecznego. Funkcjonując w tkance miasta, regionu, społeczeństwa może realnie znosić bariery prowadzące do wykluczenia społecznego. Ta funkcja jest szczególnie ważna w obszarze działania Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej na Górnym Śląsku z jego „spadkiem pozostawionym przez zamknięte kopalnie i huty”. Sytuacja wymaga uaktywnienia społeczeństwa we współdziałaniu, bez poczucia wyobcowania lub wyeliminowania jednostek, na rzecz budowania postawy obywatelskiej. To jedno z ważniejszych zadań współczesnej biblioteki uniwersyteckiej, która musi „ingerować” w otaczającą ją przestrzeń.